

ΕΤΒΑ

Οι Βιομηχανικές Περιοχές και η Βιομηχανική Περιφερειακή Πολιτική στην Ελλάδα

Δρ. ΣΠΥΡΟΣ Ι. ΒΛΙΑΜΟΣ

**Ελληνική Τράπεζα
Βιομηχανικής Αναπτύξεως**

Διεύθυνση Περιφερειακής Αναπτύξεως
και Βιομηχανικής Υποδομής (ΠΑΒΥ)

ΑΘΗΝΑ 1988

DONATION

Οι Βιομηχανικές Περιοχές και η Βιομηχανική Περιφερειακή Πολιτική στην Ελλάδα

Δρ. ΣΠΥΡΟΣ Ι. ΒΛΙΑΜΟΣ

Neapolis University Pafos
Learning Resources Centre

Item No. 1803

**Ελληνική Τράπεζα
Βιομηχανικής Αναπτύξεως**

Διεύθυνση Περιφερειακής Αναπτύξεως
και Βιομηχανικής Υποδομής (ΠΑΒΥ)

ΑΘΗΝΑ 1988

HD

3616

.H167.5

V55

1988

ΕΞΩΦΥΛΛΟ: ΠΑΝ. ΛΑΜΠΙΡΗΣ
ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΦΡΟΝΤΙΔΑ: ΜΑΓΔΑ ΚΩΣΤΑΚΙΩΤΗ
ΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΣΙΑ: Ν.ΓΕΩΡΓΑΚΟΠΟΥΛΟΥ-Π.ΠΙΕΡΟΠΟΥΛΟΥ Ο.Ε.
ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ: ΜΑΡΙΑ ΣΤΕΦΩΝΗ
ΦΙΛΜΣ: ΑΦΟΙ ΠΑΝΟΥΡΓΙΑ
ΜΟΝΤΑΖ: ΓΕΡ. ΚΑΨΙΑΜΠΕΤΗΣ
ΕΚΤΥΠΩΣΗ: ΣΤΑΜΑΤΗΣ ΚΟΡΔΙΣΤΟΣ
ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ: Ζ. ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΥ - Ι. ΔΡΕΣΣΟΣ

• Copyright 1988: Ε.Τ.Β.Α. - Δρ ΣΠΥΡΟΣ ΒΛΙΑΜΟΣ

*Στον γιο μου
Γιάννη*

Ο ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ

Ο Δρ. Σπ. Βλιάμος είναι πτυχιούχος του Τμήματος Οικονομικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Αθηνών. Έκανε μεταπτυχιακές σπουδές στα Πανεπιστήμια Manchester (M.A. Econ.) και Λονδίνου (Ph.D.). Από το 1980 διδάσκει στο Οικονομικό Τμήμα του Πανεπιστημίου Αθηνών, όπου σήμερα είναι επίκουρος καθηγητής. Έχει διατελέσει Σύμβουλος Διοικήσεως της ΕΤΒΑ Α.Ε. σε θέματα Βιομηχανικής και Περιφερειακής Πολιτικής και τώρα είναι Σύμβουλος στη Δ/ση Περιφερειακής Ανάπτυξης και Βιομηχανικής Υποδομής της ίδιας Τράπεζας. Πρόσφατα εξελέγη καθηγητής του Ινστιτούτου Περιφερειακής Ανάπτυξης της Παντείου Ανωτάτης Σχολής Πολιτικών Επιστημών.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	15
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	17
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο: Το Περιφερειακό Οικονομικό Πρόβλημα και οι ΒΙ.ΠΕ.	
1. Η Ανυπαρξία Περιφερειακής Οικονομικής Πολιτικής	27
2. Το Περιφερειακό Πρόβλημα και ο Περιφερειακός Προγραμματισμός	28
3. Η διάσταση του Περιφερειακού Προβλήματος στην Ελλάδα	30
3.1. Γενικά	30
3.2. Μεταβολές στον πληθυσμό και στη διάρθρωση της Απασχόλησης	32
3.2.1. Πληθυσμιακές Μεταβολές	32
3.2.2. Μεταβολές στη διάρθρωση της Απασχόλησης	35
3.2.3. Σχέσεις Πληθυσμού-Απασχόλησης ..	40
3.2.4. Αστικοποίηση και Εκβιομηχάνιση ...	45
4. Η Περιφερειακή και Βιομηχανική Πολιτική στην Ελλάδα	48
5. Οι «Βιομηχανικές Περιοχές» ως μέσο Οικονομικής Πολιτικής	50
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2ο: Η θεωρία του τύπου εγκατάστασης και οι ΒΙ.ΠΕ.	
1. Η ανάπτυξη της θεωρίας του τύπου εγκατάστασης - Προβλήματα και σύγχρονες τάσεις	53
2. Η πολιτική επηρεασμού του τύπου εγκατάστασης - Σκοπιμότητα και αποτελεσματικότητα	57
3. Η εξέλιξη της φιλοσοφίας περί ΒΙ.ΠΕ. στην Ελλάδα	61

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3ο: Ο θεσμός των ΒΙ.ΠΕ.: Έννοια, Ιστορία, Εφαρμογή, Χρησιμότητα

1. Έννοια και είδη των ΒΙ.ΠΕ.	64
2. Το ξεκίνημα του θεσμού	66
3. Η εφαρμογή του θεσμού σε διάφορες χώρες	67
4. Η Ιστορική εξέλιξη του θεσμού στην Ελλάδα ...	68
5. Συμπληρωματικές εγκαταστάσεις και δραστηριότητες των ΒΙ.ΠΕ.	75

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4ο: Σκοποί δημιουργίας ΒΙ.ΠΕ.

1. Παράγοντες που συντελούν στην ανάπτυξή τους .	80
2. Οικονομικά Χαρακτηριστικά των ΒΙ.ΠΕ.	81
3. Αντικειμενικοί Σκοποί των ΒΙ.ΠΕ.	82

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5ο: Διαδικασίες και ενέργειες για την ανάπτυξη των ΒΙ.ΠΕ.

1. Θεσμικό Πλαίσιο που διέπει τις ΒΙ.ΠΕ.	85
2. Διαδικασίες και ενέργειες για την Ανάπτυξη	87
2.1. Τα στάδια δημιουργίας της ΒΙ.ΠΕ.	87
2.1.1. Στάδιο ίδρυσης	87
2.1.2. Στάδιο οργάνωσης	88
2.1.3. Στάδιο λειτουργίας	89
3. Ο Φορέας των ΒΙ.ΠΕ.	90
3.1. Γενικές Αρχές του Κανονισμού Λειτουργίας	91
3.2. Θέση, έκταση, όρια ΒΙ.ΠΕ.	93
4. Κίνητρα για εγκατάσταση επιχειρήσεων στις ΒΙ.ΠΕ.	93

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6ο: Τα Οικονομικά στοιχεία των ΒΙ.ΠΕ.

1. Τρόποι κάλυψης συνολικών δαπανών	97
2. Παράγοντες διαμόρφωσης κόστους	100
3. Η κατάσταση της Αγοράς - Ζήτηση και Προσφορά Βιομηχανικών Γηπέδων	103
4. Η τιμολογιακή Πολιτική	105

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7ο: Βιομηχανικές περιοχές και βιομηχανική πολιτική

1. Εισαγωγή	109
2. Μετεγκατάσταση των Βιομηχανικών Μονάδων ..	113
3. Διερεύνηση τάσεων εξειδίκευσης ΒΙ.ΠΕ.	122
4. Επιδράσεις στον πληθυσμό και την διάρθρωση της απασχόλησης	126

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8ο: Οι ΒΙ.ΠΕ. στην Ελλάδα: Διαπιστώσεις και Προτάσεις	130
Προτάσεις πολιτικής για την βελτίωση του θεσμού	134

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ:

1ο. Ανάλυση των κινήτρων για εγκατάσταση στις ΒΙ.ΠΕ.	136
2ο. Υπόδειγμα Κατάρτισης μελέτης σκοπιμότητας	143
3ο. Μέθοδος υπολογισμού δεδομένων	174
4ο. Πίνακες Περιφερειακών Στοιχείων	180

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:	217
---------------------	-----

ΠΙΝΑΚΕΣ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

	Σελ.
ΠΙΝΑΚΑΣ 1.1. Ποσοστό απασχόλησης της περιοχής Αθηνών στην συνολική απασχόληση ορισμένων δραστηριοτήτων	32
ΠΙΝΑΚΑΣ 1.2. Ρυθμοί Μεταβολής Πληθυσμού Ορισμένων Νομών 1961-1971	33
ΠΙΝΑΚΑΣ 1.3. Ρυθμοί Μεταβολής Πληθυσμού Ορισμένων Νομών 1971-1981	34
ΠΙΝΑΚΑΣ 1.4. Σχέσεις ποσοστών απασχόλησης κατά τομείς μεταξύ νομών και εθνικού μέσου όρου	38
ΠΙΝΑΚΑΣ 1.5. Απασχόληση και ρυθμοί μεταβολής της στον δευτερογενή τομέα σε ορισμένους νομούς, 1961, 1971, 1981	42
ΠΙΝΑΚΑΣ 1.6. Ταξινόμηση των νομών κατά μέγεθος πληθυσμού	44
ΠΙΝΑΚΑΣ 1.7. Πληθυσμιακές μεταβολές στα πολεοδομικά συγκροτήματα	46
ΠΙΝΑΚΑΣ 1.8. Εξέλιξη συμμετοχής της μεταποίησης και του αγροτικού τομέα στο ακαθάριστο εγχώριο προϊόν	47
ΠΙΝΑΚΑΣ 1.9. Ποσοστιαία συμμετοχή βιομηχανικών κέντρων στο σύνολο βιομηχανικών και βιοτεχνικών καταστημάτων και απασχόλησης	48
ΠΙΝΑΚΑΣ 3.1. Ετήσιες Δαπάνες Προγράμματος ΒΙ.ΠΕ. (σε τρέχουσες τιμές)	77
	11

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.2. Αριθμός Μονάδων και Πωλήσεις Γηπέδων ανά έτος και ΒΙ.ΠΕ	73
ΠΙΝΑΚΑΣ 3.3. Οι Βιομηχανικές Περιοχές σήμερα	76
ΠΙΝΑΚΑΣ 6.1. Σύνολα Δαπανών και Πηγές Χρηματοδότησης Προγράμματος ΒΙ.ΠΕ	98
ΠΙΝΑΚΑΣ 6.2. Εγκρίσεις και Εκταμιεύσεις του ΕΤΠΑ	99
ΠΙΝΑΚΑΣ 6.3. Δάνεια Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων	101
ΠΙΝΑΚΑΣ 6.4. Εξέλιξη τιμών πωλήσεων γηπέδων στις Βιομηχανικές Περιοχές κατά τα έτη 1977-1983 (τιμές ανά τμ.)	104
ΠΙΝΑΚΑΣ 6.5. Ετήσιες Πωλήσεις Γηπέδων στις ΒΙ.ΠΕ. (Σύνολο 18, ΒΙ.ΠΕ., μέχρι 31-12-1986)	106
ΠΙΝΑΚΑΣ 6.6. Πωλήσεις Γηπέδων ΒΙ.ΠΕ. (μέχρι 31-12-1986)	107
ΠΙΝΑΚΑΣ 6.7. Τιμές πώλησης οικοπέδων στις ΒΙ.ΠΕ. από 1-1-1986 έως 13-7-1987	108
ΠΙΝΑΚΑΣ 7.1. Νέες και μετεγκατεστημένες μονάδες κατά κλάδο στις ΒΙ.ΠΕ. (μέχρι 31-12-1984) ΒΙ.ΠΕ.: Ηρακλείου, Θεσ/νίκης, Βόλου, Πατρών, Κομοτηνής, Καβάλας, Σερρών, Ιωαννίνων, Πρέβεζας, Λαμίας, Φλώρινας, Κιλκίς, Λάρισας	115
ΠΙΝΑΚΑΣ 7.2. Νέες και μετεγκατεστημένες μονάδες ανά ΒΙ.ΠΕ. (Μέχρι 31-12-1984)	117
ΠΙΝΑΚΑΣ 7.3. Κατανομή κλάδων κατά ΒΙ.ΠΕ. (Μέχρι 31-12-1986)	118
ΠΙΝΑΚΑΣ 7.4. Αριθμός μονάδων προς εγκατάσταση ορισμένων κλάδων, στις ΒΙ.ΠΕ. 1984, 1986	119
ΠΙΝΑΚΑΣ 7.5. Γενικά στοιχεία επιχειρήσεων κατά κλάδο που λειτουργούν στις ΒΙ.ΠΕ. (Μέχρι 31-12-1985)	121
ΠΙΝΑΚΑΣ 7.6. Κατανομή μονάδων και αριθμού μονάδων στις ΒΙ.ΠΕ. του Ν. 4456/1968	123

ΠΙΝΑΚΑΣ 7.7. Συμμετοχή κλάδων παραγωγής στο συνολικό αριθμό των μονάδων παραγωγής σε ορισμένες ΒΙ.ΠΕ	125
ΠΙΝΑΚΑΣ 7.8. Ανάλυση απόκλισης - συμμετοχής πληθυσμού και εργατικού δυναμικού 1961-71-81	128
ΠΙΝΑΚΑΣ 7.9. Δείκτης απόκλισης της απασχόλησης κατά τομέα οικονομικής δραστηριότητας σε ορισμένους νομούς (1961-71, 1971-81)	129

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

του Διοικητή της ΕΤΒΑ κ. Μιχάλη Γ. Σάλλα

Τα τελευταία χρόνια απασχολούν σοβαρά τις κυβερνήσεις των χωρών-μελών της ΕΟΚ τα προβλήματα περιφερειακής ανάπτυξης. Προβλήματα που προκύπτουν, κυρίως από την ανισομερή κατανομή του εισοδήματος μεταξύ των διαφόρων περιοχών μιας χώρας, από διαφορές στην απασχόληση, στο μεταναστευτικό ρεύμα κ.λπ.

Στή χώρα μας το περιφερειακό πρόβλημα συνίσταται στην άνιση κατανομή της οικονομικής δραστηριότητας ανάμεσα στην Αθήνα και την υπόλοιπη Ελλάδα και κατ' ακολουθία η ανισότητα αυτή δημιουργεί μεγάλες διαφορές στο κατά κεφαλήν εισόδημα μεταξύ του πληθυσμού της Αθήνας και της υπόλοιπης χώρας.

Ένα από τα πιο σημαντικά μέτρα που έχουν ληφθεί για την καταπολέμηση των περιφερειακών ανισοτήτων είναι και η δημιουργία των Βιομηχανικών Περιοχών (ΒΙ.ΠΕ.).

Οι Βιομηχανικές Περιοχές είναι η σύγχρονη ιδέα, που φέρνει επαναστατικές λύσεις στη βιομηχανική υποδομή, διευκολύνει την ιδιωτική πρωτοβουλία και ανοίγει το δρόμο στη σύγχρονη βιομηχανική ανάπτυξη και περιφερειακή αποκέντρωση. Η πρόσφατη μάλιστα απόφαση για τη δημιουργία βιομηχανικών περιοχών σε όλους τους νομούς της χώρας και ο σχεδιασμός και ανάπτυξη ορισμένων εξειδικευμένων αναπτυξιακών περιοχών-ζωνών, συμβάλλει αποφασιστικά σε μια ισόρροπη περιφερειακή ανάπτυξη.

Για την ανάλυση του θεσμού των Βιομηχανικών Περιοχών, ζητήθηκε από τον Σύμβουλο της Διεύθυνσης Περιφερειακής Αναπτύξεως και Βιομηχανικής Υποδομής Δρ. Σπ. Βλιάμο, να εκπονήσει την παρούσα μελέτη.

Το αποτέλεσμα ήταν πράγματι αξιόλογο γιατί παρουσιάζει μια ολοκληρωμένη εικόνα του θεσμού των ΒΙ.ΠΕ. τόσο στην Ελλάδα όσο και σε άλλες χώρες.

Η παράθεση και ανάλυση των στοιχείων γίνεται με μεθοδικότητα και σαφήνεια, τα δε συμπεράσματα παρουσιάζουν σημαντικό ενδιαφέρον και μπορούν να συμβάλουν στην πολιτικής της βιομηχανικής ανάπτυξης της χώρας.

Για τους λόγους αυτούς η ΕΤΒΑ αποφάσισε να προχωρήσει στην έκδοσή της.

Αθήνα, Ιανουάριος 1988

Μιχάλης Γ. Σάλλας
Διοικητής

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σωστά έχει παρατηρηθεί ότι σχεδόν κάθε πολιτικό κείμενο από τα τέλη της δεκαετίας του 1950 αναφέρεται στην *ανάγκη* για προγραμματισμό της περιφερειακής ανάπτυξης.¹ Και ακόμα σωστότερα έχει επισημανθεί ότι «ενώ υπάρχει μια διαρκής εξέλιξη σε διακηρύξεις πάνω στο θέμα αυτό, αντίθετα, στην πράξη ο περιφερειακός προγραμματισμός μόνο τελευταία κατάφερε να ξεπεράσει τη γνωστή αδυναμία του Κράτους να παρέμβει αποτελεσματικά στις διαδικασίες οικονομικής ανάπτυξης». Υπήρχε δηλαδή μια διάσταση ανάμεσα στην αναγνώριση των αναγκών για προγραμματισμό και παρέμβαση και στη λήψη πρακτικών μέτρων για την ανάπτυξη της περιφέρειας. Τούτο, πέρα από το γενικότερο αίτιο της ύπαρξης ειδικών συμφερόντων που καθορίζουν τα όρια της κυβερνητικής δράσης, θα μπορούσε να αποδοθεί και στην ανυπαρξία κάποιας θεωρητικής υποδομής συνηγορούσας υπέρ του περιφερειακού προγραμματισμού, ως συμπληρωματικού στοιχείου του εθνικού προγραμματισμού.

Πράγματι η παραδοσιακή οικονομική θεωρία παραμέλησε την χωροταξική διάσταση κατά την ανάλυση των οικονομικών φαινομένων. Αλλά και όταν αργότερα την έλαβε υπόψη δεν κατάφερε να ξεκαθαρίσει διλήμματα του είδους «προτεραιότητα στις περιοχές που ήδη διαθέτουν κατάλληλη υποδομή, ώστε να επιτευχθεί ταχύρρυθμη οικονομική ανάπτυξη, ή ενίσχυση του περιφερειακού ιστού της χώρας για την γεφύρωση των διαπεριφερειακών διαφορών στην ανάπτυξη»; Ακόμα όμως και μετά την ανάπτυξη της θεωρητικής υποδομής ο περιφερειακός προγραμματισμός έδειχνε να έχει δευτερεύουσα σημασία σε σχέση με τον εθνικό. Και η υποβάθμιση του αυτή οφείλονταν στην αντίληψη ότι τούτος «απαιτεί την ύπαρξη ενός

1. Βλ. Π. Καζάκου (1984), σελ. 173 κ.ε.

κεντρικού συστήματος σχεδιασμού όπως αυτό που συναντούμε στις Χώρες του υπαρκτού σοσιαλισμού».² Στις Χώρες της Δ. Ευρώπης λοιπόν ο Περιφερειακός Προγραμματισμός παρουσιάστηκε κατά το τέλος της δεκαετίας του 1950 ως μια ειδική μορφή κρατικής παρέμβασης. Οι Κυβερνήσεις των Χωρών αυτών συνειδητοποιώντας ότι η γρήγορη εθνική οικονομική ανάπτυξη περνά μέσα από την ισόρροπη ανάπτυξη της περιφέρειας προσπάθησαν να ελέγχουν τους ρυθμούς της πρώτης μέσα από πρωτοβουλίες που λαμβάνονταν μεν στο κέντρο αφορούσαν όμως την περιφέρεια.³ Η γρήγορη οικονομική ανάπτυξη απαιτούσε την ύπαρξη καταστάσεων που θα μετασχημάτιζαν το οικονομικό περιβάλλον της περιφέρειας εκσυγχρονίζοντάς το και δημιουργώντας συνθήκες που θα το έκαναν περισσότερο ελκυστικό στο ιδιωτικό επενδυτικό κεφάλαιο. Ένας σημαντικός τρόπος για τον μετασχηματισμό αυτόν ήταν η δημιουργία υποδομής μέσω των δαπανών δημοσίων επενδύσεων. Είναι χαρακτηριστικό ότι η υποδομή αυτή στις περισσότερες χώρες αναπτύχθηκε δια μέσου κεντρικών δημόσιων φορέων και συνδέθηκε με τις δραστηριότητες της Τοπικής Αυτοδιοίκησης.⁴ Παράλληλα, επιδιώχθηκε η μείωση των αρνητικών συνεπειών που προκαλεί η υπερσυγκέντρωση δραστηριοτήτων σε ορισμένες περιοχές, με την ανάπτυξη του φυσικού σχεδιασμού σε συνδυασμό με χρηματοδοτικούς περιορισμούς ή κίνητρα.

Η μορφή αυτή της πολιτικής βασίστηκε πάνω στην κρατούσα άποψη σύμφωνα με την οποία ο περιφερειακός προγραμματισμός αποβλέπει στον επηρεασμό του τόπου εγκατάστασης ώστε να δημιουργηθεί αφ' ενός αποσυμφόρηση πληθυσμού και οικονομικής δραστηριότητας των μητροπολιτικών περιοχών και αφ' ετέρου βελτίωση συνθηκών ζωής και εργασίας στην περιφέρεια. Η εφαρμογή της πολιτικής αυτής σε πολλές χώρες είχε ευεργετικά αποτελέσματα⁵ καθόσον αφορά μετεγκαταστάσεις από μεγάλες σε μικρότερες αστικές περιοχές και από αστικές σε αγροτικές περιοχές, οπότε πια η σχετική προσπάθεια περιέλαβε και ως στόχο την προστασία του περιβάλλοντος.

Το σύνολο λοιπόν της πολιτικής αυτής αναγνώριζε την αναγκαιότητα μεγάλου μεγέθους δημοσίων δαπανών για την δημιουργία

2. Π. Καζάκου, *ενθ.αν.*, και H.W. Richardson (1972), σελ. 215.

3. R. Hudson and J.R. Lewis (1982), σελ. 2 κ.ε.

4. R. Hudson and J.R. Lewis *ενθ.αν.*

5. H. Voogd (1982).

υποδομής⁶ σε προκαθορισμένες περιοχές, όπου με την εγκατάσταση ορισμένων βιομηχανικών μονάδων θα μπορούσε να προκληθεί μια αυτοδύναμη αναπτυξιακή διαδικασία. Η θεωρητική βάση της πολιτικής αυτής παρουσιάστηκε κατά το τέλος της δεκαετίας του 1950 με την πρωτοποριακή εργασία του F. Perroux, όπου καθορίστηκαν οι αρχές της δημιουργίας των λεγόμενων «πόλων ανάπτυξης». Η αντίληψη αυτή κυριάρχησε κατά τις δύο επόμενες δεκαετίες ώστε να διατυπωθεί ο ισχυρισμός ότι «η έννοια του πόλου ανάπτυξης φαίνεται να έχει δεσμεύσει αποκλειστικά την φαντασία τόσο των υπεύθυνων για την εφαρμογή της περιφερειακής πολιτικής, όσο και των θεωρητικών της περιφερειακής ανάπτυξης».⁷

Γύρω στα μέσα της δεκαετίας του 1970 όμως, η παγκόσμια οικονομία μπήκε σε μια φάση στασιμότητας ή ακόμα και ύφεσης. Τούτο προκάλεσε μια μεταβολή τόσο στην μεθοδολογία άσκησης όσο και στο κέντρο βάρους της περιφερειακής πολιτικής καθώς τα υπάρχοντα περιφερειακά προβλήματα οξύνθηκαν και νέα παρουσιάστηκαν, συχνά σε περιφέρειες που πριν ήταν ζωτικής σημασίας για την εθνική αναπτυξιακή διαδικασία. Χαρακτηριστικά αναφέρονται η περιοχή West Midlands στην Αγγλία, και οι ανατολικές περιοχές του Ρουρ στη Δ. Γερμανία.⁸ Τα προβλήματα αυτά δεν μπορούσαν λοιπόν να βρουν αντιμετώπιση με τα παραδοσιακά εργαλεία άσκησης της περιφερειακής πολιτικής δηλ. τα κεντρικά συντασσόμενα και ελεγχόμενα προγράμματα που κατευθύνονταν προς την περιφέρεια αφ' ενός και τις μεγάλες δημοσιονομικές δαπάνες αφ' ετέρου.

Σιγά-σιγά λοιπόν άρχισαν να γίνονται προτάσεις που οδηγούν σε μέτρα ενίσχυσης της περιφερειακής αυτοδιοίκησης και μεταβίβασης περισσότερης δύναμης και υπευθυνότητας στην περιφέρεια, συνοδευόμενη από ένα σημαντικό βαθμό αυτονομίας,⁹ καθώς το Κέντρο δημιουργεί την δυνατότητα για την λήψη οικονομικών πρωτοβουλιών από την περιφέρεια, οι οποίες όμως θα στηρίζονται σε κατάλληλη θεσμική βάση.

Στην Ελληνική Οικονομία —μια μικρή και ανοικτή οικονομία— όλες αυτές οι εξελίξεις που έχουν λάβει χώρα διεθνώς τόσο στο θεωρητικό όσο και εμπειρικό πεδίο επηρέασαν σημαντικά την φιλοσοφία σχεδιασμού και εφαρμογής της πολιτικής περιφερειακής ανά-

6. Commission (1986).

7. P. Breathnach, (1982), σελ. 35.

8. R. Hudson and J.R. Lewis *ενθ.αν.* σελ. 4.

9. C. Weaver (1982).

πτυξης, αν και με μια σοβαρή χρονική καθυστέρηση. Όπως αναφέρεται στην παρούσα μελέτη ο περιφερειακός και αστικός σχεδιασμός εφαρμόστηκε πολύ αργά και δεν ενσωματώθηκε εξ αρχής στην εθνική πολιτική βιομηχανικής ανάπτυξης. Επομένως η άσκηση περιφερειακής πολιτικής αρχίζει να υλοποιείται μόλις στις αρχές της δεκαετίας του 1960, όταν η ανάπτυξη της περιφέρειας αναγνωρίστηκε ως στόχος οικονομικής πολιτικής και αναφέρθηκε για πρώτη φορά στο «Πενταετές Πρόγραμμα Οικονομικής Αναπτύξεως 1960-1964». Και βέβαια η αναγνώριση του στόχου αυτού τοποθετημένη μέσα στο θεωρητικό πλαίσιο που επικρατούσε την εποχή εκείνη, έθετε αυτόματα και τα μέσα για την ικανοποίησή του. Έπρεπε να προχωρήσει αφ' ενός η ανάπτυξη της Βιομηχανίας και αφ' ετέρου η αποκέντρωση της, μακριά δηλ. από τα παραδοσιακά κέντρα λειτουργίας της. Και ως το προσφορότερο μέσο για τούτο προκρίθηκε ότι είναι οι Βιομηχανικές Περιοχές (ΒΙ.ΠΕ). Η διεθνής βιβλιογραφία¹⁰ υποστηρίζει ότι οι ΒΙ.ΠΕ. περιλαμβάνονται ανάμεσα στα καλύτερα και πιο οικονομικά εργαλεία για την προώθηση της ανάπτυξης της μεταποίησης, κυρίως στις χώρες που διανύουν το στάδιο της εκβιομηχάνισης. Βασικό δε προσόν του θεσμού η μεγάλη του προσαρμοστικότητα στις τοπικές ανάγκες και συνθήκες καθώς και η δυνατότητά του να εξελίσσεται μαζί με την βιομηχανική τεχνολογία.

Η Ελληνική Οικονομία λοιπόν αφιέρωσε τεράστιους πόρους υλικούς και μη για την ανάπτυξη του θεσμού αυτού με την ελπίδα ότι θα επιτύχει τους προκαθορισμένους στόχους της.

Η παρούσα μελέτη παρακολουθεί τον θεσμό των ΒΙ.ΠΕ. στην Ελλάδα κατά την σύντομη ιστορία του των είκοσι χρόνων περίπου από την ίδρυσή του και προσπαθεί διερευνώντας τον να τον αξιολογήσει και να τον εντάξει μέσα στο όλο πλαίσιο της ασκηθείσας πολιτικής για την αντιμετώπιση του περιφερειακού προβλήματος.

Η μονογραφία αυτή αποτελεί ένα είδος «Λευκής Βίβλου» για το θεσμό των Βιομηχανικών Περιοχών (ΒΙ.ΠΕ.) στην Ελλάδα. Περιλαμβάνει οκτώ Κεφάλαια και τέσσερα Παραρτήματα.

Στα πρώτα δύο κεφάλαια η μελέτη ασχολείται με την θεωρητική ανάλυση του Περιφερειακού Οικονομικού Προβλήματος, με την αναγκαιότητα του Περιφερειακού Προγραμματισμού και τον ρόλο των ΒΙ.ΠΕ. ως μέσου Οικονομικής Πολιτικής. Εντοπίζει ακόμα τις

10. W. Bredo (1960) σελ. IX, UNIDO (1978) σελ. 1, Ν. Κόνσολα (1970) σελ. 15 και 19, Ν. Κόνσολα (1985) σελ. 25 κ.λπ.

διαστάσεις του Ελληνικού Περιφερειακού Προβλήματος μέσα από τις μεταβολές στη συγκέντρωση του Πληθυσμού και της διάρθρωσης της απασχόλησης και περιγράφει την ασκηθείσα Περιφερειακή και Βιομηχανική Πολιτική στην Ελλάδα, κατά την διάρκεια της υπό μελέτη περιόδου.

Στη συνέχεια αναλύει και συσχετίζει τις διάφορες πτυχές και παραλλαγές της θεωρίας του τύπου εγκατάστασης με τον θεσμό των ΒΙ.ΠΕ. Τέλος επικεντρώνεται στην Ελληνική εμπειρία αναφορικά με την εφαρμογή των ΒΙ.ΠΕ. ως και στην αλλαγή της φιλοσοφίας για τον θεσμόν αυτόν που επικράτησε διαχρονικά από το 1968 —έτος ιδρύσης του θεσμού— μέχρι σήμερα.

Τα επόμενα δύο κεφάλαια αναφέρονται στην έννοια, την χρησιμότητα και τους σκοπούς δημιουργίας των Βιομηχανικών Περιοχών, καθώς και στην ιστορική εξέλιξη του θεσμού και την εφαρμογή του σε διάφορες χώρες της Ευρώπης, της Β. Αμερικής και τέλος στην Ελλάδα. Στο Πέμπτο Κεφάλαιο αναλύεται το θεσμικό καθεστώς που διέπει τις ΒΙ.ΠΕ. στη χώρα μας περιγράφοντας τις διαδικασίες και ενέργειες που απαιτούνται για την ανάπτυξή τους. Στο θεματικό αυτό πλαίσιο αναπτύσσονται όλα τα σχετικά για τον φορέα των Βιομηχανικών Περιοχών και αναλύονται τα κίνητρα που παρέχονται στις επιχειρήσεις για εγκατάσταση σ' αυτές. Στο Έκτο Κεφάλαιο εξετάζονται τα οικονομικά στοιχεία των ΒΙ.ΠΕ., και αναλύονται:

- α. Οι τρόποι χρηματοδότησης των προγραμμάτων αυτών,
- β. οι προσδιοριστικοί παράγοντες του κόστους μιας Βιομηχανικής Περιοχής και
- γ. οι προσδιοριστικοί παράγοντες ζήτησης βιομηχανικών γηπέδων με ιδιαίτερη έμφαση στην Τιμολογιακή Πολιτική.

Στο Έβδομο Κεφάλαιο εξετάζονται τα ερωτήματα:

- 1. Ποιες μονάδες προτιμούν να εγκαθίστανται στις ΒΙ.ΠΕ.;
- 2. Υπάρχει κάποια τάση εξειδίκευσης των Βιομηχανικών Περιοχών, με την έννοια ότι σε ορισμένες απ' αυτές παρουσιάζεται μια μεγαλύτερη συγκέντρωση μονάδων που ανήκουν σε ένα ορισμένο κλάδο;
- 3. Ποιές ήταν οι επιπτώσεις του Προγράμματος ΒΙ.ΠΕ. πάνω στην απασχόληση;

Η ανάλυση αυτή που γίνεται σε επίπεδο διψήφιου κωδικού καταλήγει στα εξής συμπεράσματα:

— Στις ΒΙ.ΠΕ. εγκαθίστανται κλάδοι παραγωγής που δεν εξαρτώνται πολύ από τον τόπο προέλευσης των πρώτων υλών τους και

επομένως το μοναδιαίο κόστος μεταφοράς αυτών δεν είναι πολύ σημαντικό στη διαμόρφωση της αξίας του προϊόντος που παράγουν.

- Το 26% περίπου του συνόλου των μονάδων έχουν μετεγκατασταθεί από άλλες περιοχές. Το υπόλοιπο ποσοστό των μονάδων που εγκαθίστανται στις ΒΙ.ΠΕ. είναι πρωτοϊδρυόμενες.
- Οι συχνότερα συναντώμενοι Βιομηχανικοί Κλάδοι στις ΒΙ.ΠΕ. ανήκουν στην πλειοψηφία τους στους κλάδους καταναλωτικών ειδών (παραδοσιακοί κλάδοι). Παρά ταύτα σε ορισμένες περιοχές παρατηρείται μια τάση συγκέντρωσης μονάδων που ανήκουν στους λεγόμενους «σύγχρονους» κλάδους και χρησιμοποιούν μεθόδους παραγωγής εντάσεως κεφαλαίου.
- Στις ΒΙ.ΠΕ. εγκαθίστανται κλάδοι που δεν εξαρτώνται πολύ από την ύπαρξη άφθονου εργατικού δυναμικού.
- Παρατηρείται μια περιορισμένη μόνο τάση συγκέντρωσης μονάδων ορισμένων κλάδων σε συγκεκριμένες ΒΙ.ΠΕ. Ειδικότερα στην ΒΙ.ΠΕ. Θεσσαλονίκης παρατηρείται ότι οι μονάδες που ανήκουν στον κλάδο 20 αποτελούν το 13% περίπου όλων των μονάδων που είναι εγκατεστημένες μέσα σ' αυτήν, ενώ τα αντίστοιχα ποσοστά για τις ΒΙ.ΠΕ. Βόλου και Ηρακλείου είναι 23% και 18%. Επίσης παρατηρείται ότι στις ΒΙ.ΠΕ. Βόλου υπάρχει μια έντονη τάση συγκέντρωσης μονάδων που ανήκουν στον κλάδο 35 (προϊόντα από μέταλλο εκτός μηχανών και μεταφορικού υλικού), που αντιπροσωπεύουν το 25% του συνόλου αυτών που βρίσκονται στην ΒΙ.ΠΕ. αυτή και το 46% του συνολικού αριθμού των μονάδων που ανήκουν στον κλάδο 35 και είναι εγκατεστημένες σε όλες τις Βιομηχανικές Περιοχές.
- Από τους κλάδους που συναντώνται περισσότερο στις ΒΙ.ΠΕ. οι 21, 22, 23, 26 και 38 επιδρούν θετικά στην απασχόληση χρησιμοποιώντας μεθόδους παραγωγής εντάσεως εργασίας.

Στο τελευταίο κεφάλαιο γίνεται η παράθεση των συμπερασμάτων και διατυπώνονται οι προτάσεις πολιτικής για την διαμόρφωση και περαιτέρω ανάπτυξη του θεσμού.

Η μελέτη συμπληρώνεται από τέσσερα Παραρτήματα: Στο πρώτο γίνεται ανάλυση των κινήτρων για εγκατάσταση βιομηχανικών μονάδων στις ΒΙ.ΠΕ.

Στο δεύτερο αναλύονται τα θέματα που πρέπει να περιλαμβάνονται σε μια μελέτη σκοπιμότητας για την ίδρυση μιας ΒΙ.ΠΕ.

Στο τρίτο περιγράφονται τα στατιστικά στοιχεία που χρησιμο-

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Όπως κάθε συγγραφέας μελέτης, έτσι κι εγώ οφείλω πολλά σε συναδέλφους και συνεργάτες, οι οποίοι κατά καιρούς ασχολήθηκαν με το σύνολο ή ορισμένο μέρος της μελέτης. Ιδιαίτερα θα πρέπει να αναφέρω τον καθηγητή κ. Άλκη Ράφτη, ο οποίος Υποδιοικητής της Ε.Τ.Β.Α. τότε, είχε την πρωτοβουλία να μου αναθέσει την εκπόνηση της μελέτης αυτής, και στη συνέχεια να με ενθαρρύνει και να με βοηθά κατά τα διάφορα στάδια της προόδου της. Ευχαριστίες εκφράζονται επίσης, που όμως δεν μπορούν να καλύψουν την υποχρέωση που αισθάνομαι, στους φίλους καθηγητές κ.κ. Ν. Κόνσολα και Γ. Χιώτη καθώς και στην Επιστημονική Ερευνήτρια του ΚΕΠΕ κυρία Δ. Κατοχιανού, για τις εποικοδομητικές τους παρατηρήσεις και σχολιασμό τόσο στην φάση της εκπόνησης όσο και στο στάδιο της ολοκλήρωσης της μελέτης. Ακόμα θα πρέπει να σημειωθεί η μεγάλη βοήθεια που μου παρασχέθηκε κατά την συγκέντρωση και επεξεργασία του στατιστικού υλικού από τους κ.κ. Γ. Γεωργίου και Δ. Τριποσπίτη, φοιτητές μου, στο Ινστιτούτο Περιφερειακής Ανάπτυξης της Π.Α.Σ.Π.Ε. (και Βοηθό Ερευνητή στο ΚΕΠΕ τώρα) και στο Οικονομικό Τμήμα του Πανεπιστημίου Αθηνών αντίστοιχα. Τους ευχαριστώ θερμά και προσβλέπω και σε μια μελλοντική συνεργασία.

Ευχαριστίες ακόμα οφείλονται και στους φίλους και συναδέλφους στην Διεύθυνση Περιφερειακής Ανάπτυξης και Βιομηχανικής Υποδομής της Ε.Τ.Β.Α. Διευθυντή και Υποδιευθύντριά της κ. Π. Ροϊδάκη και κυρία Β. Παγκουλάκη αντίστοιχα, οι οποίοι πέρα από τη βοήθεια που προσέφεραν ανταλλάσσοντας απόψεις μαζί μου, μου δημιούργησαν και το κατάλληλο περιβάλλον και διάθεση για την εκπόνηση της μελέτης αυτής. Ιδιαίτερα θα πρέπει ακόμα να αναφέρω την κυρία Σταυρούλα Κακαουνάκη Προϊσταμένη του τμήματος Προγράμματος και Πολιτικής της ΠΑΒΥ, η οποία με προθυμία μου διέθεσε πολλά στατιστικά στοιχεία ακόμα και από το προσωπικό της αρχείο.

Τέλος, αλλά όχι λιγώτερο, θα πρέπει να ευχαριστήσω τον μέχρι πριν από λίγο καιρό Διοικητή της ΕΤΒΑ και αγαπητό μου φίλο κ. Κώστα Σοφούλη καθώς και την τωρινή Διοίκηση και ιδιαίτερα τον Διοικητή κ. Μιχάλη Σάλλα και τον Υποδιοικητή κ. Γιώργο Σορτίκο, που έδωσαν την έγκρισή τους να εκδοθεί η μελέτη αυτή!

Σε όλους τους παραπάνω οφείλω μεγάλο χρέος που δεν μειώνεται με τις ευχαριστίες αυτές. Φυσικά τυχόν λάθη και παραλείψεις που πιθανόν να εντοπίσει ο αναγνώστης οφείλονται στην αποκλειστική ευθύνη του συγγραφέα.

Οκτώβριος 1987

ΣΠΥΡΟΣ Ι. ΒΑΙΑΜΟΣ

ποιήθηκαν κατά τις οικονομετρικές αναλύσεις που υπάρχουν στο κείμενο.

Στο τέταρτο δίδονται οι Πίνακες των Περιφερειακών Στοιχείων που χρησιμοποιήθηκαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο

ΤΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΚΑΙ ΟΙ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ

1. Η Ανυπαρξία Περιφερειακής Οικονομικής Πολιτικής

Μέχρι πριν από λίγα χρόνια, η χωροταξική διάσταση δεν λαμβανόταν υπόψη κατά την ανάλυση των Οικονομικών φαινομένων.¹ Το γεγονός αυτό εύρισκε τη δικαιολογική του βάση στην κύρια υπόθεση της παραδοσιακής οικονομικής θεωρίας, σύμφωνα με την οποία η λειτουργία του μηχανισμού της αγοράς συντελεί στην πλήρη διαπεριφερειακή κινητικότητα των συντελεστών της παραγωγής. Με τον τρόπο αυτό αποκαθίστατο μια ισορροπία μεταξύ των διαφόρων τιμών (αγαθών και συντελεστών παραγωγής) στις διάφορες περιφέρειες.² Δηλ. η ανάπτυξη της οικονομικής δραστηριότητας γινόταν μέσα σε ένα στατικό χωρίς διαστάσεις κόσμο. Η αρχική αντίδραση στη θέση αυτή ήταν της Γερμανικής Ιστορικής Σχολής, η οποία αναγνώριζε όμως μόνο την σημασία του χρόνου στην οικονομική ανάλυση. Ο χώρος εξακολουθούσε να μην λαμβάνεται, τουλάχιστον άμεσα, υπόψη. Ίσως γιατί πολλά θέματα χώρου μπορούσαν να εξετασθούν μέσα στο πλαίσιο που διαμόρφωνε η παραδοσιακή θεωρία. Π.χ. το κόστος μετακίνησης του προϊόντος ή του συντελεστή παραγωγής μπορούσε να ληφθεί υπόψη με τον συνυπολογισμό του

1. Ο Richardson (1972) αναφέρει ότι «αν και οι χωροταξικές μελέτες έχουν μία αξιοσέβαστη παράδοση που εκτείνεται αρκετά πίσω στον περασμένο αιώνα, κυρίως στην Κεντρική Ευρώπη, η γρήγορη ανάπτυξη του ενδιαφέροντος στα οικονομικά της χωροταξίας και της περιφέρειας είναι σχετικά πρόσφατη — τα τελευταία είκοσι χρόνια. Ακόμα και σήμερα είναι δυνατόν κανείς να ισχυρισθεί ότι η χωροταξική θεωρία και τα περιφερειακά οικονομικά είναι το παιδί από άλλο πατέρα στην οικογένεια των οικονομικών». (Σελ. 1).

2. Βλ. Ν. Κόνσολα (1985) σελ. 22.

στο συνολικό κόστος παραγωγής στα πλαίσια της νεοκλασσικής θεωρίας των τιμών. Ακόμα, αν το βασικό πλεονέκτημα ενός τόπου εγκατάστασης αφορούσε στην εξοικονόμηση του χρόνου για τη μείωση των καθυστερήσεων στην παράδοση του προϊόντος, το πρόβλημα του χώρου μπορούσε να θεωρηθεί ως πρόβλημα χρόνου.

Πολύ σημαντικό επίσης επιχείρημα για την παραμέληση του χώρου ως στοιχείου της οικονομικής ανάλυσης ήταν και το γεγονός ότι πολλοί παράγοντες που προσδιορίζουν την χωροταξική διάρθρωση της οικονομικής δραστηριότητας είναι μη οικονομικοί (κοινωνιολογικοί παράγοντες).

Τέλος, και στον τομέα της οικονομικής πολιτικής, το ενδιαφέρον για τα περιφερειακά προβλήματα υστέρησε έναντι εκείνου που έδειξαν οι κυβερνήσεις για την επίτευξη των στόχων της πλήρους απασχόλησης, οικονομικής ανάπτυξης και διανομής του εισοδήματος.³ Δηλαδή, το ενδιαφέρον των κυβερνήσεων στράφηκε πρωταρχικά στην εθνική οικονομική ανασυγκρότηση και ανάπτυξη βοηθώντας κατά προτεραιότητα εκείνες τις περιοχές που διέθεταν ήδη κατάλληλη υποδομή και εργατικό δυναμικό δεδομένου ότι ήταν πολύ ευκολότερο να αρχίσει μια αυτοτροφοδοτούμενη αναπτυξιακή διαδικασία στις περιοχές αυτές, που θα είχε ως αποτέλεσμα την ταχύρρυθμη αύξηση του προϊόντος.⁴ Η πολιτική αυτή αποτελεί μια πάγια πρακτική που ακολουθείται ιδίως όταν έχουν προηγηθεί περίοδοι οικονομικών κρίσεων ή και καταστροφών (πόλεμοι, φυσικές καταστροφές).

2. Το Περιφερειακό Πρόβλημα και ο Περιφερειακός Προγραμματισμός

Διάφορες μελέτες έχουν δείξει πως δεν υπάρχει μια απλή πρόσβαση στην έννοια του «περιφερειακού προβλήματος», που να ταιριάζει στις διαφορετικές συνθήκες σ' όλες τις χώρες. Προβλήματα μπορεί να ανακύπτουν από εμφανείς ανισότητες στο εισόδημα, την απασχόληση, τη μετανάστευση, κ.λπ. αλλά και από πολύ λιγότερο εμφανείς διαταραχές, όπως π.χ. υπερπληθυσμός σε μια περιφέρεια

3. Βλ. H.W. Richardson (1972) σελ. 3, Π.Γ. Παυλόπουλου (1977) σελ. 96 και Ν.Ι. Κόνσολα (1985) σελ. 23.

4. Ανάλυση της έννοιας των «πόλων ανάπτυξης» επιχειρείται στο επόμενο κεφάλαιο.

που δημιουργεί αρνητικές εξωτερικές οικονομίες εξαιτίας της υπερ-συγκέντρωσης.

Μια μελέτη του Ο.Ο.Σ.Α.⁵ παραδέχεται ότι ολοκληρωμένες παρουσιάσεις και αναλύσεις του περιφερειακού προβλήματος συναντά κανείς σε λίγες μόνο χώρες, ενώ στις υπόλοιπες αυτό που υπάρχει είναι στοιχεία για καθυστερημένες περιοχές. Αυτό δημιουργεί τα εξής εμπόδια:

- (α) δεν έχει κανείς μια συνολική εικόνα, αλλά πρέπει να τη δημιουργήσει από πολλές μεμονωμένες εκθέσεις, και
- (β) δίνει την εντύπωση ότι τα περιφερειακά προβλήματα είναι κάτι ξέχωρο από το κύριο ρεύμα των μεγάλων οικονομικών προβλημάτων, όπως π.χ. η μεγέθυνση της εθνικής οικονομίας. Συνεπώς, δεν απαιτούνται παρά δευτερεύουσας σημασίας μέτρα προκειμένου να αντιμετωπισθούν.

Στην πραγματικότητα το περιφερειακό πρόβλημα δεν είναι δυνατόν να αποχωρισθεί απ' το σώμα των προβλημάτων που μια οικονομία βρίσκει μπροστά της, διότι (α) οι εθνικές αναπτυξιακές πολιτικές επιδρούν με διαφορετικό τρόπο σε κάθε περιφέρεια, ανάλογα με τις δυνατότητες και τις ανάγκες της, και (β) η διαπεριφερειακή κατανομή του πληθυσμού και των πόρων πρέπει να είναι συμβιβαστή με τους εθνικούς στόχους, με την επίτευξη δηλαδή τουλάχιστον ανεκτών οικονομικών, κοινωνικών και περιβαλλοντικών συνθηκών για όλη τη χώρα.

Τα μέτρα για την ανάπτυξη των καθυστερημένων περιφερειών πρέπει να θεωρηθούν οργανικό κομμάτι της εθνικής οικονομικής πολιτικής μάλλον, παρά ad hoc διορθωτικά μέτρα για υψηλά περιφερειακά ποσοστά ανεργίας. «Το θέμα εξετάζεται πια σε πολύ ευρύτερη βάση: την οργάνωση και δραστηριοποίηση των περιφερειακών οικονομιών, έτσι ώστε να συμβάλλουν τόσο στην περιφερειακή όσο και στην εθνική ανάπτυξη».⁶ Αυτό σημαίνει ότι πρώτα επιλέγονται περιφερειακοί στόχοι συμβιβαστοί με τους εθνικούς και στη συνέχεια προτείνονται λύσεις (πολιτικές) για το περιφερειακό πρόβλημα. Έτσι τα ζητήματα αυτά εξετάζονται στη βάση των προκαθορισμένων στόχων.

Μπορούμε να διακρίνουμε τους στόχους αυτούς σε δύο κατηγορίες:

5. Βλ. Ο.Ε.С. D. (1974).

6. Βλ. K. Allen and M.C. Mac Lennan (1970).

A. Στόχοι υψηλότερης τάξης:

- α. άριστη κατανομή των παραγωγικών πόρων, πράγμα που με άλλα λόγια σημαίνει άριστη χωροταξική κατανομή της οικονομικής δραστηριότητας, λαμβανομένων υπ' όψη των υπαρχουσών συνθηκών κόστους και ζήτησης και
- β. άριστη διανομή του εισοδήματος μεταξύ των διαφόρων περιοχών μιας χώρας.

B. Στόχοι χαμηλότερης τάξης:

- α. περιορισμός των ανισοτήτων στα ποσοστά ανεργίας μεταξύ των διαφόρων περιοχών.
- β. περιορισμός των διαφορών στο κατά κεφαλήν εισόδημα.
- γ. διαπεριφερειακή ισορροπία, ένας δύσκολα επιτεύξιμος στόχος, που έχει την έννοια ότι τα διάφορα τμήματα της χώρας αναπτύσσονται με τους ίδιους ρυθμούς σε όρους εισοδήματος και πληθυσμού.

Το περιφερειακό πρόβλημα εκφράζεται συνήθως σε όρους των στόχων χαμηλότερης τάξης.⁷

3. Η διάσταση του Περιφερειακού Προβλήματος στην Ελλάδα

3.1. Γενικά

Το περιφερειακό πρόβλημα στην Ελλάδα μπορεί να εκφρασθεί πολύ γενικά σε όρους ανισοτήτων στην κατανομή της οικονομικής και κοινωνικής δραστηριότητας και, κατ' ακολουθίαν, του κατά κεφαλήν εισοδήματος και του επιπέδου ζωής μεταξύ της Αθήνας και της επαρχίας αφ' ενός, και μεταξύ των διαφόρων περιοχών της χώρας αφ' ετέρου. Αλλά οι ανισότητες της πρώτης κατηγορίας είναι πολύ περισσότερο οξείες, όπως θα φανεί στη συνέχεια. Οι διαφορές ανάμεσα στα αστικά κέντρα και τις αγροτικές περιοχές δεν είναι πολύ σημαντικές, επειδή οι κυριώτερες και πιο έντονες τάσεις αστικοποίησης συγκεντρώνονται προς την Αθήνα.

Τα αίτια της περιφερειακής υπανάπτυξης πρέπει μάλλον ν' αναζητηθούν στους ακόλουθους παράγοντες:

7. Ο τρίτος στόχος παρουσιάζει μια αοριστία που δημιουργεί προβλήματα ασυμβατότητας μεταξύ αυτού και των άλλων δύο. Βλ. και Σ. Βλιάμου (1984β').

- α. Τη χαμηλή παραγωγικότητα του πρωτογενούς τομέα, ο οποίος αποτελεί τη σπονδυλική στήλη της οικονομικής δραστηριότητας σ' όλες τις περιφέρειες εκτός απ' την Αττική. Αυτή με τη σειρά της οφείλεται στο μικρό μέγεθος και τον κατακερματισμό της αγροτικής ιδιοκτησίας, τη δυσμενή διάρθρωση της παραγωγής, το χαμηλό τεχνολογικό επίπεδο και την εδαφική μορφολογία. Τα εμπόδια αυτά τροχοπεδούν την αύξηση των εισοδημάτων και τη βελτίωση του επιπέδου ζωής του πληθυσμού των αγροτικών περιοχών της χώρας.
- β. Την υπερσυγκέντρωση των δραστηριοτήτων υψηλής παραγωγικότητας. Αυτή είναι αποτέλεσμα της τάσης του παραγωγικού εξοπλισμού να συγκεντρώνεται στα ίδια σημεία της χώρας που υπήρχε προπολεμικά, τάση η οποία εκδηλώθηκε την εποχή της μεταπολεμικής ανοικοδόμησης προκειμένου ν' αξιοποιηθεί η μικρή ποσότητα κεφαλαιουχικού εξοπλισμού που είχε διασωθεί. Το γεγονός αυτό δημιούργησε δυνάμεις που ακόμα και σήμερα εξακολουθούν να επηρεάζουν τις επιχειρήσεις όσον αφορά την επιλογή του τόπου εγκατάστασης. Οι δυνάμεις αυτές είναι το μέγεθος της αγοράς εργασίας και αγαθών, η συγκέντρωση της διοίκησης και των τραπεζικών υπηρεσιών, η ποιότητα και οι ανέσεις της κοινωνικής ζωής και τέλος η ύπαρξη εξωτερικών οικονομιών.⁸

Όπως θα αναλυθεί στο επόμενο κεφάλαιο, η υπάρχουσα υποδομή και οι ήδη λειτουργούσες παραγωγικές μονάδες στα σημεία αυτά της Χώρας, δημιούργησαν τους λεγόμενους «πόλους ανάπτυξης», θέτοντες σε κίνηση μια αυτοενισχυούμενη διαδικασία συσσώρευσης κεφαλαίου στα σημεία αυτά, με αποτέλεσμα την υπερσυγκέντρωση, άρα και τη γρήγορη αύξηση αρνητικών εξωτερικών οικονομιών.

Πράγματι είναι εκπληκτική η συγκέντρωση κάθε είδους δραστηριότητας στην περιοχή της Αθήνας. Εντελώς ενδεικτικά αναφέρονται στον Πίνακα 1.1. που ακολουθεί ορισμένα ποσοστά απασχόλησης σε διάφορες δραστηριότητες στην περιοχή της Αθήνας σε σχέση με την συνολική απασχόληση στις δραστηριότητες αυτές για το έτος 1972.

8. Βλ. και δύο εργασίες της Ε. Παναγιωτάτου, (1982α) και (1982β).

Πίνακας 1.1.
*Ποσοστό Απασχόλησης της περιοχής Αθηνών
στη συνολική Απασχόληση ορισμένων δραστηριοτήτων*

Δραστηριότητες	Ποσοστά
1. Κοινωφελείς Υπηρεσίες	51%
2. Μεταφορές	60%
3. Εμπόριο	41,6%
Χονδρικό 56,3%	
Λιανικό 35,0%	
4. Τράπεζες, Ασφάλειες, κ.λπ.	64%
5. Υπηρεσίες (εκτός από Κυβερνητικές)	44%

ΠΗΓΗ: G. Chiotis: Regional Development Policy in Greece, in Tijdschrift voor Economisch en Sociaal Geografie, Maart/April 1972: σελ. 96.

3.2. Μεταβολές στον Πληθυσμό και στην διάρθρωση της Απασχόλησης

Ο εντοπισμός του χαρακτήρα του Περιφερειακού Προβλήματος στην Ελλάδα πρέπει να γίνει μέσα από την εξέταση της μεταβολής του πληθυσμού και της διάρθρωσης της απασχόλησης κατά τομέα οικονομικής δραστηριότητας και κατά Νομό της Χώρας. Τα σχετικά στοιχεία προσφέρονται από τις Απογραφές του Πληθυσμού της Ε.Σ.Υ.Ε. και εδώ γίνεται χρήση και σύγκριση των στοιχείων των Απογραφών 1961, 1971, 1981.

3.2.1. Πληθυσμιακές Μεταβολές

Κατά την πρώτη δεκαετία που εξετάζουμε, ο πληθυσμός της Ελλάδας αυξήθηκε κατά 4,53%, ποσοστό που θεωρήθηκε ιδιαίτερα μικρό. Η αύξηση αυτή δεν έγινε ομοιόμορφα σε όλους τους Νομούς αλλά μόνον ορισμένοι δοκίμασαν μια καθαρή αύξηση πληθυσμού, ενώ στους περισσότερους ο πληθυσμός μειώθηκε. Πράγματι, τα στοιχεία μας δείχνουν ότι μόνον σε εννέα Νομούς παρατηρήθηκε μια απόλυτη αύξηση του πληθυσμού κατά το 1971 σε σχέση με το 1961, και σε μόνον τρεις από αυτούς, το ποσοστό αυτό ήταν μεγαλύτερο από τον Εθνικό Μέσο Όρο.

Πίνακας 1.2.

Ρυθμοί Μεταβολής Πληθυσμού Ορισμένων Νομών 1961-71

Σειρά Νομός	% Μεταβολή	Σειρά Νομός	% Μεταβολή
- Ελλάδα	4,53	5 Λάρισα	0,63
1* Αττικής	36,01	6 Ηρακλείου	0,62
2* Θεσ/νίκης	30,48	7 Κορινθίας	0,54
3* Χαλκιδικής	8,52	8 Βοιωτίας	0,37
4 Ημαθίας	3,13	9 Αχαΐας	0,27

ΠΗΓΗ: Ε.Σ.Υ.Ε.: Απογραφές Πληθυσμού 1961, 1971.

* Ρυθμός μεταβολής μεγαλύτερος του Ε.Μ.Ο.

Αντίθετα η κατάσταση παρουσιάζεται διαφορετική στην επόμενη δεκαετία. Ο ρυθμός αύξησης του Ελληνικού πληθυσμού είναι σημαντικά υψηλότερος (11,08%) και περισσότεροι από τους μισούς Ελληνικούς Νομούς δέχθηκαν μια καθαρή αύξηση στον πληθυσμό τους. Αυξημένος επίσης είναι ο αριθμός εκείνων που παρουσίασαν ένα ποσοστό πληθυσμιακής μεταβολής μεγαλύτερο του Ε.Μ.Ο.

Μπορεί να παρατηρηθεί ακόμα ότι το σύνολο σχεδόν των νομών του Πίνακα 1.2 συναντώνται και στον πίνακα 1.3. Δηλ. οι νομοί αυτοί παρουσίασαν θετική αύξηση στον πληθυσμό τους καθ' όλη την εικοσαετή περίοδο που εξετάζουμε. Όπως θα δειχθεί παρακάτω (Κεφάλαιο 7) οι νομοί αυτοί κέρδισαν σε μερίδιο πληθυσμού σε σχέση με τους υπόλοιπους ανάμεσα στις τρεις απογραφές. Αν δε ληφθεί υπόψη ότι οι περισσότεροι από αυτούς δεν ανήκουν στους μεγάλους Νομούς από την άποψη του πληθυσμού, τότε αποκλείουμε την υπόθεση ότι η αύξηση του πληθυσμού είναι το αποτέλεσμα δημιουργίας εξωτερικών οικονομιών λόγω ευρύτητας αγοράς. Επομένως τα αίτια της πληθυσμιακής συγκέντρωσης πρέπει να αναζητηθούν σε άλλους παράγοντες.

Στα πλαίσια της προσπάθειας αυτής, ελέγχθηκε η υπόθεση, σύμφωνα με την οποία ο πληθυσμός προσελκύεται σ' εκείνους τους Νομούς που βρίσκονται κοντά σε μεγάλα αστικά Κέντρα, ενώ εκείνοι οι Νομοί που χάνουν πληθυσμό, βρίσκονται στην περιφέρεια της Επικράτειας. Έτσι με τη χρήση της μεθόδου των Ελαχίστων Τετρα-

Πίνακας 1.3.

Ρυθμοί Μεταβολής Πληθυσμού Ορισμένων Νομών 1971-1981

Σειρά	Νομός	% Μεταβολή	Σειρά	Νομός	% Μεταβολή
-	ΕΛΛΑΔΑ	11,08	18	Έβρου	6,28
1*	Θεσ/νίκης	22,70	19	Φωκίδας	6,27
2*	Δωδεκανήσου	19,88	20	Λασιθίου	5,78
3*	Αττικής	17,88	21	Χανίων	5,06
4*	Πιερίας	16,49	22	Αργολίδας	4,87
5*	Καστοριάς	16,31	23	Φθιώτιδας	4,80
6*	Ηρακλείου	16,19	24	Δράμας	4,13
7*	Αχαΐας	14,73	25	Γρεβενών	3,25
8*	Ευβοίας	13,93	26	Πέλλας	3,00
9*	Ημαθίας	13,25	27	Ρεθύμνης	2,76
10*	Μαγνησίας	12,10	28	Κυκλάδων	2,46
11*	Καβάλας	11,20	29	Βοιωτίας	2,18
12+	Λάρισας	9,50	30	Άρτας	2,13
13	Ιωαννίνων	9,37	31	Θεσπρωτίας	1,46
14+	Κορινθίας	8,78	32	Τρικάλων	1,27
15	Κοζάνης	8,36	33	Φλώρινας	0,32
16	Ξάνθης	7,07	34	Ροδόπης	0,26
17	Κέρκυρας	7,04			

ΠΗΓΗ: Ε.Σ.Υ.Ε.: Απογραφές πληθυσμού 1971, 1981

* Ρυθμός μεταβολής μεγαλύτερος του Ε.Μ.Ο.

+ Παρουσιάζουν θετικό ρυθμό και τις δύο δεκαετίες (1961-71 και 1971-81).

γώνων βρέθηκε η επίδραση που ασκεί η χωρική αλληλεπίδραση⁹ δηλ. η αλληλεπίδραση ανάμεσα σε δύο ή περισσότερους Νομούς με συγκεκριμένες θέσεις στον χώρο άρα και συγκεκριμένες αποστάσεις μεταξύ τους (δυναμικό πληθυσμού) πάνω στον ρυθμό μεταβολής του πληθυσμού¹⁰ κατά Νομό, στις δύο δεκαετίες που εξετάζουμε.

9. Για τον τρόπο υπολογισμού της μεταβλητής αυτής βλέπε Παράρτημα 3.

10. Η ανεξάρτητη μεταβλητή είναι μια σύνθετη μεταβλητή που αποτελείται από κάποια σχέση της απόστασης μεταξύ δύο κέντρων και του πληθυσμού των κέντρων αυτών και καλείται Δυναμικό Πληθυσμού. Η μεταβλητή αυτή ερμηνεύει καλύτερα από κάθε άλλο σχετικό δείκτη Χωροθεσίας τις πληθυσμιακές διακυμάνσεις των νομών. Πράγματι σε επανειλημμένες παλινδρομήσεις με άλλους δείκτες, τα αποτελέσματα

$$1961-1971: \quad (\text{Στατιστική T-test σε παρένθεση}) \\ (\text{RTPOPCH})_{61-71} = -13,70 + 0,177 \text{ DYNPOP}_{71} \\ (-7,08) \quad (4,28)$$

$$R^2 = 0,28$$

$$1971-1981: \quad (\text{Στατιστική T-test σε παρένθεση}) \\ (\text{RTPOPCH})_{71-81} = 1,65 + 0,054 \text{ DYNPOP}_{81} \\ (1,026) \quad (1,861)$$

$$R^2 = 0,06$$

όπου: (RTPOPCH): Ρυθμός μεταβολής του πληθυσμού, και
(DYNPOP): Δυναμικό πληθυσμού

Βλέπουμε λοιπόν ότι η επίδραση του χωροταξικού παράγοντα είναι σημαντικά διάφορη κατά τις δύο δεκαετίες που εξετάζουμε. Ενώ δηλαδή, ο παράγοντας αυτός ερμηνεύει το 28% της συνολικής διακύμανσης του ποσοστού μεταβολής του πληθυσμού κατά την δεκαετία 1961-71, κατά τη δεύτερη δεκαετία η ερμηνευτική του ικανότητα μειώνεται στο 6% περίπου.

Τούτο σημαίνει ότι μεταξύ των δύο απογραφών πληθυσμού 1961 και 1971, η θέση στην οποία βρίσκεται ένας Νομός σε σχέση με τα μεγάλα αστικά κέντρα έπαιξε σημαντικό ρόλο στην αύξηση του πληθυσμού του. Η τάση αυτή δεν συνεχίστηκε όμως κατά το χρονικό διάστημα μεταξύ των δύο άλλων απογραφών (1971 και 1981). Το γεγονός ότι κάποιος από τους Νομούς αυτούς γειτόνευε με κάποιο Αστικό Κέντρο δεν φαίνεται να έπαιξε σημαντικό ρόλο στην αύξηση του πληθυσμού του. Τούτο αποτελεί κάποια ένδειξη ότι η πολιτική Περιφερειακής Ανάπτυξης που ασκήθηκε κατά την διάρκεια της δεύτερης δεκαετίας συντέλεσε τουλάχιστον στην ανακοπή του πληθυσμιακού ρεύματος προς τα μεγάλα αστικά κέντρα.

3.2.2. Μεταβολές στην διάρθρωση της απασχόλησης

Η έντονη παρουσία των δραστηριοτήτων της πρωτογενούς πα-

$$\text{ήταν πενιχρά όπως π.χ. } (\text{RTPOPCH})_{61-71} = -3,50 - 0,642 (\text{TIMATH}) \\ (-1,08) \quad (-1,66)$$

$$R^2 = 0,054$$

$$(\text{RTPOPCH})_{71-78} = 3,30 + 0,044 (\text{TIMATH}) \\ (1,33) \quad (0,15)$$

$$R^2 = 0,004$$

όπου (TIMATH) = Χρονοαπόσταση από Αθήνα σε πρώτα λεπτά.

ραγωγής στην απασχόληση του εργατικού δυναμικού, φαίνεται καθάρα στο πρώτο μέρος του Πίνακα 1.4. Και οι τρεις Απογραφές του Πληθυσμού έδειξαν ότι στους περισσότερους Νομούς της χώρας το ποσοστό του πληθυσμού που ασχολείται στην πρωτογενή παραγωγή είναι μεγαλύτερο από τον Εθνικό Μέσο Όρο, και τούτο παρά το γεγονός ότι μεταξύ των ετών της απογραφής παρατηρήθηκε μια σημαντική μείωση του ποσοστού αυτού σε Εθνικό Επίπεδο. (Μεταξύ 1961-71 κατά -29,10% και 1971-81 κατά -27,09%). Επίσης παρατηρείται ότι, με μικρές μόνο μεταβολές στην σειρά και μερικές ασήμαντες προσθαφαιρέσεις νομών, οι ίδιοι νομοί παρουσιάζεται να έχουν αυτό το γνώρισμα και κατά τις τρεις Απογραφές. Σημαντικό συμπέρασμα επίσης είναι το γεγονός ότι η απασχόληση στον υπό εξέταση τομέα είναι πολύ μεγαλύτερη από την αντίστοιχη στους δύο άλλους τομείς, σε όλους τους νομούς της χώρας εκτός των Νομών Αττικής και Θεσσαλονίκης για το 1961, όπου υπερτερεί η απασχόληση στον δευτερογενή και τριτογενή τομέα αντίστοιχα. Για το 1981, η εικόνα διαφοροποιείται: Η απασχόληση στον πρωτογενή τομέα δεν είναι η μεγαλύτερη στους Νομούς Αττικής, Αχαΐας, Δωδεκανήσου, Θεσσαλονίκης, Ιωαννίνων, Κεφαλληνίας, Κυκλάδων, Μαγνησίας και Χίου όπου υπερτερεί η απασχόληση στον τριτογενή τομέα και στους Νομούς Βοιωτίας, Εύβοιας, Καστοριάς και Κοζάνης, όπου η απασχόληση στον δευτερογενή τομέα είναι η πιο σημαντική.

Καθ' όσον αφορά τη σχέση του ποσοστού απασχόλησης του δευτερογενή τομέα και του αντίστοιχου ποσοστού του Εθνικού Μέσου Όρου, πάλι παρατηρείται ότι μόνον οκτώ Νομοί παρουσιάζουν ποσοστά μεγαλύτερα αυτού κατά τις απογραφές του 1961 και 1971. Το κύριο χαρακτηριστικό της περιόδου είναι η μεταβολή της σειράς κατάταξης των Νομών όπου οι Νομοί Εύβοιας και Καστοριάς φαίνεται να «κέρδισαν» θέσεις σε σημαντικό βαθμό, παρά το γεγονός ότι όλοι οι Νομοί δοκίμασαν μια σημαντική μεταβολή του ποσοστού της απασχόλησης στον τομέα αυτόν. Κατά το 1981, ο αριθμός των Νομών που παρουσίασαν ποσοστό μεγαλύτερο του Ε.Μ.Ο. ανέβηκε στους ένδεκα με κύριο χαρακτηριστικό την μείωση του ποσοστού του Ν. Αττικής (από 44,18% το 1971 σε 39,48% το 1981) που κατέβηκε από την 1η στην 6η θέση. Ο Ν. Καστοριάς με ποσοστό 53,01% κατέλαβε την πρώτη θέση.

Τέλος, αναφορικά με τον τριτογενή τομέα, παρουσιάζεται μια μικρή διαφοροποίηση μεταξύ των τριών ετών των Απογραφών, όχι τόσο ως προς την σειρά κατάταξης αλλά κυρίως ως προς τους Νομούς που εμφάνισαν ποσοστά απασχόλησης στον τομέα μεγαλύτερο από

τον Ε.Μ.Ο. Για παράδειγμα οι Νομοί Κυκλάδων και Αχαΐας δεν εμφανίζονται ανάμεσα σ' αυτούς με υψηλότερο ποσοστό του Ε.Μ.Ο. κατά τις απογραφές 1971 και 1981, ενώ ο Ν. Μαγνησίας δεν εμφανίζεται κατά το 1981, παρά το γεγονός, όπως προαναφέρθηκε, ότι η απασχόληση στον τομέα αυτόν υπερτερεί έναντι των άλλων δύο κατά το έτος αυτό. Πάντως η γενική τάση ήταν να αυξάνεται η απασχόληση του τριτογενή τομέα ως ποσοστό της συνολικής απασχόλησης, στους διάφορους Νομούς, σε βάρος του μεριδίου της απασχόλησης στον πρωτογενή τομέα, σε όλους τους Νομούς, εκτός από τους Ν. Λευκάδος και Δωδεκανήσου, όπου η αύξηση του μεριδίου της τριτογενούς απασχόλησης, συνοδεύθηκε από μείωση των μεριδίων της πρωτογενούς και δευτερογενούς παραγωγής.

Επομένως το γενικό συμπέρασμα που προκύπτει από την παραπάνω ανάλυση είναι ότι ιδίως κατά την δεύτερη από τις εξεταζόμενες δεκαετίες (1971-1981) παρατηρείται μια σημαντική διαφοροποίηση στην απασχόληση στους διάφορους Νομούς της Χώρας. Συγκεκριμένα, η απασχόληση στον πρωτογενή τομέα μειώνεται σημαντικά, και, χωρίς να πάψει να κατέχει τα πρωτεία στους περισσότερους Νομούς, έχει παραχωρήσει τη θέση της στην απασχόληση στους τομείς δευτερογενούς και τριτογενούς παραγωγής. Παρ' όλα αυτά όμως, η απασχόληση στον δευτερογενή τομέα της οικονομίας υπερτερεί της απασχόλησης στους άλλους τομείς, μόνο σε τέσσερεις Νομούς (Βοιωτίας, Εύβοιας, Καστοριάς, Κοζάνης), αν και αυξήθηκε ο αριθμός εκείνων που παρουσιάζουν ποσοστά απασχόλησης μεγαλύτερα του Ε.Μ.Ο.

Πίνακας 1.4.

*Σχέσεις ποσοστών απασχόλησης κατά τομείς
μεταξύ Νομών και Εθνικού Μέσου Όρου*

Α. ΠΡΩΤΟΓΕΝΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗ: Μικρότερο από Εθνικό Μέσο Όρο

α/α	1961	%
	ΕΛΛΑΔΑ	56,39
1.	Αττικής	5,64
2.	Θεσσαλονίκης	34,70
3.	Μαγνησίας	45,01
4.	Δωδεκανήσου	47,92
5.	Κυκλάδων	50,39
6.	Αχαΐας	55,14
7.	Χίου	56,30
α/α	1971	%
	ΕΛΛΑΔΑ	39,98
1.	Αττικής	2,8
2.	Θεσσαλονίκης	19,79
3.	Δωδεκανήσου	29,66
4.	Μαγνησίας	35,02
5.	Αχαΐας	37,74
6.	Καστοριάς	
α/α	1981	%
	ΕΛΛΑΔΑ	29,15
1.	Αττικής	0,18
2.	Θεσσαλονίκης	10,36
3.	Δωδεκανήσου	13,88
4.	Καστοριάς	27,12
5.	Μαγνησίας	27,27
6.	Αχαΐας	28,44
7.	Ευβοίας	28,67

Β. ΔΕΥΤΕΡΟΓΕΝΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗ: Μεγαλύτερο από Εθνικό Μέσο Όρο

α/α	1961	%
	ΕΛΛΑΔΑ	18,74
1.	Αττικής	39,61
2.	Θεσσαλονίκης	29,56
3.	Μαγνησίας	25,54
4.	Κυκλάδων	23,51
5.	Καστοριάς	22,06
6.	Δωδεκανήσου	21,73
7.	Αχαΐας	20,47
8.	Ευβοίας	19,69

α/α	1971	%
	ΕΛΛΑΔΑ	27,39
1.	Αττικής	44,18
2.	Καστοριάς	41,60
3.	Θεσσαλονίκης	39,47
4.	Ευβοίας	33,03
5.	Μαγνησίας	31,26
6.	Βοιωτίας	31,02
7.	Αχαΐας	30,76
8.	Κοζάνης	27,36

α/α	1981	%
	ΕΛΛΑΔΑ	30,47
1.	Καστοριάς	53,01
2.	Θεσσαλονίκης	41,98
3.	Κοζάνης	41,72
4.	Ευβοίας	41,59
5.	Βοιωτίας	41,23
6.	Αττικής	39,48
7.	Μαγνησίας	36,02
8.	Αχαΐας	33,79
9.	Χαλκιδικής	32,74
10.	Καβάλας	31,50
11.	Κυκλάδων	31,29

Γ. ΤΡΙΤΟΓΕΝΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗ: Μεγαλύτερο από Εθνικό Μέσο Όρο

α/α	1961	%
	ΕΛΛΑΔΑ	24,87
1.	Αττικής	54,73
2.	Θεσσαλονίκης	35,72
3.	Δωδεκανήσου	30,34
4.	Μαγνησίας	29,43
5.	Χίου	29,07
6.	Κεφαλληνίας	26,74
7.	Κυκλάδων	26,09
8.	Αχαΐας	24,38
α/α	1971	%
	ΕΛΛΑΔΑ	32,63
1.	Αττικής	52,98
2.	Δωδεκανήσου	43,32
3.	Θεσσαλονίκης	40,72
4.	Χίου	37,02
5.	Μαγνησίας	33,70
6.	Κεφαλληνίας	33,10
α/α	1981	%
	ΕΛΛΑΔΑ	40,38
1.	Δωδεκανήσου	58,76
2.	Αττικής	58,70
3.	Θεσσαλονίκης	47,65
4.	Χίου	44,67
5.	Κεφαλληνίας	43,40

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία Στοιχείων Πίνακα Π. 2.

3.2.3. Σχέσεις Πληθυσμού - Απασχόλησης

Χρήσιμα συμπεράσματα εξάγονται όταν οι πληθυσμιακές αυτές μεταβολές, συσχετισθούν με την μεταβολή της απασχόλησης τόσο ως προς την σύνθεση, κατά τομείς, οικονομικής δραστηριότητας, όσο και

ως προς τον ρυθμό. Πράγματι, όπως φαίνεται στον πίνακα 1.5 σε όλους τους Νομούς που παρουσίασαν θετικό ρυθμό μεταβολής του πληθυσμού και κατά τις δύο δεκαετίες παρατηρήθηκε μια αύξηση της απασχόλησης στον δευτερογενή τομέα, ο ρυθμός της οποίας υπήρξε σημαντικά μεγαλύτερος (εκτός από αυτού της Περιοχής Πρωτευούσης) του ρυθμού αύξησης του πληθυσμού, και κατά τις δύο δεκαετίες υπό εξέταση (και κυρίως την πρώτη). Τούτο σε συνδυασμό με την παρατηρούμενη αυξανόμενη συμμετοχή της δευτερογενούς απασχόλησης στο σύνολο της απασχόλησης του Νομού, δείχνει ότι υπήρξε μια συνεχής «εκβιομηχάνιση» της οικονομίας του Νομού. Γενικεύοντας την παρατήρηση αυτή, καταβλήθηκε προσπάθεια να διαπιστωθεί κατά πόσον η αύξηση του ρυθμού και του μεριδίου της απασχόλησης στον δευτερογενή τομέα στους Νομούς στους οποίους παρατηρήθηκε κάτι τέτοιο, ήταν πάλι το αποτέλεσμα της σχετικής θέσης του Νομού ως προς τα μεγάλα αστικά κέντρα. Με άλλα λόγια αν ο δείκτης χωροθεσίας (Location Index) μπορεί να ερμηνεύσει τις διακυμάνσεις του ποσοστού μεταβολής της απασχόλησης στον δευτερογενή τομέα. Μήπως δηλαδή, η μεγέθυνση του τομέα αυτού δεν ήταν το αποτέλεσμα της συνειδητής επιλογής και της άσκησης κατάλληλης πολιτικής από μέρους των αρμοδίων προς τούτο φορέων, αλλά οφείλεται στο γεγονός ότι η γειτνίαση ενός Νομού με κάποιο αστικό Κέντρο δημιουργεί εξωτερικές οικονομίες κατάλληλες να προσελκύσουν δραστηριότητες που ανήκουν στον τομέα αυτόν.

Για τον σκοπό αυτόν ακολουθήθηκε πάλι η μέθοδος των Ελαχίστων Τετραγώνων στην απλή παλινδρόμηση και τα αποτελέσματα που προέκυψαν για τις δύο δεκαετίες είναι τα ακόλουθα:

$$\begin{aligned}
 &1961-1971^{11} \quad (\text{Στατιστική T-test σε παρένθεση}) \\
 &(\text{RTSECEMP})_{61-71} = -6,244 + 0,289 \text{ DYNPOP}_{71} \\
 &\quad (1,269) \quad (2,759) \\
 &R^2 = 0,137
 \end{aligned}$$

11. Με 18 μόνο παρατηρήσεις (όπου οι Νομοί με ΒΙ.ΠΕ.).

$$\begin{aligned}
 &1961-71: (\text{RTSECEMP})_{61-71} = -8,518 + 0,750 \text{ DUNPOP}_{71} \\
 &\quad (-0,88) \quad (2,51)
 \end{aligned}$$

$$R^2 = 0,283$$

$$\begin{aligned}
 &1971-81: (\text{RTSECEMP})_{71-81} = 59,60 - 0,207 \text{ DUNPOP}_{81} \\
 &\quad (2,234) \quad (0,304)
 \end{aligned}$$

$$R^2 = 0,006$$

1971-1981: (Στατιστική T-test σέ παρένθεση)
 (RTSECEMP)₇₁₋₈₁ = 42,42 - (0,85E-01)DYNPOP₇₁
 (5,177) (-1,579)

R² = 0,006

Πίνακας 1.5

*Απασχόληση και ρυθμοί μεταβολής της στον Δευτερογενή Τομέα
 σε ορισμένους Νομούς, 1961, 1971, 1981*

ΝΟΜΟΙ	ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ				% ΜΕΤΑΒΟΛΗ			
	1961	%	1971	%	1981	%	1961-71	1971-81
Περιφέρεια								
Πρωτεύουσας	236.639	36,66	377.288	44,17	390.206	38,79	59,44	3,42
Θεσ/κης	59.410	29,56	94.137	39,47	120.468	41,98	57,45	27,97
Ηρακλείου	9.458	10,77	13.858	16,80	17.590	19,83	46,52	26,93
Αχαΐας	19.188	20,47	25.561	30,76	32.497	33,79	33,21	27,14
Ημαθίας	7.170	14,78	8.870	19,87	12.950	29,12	23,71	46,00
Λάρισας	14.395	15,98	16.827	20,89	22.691	25,91	16,89	34,85
Κορινθίας	5.486	10,89	8.054	18,67	10.921	23,75	46,81	35,60
Βοιωτίας	6.491	12,66	13.354	31,02	16.854	41,23	105,73	26,21

ΠΗΓΗ: Ε.Σ.Υ.Ε. Απογραφές Πληθυσμού 1961, 1971, 1981.

όπου: (RTSECEMP) = ο ρυθμός μεταβολής της απασχόλησης στον δευτερογενή τομέα της οικονομίας των 50 Νομών, μεταξύ των απογραφών 1961, 1971 και 1981.

Τα συμπεράσματα που προκύπτουν είναι τα ίδια όπως και στην περίπτωση του ρυθμού μεταβολής του πληθυσμού: Ενώ δηλαδή κατά την πρώτη υπό εξέταση δεκαετία η απασχόληση στον δευτερογενή τομέα επηρεάστηκε σημαντικά από τον Χωροταξικό παράγοντα κατά τη δεύτερη δεκαετία, η επίδρασή του ήταν ανύπαρκτη.

Η ολοκλήρωση της διερεύνησης των τάσεων μεταβολής του πληθυσμού και της διάρθρωσης της απασχόλησης σε επίπεδο Νομού, απαιτεί την περαιτέρω εξέταση των μεταβλητών αυτών, ταξινομώντας τους Νομούς σε κατηγορίες ανάλογα με το μέγεθος του πληθυσμού τους. Η προσπάθεια αυτή αποβλέπει στην εξακρίβωση της ύπαρξης κάποιας σταθερότητας στη διάρθρωση της απασχόλησης, ανάλογα με το πληθυσμιακό μέγεθος. Για τον σκοπό αυτό οι Νομοί της Χώρας ταξινομήθηκαν σε έξι κατηγορίες, τις εξής:

I.	Πληθυσμός	0- 50.000 κάτοικοι
II.	Πληθυσμός	50.0001-100.000 κάτοικοι
III.	Πληθυσμός	100.001-150.000 κάτοικοι
IV.	Πληθυσμός	150.001-200.000 κάτοικοι
V.	Πληθυσμός	200.001-250.000 κάτοικοι
VI.	Πληθυσμός	250.001 και πάνω κάτοικοι

Για κάθε πληθυσμιακή κατηγορία έχει υπολογιστεί το ποσοστό των απασχολούμενων ως προς τον Ενεργό Πληθυσμό, καθώς και η διάρθρωση της απασχόλησης στον Πρωτογενή, Δευτερογενή και Τριτογενή Τομέα, για κάθε ένα από τα τρία έτη των Απογραφών Πληθυσμού, 1961, 1971 και 1981. Τα αριθμητικά μεγέθη αναφέρονται στον Πίνακα Π.3 του παραρτήματος Τέσσερα.

Αυτά που προκύπτουν ως πρώτες παρατηρήσεις είναι τα εξής: *Πρώτον* μεταξύ των ετών που εξετάζονται παρουσιάζεται μια μεταβολή στον αριθμό των Νομών που ανήκουν σε κάθε πληθυσμιακή κατηγορία. Κατά τα έτη 1971 και 1981 παρατηρούμε ότι αυξάνεται ο αριθμός των πολύ μεγάλων νομών (250.000) από δύο σε τέσσερες. Παρόμοιες ανακατατάξεις γίνονται και στις ενδιάμεσες κατηγορίες, όπως φαίνεται στον επόμενο πίνακα. *Δεύτερον*, ότι το ποσοστό των απασχολούμενων στο σύνολο του ενεργού Πληθυσμού παρουσιάζει μια σταθερότητα για όλους τους Νομούς σε όλες τις κατηγορίες και για τα τρία έτη. Το ποσοστό αυτό σε όλες τις περιπτώσεις κυμαίνεται σε ύψη άνω των 90%.

Σε κάθε ένα τώρα έτος χωριστά η διάρθρωση της απασχόλησης δεν φαίνεται να ακολουθεί κάποια σταθερή τάση, ανάλογα με την πληθυσμιακή κατηγορία στην οποία βρίσκεται ο νομός. Πιο συγκεκριμένα, με εξαίρεση την έκτη κατηγορία που περιλαμβάνει τους Νομούς Αττικής και Θεσσαλονίκης, των οποίων η διάρθρωση της οικονομίας τους δεν είναι αντιπροσωπευτική του συνόλου των Νομών της χώρας, στους υπολοίπους Νομούς δεν παρατηρείται μια συστηματικότητα στα μερίδια της απασχόλησης στους διάφορους τομείς. Επομένως δεν μπορεί να θεμελιωθεί η άποψη ότι στους μεγάλους νομούς παρατηρείται μια μεγαλύτερη εξειδίκευση στην δευτερογενή παραγωγή, σε σχέση με τους μικρούς νομούς, όπου κυριαρχεί η απασχόληση στους άλλους τομείς. Περισσότερο όμως ενδιαφέρον παρουσιάζει η διαχρονική σύγκριση των διάφορων πληθυσμιακών κατηγοριών. Πρώτον, ανεξάρτητα από κατηγορία, παρατηρείται μια μείωση των μεριδίων της απασχόλησης του πρωτογενή τομέα. Η τάση αυτή παρατηρείται συνεχώς σε όλα τα έτη που εξετάζουμε.

Πίνακας 1.6

Ταξινόμηση των νομών κατά μεγέθους πληθυσμού

Κατηγορία	50.000		50.001-100.000		100.001-150.000		150.001-200.000		200.001-250.000		250.001	
Έτη	1961	1971	1981	1961	1971	1981	1961	1971	1981	1961	1971	1981
Νομοί	4	4	4	9	7*	7	2	2	3	3	20	25
	5	5	5	11	9	9	7	12	6	6	22	35
	15	15	17	14	10*	10	10	13	16	21	25	28
	17	17	26	19	11	14	12	16*	13	22*	28	33
	26	26	27	36	14	15+	13	18	29	29	33	35
	27	27	42	37	19	19	18	24	31	33*	35	
	44	42*	44	40	23*	23	23	30	39			
	44	44	50	41	34*	34	24	31*	47			
	50*	51*	42	46	36	36	30	32	31			
			46	37	37	37	32	38	32			
			50	40	40	40	34	39*	38			
			51	41	41	41	38	45	39			
				43*	43	43	43	47*	45			
				46	46	46	45	48	47			
				51			48	49	48			
							49		49			
Σύνολο	7	9	9	12	15	14	16	15	16	8	5	2
										6	6	2
										2	2	2
										5	5	4

ΠΗΓΗ: Πίνακας Π.3.

Σημ.: * Ανήκαν σε μεγαλύτερη πληθυσμιακή κατηγορία κατά την προηγούμενη Απογραφή.
+ Ανήκαν σε μικρότερη πληθυσμιακή κατηγορία κατά την προηγούμενη Απογραφή.

Δεύτερον, οι Νομοί οι οποίοι κατά την επόμενη απογραφή βρίσκονται σε ανώτερη πληθυσμιακή κατηγορία, παρουσιάζουν σημαντικά αυξημένο μερίδιο της απασχόλησης στον δευτερογενή τομέα, στην αμέσως προηγούμενη Απογραφή. Για παράδειγμα, ο Νομός Καστοριάς ο οποίος κατά το 1981 ανήκε πληθυσμιακά στην δεύτερη κατηγορία, αυτή της πρώτης στην οποία βρισκόταν το 1971, παρουσίασε το 1971 ποσοστό απασχόλησης στον δευτερογενή τομέα ίσο προς 41,6% της συνολικής απασχόλησης. Ομοίως οι Νομοί Αχαΐας και Λάρισας οι οποίοι κατά το 1981 ανήκαν στην έκτη κατηγορία (μαζί με τους Ν. Αττικής και Θεσσαλονίκης) ενώ κατά 'το 1971 βρίσκονταν στην πέμπτη κατηγορία, παρουσίασαν κατά το 1971 ποσοστά δευτερογενούς απασχόλησης ίσα προς 30,76% και 20,89% αντίστοιχα, δηλ. τα μεγαλύτερα της κατηγορίας τους και από τα μεγαλύτερα στο σύνολο των κατηγοριών. Αν και το δείγμα αυτό είναι μικρό για να θεμελιώσει τέτοιου είδους συμπεράσματα, ίσως αποτελεί μια ένδειξη ότι υπάρχει τάση πληθυσμιακής συγκέντρωσης στους Νομούς εκείνους όπου δημιουργούνται ευκαιρίες βιομηχανικής απασχόλησης.

3.2.4. Αστικοποίηση και Εκβιομηχάνιση

Όπως διαπιστώθηκε προηγουμένως η μελέτη των στοιχείων του πληθυσμού δείχνει ότι, το περιφερειακό πρόβλημα είναι δυνατόν να εκφρασθεί και σε όρους μιας διαρκούς πληθυσμιακής ροής από τις άλλες περιφέρειες προς τα αστικά κέντρα.

Τα στοιχεία έδειξαν ότι πράγματι κατά την περίοδο 1961-71 ο πληθυσμός των τελευταίων μεγάλωνε με ένα ετήσιο μέσο ρυθμό 2,9% ενώ κατά την επόμενη δεκαετία 1971-1981 ο ρυθμός ήταν 2,1%. Τα αντίστοιχα ποσοστά για τον εθνικό μέσο ήταν 0,5% και 1,1%. Η τάση αυτή αστικοποίησης του πληθυσμού προκάλεσε πληθυσμιακή υπερσυγκέντρωση κατά κύριο λόγο στα πολεοδομικά συγκροτήματα Αθηνών και Θεσσαλονίκης. Κατά την δεκαετία 1961-1971 ο πληθυσμός του πρώτου αυξήθηκε με ρυθμό 3,7% το χρόνο και του δεύτερου κατά 4,6%. Σε όλα τα άλλα οι ρυθμοί ήταν μικρότεροι ή αρνητικοί.

Στην επόμενη δεκαετία 1971-1981 τα αντίστοιχα ποσοστά έγιναν 1,9% και 2,7% πάλι μεγαλύτερα από τον εθνικό μέσο όρο. Κατά την δεκαετία αυτή μόνο το πολεοδομικό συγκρότημα Χίου παρουσίασε αρνητικό ρυθμό πληθυσμιακής μεταβολής.

Επομένως, ο ρυθμός αύξησης του αστικού πληθυσμού υπερβαίνει τον Εθνικό Μέσο Όρο.

Με δεδομένους τους χαμηλούς ρυθμούς αύξησης του συνολικού πληθυσμού, η μεγάλη εσωτερική μετανάστευση προς τα αστικά κέντρα (και κυρίως την Αθήνα και Θεσσαλονίκη) σε συνδυασμό με την πολύ σημαντική εξωτερική μετανάστευση (από το 1961 και μέχρι το 1977, έφθασε τα 1.960 χιλιάδες άτομα), είχε ως αποτέλεσμα την ερήμωση πολλών αγροτικών περιοχών.

Θα πρέπει όμως να σημειωθεί ότι, ο ρυθμός μεταβολής του προϊόντος της μεταποίησης, με άλλα λόγια ο ρυθμός εκβιομηχάνισης της ελληνικής οικονομίας ήταν σημαντικά μεγαλύτερος του ρυθμού αστικοποίησης του πληθυσμού, και τούτο παρεμπόδισε, τουλάχιστον μέχρι το τέλος της δεκαετίας του 1980 την δημιουργία ανεργίας στα αστικά κέντρα παρά τη συσσώρευση του πληθυσμού.

Πίνακας 1.7.

Πληθυσμιακές μεταβολές στα πολεοδομικά συγκροτήματα

Πολεοδομικό συγκρότημα	Ποσοστιαία αύξηση μεταξύ		
	1951-61	1961-71	1971-81
1. Πρωτεύουσας	34,4	37,1	19,2
2. Θεσσαλονίκης	25,8	46,4	26,7
3. Πατρών	10,4	16,2	27,9
4. Ηρακλείου	20,1	21,0	31,0
5. Βόλου	9,7	8,5	21,6
6. Χανίων	21,9	4,4	16,9
7. Αγρινίου	24,8	25,6	7,9
8. Καλαμάτας	0,9	-2,3	7,0
9. Κατερίνης	13,6	1,4	30,8
10. Χίου	-1,9	-1,5	-0,9
11. Αιγίου	14,1	4,7	8,3
12. Ερμούπολεως	-36,5	-6,7	3,2
13. Σπάρτης	7,9	-1,5	7,1

ΠΗΓΗ: Ε.Σ.Υ.Ε., Στατιστική Επετηρίς της Ελλάδος, Αθήναι, 1979, 1982.

Πράγματι, μεταξύ των ετών 1961-1971 και 1971-1981 ο ετήσιος ρυθμός μεταβολής του προϊόντος της μεταποίησης ήταν 17,4% (!) και 6,1% αντίστοιχα, ενώ οι ανάλογοι ρυθμοί για ολόκληρο το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν ήταν 9,9% και 5,0% αντίστοιχα. Αποτέλεσμα ήταν η αύξηση της συμμετοχής της μεταποίησης στο σύνολο της

παραγωγής (Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν), όπως φαίνεται στον επόμενο πίνακα.

Πίνακας 1.8

Εξέλιξη συμμετοχής της Μεταποίησης και του Αγροτικού τομέα στο Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν

Έτος	Μεταποίηση	% Μεταβολή	Αγροτικός τομέας	% Μεταβολή
1961	16,8		27,6	
1971	23,1	37,5%	17,4	-36,9%
1981	21,1	-8,6%	14,3	-17,8%

ΠΗΓΗ: Ε.Σ.Υ.Ε., Στατιστικές Επετηρίδες της Ελλάδος (Διάφορα Τεύχη).

3.2.5. Το Περιφερειακό Πρόβλημα και η εγκατάσταση της Βιομηχανίας

Η ύπαρξη του περιφερειακού προβλήματος συνειδητοποιείται και από την διαπίστωση (που είναι κοινή για όλες τις χώρες με ανάλογο πρόβλημα¹²) ότι οι υπάρχουσες βιομηχανικές μονάδες που η φύση της παραγωγής τους δεν τις υποχρεώνει να βρίσκονται κοντά στην πηγή των πρώτων υλών τους, προτιμούν να εγκαθίστανται κοντά στα μεγάλα αστικά κέντρα, ή σε περιοχές που εξυπηρετούνται από θαλάσσιες μεταφορές.

Πράγματι, όπως κανείς μπορεί να παρατηρήσει στον πίνακα 1.9, η περιοχή της Αθήνας συμμετέχει με τη μερίδα του λέοντος τόσο στον συνολικό ρυθμό των βιομηχανικών και βιοτεχνικών καταστημάτων, όσο και στη μέση ετήσια απασχόληση στη βιομηχανία. Τα αντίστοιχα ποσοστά του δεύτερου κατά σειρά βιομηχανικού κέντρου —η Θεσσαλονίκη— απέχουν κατά πολύ από εκείνα της περιοχής Αθηνών, στην οποία βρίσκεται πάνω από το ένα τρίτο του συνολικού αριθμού αυτών. Η μέση δε ετήσια απασχόληση που αντιστοιχεί σ' αυτά κυμαίνεται από 47% περίπου της συνολικής βιομηχανικής και βιοτεχνικής απασχόλησης για το 1969, μέχρι 42% για το έτος 1978, και 37% για το 1984.

12. UNIDO, (1978), σελ. 16 κ.ε.

Πίνακας 1.9.

Ποσοστιαία συμμετοχή βιομηχανικών κέντρων στο σύνολο βιομηχανικών και βιοτεχνικών καταστημάτων και απασχόλησης

Βιομηχανικό κέντρο	Αριθμός καταστημάτων				Μέση ετήσια απασχόληση			
	1969	1973	1978	1984	1969	1973	1978	1984
1. Περιοχή Αθηνών	32,9	35,3	36,7	32,9	46,9	46,3	42,0	36,8
2. Ν. Θεσ/νίκης	10,2	9,3	10,1	11,2	11,8	11,7	12,3	12,6
3. Ν. Μαγνησίας	2,1	2,1	1,9	1,9	2,0	1,8	2,2	2,2
4. Ν. Λαρίσης	2,2	2,4	2,2	2,3	1,7	2,2	2,2	2,3
5. Ν. Ηρακλείου	2,6	2,7	2,7	2,8	1,8	1,4	1,4	1,8
6. Ν. Ευβοίας	2,0	1,9	1,7	1,8	1,6	1,7	2,2	2,4
7. Ν. Μεσσηνίας	1,7	1,8	1,5	1,6	1,2	1,1	1,1	1,1
8. Ν. Σερρών	1,9	1,7	1,9	2,0	1,2	1,0	1,2	1,4
Σύνολο Ελλάδας	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

ΠΗΓΗ: Ε.Σ.Υ.Ε., Στατιστική Επετηρίς της Ελλάδος, Αθήνα 1982 και Αδημοσίευτα Στοιχεία Βιομηχανικής Απογραφής 1984.

4. Η Περιφερειακή και Βιομηχανική Πολιτική στην Ελλάδα

Οι μορφές αυτές με τις οποίες εκδηλώθηκε το Περιφερειακό πρόβλημα ήταν το αποτέλεσμα των επιλογών που οι διάφορες μεταπολεμικές κυβερνήσεις στην Ελλάδα έκαναν μπροστά στην ταυτόχρονη ικανοποίηση των δύο στόχων της οικονομικής πολιτικής που τότε φαίνονταν ότι ήταν συγκρουόμενοι¹³: της πολιτικής της βιομηχανικής ανάπτυξης που θα οδηγούσε στην ταχύρρυθμη οικονομική ανάπτυξη της χώρας, και της πολιτικής της χωροταξικής κατανομής της οικονομικής και κυρίως της βιομηχανικής δραστηριότητας.

Όπως ήδη αναφέρθηκε, η προσπάθεια για μείωση της ανεργίας και ανασυγκρότηση της βιομηχανίας που είχε καταστραφεί, έδωσε προτεραιότητα στην πρώτη πολιτική, σε σχέση με την δεύτερη. Ο περιφερειακός και αστικός σχεδιασμός μπορούσε να περιμένει. Μπορούμε επομένως να ισχυρισθούμε ότι η δημιουργία του Περιφερειακού Προβλήματος προκλήθηκε κυρίως από τον τρόπο με τον οποίο συντελέστηκε η μεταπολεμική εκβιομηχάνιση της χώρας.¹⁴ Δηλαδή

13. Βλ. Π.Γ. Παυλόπουλου (1977), σελ. 96.

14. Βλ. και G. Chiotis, and D. Tsoukalas, (1984) σελ. 21.

η έλλειψη μιας συστηματικής και συνεχούς περιφερειακής πολιτικής ενσωματωμένης στην εθνική πολιτική βιομηχανικής ανάπτυξης ήταν η κύρια αιτία για την συγκέντρωση της βιομηχανικής δραστηριότητας στις περιοχές της Αθήνας και Θεσσαλονίκης.

Ο σχεδιασμός για την ανάπτυξη της περιφέρειας αντιμετωπίστηκε σε στενά τοπικά πλαίσια, μέσα από:

- α. Την αύξηση της παραγωγικότητας του αγροτικού τομέα.
- β. Την δημιουργία κινήτρων για την εγκατάσταση βιομηχανιών στην επαρχία (Ν. 942/49 και Ν. 2167/52) και
- γ. Την προστασία της επαρχιακής βιομηχανίας.

Πιο συγκεκριμένα η πρώτη προσπάθεια περιφερειακής ανάπτυξης εκδηλώθηκε με την επιδίωξη της αύξησης του γεωργικού εισοδήματος και της εξασφάλισης της απαραίτητης επάρκειας σε ορισμένα βασικά είδη μεγάλης λαϊκής κατανάλωσης όπως σιτηρά και φυτικά λάδια. Παρά όμως τα εντυπωσιακά αποτελέσματα στον τομέα της παραγωγής και παραγωγικότητας του τομέα αυτού οι πληθυσμοί της υπαίθρου εξακολούθησαν όπως είδαμε να μειώνονται, ως αποτέλεσμα της μαζικής μετανάστευσης στις μεγάλες πόλεις και στο εξωτερικό. (Μόνο το 1965 μετανάστευσαν στο εξωτερικό περίπου 176.000 άτομα). Διαπιστώνεται λοιπόν ότι η αγροτική ανάπτυξη είναι ανίσχυρη να συγκρατήσει την μετανάστευση. Γίνεται έτσι φανερό, ότι για την αποκατάσταση της ισομερούς ανάπτυξης των διαφόρων περιφερειών της χώρας, είναι αναγκαίο να αντιμετωπιστεί με ουσιαστικά και συγκεκριμένα μέτρα η βιομηχανική αποκέντρωση.

Μέχρι το 1952, οπότε τέθηκε σε ισχύ ο Ν. 2167/52 η αντιμετώπιση του προβλήματος αυτού από μέρους των Ελληνικών Κυβερνήσεων ήταν υποτυπώδης.

Στην αρχή της δεκαετίας του 1960 η προσπάθεια στράφηκε στην εκπόνηση συστηματικών μελετών πάνω στο πρόβλημα οι οποίες τροφοδότησαν τα διάφορα «Προγράμματα Οικονομικής Αναπτύξεως». ¹⁵ Η καταπολέμηση των διαπεριφερειακών ανισοτήτων αναφέρθηκε για πρώτη φορά ως στόχος στο «Πενταετές Πρόγραμμα Οικονομικής Αναπτύξεως 1960-1964» και στο «Σχέδιο Πενταετούς Προγράμματος 1966-70», που ακολούθησε, το οποίο τελικά αντικαταστάθηκε από το «Πρόγραμμα Οικονομικής Αναπτύξεως της Ελλάδος 1968-72».

Πρέπει όμως να σημειωθεί ότι, για πρώτη φορά το Πρόγραμμα

15. Για μια λεπτομερή ανασκόπηση του περιφερειακού προγραμματισμού στην Ελλάδα βλ. Σπ. Βλιάμου: (1984 β) και Κ.Γ. Αθανασόπουλου: (1981), (1982), (1983).

1966-70 συνέδεσε τις περιφερειακές επιδιώξεις με τους ευρύτερους στόχους της εθνικής οικονομικής πολιτικής. Βασικό συστατικό στοιχείο αυτής της σύνδεσης των επιδιώξεων είναι η οργάνωση του θεσμού των Βιομηχανικών Περιοχών. Η βιομηχανική και κατ' επέκταση η οικονομική ανάπτυξη μπορεί να επιτευχθεί με τη λήψη διάφορων μέτρων που ανήκουν στην σφαίρα της δημοσιονομικής (ευνοϊκές φορολογικές και δασμολογικές ρυθμίσεις κ.λπ.) και νομισματικής πολιτικής (διαφορισμός επιτοκίων κ.λπ.).

Καμιά όμως από τις μορφές αυτές πολιτικής δεν μπορεί να συντελέσει άμεσα και στην περιφερειακή ανάπτυξη.¹⁶ Όπως θα αναλυθεί στο επόμενο κεφάλαιο, σε μια οικονομία προσανατολισμένη στην αγορά, είναι δύσκολο να πεισθεί μια παραγωγική μονάδα να εγκατασταθεί για να παράγει σε μια υπανάπτυκτη περιοχή, ακόμα και αν προσφέρονται γενναιόδωρα φορολογικά ή νομισματικά κίνητρα.

5. Οι «Βιομηχανικές Περιοχές» ως μέσο Οικονομικής Πολιτικής

Είναι γνωστό ότι το έδαφος αποτελεί έναν από τους τρεις παραγωγικούς συντελεστές. Είναι απαραίτητος για τη λειτουργία κάθε οικονομικής δραστηριότητας είτε αυτή ανήκει στον αγροτικό, είτε στον βιομηχανικό, είτε τέλος στις συγκοινωνίες, στον οικιστικό τομέα κ.λπ. Επομένως εύκολα μπορεί κανείς να καταλάβει τα προβλήματα που δημιουργούνται όταν η ίδια η παραγωγική διαδικασία προκαλεί συγκρούσεις στις χρήσεις γης με αποτέλεσμα την αναστολή κάθε οικονομικής δραστηριότητας. Απαραίτητα λοιπόν προϋπόθεση είναι ο καθορισμός των χρήσεων γης για τις διάφορες παραγωγικές δραστηριότητες.

Ειδικότερα, η οργάνωση του χώρου για την εγκατάσταση βιομηχανικών δραστηριοτήτων αποτελεί μια σημαντική ενδιάμεση εισροή, υπό την έννοια ότι, ο χώρος αυτός (η έκταση) εξοπλίζεται με τα κατάλληλα έργα υποδομής για την μετατροπή του σε «Βιομηχανική Περιοχή».

Ο θεσμός των Βιομηχανικών Περιοχών δεν είναι νέος, τουλάχιστον για τις προηγμένες οικονομίες. Όμως, η εφαρμογή του στη βιομηχανική και περιφερειακή ανάπτυξη κυρίως των αναπτυσσόμενων οικονομιών είναι μάλλον πρόσφατη. Πρέπει όμως πριν από την

16. Βλ. και OECD, (1974), σελ. 19 κ.ε.

αβασάνιστη υιοθέτηση ή απόρριψη του θεσμού να τονισθούν δύο σημεία που θα αποτελέσουν αντικείμενο ανάλυσης σε μεταγενέστερα κεφάλαια αυτής της μελέτης.

Πρώτον: Ο θεσμός είναι ένα χρήσιμο μέτρο απαραίτητο σε κάθε πρόγραμμα εκβιομηχάνισης μιας χώρας. Είναι όμως μόνο ένα μέτρο και όχι πανάκεια.¹⁷ Αποτελεί δηλαδή απλώς ένα ακόμα στοιχείο στον μακρύ κατάλογο των θεσμικών μέτρων που έχουν αναπτυχθεί και εφαρμοσθεί για να στηρίξουν την ανάπτυξη της βιομηχανίας όπως είναι η δημιουργία αναπτυξιακών τραπεζών, η εφαρμογή προγραμμάτων αύξησης της παραγωγικότητας, η παροχή συμβουλευτικών υπηρεσιών, η παροχή χρηματοδοτικών κινήτρων κ.λπ. Ορισμένα από τα μέτρα αυτά εφαρμόστηκαν και πέτυχαν στην γεωργία, επομένως εύκολα υιοθετήθηκαν και για την βιομηχανία. Άλλα πάλι ξεπήδησαν από την προσπάθεια να λυθούν τρέχοντα προβλήματα της περιφερειακής ανάπτυξης. Οι Βιομηχανικές Περιοχές λοιπόν είναι μια πρόσφατη επαύξηση της ποικιλίας αυτής των μέτρων.

Δεύτερον: σε πολλές χώρες, μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα, το πρόγραμμα των Βιομηχανικών Περιοχών χρηματοδοτείται από οργανισμούς του Δημόσιου Τομέα ή καλύπτεται κατευθείαν (ολόκληρο ή μέρος) από το Κρατικό Προϋπολογισμό. Και βέβαια το πρόγραμμα αυτό αποβλέπει σε ευρύτερους στόχους από την απλή απόδοση κέρδους στα δεσμευμένα κρατικά κεφάλαια. Επομένως, οποιοσδήποτε υπολογισμός ενός ποσοστού απόδοσης στα κεφάλαια που έχουν επενδυθεί σε ένα τέτοιο πρόγραμμα, οδηγεί *a priori* σε λανθασμένες εκτιμήσεις για την χρησιμότητα ή «επικερδότητα» του θεσμού. Εφ' όσον ο κύριος αντικειμενικός σκοπός του είναι η εθνική ή/και τοπική ανάπτυξη, η «απόδοση» μπορεί καλύτερα να μετρηθεί σε όρους αυξημένου βιομηχανικού προϊόντος και απασχόλησης καθώς και προστασίας του περιβάλλοντος σε εθνικό ή τοπικό επίπεδο.

Ο θεσμός των Βιομηχανικών Περιοχών (ΒΙ.ΠΕ.) λύνει πολλά προβλήματα που αποτελούν εμπόδια στον ιδιώτη επενδυτή για να προχωρήσει στο επενδυτικό του πρόγραμμα. Του παρέχει μια ευνοϊκή τοποθεσία για εγκατάσταση, τις αναγκαίες υπηρεσίες, και πολλές φορές κατάλληλα κτιριακά συγκροτήματα. Αλλά δεν είναι μόνο αυτό. Η Βιομηχανική Περιοχή (ΒΙ.ΠΕ.) προσφέρει μεγάλα οφέλη στην Εθνική Οικονομία και στην περιοχή που δημιουργείται: Ανακουφίζει τις μεγάλες πόλεις από την συγκέντρωση της βιομηχανικής δραστηριότητας με το να την ανακατανέμει σ' όλη τη χώρα μακριά από τα

17. Βλ. Ν. Κόνσολα (1970) και (1985), σελ. 20.

μεγάλα αστικά κέντρα προς τις περιοχές που χρειάζονται τόνωση. Ακόμη η ύπαρξη των Βιομηχανικών Περιοχών (ΒΙ.ΠΕ.), βοηθά τους αρμόδιους φορείς να ολοκληρώσουν τον προγραμματισμό για χρήση γης και χωροθέτηση της βιομηχανίας.

Η δημιουργία ΒΙ.ΠΕ. δεν αποτελεί μέσο ανάπτυξης για τη μεγάλη βιομηχανία μόνο. Η συμβολή τους στην ανάπτυξη των μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων είναι εξ ίσου σημαντική: Μια μεγάλη βιομηχανική επιχείρηση είναι ευκολότερο να βρει τα χρηματικά μέσα να αναπτύξει μόνη της μια έκταση για εγκατάσταση. Είναι επίσης πιθανότερο να έχει τις γνώσεις και την ικανότητα να δημιουργήσει μόνη της την απαραίτητη υποδομή σε βιομηχανοστάσια και άλλες εγκαταστάσεις που θα της επιτρέψουν την καλή και αποδοτική λειτουργία. Τούτο όμως ίσως να μην συμβαίνει στις μικρο-μεσαίες επιχειρήσεις. Στις ΒΙ.ΠΕ., αυτές θα βρουν έτοιμη ρυμοτομημένη γη με την υποδομή και σε αρκετές περιπτώσεις μπορεί να βρουν έτοιμα κτίρια βιομηχανοστασίων. Θα οφεληθούν ακόμα από το γεγονός ότι στον ίδιο χώρο θα είναι μαζεμένες και άλλες μονάδες ενδεχόμενα του ίδιου μεγέθους και που ανήκουν στον ίδιο κλάδο. Θα κάνουν χρήση δηλαδή των εξωτερικών οικονομιών της πληροφόρησης, που δεν είναι τόσο εύκολο να αποκτηθούν από μονάδες του μεγέθους αυτού.

Αυτοί και άλλοι λόγοι που θα αναλυθούν στο σχετικό κεφάλαιο, καλλιέργησαν το ενδιαφέρον γύρω από τη δημιουργία των ΒΙ.ΠΕ., και μάλιστα σε μια εποχή όπου σε διεθνή κλίμακα παρατηρήθηκε μια κάμψη της επενδυτικής δραστηριότητας, συνοδευόμενη από μια στασιμότητα ή και μείωση του ρυθμού αύξησης της παραγωγικότητας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2ο

Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ ΤΟΠΟΥ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ

1. Η ανάπτυξη της θεωρίας του τόπου εγκατάστασης — Προβλήματα και σύγχρονες τάσεις

Όπως αναφέρθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο η οικονομική θεωρία άργησε να ασχοληθεί με το πρόβλημα του τόπου εγκατάστασης της οικονομικής δραστηριότητας, θεωρώντας ότι ο μηχανισμός της αγοράς συντελεί στην πλήρη διαπεριφερειακή κινητικότητα των συντελεστών της παραγωγής, μέχρι την αποκατάσταση μιας ισορροπίας μεταξύ των διαφόρων τιμών (συντελεστών παραγωγής και τελικών προϊόντων) στις διάφορες περιφέρειες. Πέρα όμως από την αντίληψη αυτή, και όταν ακόμα έγινε πεποίθηση ότι η ελεύθερη λειτουργία του μηχανισμού της αγοράς δεν μπορεί πάντοτε να παράγει όλα τα κοινωνικώς επιθυμητά αποτελέσματα, δεν πραγματοποιήθηκε η ανάπτυξη μιας γενικής θεωρίας του τόπου εγκατάστασης που να ασχολείται με την χωροθέτηση της οικονομικής δραστηριότητας. Και τούτο παρά το γεγονός ότι κατά καιρούς έγιναν πολλές και σημαντικές προσπάθειες για τη θεωρητική θεμελίωση της διαδικασίας λήψης αποφάσεων που αφορούν τον τόπο εγκατάστασης του μεμονωμένου επιχειρηματία (ανάλυση μερικής ισορροπίας). Οι προσπάθειες αυτές έτειναν αφενός στον εντοπισμό των παραγόντων που επηρεάζουν την εγκατάσταση μιας οικονομικής μονάδας σε μια συγκεκριμένη περιοχή ή την μετεγκατάστασή της σε μια άλλη, και αφ' ετέρου στην διερεύνηση των επιπτώσεων που θα έχει πάνω στην οικονομία της περιοχής το γεγονός αυτό. Η προσέγγιση αυτή —μιά καθαρά μικροοικονομικής φύσεως προσέγγιση— δεν δημιούργησε τις προϋποθέσεις για την ανάπτυξη μιας γενικής θεωρίας, που να συνεξετάζει τους παράγοντες που καθορίζουν τη διασπορά του συνόλου της οικονομικής δραστηριότητας στον χώρο καθώς και τις διαφορές

αλληλοσυσχετίσεις που υπάρχουν μεταξύ των διαφόρων αυτών δραστηριοτήτων.¹ Όπως σωστά έχει παρατηρηθεί «μια πραγματικά γενική θεωρία δεν εξηγεί μόνον την χωροθέτηση της παραγωγής, αλλά επίσης και την αλληλεξάρτηση που υπάρχει μεταξύ των παραγωγών και καταναλωτών καθώς επίσης και τη μορφή της ανταλλαγής (εμπορίου) που προέρχεται από αυτήν την εξάρτηση».²

Η ανάπτυξη μιας γενικής θεωρίας λοιπόν έπρεπε να ξεπεράσει δύο σημαντικά εμπόδια³ που βρίσκονται στις σχέσεις δύο πρόσφατων κλάδων της οικονομικής θεωρίας: Της (μακροοικονομικής φύσεως) θεωρίας Περιφερειακής Ανάπτυξης, και της (μικροοικονομικής φύσεως) θεωρίας της μελέτης συμπεριφοράς της επιχείρησης αναφορικά με τον τόπο εγκατάστασής της.

Το πρώτο εμπόδιο αναφέρεται στο στοιχείο του χώρου. Τούτο ενυπάρχει στη θεωρία του τόπου εγκατάστασης ενώ απουσιάζει από την θεωρία της περιφερειακής ανάπτυξης η οποία αναφέρεται στην εξέλιξη και τις σχέσεις μεταξύ μη χωρικών (non-spatial) μονάδων (περιφερειών).⁴ Το δεύτερο εμπόδιο δημιουργείται από το στοιχείο του χρόνου. Σε αντίθεση με το χώρο, τούτο ενυπάρχει στην θεωρία της περιφερειακής ανάπτυξης (δυναμική θεωρία), ενώ απουσιάζει από την θεωρία του τόπου εγκατάστασης.⁵

Οι δυσκολίες αυτές συντέλεσαν κύρια στην ανάπτυξη της μελέτης της συμπεριφοράς του μεμονωμένου επιχειρηματία μέσα σε ένα πλαίσιο βασισμένο στην νεοκλασσική οικονομική θεωρία όπου

1. Βλ. Devine et al (1975), σελ. 542-543, καθώς και την αναφορά που γίνεται στον Robinson, στην υποσημείωση της σελ. 543.

2. Richardson (1972), σελ. 103.

3. Βλ. και Richardson (1972) σελ. 101-104.

4. Επί πλέον η ίδια η ύπαρξη του στοιχείου «χώρος», δημιουργεί εμπόδια στην μετάδοση των οικονομικών πληροφοριών. Δηλ. ακόμα και αν εντοπιστούν διαταραχές που μπορούν να προκαλέσουν αναπροσαρμογές στο όλο σύστημα, οι τριβές που προκαλούνται από το στοιχείο «χώρος» (απόσταση) μπορούν να περιορίσουν την έκταση στην οποία οι συνέπειες των διαταραχών αυτών μπορούν να προβλεφθούν. Επομένως η έννοια της γενικής ισορροπίας δεν είναι συμβιβαστή με τα δεδομένα της οικονομίας του χώρου.

5. Η εισαγωγή του «Χρόνου» στην ανάλυση μεταβάλλει την θεωρία από στατική σε δυναμική και δημιουργεί προβλήματα και αβεβαιότητες που δεν γίνονται εύκολα συμβιβαστές με τον ορθολογικό τρόπο λήψης των αποφάσεων—, των επιχειρήσεων αναφορικά με τον τρόπο εγκατάστασης, που τείνουν προς μια κατάσταση ισορροπίας. Δηλ. η μέθοδος της αναλύσεως της γενικής ισορροπίας δεν προσφέρεται για την ανάλυση της γεωγραφικής διασποράς της παραγωγής, κατανάλωσης και ανταλλαγής.

υποτίθεται η ύπαρξη τέλειας πληροφόρησης και μεγιστοποίησης (ή ελαχιστοποίησης) μιας αντικειμενικής συνάρτησης συμπεριφοράς. Η ανάπτυξη ακολούθησε δύο κατευθύνσεις σκέψης που η κάθε μία δίνει έμφαση και σε διαφορετικούς παράγοντες προσδιορισμού της επιχειρηματικής συμπεριφοράς: Η μία ονομάστηκε «Σχολή του Ελαχίστου Κόστους» και η άλλη «Σχολή της Έκτασης της Αγοράς». Μία τρίτη τάση που διαμορφώθηκε προσπάθησε να συνθέσει τις δύο προηγούμενες και βασίστηκε στην μεγιστοποίηση των κερδών ως βάση συμπεριφοράς του επιχειρηματία,⁶ που λαμβάνει υπόψη του ταυτόχρονα παράγοντες κόστους και ζήτησης.

Κύριο χαρακτηριστικό και των τριών αυτών Σχολών Σκέψης είναι η απουσία οποιασδήποτε έννοιας κοινωνικού κόστους. Επειδή ο επιχειρηματίας δεν το λαμβάνει βέβαια υπόψη του κατά την επιλογή του τόπου «εγκατάστασής» του, το σύστημα τείνει προς μη άριστες θέσεις. Καθήκον της οικονομικής πολιτικής είναι να εσωτερικεύσει στην όλη διαδικασία το κόστος αυτό με ένα σύστημα φόρων-επιδοτήσεων.

Γενικά μπορεί να υποστηριχθεί ότι η συμβολή των θεωριών αυτών στην κατανόηση των παραγόντων που προσδιορίζουν την χωροταξική κατανομή των παραγωγικών μονάδων υπήρξε πολύ περιορισμένη. Εμπειρικές έρευνες⁷ απέδειξαν ότι οι επιχειρήσεις δεν συμπεριφέρονται ορθολογικά και δεν εξετάζουν το κόστος εναλλακτικών τόπων εγκατάστασης επειδή ακριβώς δεν ισχύει η υπόθεση της τέλειας πληροφόρησης γι' αυτό.

Συγκεκριμένα τα συμπεράσματα μελετών στην Μ. Βρεταννία έδειξαν ότι λίγες επιχειρήσεις σταθμίζουν όλα τα κόστη και οφέλη που σχετίζονται με πιθανούς τόπους εγκατάστασης, κατά τη διαδικασία λήψης της σχετικής απόφασης. Συνήθως καθορίζουν ένα περιορισμένο αριθμό κριτηρίων και με βάση αυτά επιλέγουν εκείνη την τοποθεσία που πληρεί πρώτη προκαθορισμένα κριτήρια.

Η εξήγηση που δόθηκε για τα συμπεράσματα αυτά ήταν μεταξύ άλλων ότι οι διαφορές στα λειτουργικά κόστη μεταξύ των διαφόρων τοποθεσιών δεν ήταν ουσιαστικές για ένα μεγάλο αριθμό κλάδων. Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι υπολογίσθηκε ότι μεταξύ επιχειρή-

6. Για μια ανάλυση της «παραδοσιακής» θεωρίας συμπεριφοράς της επιχείρησης βλ. Σπ. Βλιάμου (1984α') σελ. 21-24.

7. Για μια συστηματική αναφορά σ' αυτές βλ. F. Stilwell (1972), σελ. 46-47, P. J. Devine (1975) σελ. 554 κ.ε., W.F. Luttrell (1962), A.J. Brown (1969).

σεων που βρίσκονται εγκατεστημένες στην Σκωτία⁸ το κόστος μεταφοράς ήταν αμελητέο - μικρότερο από το 2% του συνολικού κόστους, ή μεταξύ 0,1% έως 0,8% του συνολικού κύκλου εργασιών.

Βέβαια τα συμπεράσματα των μελετών αυτών έχουν αμφισβητηθεί από σύγχρονες τους ή μεταγενέστερες μελέτες,⁹ οι οποίες βρήκαν ότι ένας μεγάλος αριθμός επιχειρήσεων λαμβάνει σοβαρά υπ' όψη του τα μειωμένα λειτουργικά κόστη που προκύπτουν σε περιοχές που ενισχύονται με κάποιο τρόπο από την πολιτεία. Εκτός αυτού πολλές μονάδες βρέθηκαν εγκατεστημένες κοντά σε μητροπολιτικά κέντρα, επειδή ακριβώς η απόσταση τους δημιουργούσε σημαντικά κόστη επικοινωνίας. Εξ' άλλου όπως διαπιστώθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο στη χώρα μας οι υπάρχουσες βιομηχανικές μονάδες που η φύση της παραγωγής τους δεν τις υποχρέωνε να βρίσκονται κοντά στην πηγή των πρώτων υλών τους, προτιμούσαν να εγκαθίσταται κοντά στα μεγάλα αστικά κέντρα ή σε συγκοινωνιακούς κόμβους, θαλάσσιους ή χερσαίους. Ακόμα θα πρέπει να αναφερθεί ότι σε μια πρόσφατη έρευνα¹⁰ που έγινε στη χώρα μας σε ένα πολύ μικρό δείγμα μονάδων (μόνον εννέα) που βρίσκονται σε ΒΙ.ΠΕ., διαπιστώθηκε ότι η απόφαση για τον τόπο εγκατάστασής τους επηρεάστηκε πάρα πολύ από διάφορους παράγοντες που δεν σχετίζονται με την απόσταση από την πηγή των πρώτων υλών. Πιο συγκεκριμένα, τρεις απ' αυτές θεώρησαν ως τον περισσότερο σημαντικό παράγοντα την δυνατότητα προσέγγισης στην αγορά, δύο απ' αυτές τα κίνητρα που δόθηκαν για την εγκατάστασή τους στις ΒΙ.ΠΕ., και οι υπόλοιπες τρεις το κόστος μεταφοράς, την διαθεσιμότητα του εργατικού δυναμικού και τη διάθεση δικτύων συλλογής αποβλήτων, αντίστοιχα.¹¹

Τέλος εντοπίστηκε μια σημαντική αρνητική συσχέτιση μεταξύ του βαθμού συγκέντρωσης των μονάδων σε μια συγκεκριμένη τοποθεσία και του μεγέθους τους. Τούτο σημαίνει ότι οι επιχειρήσεις εκμεταλλεύονταν τις υπάρχουσες εξωτερικές οικονομίες περισσότερο από τις εσωτερικές που θα μπορούσαν να δημιουργηθούν αν το μέγεθός τους γινόταν μεγαλύτερο. Δηλ. η δυνατότητα δημιουργίας εξωτερικών οικονομιών αποτέλεσε πόλο έλξης των παραγωγικών μονάδων, και

8. Βλ. Toothill Report (1961).

9. P.S. Florence: (1962) και G. Cameron and B. Clarke, (1966).

10. M. Romanos et al: (1985), σελ. 52 κ.ε.

11. Παρ' όλα αυτά όμως μπορεί κανείς να ισχυρισθεί ότι η αγορά δεν είναι ακόμα «ώριμη» και οι αποφάσεις αναφορικά με τον τόπο εγκατάστασης δεν παίρνονται επηρεασμένες από τις δυνάμεις που δρουν μέσα σ' αυτήν.

τούτο είναι ένα σημείο που θα πρέπει να έχουν σοβαρά στο μυαλό τους οι οργανώνοντες τον θεσμό των Βιομηχανικών Περιοχών.

2. Η πολιτική επηρεασμού του τόπου εγκατάστασης — Σκοπιμότητα και αποτελεσματικότητα

Τα αποτελέσματα των εμπειρικών ερευνών που αναφέρθηκαν παραπάνω, παρέχουν την δικαιολογία για την θεσμοθέτηση μιας πολιτικής επηρεασμού του τόπου εγκατάστασης της βιομηχανίας. Μια τέτοια πολιτική για την ανάπτυξη των προβληματικών περιοχών υπερτερεί μιας άλλης που ευνοεί την μετακίνησή του εργατικού δυναμικού από τις περιοχές αυτές στις περισσότερο αναπτυγμένες, στο ότι εκτός των οικονομικών πλεονεκτημάτων (δημιουργεί τις βάσεις για ισόρροπη ανάπτυξη), προσφέρει και κοινωνιολογικά πλεονεκτήματα. Η μεταφορά εργασίας στους εργαζόμενους δεν υποχρεώνει τους τελευταίους σε μετανάστευση (εσωτερική ή εξωτερική) και έτσι μεγιστοποιείται η ικανοποίησή τους που προέρχεται από την εφαρμογή της πολιτικής αυτής.

Ως οικονομικά πλεονεκτήματα της πολιτικής αυτής μπορούν συνοπτικά να αναφερθούν τα ακόλουθα:¹²

- κάλυψη του υπάρχοντος αυξημένου κόστους, κινδύνου και αβεβαιότητας που συνεπάγεται η εγκατάσταση σε μια απομακρυσμένη περιοχή με μικρές δυνατότητες αγοράς
- δημιουργία ευκαιριών απασχόλησης στο εργατικό δυναμικό που δεν μπορεί για κάποιο λόγο να μεταναστεύσει σε άλλη περιοχή,
- συγκράτηση του μεταναστευτικού ρεύματος από την περιοχή και υποβοήθηση της περιφερειακής ισορροπίας από την άποψη του πληθυσμιακού μεγέθους σε κάθε περιφέρεια,
- μεταβολή της διάρθρωσης της βιομηχανικής παραγωγής της προβληματικής περιφέρειας, με αύξηση του ποσοστού των μονάδων που είναι περισσότερο προσαρμοσμένες στις εξελίξεις της ζήτησης, για την αποφυγή δημιουργίας διαρθρωτικής ανεργίας
- μείωση των αρνητικών εξωτερικών οικονομιών που προκαλούνται στις ήδη προηγμένες περιφέρειες από την αύξηση των μονάδων κ.ά.

12. Βλ. Richardson (1972) σελ. 397 κ.ε. για μια λεπτομερή αναφορά στα οικονομικά πλεονεκτήματα μιας τέτοιας πολιτικής.

Η εφαρμογή της πολιτικής αυτής βρήκε την θεωρητική της υποδομή στην ανάπτυξη της έννοιας του «πόλου» ή «σημείου» ανάπτυξης. Η πολιτική αυτή αποβλέπει στη συγκέντρωση της επενδυτικής δαπάνης και άλλων αναπτυξιακών προσπαθειών σε μια συγκεκριμένη περιφέρεια που παρουσιάζει το χαρακτηριστικό του «οικονομικού δυναμισμού». Η διενέργεια επενδύσεων του Δημοσίου ή Ιδιωτικού Τομέα (κύρια δυναμικών μονάδων) στην περιφέρεια αυτή μπορεί να αφυπνίσει τον δυναμισμό αυτόν και να τον μεταδώσει σε όλη την γύρω περιοχή από το σημείο ανάπτυξης προκαλώντας έτσι μια αυτοτροφοδοτούμενη αναπτυξιακή διαδικασία μέσω της δημιουργίας δευτερευόντων αναπτυξιακών κέντρων.¹³ Η θεωρία αυτή δηλαδή αναγνωρίζει την αναγκαιότητα διενέργειας επενδύσεων σε ορισμένες περιφέρειες που επιλέγονται με βάση το χαρακτηριστικό του «οικονομικού δυναμισμού».

Ένα πρόβλημα σχετικό με την έννοια του «δυναμισμού» είναι αν αυτός πρέπει να είναι εγγενής στην επιλεγμένη περιφέρεια, ή μπορεί να δημιουργηθεί από τις προσπάθειες της οικονομικής πολιτικής αν διατεθούν άφθονοι πόροι με τη μορφή των δημοσίων επενδύσεων και επιδοτήσεων. Το τελευταίο σημείο υπονοεί ότι ένας πόλος ανάπτυξης μπορεί να δημιουργηθεί —αν δεν υπάρχει— σχεδόν παντού. Αν όμως η επιλογή αυτή του πόλου είναι ατυχής, τότε η διατήρησή του θα απαιτεί μια συνεχή έγχυση πόρων, με τεράστιο βέβαια κόστος.

Θα πρέπει να παρατηρηθεί ίσως στο σημείο αυτό ότι η δημιουργία ενός πόλου μειώνει την σημασία του κριτηρίου «ποσοστό ανεργίας» που πολλές φορές αποτελεί τη βάση για την παρέμβαση στην περιφέρεια, γιατί ο πόλος αναπτύξεως σπάνια βρίσκεται σε ζώνες με μεγάλη ποσοστά ανεργίας.

Όπως προαναφέρθηκε—, η δημιουργία αυτή των «πόλων ανάπτυξης» προϋποθέτει φυσικό σχεδιασμό σε μεγάλη κλίμακα καθώς και μεγάλες δημόσιες επενδύσεις σε υποδομή, που μπορούν να δημιουργήσουν σημαντικές εξωτερικές οικονομίες. Από την άλλη πλευρά οι ιδιωτικές επενδύσεις σε παραγωγικές μονάδες για να συνεισφέρουν σ' αυτήν την αυτοτροφοδοτούμενη διαδικασία πρέπει να είναι έτσι σχεδιασμένες ώστε να πληρούν ορισμένες ιδιότητες που τους προσδίδουν τον χαρακτηρισμό «δυναμικές» και να ανήκουν στους λεγόμενους «κλάδους-κλειδιά»:

13. Βλ. P.J. Devine (1975), σελ. 599-600, Richardson (1972), σελ. 408, 415-426, A.J. Brown (1979), σελ. 32, Παναγιωτάτου (1982α'), σελ. 16-18.

- α. Να είναι μεγάλου μεγέθους ώστε να επιδρούν πάνω σε γειτονικές δραστηριότητες
- β. να παρουσιάζουν ταχύ ρυθμό ανάπτυξης παράγοντας προϊόντα με υψηλή εισοδηματική ελαστικότητα ζήτησης
- γ. να έχουν δεσμούς με άλλους κλάδους και τομείς της οικονομίας
- δ. να αντλούν τις εισροές τους από πηγές που βρίσκονται μέσα στην περιφέρεια, ώστε να συντελούν στη δημιουργία και διατήρηση υψηλής ενεργού ζήτησης στην περιοχή
- ε. να παράγουν εξαγώγιμα προϊόντα, δηλ. να πωλούν σε αγορές έξω από την περιφέρεια που είναι εγκαταστημένες, και
- στ. να χρησιμοποιούν μεθόδους παραγωγής τεχνολογικά προηγμένες, ώστε να είναι σε θέση να μεταδώσουν δια μέσου του παραδείγματος και της μίμησης την τεχνολογική αυτή αποτελεσματικότητά τους σε άλλους τομείς που παράγουν μέσα στην περιφέρεια.

Αξιοσημείωτο είναι ότι η επιτυχία της προσπάθειας για δημιουργία πόλων ανάπτυξης εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από το μέγεθος της «αναπτυξιακής νοοτροπίας» που επικρατεί στην περιοχή. Πιστεύεται ότι η δημιουργία της νοοτροπίας αυτής, μπορεί να είναι το αποτέλεσμα μίμησης που προέρχεται από την παρουσία των «δυναμικών» μονάδων που δραστηριοποιούνται στην περιοχή.

Η εμπειρία όμως από την εφαρμογή της θεωρίας των πόλων ανάπτυξης στην Ευρώπη και Η.Π.Α. υπήρξε απογοητευτική. Αναφέρεται¹⁴ ότι η εφαρμογή της θεωρίας στην Νότιο Ιταλία με τη δημιουργία πόλων που θα συντελούσε στην ανάπτυξή της, δεν κατάληξε στη διαμόρφωση μιας συνεχούς αυτοενισχυούμενης διαδικασίας, ικανής να αντιστρέψει την συσσωρευτική ανισότητα που παρατηρείται μεταξύ της Βόρειας και Νότιας Ιταλίας. Κυριότερος λόγος για την αποτυχία ήταν η ταύτιση του πόλου με κάποια ή κάποιες μεγάλες βιομηχανικές επενδύσεις που έγιναν χωρίς επιλογή σε περιφέρειες με ανύπαρκτες ή πολύ μικρές δυνατότητες βιομηχανικής ανάπτυξης και επομένως αδυναμία αλλαγής των κοινωνικοοικονομικών δεδομένων τους ώστε να υπάρξει μια αναμόρφωση των παραγωγικών και άλλων σχέσεων που εκτείνονται μέσα στον χώρο επιρροής του σχεδιαζόμενου πόλου. Η ύπαρξη μιας ή δυο δυναμικών μονάδων σε κάποιο χώρο δεν συνεπάγεται αυτόματα τη δημιουργία ενός πόλου ανάπτυξης. Δεν αρκεί μια γρήγορη ανάπτυξη μόνο, αλλά ο χαρακτήρας της ανάπτυξης αυτής πρέπει να επεκτείνεται και στη

14. Βλ. Παναγιωτάτου (1982α') σελ. 18.

γειτονική περιοχή. Και τούτο συντελείται με τις διασυνδέσεις της μονάδας ή των μονάδων με άλλες που υπάρχουν, και υποβοηθείται με την ανάπτυξη υποδομής, την παροχή υπηρεσιών και την δημιουργία ζήτησης παραγωγικών συντελεστών από την περιφέρεια.¹⁵ Με άλλα λόγια πρέπει να επιδιωχθεί η ανάπτυξη θετικών εξωτερικών οικονομικών. Και αυτές μπορούν καλύτερα να δημιουργηθούν στις περιοχές με βιομηχανική βάση, δεδομένου ότι το είδος αυτό, των οικονομιών είναι μεγαλύτερο στη βιομηχανία παρά σε άλλες μορφές οικονομικής δραστηριότητας.

Επομένως κανείς δεν μπορεί να περιμένει μια συσσωρευτική αυτοδύναμη βιομηχανική ανάπτυξη να προέλθει από μια μεγάλη έστω βιομηχανική επένδυση αν αυτή γίνει σε κάποιο χώρο με ανυπαρξία βιομηχανικής υποδομής και βιομηχανικής συνείδησης, κατάλληλης για την ανάπτυξη άλλων δραστηριοτήτων όπως π.χ. αγροτικών. Επομένως, όπως και αλλού¹⁶ έχει παρατηρηθεί, η επισήμανση και αξιολόγηση των μακροοικονομικών επιπτώσεων από την δημιουργία ενός πόλου ανάπτυξης τόσο στην περιοχή όσο και στη χώρα στο σύνολο, απαιτεί αναφορά στις οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες της περιοχής, δεδομένου ότι αυτές επηρεάζουν:

- α. το είδος της απασχόλησης που υπάρχει
- β. τις αντιδράσεις του πληθυσμού στα διάφορα ερεθίσματα που προσδιορίζουν κατά μεγάλο μέρος το τελικό αποτέλεσμα κάθε ενέργειας της Διοίκησης ή του φορέα που αναλαμβάνει την πρωτοβουλία της ενέργειας.

Οι ιδιαιτερότητες και δυσκολίες αυτές για την δημιουργία των πόλων ανάπτυξης, οδήγησαν στην ανάπτυξη της ανταγωνιστικής έννοιας του «συμπλέγματος βιομηχανικών δραστηριοτήτων». Εδώ δεν απαιτείται η ύπαρξη ενός κυρίαρχου βιομηχανικού κλάδου που θα ήταν η ατμομηχανή που θα προπορευότανε στον δρόμο για την ανάπτυξη της περιοχής. Θεμελιώδες στοιχείο της θεωρίας είναι η ύπαρξη δραστηριοτήτων σε ένα χώρο, που να συνδέονται μεταξύ τους μέσω τεχνικών και παραγωγικών σχέσεων. Οι σχέσεις αυτές συντελούν στην αποτελεσματικότερη λειτουργία τους και υπάρχουν μόνον όταν οι μονάδες βρίσκονται συγκεντρωμένες στον ίδιο χώρο. Και η θεωρία αυτή επομένως τονίζει την ανάγκη δημιουργίας οικονομικών συγκεντρώσεων (agglomeration and concentration economies). Η συ-

15. Βλ. Richardson (1972), σελ. 418.

16. Βλ. Σπ. Βλιάμου (1979), σελ. 5.

γκέντρωση των δραστηριοτήτων σε συνδυασμό με την αδιαιρετότητα που χαρακτηρίζει πολλές εισροές προκαλούν τις οικονομίες αυτές. Η ανάπτυξη ορισμένων υπηρεσιών που ενεργούν ως εισροές (πληροφόρησης και επικοινωνίας, επισκευαστικές, τραπεζικές, παροχής ενέργειας), δεν μπορεί να γίνει κάτω από ένα ορισμένο ελάχιστο επίπεδο παραγωγής, λόγω των οικονομιών κλίμακας. Δυνατόν λοιπόν να παρατηρηθεί μια τάση νέων μονάδων να εγκαθίστανται σε κέντρα όπου το μέγεθος της συνολικής παραγωγής από ήδη εγκατεστημένες μονάδες είναι τέτοιο που να στηρίζει μια τέτοια κατάλληλη υποδομή. Η τελευταία δεν μπορεί να μεταφερθεί αλλού λόγω αδιαιρετοτήτων και υψηλού κόστους μεταφοράς. Στα συμπλέγματα βιομηχανικών δραστηριοτήτων μπορούν να παρατηρηθούν τεχνικές εξωτερικές οικονομίες δηλ. το μέγεθος της εκροής μιας παραγωγικής διαδικασίας εξαρτάται όχι μόνον από τις δικές της εισροές αλλά από τις εισροές και εκροές και άλλων παραγωγικών διαδικασιών.

3. Η εξέλιξη της φιλοσοφίας περί Βιομηχανικών Περιοχών στην Ελλάδα

Διαβάζοντας κανείς την εισηγητική έκθεση για τον Ν. 4458/65 «Περί Βιομηχανικών Περιοχών» που κατατέθηκε στη Βουλή των Ελλήνων την 30η Νοεμβρίου 1964, διαπιστώνει από τις πρώτες κιόλας παραγράφους ότι η δημιουργία των ΒΙ.ΠΕ., δηλ. «η δημιουργία ισχυράς βιομηχανικής υποδομής και υπηρεσιών», αποβλέπει στην επίτευξη τριών συγκεκριμένων στόχων:

- α. της εκβιομηχάνισης της χώρας
- β. της περιφερειακής ανάπτυξης και
- γ. της αποκέντρωσης.

Φαίνεται επομένως καθαρά η φιλοσοφία που διέπει τη δημιουργία των ΒΙ.ΠΕ.: Η ανάπτυξή τους σε ορισμένα προεπιλεγμένα μέρη (αναφέρονται ρητά στο άρθρο 1 παρ. 3 του Ν. 4458/65) θα αποτελούσε πόλους ανάπτυξης για την ευρύτερη περιοχή που γειτονεύει με την τοποθεσία των ΒΙ.ΠΕ. Παρέχεται ακόμα η δυνατότητα οργάνωσης τέτοιων περιοχών και σε άλλες περιφέρειες της χώρας «εφ' όσον ήθελον υπάρξει αι απαιτούμεναι προϋποθέσεις». Δηλαδή, ο νομοθέτης επηρεασμένος από την κρατούσα αντίληψη της εποχής για τους πόλους ανάπτυξης και τα συμπλέγματα βιομηχανικών δραστηριοτήτων (αντίληψης που ξεπήδησε κατά το δεύτερο ήμισυ της δεκαετίας

του 1950) ότι η ανάπτυξη περιοχών μπορεί να επιτευχθεί (α) με την αφύπνιση δυνάμεων που δημιουργούν μια αυτοενισχυόμενη διαδικασία ή/και (β) με τη δημιουργία εξωτερικών οικονομιών, θέσπισε την δημιουργία των ΒΙ.ΠΕ., η ανάπτυξη των οποίων μέσω σημαντικών δαπανών του δημοσίου, θα προκαλούσε την έναρξη της διαδικασίας αυτής, που με τη σειρά της μέσω πολλαπλασιαστικών διεργασιών θα κατέληγε στην ικανοποίηση των τριών στόχων που αναφέρθηκαν παραπάνω.

Οι πόλοι έλξης αυτοί επομένως ήταν το αποτέλεσμα της συνειδητής αυτής προσπάθειας που ξεκινούσε με μεγάλες δαπάνες του δημοσίου για να συνεχιστεί με ιδιωτικές επενδυτικές δαπάνες που προβλεπόταν να είναι πολλαπλασιαστικά μεγαλύτερες από τις πρώτες.

Ο νόμος αυτός λοιπόν οριοθετούσε την έναρξη αυτού που έχει αποκλειθεί¹⁷ στάδιο της «πολικής συγκέντρωσης» που στόχευε στην ενίσχυση της βιομηχανικής υποδομής των μεγάλων αστικών κέντρων, αποκεντρώνοντας την βιομηχανική δραστηριότητα. Το στάδιο αυτό έληξε με την ψήφιση του Ν. 742/77.

Χωρίς να εγκαταλειφθεί εντελώς η ιδέα του «πόλου ανάπτυξης», αν και παρουσιάζεται πολύ εξασθενημένη, ο μεταγενέστερος νόμος 742/77 «Περί Τροποποιήσεως και Συμπληρώσεως του Νόμου περί Βιομηχανικών Περιοχών», μετατοπίζει το κέντρο βάρους της πολιτικής, για τις ΒΙ.ΠΕ., σε θέματα χωροταξικού σχεδιασμού και προστασίας περιβάλλοντος. Με τον όρο χωροταξικός σχεδιασμός εννοείται η συγκεκριμενοποίηση, εναρμόνιση και συντονισμός των οικονομικών, κοινωνικών και τεχνικών δραστηριοτήτων του αναπτυξιακού προγραμματισμού στο επίπεδο του γεωγραφικού χώρου, με βάση την αρχή της σύμμετρης ανάπτυξης, και με απώτερο στόχο, την διαμόρφωση συνθηκών κατάλληλων για την βελτίωση του επιπέδου και του είδους ζωής σε όλη την επικράτεια.¹⁸

Οι αρχές που διέπουν την ίδρυση και λειτουργία των ΒΙ.ΠΕ. συνδέονται με τα θέματα που ρυθμίζει ο Ν. 360/76 «Περί Χωροταξίας και Περιβάλλοντος», και εξαρτώνται κατά μεγάλο μέρος από τις Γενικές Αρχές και κατευθύνσεις της Χωροταξικής Πολιτικής και της Πολιτικής Περιβάλλοντος που χαράσσεται από τα Προγράμματα Οικονομικής και Κοινωνικής Αναπτύξεως.

17. Βλ. Ν. Κόνσολα (1985), σελ. 63 κ.ε.

18. Υ.Χ.Ο.Π. (1984), Ενότητα Ι. Το κείμενο αυτό συνοδεύει τα διάφορα τεύχη για την χωροταξική ανάλυση των διαφόρων Νομών της Ελλάδος.

Ο νόμος αυτός οριοθέτησε την έναρξη του δεύτερου σταδίου στον σχεδιασμό και ανάπτυξη των ΒΙ.ΠΕ. στην Ελλάδα: Εκείνου της «συγκρατημένης διασποράς» που στόχευε στην διεύρυνση της αποκεντρωτικής διαδικασίας, προβλέποντας τριπλασιασμό των πόλεων-εδρών των ΒΙ.ΠΕ. Βασισμένο στην ίδια αντίληψη θεσμοθετήθηκε πρόσφατα με το Π.Δ. 136/28-3-1986 ένα τρίτο στάδιο, που αφορά τη δημιουργία μιας τουλάχιστον ΒΙ.ΠΕ. σε κάθε νομό της χώρας, καθώς επίσης και την δημιουργία ειδικού τύπου ΒΙ.ΠΕ. Το στάδιο αυτό έχει αποκληθεί «στάδιο καθολικής διασποράς» και έτσι αναφερόμαστε πιά σε Εθνικό Δίκτυο Βιομηχανικών Περιοχών.

Η μετατόπιση αυτή του κέντρου βάρους της πολιτικής για τις ΒΙ.ΠΕ., αποτέλεσε από τότε την κυρίαρχη έκφραση πολιτικής αναφορικά με την θεσμοθέτηση και οριοθέτηση αυτών. Πράγματι σε κείμενο¹⁹ του Υπουργείου Χωροταξίας και Περιβάλλοντος διαβάζουμε ότι ο στόχοι του τρέχοντος πενταετούς προγράμματος, που αφορούν τον Χωροταξικό σχεδιασμό της μεταποίησης μπορούν να συνοψισθούν στα εξής:

- α. έλεγχος της διασποράς βιομηχανικών εγκαταστάσεων στον αγροτικό χώρο
- β. σχεδιασμός ζωνών αποκλειστικής βιομηχανικής χρήσης
- γ. έμφαση στις περιβαλλοντικές παραμέτρους της βιομηχανικής χωροθέτησης.

Στα πλαίσια αυτά οι ΒΙ.ΠΕ. χαρακτηρίζονται ως «χωρικοί υποδοχείς» της μεταποίησης, στους οποίους θα επιτευχθεί η χωροθέτηση των νέων και μέρους των παλαιών μεταποιητικών μονάδων. Οι χωρικοί αυτοί υποδοχείς διαφοροποιούνται από άποψη χαρακτηριστικών και δεσμεύσεων ανάλογα με το είδος, το μέγεθος και την περιβαλλοντική επιβάρυνση που προκαλούν, οι μονάδες που πρόκειται να εγκατασταθούν σ' αυτές. Υπάρχει δε η εκτίμηση ότι το έτος 2000 θα περιλαμβάνουν περίπου το 25% της συνολικής απασχόλησης στην μεταποίηση.

19. Υ.Χ.Ο.Π. (1984) σελ. 15 κ.ε.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3ο

Ο ΘΕΣΜΟΣ ΤΩΝ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ: ΕΝΝΟΙΑ, ΙΣΤΟΡΙΑ, ΕΦΑΡΜΟΓΗ, ΧΡΗΣΙΜΟΤΗΤΑ

1. Έννοια και Είδη ΒΙ.ΠΕ.

Στην διεθνή βιβλιογραφία¹ έχει καθιερωθεί να εννοείται ως Βιομηχανική Περιοχή, μια έκταση με καθορισμένα όρια, κατάλληλα διαρρυθμισμένη και εξοπλισμένη με έργα υποδομής (δίκτυα κ.λπ.) προοριζόμενη για εγκατάσταση μεταποιητικών μονάδων. Τα όρια της χωροθετούνται και η έκταση της οργανώνεται με βάση Ρυμοτομικό Σχέδιο, τα δε δίκτυα υποδομής περιλαμβάνουν αφ' ενός οδοποιΐα, ύδρευση, αποχέτευση, ηλεκτροφωτισμό των δρόμων, και αφ' ετέρου παροχές ηλεκτρικής ενέργειας μεσαίας και υψηλής τάσης, τηλεφώνου και TELEX καθώς και σύστημα καθαρισμού των υγρών βιομηχανικών αποβλήτων. Τέλος παρέχονται διάφορες εξυπηρετήσεις (Τράπεζες, Ιατρείο, Ταχυδρομείο, κ.λπ.).

Η έννοια της Βιομηχανικής Περιοχής στην Ελλάδα είναι πολύ ευρύτερη από ό,τι δηλώνει ο παραπάνω ορισμός. Σύμφωνα με το Ν. 4458/65 (άρθρο 5 παρ. 6), που καθιέρωσε τον θεσμό των Βιομηχανικών περιοχών, στα έργα υποδομής περιλαμβάνονται η ανέγερση τυποποιημένων κτιριακών εγκαταστάσεων για τη στέγαση μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων και η ανέγερση ειδικών κτιριακών εγκαταστάσεων μετά από αίτηση των ενδιαφερομένων επιχειρήσεων, που τους μεταβιβάζονται ή με αγορά ή με ενοικίαση.

Η Βιομηχανική Περιοχή (ΒΙ.ΠΕ.), λοιπόν πρέπει να διακρίνεται από την Βιομηχανική Ζώνη (ΒΙ.ΖΩ.), που ορίζεται ως χώρος αφιερω-

1. Βλ. Ν. Ι. Κόνσολα: (1970), σελ. 25 και 27 (σημ.), — W. Bredo: (1970), σελ. 1, — UNIDO: (1967), σελ. 2, — UNIDO (1978), σελ. 5 και 6.

μένος για βιομηχανική ή βιοτεχνική χρήση χωρίς καμία υποδομή.² Η συνεισφορά της δεύτερης στην βιομηχανική ανάπτυξη, εξαρτάται από την τοποθεσία στην οποία έχει οριοθετηθεί αυτή σε σχέση με τις δυνατότητες μεταφοράς και διανομής των προϊόντων, καθώς και από την τιμή της γης μέσα σ' αυτήν.

Όπως αναφέρθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο, ο προγραμματισμός για την ανάπτυξη του θεσμού των ΒΙ.ΠΕ. προσανατολίζεται προς τη δημιουργία μιας ΒΙ.ΠΕ. σε κάθε νομό της Ελλάδος, της οποίας το μέγεθος και τα δίκτυα υποδομής θα ποικίλουν ανάλογα με τις ανάγκες της περιφέρειας όπου θα αναπτυχθεί η ΒΙ.ΠΕ. καθώς και την εξειδίκευσή της από την άποψη της παραγωγής, σε σχέση με την υπόλοιπη Χώρα. Ο προγραμματισμός αυτός επιβάλλει την διάκριση των ΒΙ.ΠΕ. σε ορισμένα είδη, ανάλογα με την «εμβέλεια» τους στον τοπικό, εθνικό ή διεθνή χώρο. Μια πρόσφατη πρόταση³ της Διεύθυνσης Περιφερειακής Αναπτύξεως και Βιομηχανικής Υποδομής της ΕΤΒΑ Α.Ε. καθιερώνει την εξής ονοματολογία:

Εθνικής Κλίμακας ΒΙ.ΠΕ.:

Ως Εθνικής Κλίμακας χαρακτηρίζεται εκείνη η ΒΙ.ΠΕ. η οποία έχει έκταση τέτοια ώστε να μπορεί να δεχθεί μεγάλες μονάδες και είναι εξοπλισμένη με πλήρη δίκτυα ως και άλλα έργα υποδομής για την εξυπηρέτηση των εγκατεστημένων μονάδων σ' αυτήν. Η έκτασή της είναι κατά κανόνα μεγαλύτερη των 500 στρ. και η ανάπτυξή της γίνεται από την ΕΤΒΑ Α.Ε., η οποία και αναλαμβάνει την διαχείρισή της μόνη ή σε συνεργασία με άλλο φορέα.

Στις ΒΙ.ΠΕ. Εθνικής Κλίμακας περιλαμβάνονται κυρίως εκτάσεις που ιδρύονται κοντά στις πρωτεύουσες των Νομών της Χώρας.

Τοπικής Κλίμακας ΒΙ.ΠΕ.:

Ως Τοπικής Κλίμακας χαρακτηρίζονται εκείνες οι ΒΙ.ΠΕ. που βρίσκονται σε κοντινή απόσταση (της τάξεως των 5-7 χλμ.) από κάποιο αστικό κέντρο, έχουν στοιχειώδη δίκτυα υποδομής και άλλες εξυπηρετήσεις και είναι κατάλληλες για την εγκατάσταση ή μετεγκατάσταση μονάδων μικρού ή μεσαίου μεγέθους που εξυπηρετούν κύρια ανάγκες της τοπικής αγοράς. Η ανάπτυξή τους γίνεται από την ΕΤΒΑ Α.Ε. κατά κανόνα σε συνεργασία με την Τοπική Αυτοδιοίκηση η

2. Βλ. Ο.Ε.С.Д. (1978), σελ. 5.

3. Βλ. ΕΤΒΑ: (1986), σελ. 19 κ.ε.

οποία και αναλαμβάνει την παροχή διαφόρων εξυπηρετήσεων και την διαχείρισή τους μέσω προγραμματικών Συμβάσεων.

Υπερεθνικής Κλίμακας ΒΙ.ΠΕ.:

Ως Υπερεθνικής Κλίμακας χαρακτηρίζονται εκείνες από τις Εθνικής Κλίμακας ΒΙ.ΠΕ. που λόγω θέσεως, μεγέθους και συγκριτικών πλεονεκτημάτων γίνονται ανταγωνιστικές για την προσέλκυση μονάδων σε διεθνές επίπεδο. Οι ΒΙ.ΠΕ. Θεσσαλονίκης, Πάτρας, Βόλου, Πρέβεζας, Κομοτηνής μπορούν να λάβουν αυτόν τον χαρακτηρισμό επειδή βρίσκονται πλησίον των πυλών εισόδου στη χώρα μας (δηλ. κοντά σε συγκοινωνιακούς κόμβους), καθώς και κοντά σε επιστημονικά ή ερευνητικά κέντρα (Πανεπιστήμια).

Ειδικές ΒΙ.ΠΕ.:

Ως Ειδικές χαρακτηρίζονται εκείνες οι ΒΙ.ΠΕ. Εθνικής ή Τοπικής Κλίμακας που δέχονται μεταποιητικές μονάδες που ανήκουν σε ορισμένο κλάδο ή ομοειδείς ή/και συμπληρωματικούς κλάδους παραγωγής. Η ΝΑ.ΒΙ.ΠΕ. (για διαλυτήρια πλοίων και συναφείς μονάδες), και οι ΒΙ.ΠΕ. Αττικής (για μετεγκατάσταση βυρσοδεψείων η μία και χυτηρίων η άλλη) περιλαμβάνονται στις ειδικές ΒΙ.ΠΕ.

2. Το ξεκίνημα του θεσμού

Ο θεσμός των ΒΙ.ΠΕ. ως μέσο της περιφερειακής και βιομηχανικής ανάπτυξης πρωτοεμφανίστηκε το 1896 στο Manchester της Μεγ. Βρεταννίας με την ίδρυση της Trafford Park Estate Ltd από ιδιώτες επιχειρηματίες. Η περιοχή αυτή αποκλήθηκε «Μητέρα των ΒΙ.ΠΕ.». Τρία χρόνια αργότερα, το 1899 άρχισε να λειτουργεί στο Chicago των Η.Π.Α. η Cleaning Industrial District, κάτω πάλι από τον έλεγχο ιδιωτών επιχειρηματιών.

Η πρώτη ΒΙ.ΠΕ. κάτω από τον πλήρη έλεγχο και διοίκηση του Δήμου της πόλης ιδρύθηκε το 1904 στη Νάπολη Ιταλίας (Zona Industriale de Napoli).

Από τότε δεν παρατηρήθηκε καμιά άλλη προσπάθεια ίδρυσης και οργάνωσης ΒΙ.ΠΕ., μέχρι τη μεγάλη οικονομική κρίση του 1927-1933. Τότε, τα μεγάλα ποσοστά ανεργίας που δημιουργήθηκαν στις βιομηχανικές κοινότητες της Βρεταννικής οικονομίας, κινητοποίησαν τις κυβερνήσεις να θέσουν σε εφαρμογή ένα πρόγραμμα

ανάπτυξης ΒΙ.ΠΕ. ως μέσο βελτίωσης της οικονομικής κατάστασης των υποβαθμισμένων περιοχών. Αντίθετα στις Η.Π.Α. την σχετική πρωτοβουλία την είχε ο ιδιωτικός τομέας. Εκεί η μαζική υιοθέτηση του θεσμού των ΒΙ.ΠΕ. ήλθε αργότερα, παρακινούμενη από την γρήγορη ανάπτυξη της βιομηχανίας και την ίδρυση πολλών βιομηχανικών μονάδων κατά τη διάρκεια και μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο.

Στην Ευρώπη ο θεσμός αυτός εξαπλώθηκε με μεγαλύτερη βραδύτητα. Πρέπει όμως να σημειωθεί ότι η έννοια της ΒΙ.ΠΕ. σε πολλές χώρες (Γερμανία, Αυστρία, Ολλανδία, Σκανδιναβία) ήταν ευρύτερη από ότι στις πρώτες διδάξασες: Συχνά πολλές πόλεις δημιουργούσαν Βιομηχανικές Ζώνες, με το να διαθέτουν μεγάλες εκτάσεις, που τους ανήκαν, για βιομηχανική χρήση. Τις εκτάσεις αυτές εφοδίαζαν με εξοπλισμό και υποδομή διάφοροι Δήμοι της περιοχής. Η μορφή αυτή ανάπτυξης των ΒΙ.ΠΕ. άρχισε να παρουσιάζεται από τα μέσα της δεκαετίας του '50.

Σήμερα η ιδέα των ΒΙ.ΠΕ. έχει γίνει γνωστή και η χρησιμότητά της έχει αναγνωρισθεί ώστε πολλοί διεθνείς οργανισμοί και ερευνητικά κέντρα και ινστιτούτα συγκεντρώνουν συστηματικά στοιχεία για την εφαρμογή του θεσμού σε διάφορες χώρες, παρέχουν τεχνική βοήθεια και ανταλλάσσουν απόψεις και εμπειρίες. Τούτο έχει βοηθήσει πολύ στην επέκταση του θεσμού των ΒΙ.ΠΕ. σ' όλο σχεδόν τον κόσμο. Παρακάτω παρουσιάζεται περιγραφή της λειτουργίας του θεσμού σε διάφορες χώρες.

3. Η εφαρμογή του θεσμού σε διάφορες χώρες

Οι ΒΙ.ΠΕ. αποτελούν για πολλές χώρες ένα σημαντικό μέσο εφαρμογής των προγραμμάτων Περιφερειακής Ανάπτυξης. Αυτό ισχύει κυρίως για τη Γαλλία και την Ιταλία. Στην Γαλλία το κύριο χαρακτηριστικό της ανάπτυξης των ΒΙ.ΠΕ. είναι η σύνδεση του θεσμού με τη δράση της Τοπικής Αυτοδιοίκησης και άλλων τοπικών φορέων. Κύριοι φορείς των ΒΙ.ΠΕ. επομένως είναι οι Δήμοι και οι Κοινότητες. Οι φορείς αυτοί συνεπικουρούνται από το Ταμείο Παρακαταθηκών και Δανείων και την Société Centrale pour l'Équipement du Territoire (SCET). Η τελευταία αποτελεί το κεντρικό όργανο προγραμματισμού, συντονισμού και μελετών των ΒΙ.ΠΕ. Συνέπεια των παραπάνω είναι το γεγονός ότι η Τοπική Αυτοδιοίκηση ελέγχει πάνω από 300 ΒΙ.ΠΕ. σ' όλη τη χώρα, ενώ ακολουθούν με σημαντικά

μικρότερους αριθμούς, τα Βιομηχανικά Επιμελητήρια και Διάφοροι Δημόσιοι Οργανισμοί.

Στην Ιταλία, οι ΒΙ.ΠΕ. συνδέθηκαν με τα Προγράμματα Περιφερειακής Ανάπτυξης του Mezzogiorno, και ελέγχονται κυρίως από Consortia που συμμετέχουν Δήμοι και Κοινότητες, Επιμελητήρια και το Κράτος.

Για τη Μεγάλη Βρετανία και τις Η.Π.Α. η ανάπτυξη του θεσμού δεν οφείλεται κυρίως σε περιφερειακούς λόγους, αλλά σε λόγους απομάκρυνσης της οχλούσας βιομηχανίας από τις μεγάλες πόλεις ώστε να επιτευχθεί η αποσυμφόρησή τους. Στη Μεγάλη Βρεταννία, συγκεκριμένα, οι ΒΙ.ΠΕ. συνδέονται με την ίδρυση νέων πόλεων, καθώς και με την αναδιάρθρωση της βιομηχανικής απασχόλησης. Διοικούνται από Περιφερειακές Εταιρείες Διοίκησης, που ελέγχονται από το Κράτος. Αντίθετα στις Η.Π.Α., που κατέχουν την πρώτη θέση στον κόσμο από την άποψη του αριθμού των ΒΙ.ΠΕ. (4.000 περίπου), οι ΒΙ.ΠΕ. είναι ιδιωτικές επιχειρήσεις που ανήκουν σε μεταφορικές ή κτηματικές εταιρίες. Ο θεσμός στις Η.Π.Α. παρουσιάζει μερικές εντυπωσιακές εξελίξεις αφού περιλαμβάνει ΒΙ.ΠΕ. αεροδρομίων, ερευνητικών κέντρων, πάρκα γραφείων κ.λπ.

4. Η Ιστορική εξέλιξη του θεσμού στην Ελλάδα⁴

Η ίδρυση και οργάνωση Βιομηχανικών Περιοχών στην Ελλάδα ανατέθηκε το 1962 στον Οργανισμό Βιομηχανικής Ανάπτυξης (Ο.Β.Α.). Η πρώτη μελέτη σκοπιμότητας για την ίδρυση Βιομηχανικής Περιοχής στη Θεσσαλονίκη έγινε από εμπειρογνώμονες του Stanford Research Institute.

Τον επόμενο χρόνο (1963) η Γαλλική ημικρατική Εταιρεία SCET, με εντολή του Υπουργείου Συντονισμού εκπονεί ένα πλαίσιο ανάπτυξης των βιομηχανικών Περιοχών σε εθνική κλίμακα, και προτείνει την ίδρυση Βιομηχανικών Περιοχών στον Βόλο, στην Πάτρα, στην Καβάλα, στο Ηράκλειο και φυσικά στη Θεσσαλονίκη. Έτσι άρχισε η συγκέντρωση στοιχείων για τις παραπάνω πέντε πόλεις και η προεργασία για την επιλογή των κατάλληλων τοποθεσιών για την ίδρυση ΒΙ.ΠΕ. Παράλληλα, έγινε από την ΕΤΒΑ Α.Ε., η εισήγηση στην Κυβέρνηση (Υπουργείο Βιομηχανίας) για την ψήφι-

4. Βλ. και Ν. Κόνσολα (1985), σελ. 20 κ.ε.

ση ειδικού νόμου, με σκοπό την ρύθμιση των θεμάτων που προκύπτουν από την εφαρμογή του προγράμματος ΒΙ.ΠΕ. Ο νόμος ψηφίσθηκε (4458/65) και έθεσε το νομικό πλαίσιο ανάπτυξης και εδραίωσης του θεσμού.

Στα πλαίσια του νόμου αυτού αποφασίσθηκε η ανάπτυξη 30.000 στρεμμάτων περίπου από τα οποία 22.000 στρέμματα θα αφορούσαν βιομηχανική γη. Ο νόμος δε καθόριζε τις εξής πόλεις ως έδρες ΒΙ.ΠΕ.: Θεσσαλονίκη, Βόλος, Καβάλα, Ηράκλειο, Πάτρα, Κομοτηνή, Χανιά, Πρέβεζα, Λάρισα και Τ.Δ. Πρωτευούσης.

Το 1966 ιδρύθηκε από την ΕΤΒΑ, η Ανώνυμη Εταιρεία Οργανώσεως και Εκμεταλλεύσεως Βιομηχανικών Περιοχών Ελλάδος που ανέλαβε την πραγμάτωση του θεσμού που όμως διαλύθηκε το 1968. Από τότε την ευθύνη του προγράμματος ανέλαβε πάλι η ΕΤΒΑ, που κράτησε τον ρόλο αυτό μέχρι το 1979, η χρονιά που ιδρύθηκε η Ανώνυμος Εταιρεία Οργανώσεως, Λειτουργίας και Εκμεταλλεύσεως Βιομηχανικών Περιοχών —ΒΙΠΕΤΒΑ Α.Ε. Τον ίδιο χρόνο (1966) άρχισαν και οι διαπραγματεύσεις με τον Οργανισμό Βιομηχανικής Ανάπτυξης του Ο.Η.Ε. (UNIDO) για την παροχή εκτεταμένης οργανωτικής βοήθειας για τον σχεδιασμό και τη λειτουργία της βιομηχανικής περιοχής Θεσσαλονίκης. Αυτή μαζί με εκείνη του Βόλου ήταν οι πρώτες ΒΙ.ΠΕ. που λειτούργησαν.

Με την ίδρυση της ΒΙ.Π.Ε.Τ.Β.Α. Α.Ε. το 1979, συνεχίστηκε δυναμικότερα η εφαρμογή του προγράμματος των ΒΙ.ΠΕ. Η ΒΙ.Π.Ε.Τ.Β.Α. Α.Ε. ανέλαβε την εκπόνηση των τεχνικών μελετών και την εκτέλεση των έργων υποδομής. Οι υπόλοιπες αρμοδιότητες παρέμειναν στην ΕΤΒΑ. Το οργανωτικό αυτό σχήμα εξακολουθεί να ισχύει μέχρι και σήμερα.

Σημαντική εξέλιξη και ανανέωση του θεσμού των Βιομηχανικών Περιοχών, πρέπει να θεωρηθεί η ψήφιση του Ν. 742/77, με τον οποίο καταργούνται οι Βιομηχανικές Ζώνες και μεταβάλλονται σε Βιομηχανικές Περιοχές, ενώ απλουστεύονται οι διαδικασίες ίδρυσης και οργάνωσης των ΒΙ.ΠΕ., «εν όψει της εντάξεως της Χώρας στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα». Όπως προαναφέρθηκε, ο νόμος αυτός πρόβλεψε τριπλασιασμό των πόλεων-εδρών των ΒΙ.ΠΕ. με συνολική προς ανάπτυξη έκταση ίση προς 70.000 στρεμμάτων περίπου, από τα οποία τα 50.000 θα αφορούσαν βιομηχανική γη. Οι νέες πόλεις-έδρες που προστέθηκαν ήταν: Φλώρινα, Ιωάννινα, Κιλκίς, Ξάνθη, Σέρρες, Δράμα, Αλεξανδρούπολη, Λαμία, Καλαμάτα, Τρίπολη, Ηγουμενίτσα, Αγρίνιο, Μεσολόγγι, Έδεσσα, Άρτα, Κόρινθος, Αίγιο, Πύργος Ηλείας, Σπάρτη, Ρόδος.

Η ανάπτυξη του θεσμού, αν και καθυστέρησε σημαντικά κατά το πρώτο στάδιο (από την ψήφιση του Ν. 4458/65 μέχρι και το τέλος 1977), υπήρξε πολύ ταχύτερη κατά το β' στάδιο, που αρχίζει από την ψήφιση του Ν. 742/77 και φθάνει μέχρι την έκδοση του Πενταετούς Προγράμματος 1982-1987, και του Π.Δ. 136/28-3-86 (που εκδόθηκε προς εφαρμογή του Πενταετούς Προγράμματος). Πράγματι κατά το α' στάδιο νομοθετήθηκαν μόνο 10 περιοχές από τις οποίες οι 8 οριοθετήθηκαν, και οι τρεις λειτούργησαν, στεγάζοντας μόνο 98 μονάδες. (βλ. Πίνακες 3.2. και 3.3.). Αντίθετα, κατά τη διάρκεια του επόμενου σταδίου νομοθετήθηκαν 22 περιοχές από τις οποίες οι 12 οριοθετήθηκαν. Μέχρι τον Δεκέμβριο του 1985 ο αριθμός των ΒΙ.ΠΕ. που λειτουργούσαν ήταν 16 και ο αριθμός των εγκατεστημένων μονάδων σε λειτουργία έφτασε τις 288.

Διαπιστώνεται επομένως ότι μια καλύτερη οργάνωση του θεσμού, όπως αυτή έγινε με τον Ν. 742/77 είχε σημαντικά αποτελέσματα στην ανάπτυξή του. Μέχρι το τέλος του 1986 είχαν αναπτυχθεί 18 Βιομηχανικές Περιοχές οι οποίες προσφέρουν συνολικά 23.911 στρέμματα για Βιομηχανική και Βιοτεχνική χρήση και στις οποίες στεγάζονται 471 μονάδες. Στους Πίνακες που ακολουθούν μπορεί να παρατηρηθεί η διαχρονική εξέλιξη του θεσμού τόσο από πλευράς ετήσιας μεταβολής των επιμέρους δαπανών για την ανάπτυξη των ΒΙ.ΠΕ. όσο και από πλευράς αριθμού των μονάδων που εγκαθίστανται σ' αυτές. Από τον Πίνακα λοιπόν 3.1. μπορούν να επισημανθούν τα εξής:

α. Όπως είναι φυσικό κατά τα πρώτα χρόνια ανάπτυξης του θεσμού (1965-1975) το μεγαλύτερο μέρος των ετήσιων δαπανών απορροφούσε η αγορά γης. Προοδευτικά όμως, και κυρίως από το 1980 και μετά, η συμμετοχή των δαπανών απόκτησης γης περιορίζεται, προς όφελος των δαπανών εκτέλεσης έργων, οι οποίες από τότε υπερβαίνουν το 50% των συνολικών ετησίων δαπανών του Προγράμματος ΒΙ.ΠΕ.

β. Οι διακυμάνσεις της συμμετοχής των δαπανών εκπόνησης μελετών συμβαδίζουν με αυτές της κατασκευής Έργων, επειδή οι δαπάνες μελετών συνδέονται με τους προϋπολογισμούς των Έργων.

γ. Ο διοικητικές δαπάνες σε ορισμένα έτη παρουσιάζονται αυξημένες, σημαντικά μεγαλύτερες από τα διεθνή παραδεκτά πρότυπα που τις υπολογίζουν ίσες με το 5% περίπου του συνολικού κόστους απόκτησης και ανάπτυξης του εδάφους (βλ. Παράρτημα 2).

δ. Ο ετήσιος ρυθμός μεταβολής των συνολικών δαπανών του Προγράμματος παρουσιάζεται αρκετά υψηλός σε πολλά δε έτη σημα-

Πίνακας 3.1
Ετήσιες δαπάνες προγράμματος ΒΙ.ΠΕ.
(σε τρέχουσες τιμές)

(χιλ. δρχ.)

Είδος δαπάνης	Απόκτηση Γης Εκπόνηση ΜελετώνΚατασκευή Έργων		Διοικητικές Δαπάνες		Σύνολο		Ετήσια Ποσοστά	
	Ποσά	%	Ποσά	%	Ποσά	%	Ποσά	Μεταβολής
*Έτος								
1965-75	382,8	49,7	50,3	6,5	—	—	769,9	100,0
1976	56,1	41,9	4,2	3,1	—	—	133,9	100,0
1977	403,2	77,1	4,4	0,8	30,1	5,7	523,1	100,0
1978	369,3	55,1	3,7	0,6	46,0	6,9	670,0	100,0
1979	311,3	44,3	44,8	6,4	52,5	7,5	703,3	100,0
1980	541,1	40,1	36,9	2,7	90,6	6,7	1348,2	100,0
1981	939,3	38,5	70,2	2,9	116,0	4,7	2441,9	100,0
1982	287,0	23,7	155,5	4,6	134,8	11,1	1209,7	100,0
1983	77,0	5,5	191,0	6,5	172,0	12,3	1393,0	100,0
1984	359,0	25,5	115,0	8,2	14,0	1,0	1409,0	100,0
1985	90,0	6,5	103,0	7,4	472,0	34,2	1381,0	100,0
1986	218,0	13,3	177,0	10,8	156,0	9,5	1644,0	100,0

ΠΗΓΗ: ΕΤΒΑ Α.Ε. Ετήσιες Εκθέσεις του Διοικητή (Διάφορα έτη).

ντικά υψηλότερος του ρυθμού μεταβολής του αποπληθωριστή Δημοσίων Επενδύσεων ιδίως κατά την περίοδο 1977-1981 (Βλ. Παράρτημα 3). Τούτο σημαίνει ότι κατά την περίοδο αυτήν υπήρξε μια σημαντική διάθεση πόρων για την ανάπτυξη του Προγράμματος. Πρόκειται για τα έτη που καλύπτουν το λεγόμενο στάδιο της «συγκρατημένης διασποράς», όπου όπως προαναφέρθηκε, σημειώθηκε μια ραγδαία εξέλιξη στο Πρόγραμμα των ΒΙ.ΠΕ.

Στον Πίνακα 3.3. παρατηρούνται τα ακόλουθα:

α. Υπάρχει συνήθως μια χρονική υστέρηση δύο έως τριών ετών από το έτος έναρξης των έργων Υποδομής στις ΒΙ.ΠΕ. μέχρι το έτος της εγκατάστασης της πρώτης παραγωγικής μονάδας σ' αυτές. Αν δε ληφθεί υπόψη ότι οι αγοραστές οικοπέδων στις ΒΙ.ΠΕ. έχουν συμβατική υποχρέωση⁵ να αρχίσουν τις εργασίες ανέγερσης των κτιριακών εγκαταστάσεων μέσα σε έξι μήνες από την ημερομηνία υπογραφής του σχετικού συμβολαίου με την ΕΤΒΑ, τούτο σημαίνει ότι τα πρώτα οικόπεδα πωλούνται κατά την έναρξη ή λίγο καιρό μετά την έναρξη της κατασκευής των έργων υποδομής, αφού δηλαδή αποκτηθεί η έκταση και γίνει η εκπόνηση του Ρυμοτομικού Σχεδίου της ΒΙ.ΠΕ. (Μέθοδος παράλληλης εγκατάστασης — βλ. Κεφάλαιο 5 παρακάτω).

β. Οι δαπάνες για την ανάπτυξη της περιοχής ανά στρέμμα κυμαίνονται σε μεγάλο εύρος κατά ΒΙ.ΠΕ., από 52.300 δρχ. για την ΒΙ.ΠΕ. Δράμας, σε 358.000 δρχ. για την ΒΙ.ΠΕ. Ηρακλείου σε σταθερές τιμές του 1981. Η μεγαλύτερη αυτή διακύμανση στις τιμές μπορεί να αποδοθεί σε πολλούς λόγους: Πρώτον, στη μεγάλη διαφορά τιμής της γης κατά ΒΙ.ΠΕ. Δεύτερον, στην δημιουργία πρόσθετων έργων σε ορισμένες ΒΙ.ΠΕ. Στην ΒΙ.ΠΕ. Ηρακλείου π.χ., κατασκευάζεται (Βλ. παρακάτω) συγκρότημα τυποποιημένων βιοτεχνικών κτιρίων, όπως επίσης και Κεντρική Μονάδα Καθαρισμού Αποβλήτων, το κόστος της οποίας προσεγγίζει τα 180 εκατ. δρχ. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να τονισθεί ότι οι δαπάνες ανά στρέμμα όπως παρουσιάζονται εδώ, δεν ταυτίζονται με το κόστος ανάπτυξης του στρέμματος, το οποίο είναι ευρύτερη έννοια και περιλαμβάνει επιπλέον στοιχεία

5. Τα συμβόλαια αγοράς οικοπέδου σε ΒΙ.ΠΕ. προβλέπουν ότι «οι αγοραστές υποχρεούνται όπως μέσα σε έξι μήνες (από της υπογραφής) προβούν στην έναρξη ανεγέρσεως των κτιριακών εγκαταστάσεων της επιχείρησής τους». Επίσης προβλέπεται ότι «οι αγοραστές υποχρεούνται να αποπερατώσουν τις εργασίες ανοικοδόμησης των εγκαταστάσεών τους και τις χρησιμοποιήσουν μέσα σε δύο (2) χρόνια (από την υπογραφή του συμβολαίου)».

Πίνακας 3.2.

Αριθμός Μονάδων (*) και Πωλήσεις Γηπέδων (*) ανά έτος και ΒΙ.ΠΕ.

ΒΙ.ΠΕ.	+1969		1970		1971		1972		1973		1974		1975		1976		1977	
	Μον.	Εκτ.	Μον.	Εκτ.	Μον.	Εκτ.	Μον.	Εκτ.	Μον.	Εκτ.	Μον.	Εκτ.	Μον.	Εκτ.	Μον.	Εκτ.	Μον.	Εκτ.
Θεσσαλονίκης	2	321	6	151	2	15	4	68	4	224	4	314	3	65	8	77	1	46
Βόλου	1	21	6	56	1	4	6	107	11	451	4	237	2	38	4	141	4	171
Ηρακλείου	—	—	—	—	—	—	1	7	4	37	2	30	3	28	5	98	8	57
Πάτρας	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Καβάλας	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Κομοτηνής	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ιωαννίνων	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Δράμας	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Σερρών	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Πρέβεζας	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Λαμίας	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Λάρισας	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Κιλκίς	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Φλώρινας	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Τρίπολης	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ξάνθης	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Αλεξ/πολη	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Μελιγαλά	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Σύνολο	3	342	12	207	3	19	11	182	19	712	10	581	8	131	17	316	15	274

1978		1979		1980		1981		1982		1983		1984		1985		1986		Προεγκατεστημένες	
Μον.	Εκτ.	Μον.	Εκτ.	Μον.	Εκτ.	Μον.	Εκτ.	Μον.	Εκτ.	Μον.	Εκτ.	Μον.	Εκτ.	Μον.	Εκτ.	Μον.	Εκτ.	Μον.	Εκτ.
7	132	7	184	3	56	2	30	4	32	2	29	2	20	1	9	**	139	4	62
4	231	5	48	4	137	3	67	1	34	5	30	2	25	3	7	**	83	—	—
22	204	13	134	23	148	4	27	4	29	3	12	3	12	—	—	**	6	1	53
—	—	3	281	9	144	7	117	4	41	3	40	4	39	5	93	**	79	—	—
—	—	2	25	3	48	1	10	—	—	2	45	5	32	1	4	**	10	—	—
1	10	9	220	11	109	4	60	—	3	—	—	2	20	—	—	**	24	—	—
—	—	—	—	—	—	2	12	2	7	4	22	3	19	8	24	**	117	3	12
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	9	3	39	1	3	**	6	39	333
—	—	—	—	—	—	1	7	1	5	4	21	2	7	2	22	**	15	2	71
—	—	—	—	—	—	1	8	—	—	1	3	1	5	2	13	**	4	1	304
—	—	—	—	—	—	2	33	1	20	6	65	2	58	3	52	**	—	—	—
—	—	—	—	—	—	2	76	2	16	—	—	1	4	3	13	**	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	9	120	2	12	2	16	**	2	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	5	1	14	2	20	**	13	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	10	—	—	2	105	**	—	5	129
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	12	**	—	3	142
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	**	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	**	—	—	—
34	577	39	892	53	642	29	447	20	195	43	411	33	306	35	393	**	498	58	1106

ΠΗΓΗ: Στοιχεία Δ/σης ΠΑΒΥ, ΕΤΒΑ Α.Ε.

(*) Δεν έχουν αφαιρεθεί οι αναστροφές πωλήσεων.

(**) Τα στοιχεία αφορούν μόνο αριθμό συμβολαίων.

όπως το κόστος του χρήματος, καθώς και ανάπτυξη χώρων πρασίνου, δρόμων και parking, και κέντρου εξυπηρετήσεων που καλύπτουν το 33% περίπου της συνολικής έκτασης των ΒΙ.ΠΕ. Τρίτον, στίς νεώτερες ΒΙ.ΠΕ. π.χ. Αλεξανδρούπολης, Μελιγαλά, οι δαπάνες ανά στρέμμα αφορούν μόνο στην απόκτηση γης και όχι δημιουργία έργων υποδομής.

Ενδιαφέρον όμως παρουσιάζει η παρακολούθηση της εξέλιξης της χρηματοδότησης του Προγράμματος των ΒΙ.ΠΕ. Όπως φαίνεται στον Πίνακα 3.3. που παρουσιάζει τις δαπάνες για την δημιουργία ΒΙ.ΠΕ. ανά έτος—, αποπληθωρισμένες με τον Αποπληθωριστή Δημοσίων Επενδύσεων με βάση το έτος 1971, και το Διάγραμμα 3.1, η εξέλιξη της χρηματοδότησης δεν υπήρξε ομαλή. Ενώ κατά το πρώτο έτος εφαρμογής του θεσμού η συνολική δαπάνη σε σταθερές τιμές προσεγγίζει το 30% αυτής του 1981, κατά το οποίο παρατηρείται η μεγαλύτερη εκταμίευση καθ' όλη την διάρκεια του προγράμματος, κατά τα επόμενα έτη παρουσιάζει μία κάμψη μέχρι το τέλος της δεκαετίας του 1970, οπότε πάλι η τάση αντιστρέφεται και οι δαπάνες φθάνουν το μέγιστο ποσόν τους κατά το 1981, όπως προαναφέρθηκε. Αμέσως όμως μετά παρατηρείται πάλι μια σημαντική κάμψη, με αποτέλεσμα το ποσό των δαπανών σε σταθερές τιμές 1981, κατά το 1985 να είναι πολύ χαμηλότερο από τις δαπάνες των πρώτων χρόνων της ζωής του Προγράμματος. Οι έντονες αυτές διακυμάνσεις στη χρηματοδότηση του Προγράμματος ΒΙ.ΠΕ. αντικατοπτρίζουν και τις δυσχέρειες που ανακύπτουν στην εφαρμογή του (π.χ. καθυστέρηση κτήσης γης και έναρξης έργων υποδομής κ.λπ.) καθώς και τις άλλες ιδιομορφίες της όλης οικονομικής και πολιτικής συγκυρίας (π.χ. το 1974 οι σχετικές δαπάνες ήταν μόνο γύρω στο 11,5% των δαπανών του 1981, πράγμα που δείχνει την καθυστέρηση στο πρόγραμμα εξ αιτίας των πολιτικών γεγονότων που συνέβησαν.

5. Συμπληρωματικές Εγκαταστάσεις και Δραστηριότητες των ΒΙ.ΠΕ.

Ο πενταπλασιασμός των μονάδων που λειτουργούν οφείλεται όχι μόνο στο γεγονός ότι οι ΒΙ.ΠΕ. έγιναν γνωστές και καθιερώθηκαν ως νησίδες βιομηχανικής ανάπτυξης στην συνείδηση του επενδυτή, με την υποδομή που παρέχουν και τα κίνητρα που έχουν θεσπισθεί για την εγκατάσταση σ' αυτές αλλά ακόμα και στο ότι, εκτός της βασικής υποδομής, έχουν δημιουργηθεί και άλλες εγκαταστάσεις και

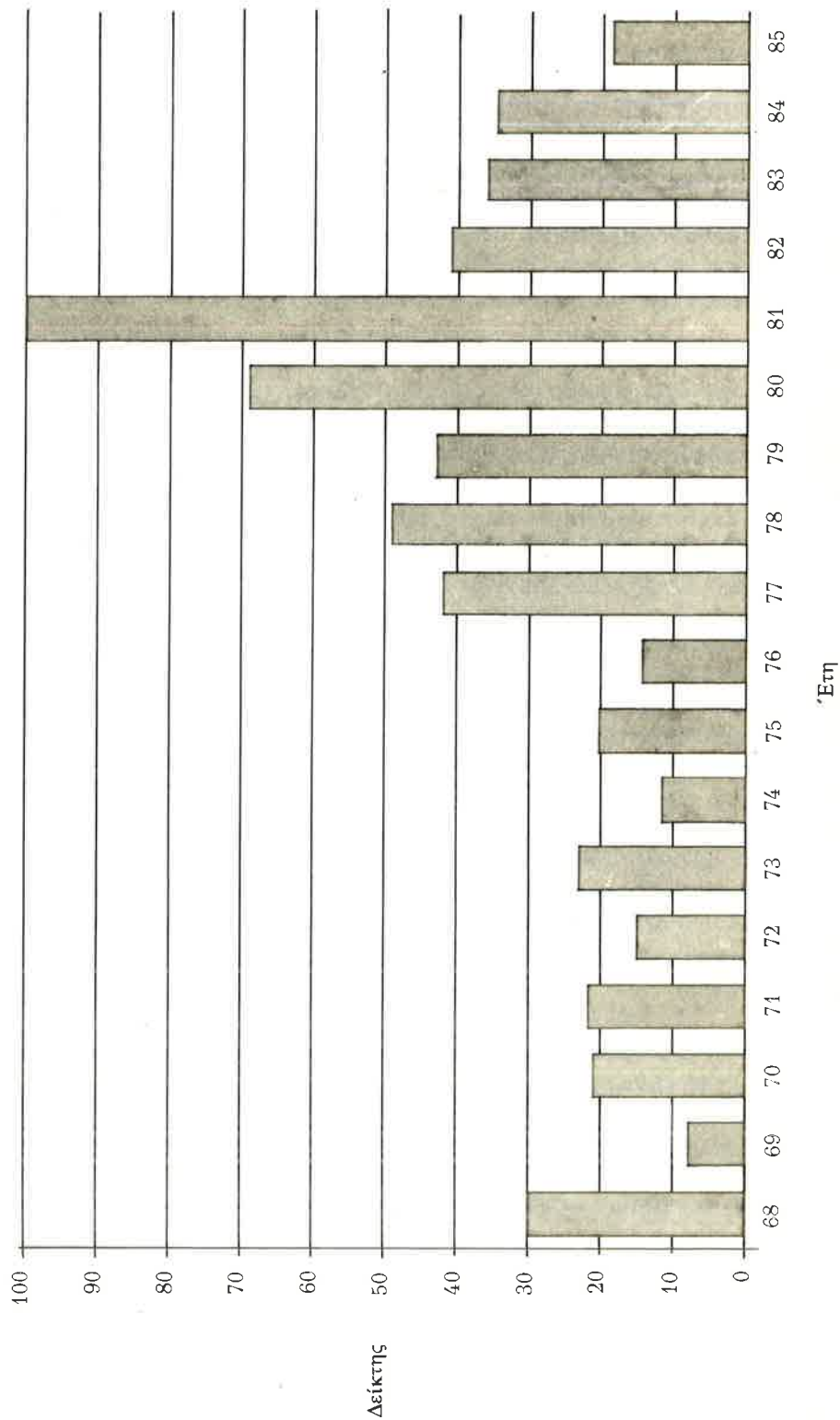
Πίνακας 3.3.
Οι Βιομηχανικές περιοχές σήμερα

A/A	ΒΙ.Π.Ε.	Βιομ/κά & Βιο/κα γήπεδα (στρέμ.)	Συνολική Δαπάνη* (Τιμές 1985, χιλ. δρχ.)	Έτος έναρ- ξης Έργων Υποδομής	Έτος Εγκα- τάστασης Μονάδων	Αριθμός Μονάδων	Δαπάνη ανά στρέμμα (Τιμές 1985, χιλ. δρχ.)
1.	Θεσ/νίκης (A+B)	3.792	854.114	1969	1972	83	225,2
2.	Βόλου (A+B+Παρ.)	2.242	244.841	1969	1972	73	109,2
3.	Ηρακλείου	1.382	494.730	1972	1974	87	358,0
4.	Πάτρας (A+B)	2.854	583.410	1974	1981	39	204,4
5.	Καβάλας (A)	1.813	279.104	1978	1981	14	331,1
6.	Κομοτηνής (A)	1.854	529.737	1978	1980	30	285,7
7.	Ιωαννίνων (A)	891	318.608	1984	1974+	26	357,5
8.	Δράμας (A+B)	1.713	89.530	1981	1978+	50	52,3
9.	Σερρών (A)	468	116.209	1983	1981+	14	248,3
10.	Πρέβεζας (A+B)	1.560	208.724	1982	1977+	7	133,8
11.	Λαμίας (A)	638	169.773	1981	1983	12	264,5
12.	Λάρισας (A)	936	366.982	1981	1983	8	392,1
13.	Κιλκίς	707	135.368	1981	1984	12	191,5
14.	Φλώρινας	386	95.317	1981	1984	5	246,9
15.	Τρίπολης	828	110.837	1981	—	7	133,9
16.	Ξάνθης	520	36.506	1979	—	4	70,2
17.	Αλεξανδρούπολης	1.127	95.012	1981	—	84,3	
18.	Μελιγαλά	1.170	66.000	—	—	—	56,4
	Σύνολα	23.911	4.794.802			471	200,5

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία Στοιχείων Δ/σης ΠΑΒΥ, ΕΤΒΑ Α.Ε.

* Αποπληθωρισμένα με τον Αποπληθωριστή Δημοσίων Επενδύσεων (Βλ. Παράρτημα 4).
+ Προεγκαταστημένες μονάδες.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.1.: Συνολικές Δαπάνες Προγράμματος ΒΙ.Π.Ε.
(Σταθερές Τιμές 1985)

δραστηριότητες, που συμβάλλουν σημαντικά στην βιομηχανική ανάπτυξη και στην προστασία του περιβάλλοντος. Πιο συγκεκριμένα, στη ΒΙ.ΠΕ. Θεσσαλονίκης λειτουργεί από το 1968 το Α' Συγκρότημα Τυποποιημένων Βιοτεχνικών Κτιρίων συνολικής ωφέλιμης επιφάνειας 17.000 τ.μ., που στεγάζει 36 βιοτεχνικές μονάδες. Ένα δεύτερο συγκρότημα επιφάνειας 66,000 τ.μ. δυναμικότητας να στεγάσει 96 μονάδες βρίσκεται στο στάδιο της αποπεράτωσης. Ένα τρίτο κατασκευάζεται στη ΒΙ.ΠΕ. Ηρακλείου που θα είναι δυναμικότητας 46 μονάδων και επιφάνειας 28.000 τ.μ.

Γενικά πρέπει να τονισθεί ότι στις περισσότερες από τις άλλες ΒΙ.ΠΕ. έχει προγραμματισθεί η κατασκευή τέτοιων συγκροτημάτων και έχει προβλεφθεί χώρος γι' αυτό.

Μια άλλη σχετική δραστηριότητα είναι τα κέντρα Παραδοσιακής Βιοτεχνίας που προωθεί η ΕΤΒΑ στις ΒΙ.ΠΕ. Το πρώτο από αυτά που όμως βρίσκεται εκτός ΒΙ.ΠΕ. είναι υπό κατασκευή στα Γιάννενα και καταλαμβάνει έκταση 90 στρεμμάτων συνολικής ωφέλιμης επιφάνειας 14.000 τ.μ. δυναμικότητας 100 χειροτεχνικών μονάδων (αργυροχοΐας, μεταλλοτεχνίας, υφαντικής, ξυλογλυπτικής).

Καθ' όσον αφορά στην προστασία του περιβάλλοντος, θα πρέπει να τονισθεί ότι ο θεσμός των ΒΙ.ΠΕ., όπως έχει τελικά διαμορφωθεί, συμβάλλει ουσιαστικά στην πραγμάτωση αυτού του στόχου. Και τούτο σε μια εποχή όπου η κοινή γνώμη έχει ευαισθητοποιηθεί πολύ στο θέμα αυτό.

Η συμβολή αυτή οφείλεται κυρίως στο γεγονός ότι η χωροθέτηση των ΒΙ.ΠΕ. είναι αποτέλεσμα ειδικής μελέτης περιβαλλοντικών επιπτώσεων όπου εξετάζονται τα οικολογικά στοιχεία της ευρύτερης περιοχής, ώστε να επιλέγεται η καταλληλότερη κατά το δυνατόν περιβαλλοντικά τοποθεσία.

Επίσης λαμβάνονται όλα τα αναγκαία μέτρα μέσα στην περιοχή ώστε να περιορίζεται ή να υφίσταται επεξεργασία κάθε εκπομπή ρύπου.

Συγκεκριμένα:

Για τα υγρά απόβλητα υπάρχει πάγια πολιτική να κατασκευάζονται κεντρικές μονάδες καθαρισμού, οι οποίες αναλαμβάνουν την πλήρη επεξεργασία των βιομηχανικών αποβλήτων σύμφωνα με αποφάσεις που εκδίδουν οι κατά τόπους Νομαρχιακές αρχές. Σε περίπτωση πάντως που μια εγκατεστημένη βιομηχανία εκπέμπει τοξικά ή άλλα ειδικά απόβλητα υποχρεώνεται σε προεπεξεργασία σύμφωνα με ισχύοντα Κανονισμό αποχετεύσεως Βιομηχανικών Περιοχών. Η υπο-

χρέωση αυτή αναγράφεται στο συμβόλαιο αγοράς του βιομηχανικού γηπέδου.

Οι εγκατεστημένες βιομηχανίες επιμερίζονται το κόστος λειτουργίας των μονάδων καθαρισμού βάσει τακτικών μετρήσεων της ποσότητας και ποιότητας των υγρών τους αποβλήτων.

Σήμερα έχουν κατασκευασθεί και λειτουργούν τρεις κεντρικές μονάδες: στη Θεσσαλονίκη (Α' + Β' Φάση), την Πάτρα και το Ηράκλειο. Οι τρεις αυτές μονάδες εξυπηρετούν συνολικά 150 βιομηχανικές εγκαταστάσεις, το δε κόστος κατασκευής είναι της τάξεως των 300.000.000 δρχ.

Παράλληλα έχουν αρχίσει να κατασκευάζονται οι μονάδες καθαρισμού των ΒΙ.ΠΕ. Κομοτηνής, Κιλκίς, Δράμας και Λαμίας, οι οποίες θα στοιχίσουν συνολικά 500.000.000 δρχ. και αναμένεται να εξυπηρετήσουν, μέσα στην επόμενη 10ετία, 200 βιομηχανικές εγκαταστάσεις τουλάχιστον.

Για τα αέρια απόβλητα, γίνεται προσπάθεια να εφαρμόζονται οι προδιαγραφές που προβλέπονται από το Π.Δ. 1180/1981. Για τον λόγο αυτό αναγράφονται ειδικοί όροι στο συμβόλαιο αγοράς των βιομηχανικών γηπέδων, ενώ ήδη άρχισε η οργάνωση του τρόπου ελέγχου της τήρησης των όρων αυτών με την αγορά ειδικών οργάνων και τη σχετική εκπαίδευση προσωπικού.

Για τα απορρίμματα καταρτίζονται ειδικές συμφωνίες με γειτονικούς δήμους ώστε η αποκομιδή και απόθεση να γίνεται σύμφωνα με τα ισχύοντα στην ευρύτερη περιοχή.

Μετά από τα παραπάνω είναι προφανής η προσπάθεια που καταβάλλεται για την προστασία του περιβάλλοντος. Θα μπορούσε επιγραμματικά να λεχθεί ότι η ίδρυση και λειτουργία βιομηχανιών σε μια ΒΙ.ΠΕ., η οποία έχει επιλεγεί με περιβαλλοντικά κριτήρια και όπου λαμβάνονται από την ΕΤΒΑ Α.Ε. όλα τα σύγχρονα μέτρα προστασίας του περιβάλλοντος, είναι η ασφαλέστερη εγγύηση για τον περιορισμό της προσβολής του φυσικού περιβάλλοντος από την βιομηχανική ανάπτυξη.

Έτσι λοιπόν μέχρι το τέλος 1984 η συνολική ποσότητα των βιομηχανικών γηπέδων (οργανωμένα και υπό οργάνωση) έφθανε τα 19.649 στρ. Από αυτά, τα 9.330 στρ. ήταν οργανωμένα δηλ. έτοιμα να δεχθούν μονάδες προς εγκατάσταση, και ανήκαν στις ΒΙ.ΠΕ. Θεσ/νίκης, Βόλου, Ηρακλείου και Πατρών. Άλλα 7.117 στρ. ήταν υπό οργάνωση, δηλ. εκτελούνταν σ' αυτά έργα υποδομής ή βρίσκονταν στο προκαταρκτικό στάδιο εκτέλεσής τους. Τα υπόλοιπα 2.550 στρέμματα ήταν έτοιμα να προχωρήσουν στο στάδιο των κατασκευών, και ανήκαν στις ΒΙ.ΠΕ. Ιωαννίνων, Κιλκίς, Λαμίας και Φλώρινας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4ο

ΣΚΟΠΟΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑΣ ΤΩΝ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ

1. Παράγοντες που συντελούν στην ανάπτυξή τους

Δεν είναι μόνο οι οικονομικές οφέλειες στις οποίες αποβλέπουν οι επιχειρήσεις με την εγκατάστασή τους στις Βιομηχανικές Περιοχές, (που θα αναπτυχθούν αμέσως παρακάτω). Είναι και άλλοι παράγοντες που είτε διευκολύνουν είτε δημιουργούν την ανάγκη της μεταποιητικής δραστηριότητας να απομακρυνθεί από τα αστικά κέντρα. Οι παράγοντες αυτοί, οι οποίοι συντελούν έτσι έμμεσα στην ανάπτυξη του θεσμού των Βιομηχανικών Περιοχών μπορούν να θεωρηθούν ότι είναι οι εξής:

- η γενίκευση της χρήσης του αυτοκινήτου σε συνδυασμό με την επέκταση και βελτίωση των οδικών δικτύων, με συνέπεια να συντομεύονται οι αποστάσεις μεταξύ τόπων παραγωγής και διάθεσης των προϊόντων,
 - η γρήγορη αύξηση του πληθυσμού, καθώς και η μετακίνησή του από το κέντρο της πόλης προς τα προάστια με αποτέλεσμα να μετατρέπονται σε περιοχές κατοικίας, οι εκτάσεις που φιλοξενούσαν πριν την βιομηχανία (σύγκρουση χρήσεων γης),
 - η επικράτηση υψηλών τιμών γης ως συνέπεια αυτής της επέκτασης των περιοχών κατοικίας της πόλης,
 - η χρονική και η (ταχύτατη στις μέρες μας) τεχνολογική απαξίωση των βιομηχανικών εγκαταστάσεων,
 - μια αυξημένη προσπάθεια για την βελτίωση της αισθητικής στον σχεδιασμό των νέων πόλεων,
 - η θέσπιση νέων μεθόδων χρηματοδότησης των επενδύσεων σε συνδυασμό με την σύγχρονη νομοθεσία που αποβλέπει στην αποκέντρωση της βιομηχανικής δραστηριότητας, κ.ά.
- Όπως όμως προαναφέρθηκε οι παράγοντες αυτοί ενισχύονται

από ορισμένα οικονομικά χαρακτηριστικά που παρουσιάζουν οι Βιομηχανικές Περιοχές, και τα οποία τις καθιστούν πόλους έλξης για τις μεταποιητικές μονάδες.

2. Οικονομικά Χαρακτηριστικά των ΒΙ.ΠΕ.

Ο τρόπος με τον οποίο γίνεται η ανάπτυξη και οργάνωση των Βιομηχανικών Περιοχών, έχει ως αποτέλεσμα οι τελευταίες να αποκτήσουν ορισμένα οικονομικά χαρακτηριστικά, που, όπως δείχνει η διεθνής εμπειρία από την λειτουργία τους κύρια στην Δ. Ευρώπη και Β. Αμερική αλλά και σε άλλα μέρη του κόσμου, παρέχουν οφέλειες στις μονάδες που εγκαθίστανται μέσα σ' αυτές.

Τα χαρακτηριστικά αυτά μπορούν να καταταγούν σε δύο μεγάλες κατηγορίες ως εξής:

- ι) Οικονομίες κλίμακας, που προέρχονταί από την ανάπτυξη της υποδομής της περιφέρειας.
- ιι) Εξωτερικές Οικονομίες που προέρχονται από την συγκέντρωση των επιχειρήσεων στον ίδιο χώρο, γεγονός που δημιουργεί
 - α. την παροχή ορισμένων υπηρεσιών που λόγω, αδιαιρετότητας γίνεται εφικτή από αυτήν την ίδια την συγκέντρωση των επιχειρήσεων, και
 - β. την μείωση του κινδύνου στον μεμονωμένο επιχειρηματία και τις χρηματοδοτούμενες μονάδες, εξ αιτίας αυτής της ίδιας της συγκέντρωσης.

(i) Οικονομίες Κλίμακας

Αυτές σχετίζονται με την μείωση του κόστους λειτουργίας της μονάδας, που προέρχεται από την αύξηση του μεγέθους της, ή τον όγκο παραγωγής της. Η ίδρυση, οργάνωση, ανάπτυξη και λειτουργία, μιας ΒΙ.ΠΕ., αποτελεί μια μορφή επιχείρησης, ο φορέας της οποίας μπορεί να επωφεληθεί από την δημιουργία οικονομιών κλίμακας. Δηλαδή ο φορέας αυτός κατορθώνει να μειώνει το κόστος παροχής των υπηρεσιών που προσφέρει στις μονάδες που εγκαθίστανται στην ΒΙ.ΠΕ. Μ' αυτόν τον τρόπο έμμεσα οφελούνται κι αυτές: Οι οικονομίες που επιτυγχάνονται από την μαζική ανάπτυξη της περιοχής περνάνε στις εγκαθιστάμενες επιχειρήσεις (με την προϋπόθεση βέβαια ότι ο φορέας δεν είναι ένας κερδοσκοπικός οργανισμός ώστε να

εκμεταλλευθεί ο ίδιος το μειωμένο κόστος με τη μορφή αυξημένων κερδών).

(ii) *Εξωτερικές Οικονομίες*

Αυτές είναι οικονομίες που δημιουργούνται στην επιχείρηση από το περιβάλλον μέσα στο οποίο λειτουργεί. Προκύπτουν δε από το γεγονός ότι η παραγωγική μονάδα είναι εγκατεστημένη σε χώρο όπου βρίσκονται και άλλες μονάδες και επομένως μπορεί να κάνει χρήση παροχών και υπηρεσιών που θα ήταν πολύ μεγάλου κόστους αν απευθυνότανε μόνο σε μία επιχείρηση.

Η φύση των εξωτερικών οικονομιών από τις οποίες επωφελείται η μονάδα, εξαρτάται από τον τύπο των βιομηχανιών που είναι εγκατεστημένες στη ΒΙ.ΠΕ. Τέτοια οφέλη θα μπορούσαν να είναι η διασπορά της τεχνογνωσίας μεταξύ εργαζομένων και διοίκησης, η αμοιβαία έμπνευση, η δημιουργία και ύπαρξη μιας μεγάλης μάζας βιομηχανικού εργατικού δυναμικού, ύπαρξη κεντρικής μονάδας ελέγχου και καθορισμού αποβλήτων, ύπαρξη κέντρου ελέγχου ποιότητας προϊόντων, δημιουργία μονάδας παροχής συμβουλευτικών υπηρεσιών (οικονομικών, διοικητικών, τεχνικών), στη βιομηχανία.

Οι εξωτερικές οικονομίες μπορεί να αποβούν ωφέλιμες και στον φορέα ανάπτυξης της ΒΙ.ΠΕ. αν αυτός κατασκευάζει και ενοικιάζει εκτός από την υποδομή και τα τυποποιημένα βιομηχανικά ή και βιοτεχνικά κτίρια: Σε περίπτωση που μια εγκαταστημένη μονάδα δεν μπορεί να συνεχίσει τη λειτουργία της για κάποιο λόγο, τότε το κτίριο αυτό θα μπορούσε να καταληφθεί από κάποια άλλη παραγωγική μονάδα, μειώνοντας έτσι αφ ενός τον επενδυτικό κίνδυνο του φορέα της ΒΙ.ΠΕ. και αφ' ετέρου το κόστος εισόδου της μονάδας σ' αυτήν.

3. Αντικειμενικοί Σκοποί των ΒΙ.ΠΕ.

Εκτός από τα οφέλη που προκύπτουν για τις επιχειρήσεις από την εγκατάστασή τους στις ΒΙ.ΠΕ., που αναλύθηκαν στην προηγούμενη παράγραφο, υπάρχουν και άλλοι αντικειμενικοί στόχοι που αφορούν την Εθνική Οικονομία και είναι διαφορετικοί για κάθε χώρα, προσαρμοζόμενοι στην ακολουθούμενη βιομηχανική και περιφερειακή πολιτική. Στη χώρα μας, όπως προκύπτει από τη σχετική νομοθεσία και την πολιτική που εφαρμόσθηκε, οι βασικοί αντικειμε-

νικοί σκοποί του προγράμματος των ΒΙ.ΠΕ. ταξινομούνται με την εξής σειρά.¹

1. Ενίσχυση της Βιομηχανικής Υποδομής και της Βιομηχανικής Αποκέντρωσης

Απαραίτητη προϋπόθεση για την ύπαρξη μιας ΒΙ.ΠΕ. είναι η δημιουργία βιομηχανικής υποδομής (ηλεκτροδότηση, ύδρευση, αποχέτευση, τηλεφωνοδότηση κ.ά.) που βέβαια αποτελεί επέκταση των ήδη υπάρχουσών λειτουργιών αστικής υποδομής των διάφορων αστικών κέντρων που ορίζονται ως έδρες ΒΙ.ΠΕ. Η ενίσχυση αυτή της υποδομής για την ανάπτυξη μεταποιητικών δραστηριοτήτων αποτελεί κύριο μέσο επίτευξης των στόχων της πολιτικής περιφερειακής ανάπτυξης δηλ. αποτελεί ένα τρόπο αντιμετώπισης του σοβαρού περιφερειακού προβλήματος της Χώρας μας. Σημειωτέον ότι πάνω από το 50% του βιομηχανικού δυναμικού της χώρας ήταν συγκεντρωμένο στην ευρύτερη περιοχή της Πρωτεύουσας, στην αρχή της δεκαετίας του '80. Η πολιτική αυτή εξυπηρετείται επίσης από το γεγονός ότι στον μελλοντικό επενδυτή παραδίδεται έγκαιρα κατάλληλο γήπεδο, ορθολογικά τοποθετημένο στον χώρο και σε λογική τιμή. Τέλος η καλύτερη αξιοποίηση των συντελεστών παραγωγής που βρίσκονται στην περιφέρεια θέτει σε κίνηση πολλαπλασιαστικές διαδικασίες με αποτέλεσμα την αύξηση του επιπέδου της οικονομικής δραστηριότητας.

Τα στοιχεία του Δεκεμβρίου 1983 δείχνουν ότι σε κάθε χρηματική μονάδα που επενδύεται από την ΕΤΒΑ στις ΒΙ.ΠΕ., αντιστοιχούν 3,5 μονάδες του ιδιωτικού τομέα επενδυμένες στις ΒΙ.ΠΕ. (Δηλαδή 9,2 δις δρχ. προς 32,5 δις δρχ.). Φιλοδοξία και προοπτική της ΕΤΒΑ είναι η σχέση αυτή να γίνει 1:10.

2. Βελτίωση της παραγωγικότητας στη Βιομηχανία, και της ανταγωνιστικότητας των δεσμευμένων κεφαλαίων

Το πρώτο επιτυγχάνεται από τις διαδικασίες «εισδοχής» στις ΒΙ.ΠΕ. που έχουν θεσπισθεί, με τα αυστηρά κριτήρια έγκρισης των αιτήσεων υποψήφιων βιομηχανιών για εγκατάσταση. Τα κριτήρια αυτά είναι η καταλληλότητα του κτιρίου, ο σύγχρονος τεχνολογικός εξοπλισμός των εργοστασίων, ο καλύτερος έλεγχος ποιότητας, η αυξημένη πιστοληπτική ικανότητα κ.ά.

Το δεύτερο εξασφαλίζεται από τη μείωση της δαπάνης επενδύσε-

1. Βλέπε και Ν. Κόνσολα, (1985), σελ. 21.

ων μέσα στις ΒΙ.ΠΕ. και από την εκμετάλλευση των οικονομιών κλίμακας και εξωτερικών οικονομιών από μέρους των μονάδων που βρίσκονται εγκατεστημένες μέσα σ' αυτές.

3. Προσέλκυση ξένων επενδύσεων

Η ύπαρξη των ΒΙ.ΠΕ. απαλλάσσουν τους υποψήφιους επενδυτές από τις χρονοβόρες γραφειοκρατικές διαδικασίες. Από το γεγονός αυτό ελκύονται πολύ περισσότερο οι ξένοι επενδυτές οι οποίοι αντιμετωπίζουν και σημαντικά προβλήματα προσαρμογής, νομικής, οικονομικής και τεχνικής φύσεως. Απόδειξη τούτου αποτελεί η ελληνική περίπτωση όπου μεγάλος αριθμός ξένων επενδυτών έχει εγκατασταθεί μέσα στις ΒΙ.ΠΕ. Αποτέλεσμα αυτού είναι η εισροή ξένου συναλλάγματος.

4. Πηγή εισροής ξένου συναλλάγματος

Εισροή ξένου συναλλάγματος γίνεται επίσης από την εκτέλεση των έργων οργάνωσής τους, επειδή αυτά χρηματοδοτούνται από την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων (με χαμηλότοκα δάνεια) και το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (με δωρεάν επιχορηγήσεις): Για την περίοδο 1980-1983, η άντληση κεφαλαίων από τους δύο αυτούς χρηματοδοτικούς οργανισμούς έφτασε το ποσό των 2.963 εκατομ. δραχμών που αντιστοιχεί στο 46% των συνολικών δαπανών των ΒΙ.ΠΕ. της ίδιας περιόδου.

5. Εκσυγχρονισμός Βιοτεχνίας

Σε πολλές ΒΙ.ΠΕ. έχει προγραμματισθεί η κατασκευή Τυποποιημένων Κτιρίων για την εγκατάσταση βιοτεχνικών μονάδων. Προς το παρόν λειτουργούν μόνο σε δύο ΒΙ.ΠΕ.: Θεσσαλονίκης και Ηρακλείου. Το πρόγραμμα αυτό χρηματοδοτούμενο από την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων, αποβλέπει στην καλύτερη οργάνωση και εκσυγχρονισμό των βιοτεχνικών μονάδων που εγκαθίστανται στα κτίρια αυτά.

6. Προστασία Περιβάλλοντος

Η ύπαρξη κεντρικής μονάδας καθαρισμού στις ΒΙ.ΠΕ. αφ' ενός και η συγκέντρωση των βιομηχανιών σε ένα χώρο αφ' ετέρου, απαλλάσσουν τους οικισμούς που βρίσκονται κοντά στις βιομηχανίες από οχλήσεις και απόβλητα. Εξ άλλου σημαντικός είναι ο ρόλος που παίζει και το Γραφείο Διοίκησης της ΒΙ.ΠΕ. με το να συντονίζει και εποπτεύει την προσπάθεια αποφυγής της ρύπανσης από τις βιομηχανίες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5ο

ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ ΚΑΙ ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΩΝ ΒΙ.ΠΕ.

1. Θεσμικό πλαίσιο που διέπει τις ΒΙ.ΠΕ.

Τα κύρια νομοθετήματα που καθορίζουν το θεσμικό πλαίσιο των ΒΙ.ΠΕ. είναι οι νόμοι 4458/1965 και 742/1977.

Ειδικότερα κατά στάδια οργάνωσης:

- για την θεσμοθέτηση μιας ΒΙ.ΠΕ. απαιτείται η διαδικασία του άρθρου 1 (παρ. 1, 2) του Ν. 742/77.
- για την οριοθέτηση ΒΙ.ΠΕ. ισχύει πάλι η προβλεπόμενη στο άρθρο 1 (παρ. 3) του Ν. 742/77 διαδικασία,
- για την απαλλοτρίωση ισχύει το Ν.Δ. 797/1971.

Συγκεκριμένα:

Πρώτον, η διοίκηση και λειτουργία των ΒΙ.ΠΕ. ασκείται με βάση Κανονισμό που παλαιότερα απαιτούσε έκδοση Διατάγματος για κάθε Περιοχή και σήμερα Υπουργική Απόφαση του Υπουργού Εθνικής Οικονομίας κατ' εξουσιοδότηση του άρθρου 26 του Ν. 1116/81 που διατηρήθηκε σε ισχύ και με την έκδοση του νέου αναπτυξιακού Νόμου 1262/82.

Δεύτερον: όσον αφορά το στάδιο μελετών-κατασκευών των ΒΙ.ΠΕ. τα ειδικά θέματα ανάθεσης και εκπόνησης των μελετών έργων υποδομής των ΒΙ.ΠΕ. ρυθμίζονται από το Π.Δ. 851/1978, ενώ η εκτέλεση των έργων βασίζεται στη Νομοθεσία περί εκτελέσεων Δημοσίων Έργων.

Τρίτον: σχετικά με τα κίνητρα προσέλκυσης επιχειρήσεων μέσα στις Βιομηχανικές Περιοχές, αυτά καθορίζονται κατά ένα μικρό μέρος από τις διατάξεις των Ν. 4458/65 και Ν. 742/77 αλλά κατά κύριο λόγο μέσω της αναπτυξιακής Νομοθεσίας από την Κυβερνητική επενδυτική και αναπτυξιακή πολιτική (Σήμερα οι αναπτυξιακοί Νόμοι 1262/82, και 1360/1983).

Τέταρτο, για την δημιουργία ΒΙ.ΠΕ. στον Ν. Αττικής, εκδόθηκε το Π.Δ. 236/4-5-1985 που προβλέπει επέκταση των διατάξεων των Ν. 4458/65 και 742/77 και στον νομό Αττικής για ίδρυση ΒΙ.ΠΕ., στις οποίες όμως θα επιτρέπεται μετεγκατάσταση βιομηχανικών και βιοτεχνικών μονάδων που ήδη λειτουργούν στο Λεκανοπέδιο.

Πέμπτο, η επέκταση του θεσμού σε όλους τους Νομούς της Χώρας, προβλέφθηκαν από το Π.Δ. 136/28-3-1986.

Συνοπτικά:

Τα σχετικά νομοθετήματα κατατάσσονται χρονολογικά με την εξής σειρά:

- Ν. 4458/1965 Περί Βιομηχανικών Περιοχών.
- Ν.Δ. 1078/1971 περί λήψεως φορολογικών και άλλων τινών μέτρων προς ενίσχυσιν της περιφερειακής αναπτύξεως.
- Ν. 112/1975 Περί παρατάσεως της ισχύος διατάξεων του Ν. 4458/1965 Περί Βιομηχανικών Περιοχών (αναφέρεται δι' άρθρου μόνου στην ισχύ των διατάξεων του άρθρου 4 παρ. 4).
- Ν. 742/1977 Περί τροποποιήσεως και συμπληρώσεως του.
- Ν. 4458/1965 Περί Βιομηχανικών Περιοχών και ρυθμίσεως συναφών θεμάτων.
- Ν. 1116/1981 Για την παροχή κινήτρων ενισχύσεως της περιφερειακής και οικονομικής αναπτύξεως της Χώρας και τη ρύθμιση συναφών θεμάτων.
- Π.Δ. 189/1981 Περί χορηγήσεως αδειών εγκαταστάσεως και επεκτάσεως βιομηχανιών εντός δασών και δασικών εκτάσεων και παραχωρήσεως αυτών για τη δημιουργία Βιομηχανικών Περιοχών.
- Ν. 1249/1982 Διαρρυθμίσεις στην άμεση και έμμεση φορολογία, μισθολογικά θέματα και άλλες διατάξεις.
- Ν. 1262/1982 Για την παροχή κινήτρων ενίσχυσης της οικονομικής και περιφερειακής ανάπτυξης της Χώρας και τροποποίηση συναφών διατάξεων.
- Ν. 1360/1983 Για την τροποποίηση και συμπλήρωση του Ν. 1262/82.
- Π.Δ. 236/1985 Για την επέκταση των διατάξεων των Ν. 4458/65 και 742/77 στον Νομό Αττικής.
- Π.Δ. 136/1986 Για την δημιουργία ΒΙ.ΠΕ. σε όλους τους Νομούς της Χώρας.

2. Διαδικασίες και ενέργειες για την ανάπτυξη

Οι διαδικασίες και οι ενέργειες που απαιτούνται για την οργάνωση μιας ΒΙ.ΠΕ., είναι πολύπλοκες, δύσκολες και μακροχρόνιες. Απαιτούν τη συνεργασία πολλών φορέων, και η μη επίτευξη αυτής δημιουργεί πολλές φορές καταστάσεις ιδιαίτερα κρίσιμες για το έργο. Χαρακτηριστικό παράδειγμα μιας τέτοιας κατάστασης είναι η πολύχρονη διαδικασία για τον καθορισμό της θέσης και την απόκτηση της έκτασης της ΒΙ.ΠΕ. Χανίων που εκκρεμεί από το 1966.

2.1. Τα στάδια δημιουργίας της ΒΙ.ΠΕ.

Τα στάδια δημιουργίας μιας ΒΙ.ΠΕ. είναι τα ακόλουθα τρία:

2.1.1. Στάδιο Ίδρυσης

Στο Στάδιο αυτό περιλαμβάνονται οι αναγκαίες ενέργειες και διαδικασίες για τη θεσμοθέτηση μιας πόλης-Περιοχής σαν έδρας ΒΙ.ΠΕ., όταν δεν προβλέπεται από τους Ν. 4458/65 και 742/77, και οριοθέτηση της έκτασής της.

α. Εάν δεν είναι θεσμοθετημένη

- Εκπονείται μελέτη σκοπιμότητας ίδρυσης ΒΙ.ΠΕ. στην υπόψη ευρύτερη περιοχή (Νομός, Διαμέρισμα) και εκτιμάται το αναγκαίο μέγεθος της.
- Μετά από σχετική απόφαση του Εθνικού Συμβουλίου Χωροταξίας που δημοσιεύεται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως και στη συνέχεια έκδοση Π. Δ/τος μετά από πρόταση του Υπουργού Εθνικής Οικονομίας νομοθετείται η Νέα Βιομηχανική Περιοχή (Προβλεπόμενη διαδικασία από το άρθρο του Ν. 742/77).

β. Εάν είναι θεσμοθετημένη ΒΙ.ΠΕ.

Θεσμοθετημένες ΒΙ.ΠΕ. είναι όσες προβλέπονται από τους Ν. 4458/65 και 742/77 και όσες στη συνέχεια θεσμοθετήθηκαν με τη διαδικασία της παραγράφου (α) παραπάνω.

Για την υλοποίηση των θεσμοθετημένων αυτών ΒΙ.ΠΕ. εφαρμόζονται τα ακόλουθα:

- Εκπονείται Οικονομοτεχνική Μελέτη με την οποία εκτιμάται το αναγκαίο μέγεθος της έκτασης και εξετάζονται εναλλακτικές λύσεις χωροθέτησής της (προηγείται αναγνώριση θέσεων, συνεργασία με τοπικούς φορείς, σύμφωνη γνώμη του Νομαρχιακού Συμβουλίου).

- Εκπονείται Μελέτη Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων (Π. Δ/γμα 1180/81) από τα συμπεράσματα της οποίας σε συνδυασμό με τα αντίστοιχα της οικονομοτεχνικής Μελέτης επιλέγεται η τελική θέση της ΒΙ.ΠΕ.
- Οριοθετείται η ΒΙ.ΠΕ. με Κοινή Υπουργική Απόφαση των Υπουργών Εθνικής Οικονομίας και Χωροταξίας Οικισμού και Περιβάλλοντος που εκδίδεται μετά από πρόταση Επιτροπής της ΕΤΒΑ αποτελούμενης από το Διοικητή και τους Υποδιοικητές της που δημοσιεύεται στο Φ.Ε.Κ. (Ν. 742/77 άρθρο 1 παρ. 1, εδαφ. γ.).

2.1.2. Στάδιο Οργάνωσης

Το στάδιο αυτό καλύπτει τις διαδικασίες για απόκτηση της οριοθετημένης γης, την απόκτηση των εκτός ΒΙ.ΠΕ. αναγκαίων εκτάσεων για την κατασκευή διαφόρων δικτύων (ύδρευσης, αποχέτευσης, κ.λπ.), την εκπόνηση των αναγκαίων μελετών, καθώς και την εκτέλεση των διαφόρων έργων υποδομής.

Ειδικότερα, βασικά αντικείμενα του σταδίου αυτού είναι:

- α. Η τοπογράφηση-κτηματογράφηση των προς απόκτηση εκτάσεων και η κατάρτιση των κτηματολογικών πινάκων.
 - β. Ο έλεγχος της κτηματογράφησης στα πλαίσια του Ν. 797/71.
 - γ. Η έρευνα τιμών αξίας γης και προσανυξημάτων.
 - δ. Ενέργειες για την αγορά με ελεύθερες διαπραγματεύσεις των ιδιωτικών εκτάσεων.
 - ε. Απαλλοτρίωση των μη προσφερομένων για πώληση ιδιωτικών εκτάσεων.
 - στ. Κίνηση διαδικασίας για την παραχώρηση των Δημοσίων, Δημοτικών και Κοινοτικών εκτάσεων.
 - ζ. Εκπόνηση των αναγκαίων μελετών (πρόκειται για ευρεία σειρά μελετών όπως π.χ. ρυμοτομική, υδρογεωλογική, εδαφοτεχνική, αποχέτευσης, καθαρισμού αποβλήτων, ηλεκτροφωτισμού, οδική σύνδεση κ.λπ.).
- Σημειώνεται ότι οι περισσότερες από τις μελέτες εκπονούνται για λόγους επίστευσης, παράλληλα με την απόκτηση της γης.
- η. Εκτέλεση των έργων υποδομής, που γίνεται με εργολαβική ανάθεση μετά από Δημόσιο και κατά κανόνα διεθνή μειοδοτικό διαγωνισμό (για ποσό άνω των 100 εκατομ. λόγω Ε.Ο.Κ.). Επειδή τα έργα υποδομής είναι πολλά για την εκτέλεσή τους απαιτούνται συνήθως περισσότερες εργολαβίες.

Σημειώνεται ότι οι απαιτούμενες διαδικασίες αναφέρθηκαν συνο-

πτικά και στην πράξη είναι πολύ περισσότερες λόγω των ιδιαιτεροτήτων που υπάρχουν σε κάθε ΒΙ.ΠΕ.

Ακόμα πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι ορισμένες απ' αυτές πρέπει να εκτελεστούν αυστηρά τυπικά γιατί η μη τήρησή τους μπορεί να προκαλέσει σοβαρές νομικές και οικονομικές συνέπειες στον φορέα του Έργου.

Ακόμα πέρα από τις διαδικασίες ίδρυσης και κατασκευής «του έργου» είναι οι διαδικασίες εξασφάλισης της χρηματοδότησης του από τα ετήσια προγράμματα Δημοσίων Επενδύσεων και τα προγράμματα χρηματοδοτήσεων της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων για ενημέρωση της κοινής γνώμης, των Κοινωνικών Φορέων, Δημοσίων Οργανισμών, η κατάσταση προγραμμάτων, η βελτίωση του Νομοθετικού πλαισίου κ.λπ.

Τέλος, πρέπει να τονισθεί ότι στα δύο προαναφερθέντα στάδια (ίδρυσης και οργάνωσης) πρωτεύοντα ρόλο έχουν τόσο οι Αποφάσεις των διαφόρων αρμοδίων Υπουργείων (Εθνικής Οικονομίας και Χωροταξίας Οικισμού και Περιβάλλοντος, Οικονομικών, Γεωργίας, κ.λπ.), όσο και οι τοπικοί φορείς, κάτοικοι, Αρχές, Δικαστήρια, κ.λπ. των ευρύτερων περιοχών στις οποίες χωροθετείται η ΒΙ.ΠΕ., η αντίδραση των οποίων μπορεί να προκαλέσει ανυπέρβλητα εμπόδια στην όλη εξέλιξη του Έργου.

2.1.3. Στάδιο Λειτουργίας

Η διάθεση των βιομηχανικών γηπέδων αρχίζει κατά κανόνα μετά την απόκτηση της έκτασης και τη μελέτη του Ρυμοτομικού Σχεδίου της ΒΙ.ΠΕ. Για την εξυπηρέτηση των πρώτων μονάδων που εγκαθίστανται εκτελούνται ορισμένα απαραίτητα προκαταρκτικά έργα, μέχρι την αποπεράτωση των οριστικών έργων. (Στάδιο παράλληλης εγκατάστασης).

Κατά την διάρκεια εκτέλεσης των διαφόρων έργων συνεχίζεται η διάθεση βιομηχανικών γηπέδων σε επιχειρήσεις, με την συμπλήρωση δε των βασικών έργων υποδομής αρχίζει το στάδιο πλήρους λειτουργίας της ΒΙ.ΠΕ.

Με τα σημερινά δεδομένα (νομοθεσία, διαδικασίες κ.λπ.) για να φθάσει η Βιομηχανική Περιοχή στο στάδιο της πλήρους οργάνωσης-λειτουργίας ο μέσος χρόνος που πρέπει να διανυθεί από την έναρξη της διαδικασίας οργάνωσής της είναι 5,5 χρόνια και υπό την προϋπόθεση ότι δεν θα μεσολαβήσουν σημαντικές καθυστερήσεις στο

στάδιο ίδρυσης ή δεν θα προκύψουν εμπόδια κατά την διάρκεια εκτέλεσης των έργων.

3. Φορέας ΒΙ.ΠΕ.

Το δικαίωμα για την οργάνωση και την εκμετάλευση ΒΙ.ΠΕ. στην Ελλάδα έχει κατ' αποκλειστικότητα παραχωρηθεί από την Πολιτεία στην Ελληνική Τράπεζα Βιομηχανικής Αναπτύξεως Α.Ε. (Ε.Τ.Β.Α.), η οποία όμως κατά την κρίση της μπορεί να το παραχωρήσει σε άλλα Νομικά Πρόσωπα, αρκεί βέβαια να διαθέτουν τις κατάλληλες τεχνικές και οικονομικές προϋποθέσεις. Η ΕΤΒΑ μπορεί ακόμα να συνεργασθεί σχετικά με Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου, Δήμους, Κοινότητες και άλλα Νομικά Πρόσωπα, όχι όμως με ιδιώτες, (όπως συνάγεται από την διατύπωση του Νόμου, άρθρο 1, Ν. 4458/1965).

Για την παραχώρηση του δικαιώματος οργάνωσης και λειτουργίας ΒΙ.ΠΕ. ή για τους όρους σύμπραξης με τρίτους απαιτείται σύμβαση μεταξύ της ΕΤΒΑ και του άλλου ή των άλλων συμβαλλόμενων, που μπορεί να καταρτισθεί ύστερα από έγκριση του Υπουργού Εθνικής Οικονομίας.

Η ΒΙ.ΠΕ. διοικείται με βάση Ειδικό Κανονισμό Λειτουργίας που καταρτίζεται από την ΕΤΒΑ και εγκρίνεται από τον Υπουργό Εθνικής Οικονομίας και καθορίζει τα δικαιώματα και υποχρεώσεις των εγκατεστημένων. Αν ο Κανονισμός αυτός έχει συναφθεί από Νομικό Πρόσωπο άλλο, στο οποίο έχει παραχωρηθεί από την ΕΤΒΑ, σύμφωνα με τα παραπάνω, το δικαίωμα για σύσταση ΒΙ.ΠΕ., τότε η υποβολή του Κανονισμού για έγκριση πρέπει να συνοδεύεται από σύμφωνη γνώμη Επιτροπής της ΕΤΒΑ, αποτελούμενης από τον Διοικητή και τους Υποδιοικητές της (Ν. 4458/65 αρ. 5, Ν. 1116/81 αρ. 26, Ν. 1262/82 αρ. 25).

Η ευθύνη για την τήρηση του Κανονισμού Λειτουργίας των ΒΙ.ΠΕ. ανήκει στην ΕΤΒΑ, που για τον σκοπό αυτό διενεργεί τουλάχιστον μια φορά το χρόνο έλεγχο στις εγκαταστημένες στις ΒΙ.ΠΕ. επιχειρήσεις για να διαπιστώσει την τήρηση των διατάξεων του Κανονισμού (βλ. Ν. 4458/65, αρ. 5). Στην ΕΤΒΑ εξάλλου ανατίθεται η κατασκευή, συντήρηση, λειτουργία, διοίκηση και εκμετάλλευση των δικτύων ύδρευσης, αποχέτευσης ομβρίων και ακαθάρτων υδάτων και του οδικού δικτύου των ΒΙ.ΠΕ., εφ' όσον τα δίκτυα

αυτά είναι αυτοτελή και ανεξάρτητα από τα αντίστοιχα των τοπικών Ο.Τ.Α. (Ν. 1116/1981, αρ. 27).

3.1. Γενικές αρχές του Κανονισμού Λειτουργίας

Στον Κανονισμό περιλαμβάνονται οι γενικές αρχές και οι προϋποθέσεις για τη λειτουργία των ΒΙ.ΠΕ. Ειδικότερα περιλαμβάνονται οι όροι διάθεσης των γηπέδων και εγκατάστασης των επιχειρήσεων σ' αυτές, η διοίκηση των ΒΙ.ΠΕ., και η οργάνωση των σχετικών υπηρεσιών τους, τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις του φορέα και των επιχειρήσεων, η διαδικασία άσκησης ελέγχου από την ΕΤΒΑ κ.λπ. Οι κυριότερες διατάξεις του αναλύονται παρακάτω:

Όροι εγκατάστασης

Κατά το Ν. 742/77, άρθρο 1, στις ΒΙ.ΠΕ. εγκαθίστανται βιομηχανικές και βιοτεχνικές επιχειρήσεις κάθε μορφής, επιχειρήσεις επεξεργασίας, αποθήκευσης και εμπορίας αγροτικών προϊόντων ως και επιχειρήσεις για την παροχή υπηρεσιών στις παραπάνω επιχειρήσεις.

Η εγκατάσταση γίνεται ή με μεταβίβαση σ' αυτές της κυριότητας ή σύστασης άλλου εμπράγματος δικαιώματος στο κτίσμα ή τμήμα της περιοχής ή με ενοικίαση ή άλλη ενοχική σχέση, κάτω από όρους που συμφωνούνται ελεύθερα μεταξύ του φορέα της ΒΙ.ΠΕ. και του επιχειρηματία, στα πλαίσια όμως πάντοτε του κανονισμού λειτουργίας των ΒΙ.ΠΕ. Δεν επιτρέπεται όμως η υπομίσθωση τους χωρίς την συγκατάθεση της ΕΤΒΑ.

Τέλος προβλέπεται (Ν. 4458/65 αρ. 5, παρ. 5) ότι στις συμβάσεις μίσθωσης πρέπει να καθορίζεται και η τύχη των εγκαταστάσεων της επιχείρησης σε περίπτωση διακοπής λειτουργίας της.

Οι όροι εγκατάστασης στις ΒΙ.ΠΕ. ως επίσης και οι τιμές διάθεσης των γηπέδων σ' αυτές ποικίλουν από περιοχή σε περιοχή, ανάλογα με το στάδιο οικονομικής ανάπτυξης κάθε γεωγραφικού ή διοικητικού διαμερίσματος της Χώρας. Καθόσον αφορά τις τιμές, αυτές μπορεί να είναι μικρότερες, ίσες ή μεγαλύτερες του κόστους κτήσης κι οργάνωσης των ΒΙ.ΠΕ., ανάλογα με τους στόχους της περιφερειακής πολιτικής που εξυπηρετούνται κάθε φορά. Σχετικά με τις επιχειρήσεις παροχής υπηρεσιών, ο Ν. 4458/65, αρ. 1 παρ. 4 προβλέπει ότι δεν απολαμβάνουν τα ευεργετήματα των άλλων επιχειρήσεων στις ΒΙ.ΠΕ, εκτός αν έχουν ως σκοπό την εκπαίδευση του προσωπικού που ανήκει στις επιχειρήσεις αυτές.

Η ενδιαφερόμενη για εγκατάσταση επιχείρηση πρέπει να υποβάλλει στην ΕΤΒΑ αίτηση και υπόμνημα με οικονομικά και τεχνικά στοιχεία. Η τελευταία υποχρεούται να απαντήσει αιτιολογημένα μέσα σε τρεις το πολύ μήνες. Σε περίπτωση θετικής απόφασης από μέρους της ΕΤΒΑ, η επιχείρηση για να εγκατασταθεί πρέπει να εφοδιασθεί και με τις απαραίτητες κατά περίπτωση προβλεπόμενες άδειες.

Η επιχείρηση μπορεί μεν να αποκτήσει την κυριότητα ή άλλο εμπράγματο δικαίωμα στο κτίσμα ή στο οικόπεδο, δεν μπορεί όμως να μεταβάλει τον παραγωγικό της σκοπό χωρίς προηγούμενη έγγραφη συγκατάθεση της ΕΤΒΑ. Το άρθρο 15 του Κανονισμού Λειτουργίας πρόβλεπε ειδικές ρυθμίσεις για την περίπτωση εγκατάστασης βιομηχανικών μονάδων ύψους επένδυσης ποσού άνω των 150.000.000 δρχ., για όσες επιχειρήσεις είχαν υπαχθεί στον Ν. 4171/66 (άρθρα 1-5). Στις περιπτώσεις αυτές οι μονάδες μπορούσαν να μεταβάλλουν τον παραγωγικό τους σκοπό. Τούτο ίσχυσε μέχρι τις 31-12-1982, οπότε καταργήθηκε με το άρθρο 23 παρ. 4 του Ν. 1262/82. Απαγορεύεται επίσης η λιανική πώληση μέσα στην ΒΙ.ΠΕ. προϊόντων των επιχειρήσεων που λειτουργούν σ' αυτήν.

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι οι όροι δόμησης των κτιρίων στην ΒΙ.ΠΕ. ποικίλουν ανάλογα του αν πρόκειται για

- α. βιοτεχνικά κτίρια αποθήκευσης, επεξεργασίας και εμπορίας αγροτικών προϊόντων
- β. βιομηχανικά κτίρια και
- γ. κτίρια εξυπηρέτησης.

Διοίκηση ΒΙ.ΠΕ.

Η ΕΤΒΑ ασκεί διοίκηση των ΒΙ.ΠΕ. μέσω της αρμόδιας Διεύθυνσης (Περιφερειακής Ανάπτυξης και Βιομηχανικής Υποδομής), και της ΒΙ.Π.-ΕΤΒΑ. Οι αποφάσεις υλοποιούνται μέσω ενός Γραφείου που οργανώνεται σ' αυτές. Στο γραφείο αυτό λειτουργεί διοικητική, οικονομική και τεχνική υπηρεσία. Συγκροτείται επίσης Επιτροπή που έχει ως αρμοδιότητα την παροχή συμβουλών για την ορθολογικότερη οργάνωση της ΒΙ.ΠΕ. και την προσέλκυση νέων βιομηχανιών σ' αυτήν. Η Επιτροπή αυτή απαρτίζεται από τον Προϊστάμενο της Υπηρεσίας Ηλεκτρισμού και Μηχανολογίας, τον Προϊστάμενο του τοπικού γραφείου της ΒΙ.ΠΕ., έναν εκπρόσωπο του τοπικού Εμπορικού και Βιομηχανικού Επιμελητηρίου και δύο εκπροσώπους των επιχειρήσεων που είναι εγκαταστημένες εκεί.

Τα διάφορα θέματα λειτουργίας μιας ΒΙ.ΠΕ. ρυθμίζονται με

Εγκυκλίους που εκδίδονται από τις Κεντρικές Υπηρεσίες της ΕΤΒΑ ή από το Γραφείο Διοίκησης της ΒΙ.ΠΕ. Οι διατάξεις τους είναι υποχρεωτικής ισχύος, και ρυθμίζουν θέματα καθαριότητας, πρόληψης κινδύνων, ρύθμισης κυκλοφορίας, καθαρισμού χώρων στάθμευσης οχημάτων κ.λπ.

Παρεχόμενες Υπηρεσίες

Ο φορέας των ΒΙ.ΠΕ. υποχρεούται να παρέχει, στις εκεί εγκαταστημένες επιχειρήσεις, υπηρεσίες καθαριότητας, φωτισμού, ευπρεπισμού των κοινοχρήστων χώρων, πυροσβεστικές υπηρεσίες κ.λπ. Επίσης εφ' όσον κρίνεται αναγκαίο, ο φορέας μεριμνά για την εγκατάσταση στις ΒΙ.ΠΕ. Αστυνομικού Σταθμού, Ταχυδρομικού Γραφείου, Τηλεπικοινωνιών, Τραπεζών κ.λπ.

Τέλος η ΕΤΒΑ μπορεί κάτω από προϋποθέσεις να επιτρέψει την εγκατάσταση σε ΒΙ.ΠΕ. επιχειρήσεων που να παρέχουν υπηρεσίες στις ήδη εγκαταστημένες σ' αυτή άλλες επιχειρήσεις. Ευνόητο είναι ότι οι επιχειρήσεις βαρύνονται με δαπάνες για την χρήση των υπηρεσιών αυτών.

3.2. Θέση, Έκταση, Όρια ΒΙ.ΠΕ.

Εφ' όσον η ΕΤΒΑ είναι ο φορέας οργάνωσης και εκμετάλλευσης ΒΙ.ΠΕ., σ' αυτήν μεταβιβάζονται εδαφικές εκτάσεις του Δημοσίου για τη δημιουργία ΒΙ.ΠΕ. Αρκεί η ίδια η ΕΤΒΑ να εκδηλώσει ενδιαφέρον γι' αυτό, με εισήγησή της προς τους Υπουργούς Εθνικής Οικονομίας και Δημοσίων Έργων που υπογράφεται από Επιτροπή αποτελούμενη από τον Διοικητή και τους Υποδιοικητές της. Η παραχώρηση γίνεται με κοινή απόφαση των Υπουργών Εθνικής Οικονομίας, Οικονομικών και του κατά περίπτωση αρμόδιου Υπουργού (π.χ. του Υπουργού Γεωργίας εάν πρόκειται για εποικιστικές εκτάσεις) και δημοσιεύεται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως.

Τέλος, σύμφωνα με τις διατάξεις του Π.Δ. 189/1981, είναι δυνατή η δημιουργία ΒΙ.ΠΕ. σε δασικές εκτάσεις. Σε περίπτωση δε εκδήλωσης ενδιαφέροντος και από άλλους για την ίδια έκταση, προτιμάται η ΕΤΒΑ εφόσον προτίθεται να δημιουργήσει ΒΙ.ΠΕ.

4. Κίνητρα για εγκατάσταση Επιχειρήσεων στις ΒΙ.ΠΕ.

Όπως ήδη έχει αναφερθεί, ένας από τους στόχους της βιομηχανικής πολιτικής είναι ο επηρεασμός του τρόπου εγκατάστασης των

παραγωγικών μονάδων, που με τη σειρά του εξυπηρετεί άλλους ευρύτερους όπως είναι η περιφερειακή και γενικότερα η εθνική οικονομική ανάπτυξη. Ο επηρεασμός του τύπου εγκατάστασης των μονάδων μπορεί να γίνει σε μια ελεύθερη οικονομία, που στηρίζεται στον μηχανισμό της αγοράς, μόνον με την παροχή κινήτρων που μειώνουν σημαντικά τον επιχειρηματικό κίνδυνο που συνεπάγεται οποιαδήποτε εγκατάσταση σε τόπο που δεν ενδείκνυται από τις δυνάμεις της αγοράς αλλά ευνοείται από τους φορείς οικονομικής πολιτικής. Τα κίνητρα που μειώνουν τον επιχειρηματικό κίνδυνο μπορεί να είναι διαφόρων ειδών. Θα μπορούσαμε να τα διακρίνουμε σε δύο μεγάλες κατηγορίες:

α. Κίνητρα Πραγματικής Υφής

β. Κίνητρα Οικονομικής Υφής.

Τα κίνητρα της πρώτης κατηγορίας είναι συνυφασμένα με την ίδια την ύπαρξη του θεσμού των Βιομηχανικών Περιοχών: Οι μονάδες που εγκαθίσταται σ' αυτές, βρίσκουν ένα οργανωμένο περιβάλλον με έργα υποδομής, δίκτυα κι άλλες εξυπηρετήσεις, δηλ. εξωτερικές οικονομίες. Μπορούν ακόμα να επωφεληθούν από τις δημιουργούμενες οικονομίες κλίμακας. Με άλλα λόγια, ο ίδιος ο θεσμός των ΒΙ.ΠΕ. αποτελεί κίνητρο για τον επιχειρηματία δεδομένου ότι οι διαφόρων μορφών οικονομίες που αναπτύσσονται μέσα σ' αυτές προκαλούν μια μείωση στο κόστος λειτουργίας των επιχειρήσεων.

Τα κίνητρα της δεύτερης κατηγορίας επηρεάζουν άμεσα ή έμμεσα κυρίως το κόστος εγκατάστασης των παραγωγικών μονάδων και αποβλέπουν να καθοδηγήσουν τις μονάδες αυτές να εγκατασταθούν μέσα στις ΒΙ.ΠΕ. Τα κίνητρα αυτά είναι γενναιόδωρα και φανερώνουν πράγματι την επιθυμία της πολιτείας για μια ολοκληρωμένη Περιφερειακή Πολιτική που μπορεί συγχρόνως να αναπτύξει την Βιομηχανική βάση της Χώρας. Τα κίνητρα της κατηγορίας αυτής μπορούν με την σειρά τους να διακριθούν σε δύο υποκατηγορίες ανάλογα με το αν αφορούν (α) μειώσεις ή απαλλαγές των επιχειρήσεων από οικονομικές υποχρεώσεις και (β) χρηματοδοτήσεις προς επιχειρήσεις.

(α) Απαλλαγές: (Ν. 4458/65)

(ι) Οι Επιχειρήσεις που μεταφέρονται¹ και εγκαθίστανται μέσα σε

1. Η απαλλαγή δεν ισχύει για μεταφορά και εγκατάσταση μονάδων από επαρχίες σε ΒΙ.ΠΕ. πλησίον των Περιφερειών τέως Διοικήσεως Πρωτεύουσας και Θεσσαλονίκης.

ΒΙ.ΠΕ. απαλλάσσονται,² κάτω από ορισμένους όρους από την καταβολή φόρου μεταβίβασης και εισοδήματος για το ποσό που εισέπραξαν από την εκποίηση των περιουσιακών στοιχείων που είχαν μέχρι την στιγμή της μεταφοράς τους.

- (ιι) Οι επιχειρήσεις που εγκαθίστανται για πρώτη φορά ή μεταφέρονται σε ΒΙ.ΠΕ. υποχρεούνται μόνο στην καταβολή του 1/5 από τις νόμιμες επιβαρύνσεις κάθε είδους για την σύναψη συμβάσεων χρηματοδοτήσεων καθώς και η σύσταση ή εξάλειψη υποθήκης ή σύμβασης ενεχείρου. Η αμοιβή του υποθηκοφύλακα περιορίζεται σε 1.000 δρχ. και του συμβολαιογράφου σε 3.000 δρχ.
- (ιιι) Η μεταβίβαση εκτάσεων από τον φορέα σε τρίτους ή η σύσταση οποιασδήποτε άλλης ενοχικής σχέσης απαλλάσσεται από κάθε επιβάρυνση υπέρ τρίτων.
- (β) *Χρηματοδοτικά Κίνητρα:* (Ν. 1262/82 και 1360/83)
 - (ι) Σε επιχειρήσεις που εγκαθίστανται σε ΒΙ.ΠΕ. ή ΒΙ.ΖΩ. παρέχονται οι ενισχύσεις της επόμενης ευνοϊκότερης από άποψη κινήτρων περιοχής.
 - (ιι) Σε επιχειρήσεις ήδη εγκατεστημένες σε ΒΙ.ΠΕ. που πραγματοποιούν επεκτάσεις και εκσυγχρονισμό, χορηγούνται ενισχύσεις της επόμενης ευνοϊκότερης από άποψη κινήτρων περιοχής.
 - (ιιι) Οι δαπάνες μετεγκατάστασης μονάδων από την περιοχή Α' στις περιοχές Β', Γ' και Δ' επιχορηγούνται ενώ οι αντίστοιχες δαπάνες για μετεγκατάσταση μέσα στην ίδια περιοχή αλλά σε ΒΙ.ΠΕ. θεωρούνται παραγωγική επένδυση που επιχορηγείται με ποσοστό ίσο προς το ανώτατο ποσοστό που αντιστοιχεί στην περιοχή αυξημένο κατά 15 ποσοστιαίες μονάδες.
 - (ιiv) Σε βιοτεχνικές επιχειρήσεις χορηγούνται δάνεια μέχρι το 80%

2. Απαλλάσσονται ακόμα από την υποχρέωση να συντάξουν και να υποβάλουν για έγκριση στο ΥΧΟΠ μελέτη περιβαλλοντικών επιπτώσεων σύμφωνα με το Π.Δ. 1180/1981.

Απαλλάσσονται από την υποχρέωση να συντάξουν και να υποβάλουν για έγκριση στο Υπουργείο Υγείας (Διεύθυνση Υγιεινής Νομαρχιών) μελέτη διαθέσεως υγρών αποβλήτων σύμφωνα με την Υγειονομική Διάταξη 221/1965.

Έχουν σημαντική εξοικονόμηση παγίων κεφαλαίων καθώς και υψηλών εξόδων λειτουργίας, γιατί απαλλάσσονται (πλην ειδικών περιπτώσεων με τοξικά ή άλλα ειδικά απόβλητα) από την υποχρέωση κατασκευής ιδίου συστήματος επεξεργασίας των υγρών αποβλήτων. Η λειτουργία από την ΕΤΒΑ Κεντρικής Μονάδας Καθαρισμού αποβλήτων είναι η οικονομικότερη αντιμετώπιση του θέματος της αποχέτευσης μιας Βιομηχανικής Περιοχής.

της διαπάνης για την ανέγερση κτιριακών εγκαταστάσεων σε ΒΙ.ΠΕ., και μέχρι ποσού 12 εκατ. δρχ. για την αγορά ετοιμών εργαστηρίων σε ΒΙ.ΠΕ.

Τέλος η ΕΤΒΑ παρέχει ευκολίες στους αγοραστές γηπέδων στις ΒΙ.ΠΕ. ζητώντας μόνο ως προκαταβολή το 20%-30% της συνολικής αξίας το δε υπόλοιπο εξοφλείται σε 16 ίσες εξαμηνιαίες δόσεις με επιτόκιο ίσο προς το ισχύον για την απόκτηση παγίων στοιχείων στη βιομηχανία.

Επίσης δέχεται από επιχειρήσεις που δανειοδοτεί η ίδια και εγκαθίστανται σε ΒΙ.ΠΕ. μειωμένες εμπράγματα ασφάλειες σε σχέση με εκείνες που θα δεχότανε σε διαφορετική περίπτωση.

Σχόλιο

Το πλέγμα κινήτρων που υπάρχει σήμερα για την εγκατάσταση των επιχειρήσεων στις ΒΙ.ΠΕ. αποβλέπει κύρια και άμεσα στην μείωση του κόστους εγκατάστασης σ' αυτές ώστε να γίνει αποδοτικότερη η επένδυση. Και μόνον έμμεσα και δευτερευόντως οφελείται το κόστος λειτουργίας. Κι αυτό για τους εξής λόγους: Είδαμε ότι το τελευταίο επηρεάζεται από τις δημιουργούμενες εξωτερικές οικονομίες καθώς και τις οικονομίες κλίμακας, οι οποίες όμως εξαρτώνται από το στάδιο στο οποίο βρίσκονται τα έργα υποδομής και από τον βαθμό οργάνωσης της ΒΙ.ΠΕ. Πολλές ΒΙ.ΠΕ. υστερούν καθόσον αφορά το σημείο αυτό, με αποτέλεσμα να μην υπάρχει μια ολοκληρωμένη προσφορά τέτοιων οικονομιών. Ακόμα το κόστος λειτουργίας μειώνεται και από τις μικρότερες επιβαρύνσεις των επιχειρήσεων για την εξυπηρέτηση των χαμηλοτέρων δανειακών τους υποχρεώσεων, επειδή παίρνουν αυξημένες επιχορηγήσεις. Ο υποψήφιος επενδυτής έχει επομένως να συνυπολογίζει τα οφέλη αυτά, στην απόφασή τους για είσοδο στις ΒΙ.ΠΕ.

Γενικά όμως, όπως θα αναλυθεί σε μεταγενέστερο κεφάλαιο, τα χορηγούμενα κίνητρα για εγκατάσταση σε ΒΙ.ΠΕ. δεν λειτουργούν συγχρόνως και ως αντικίνητρα για την μη εγκατάσταση σ' αυτές. Δηλ. δεν επηρέασαν αποτελεσματικά την απόφαση για τον τόπο εγκατάστασης και επομένως παρατηρείται σημαντικός αριθμός εγκαταστάσεων έξω από τις ΒΙ.ΠΕ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6ο

ΤΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΩΝ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ

1. Τρόποι κάλυψης συνολικών δαπανών

Όπως επισημάνθηκε σε προηγούμενο Κεφάλαιο (Κεφάλαιο 3ο), το Πρόγραμμα των Βιομηχανικών Περιοχών μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1980 προχώρησε με γρήγορους ρυθμούς, σημαντικά ανώτερους του ρυθμού μεταβολής του αποπληθωριστή δημοσίων Επενδύσεων. Οι πηγές χρηματοδότησης του Προγράμματος ήταν αποκλειστικά εσωτερικές, δηλ. οι πόροι προέρχονταν από τις πωλήσεις οικοπέδων, τα διαθέσιμα του φορέα ανάπτυξης του Προγράμματος (ΕΤΒΑ Α.Ε.) και τη συμμετοχή του Προγράμματος Δημοσίων Επενδύσεων (Π.Δ.Ε.). Σύμφωνα με τους Ν. 4458/1965 (άρθρο 7) και 742/1977 (άρθρο 6), το Ελληνικό Δημόσιο συμμετέχει στην ανάπτυξη του Προγράμματος ΒΙ.ΠΕ. με επιχορηγήσεις από τον Προϋπολογισμό Δ.Ε. κατά ποσοστό 40% επί των συνολικών δαπανών απόκτησης, οργάνωσης και ανάπτυξης των ΒΙ.ΠΕ., καθώς επίσης και στις δαπάνες για την ανέγερση εργατικών οικισμών και διαμόρφωση των γύρω χώρων.

Μετά την ένταξη της Ελλάδος στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες (1980), παρουσιάστηκαν πρόσθετες πηγές χρηματοδότησης των μελετών και Έργων των ΒΙ.ΠΕ., όπως φαίνεται στον Πίνακα 6.1. Μπορούν δηλαδή:

- α. να χρηματοδοτηθούν (με τη μορφή επιδότησης) από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ) και
- β. να δανειοδοτηθούν με δάνεια 15ετούς διάρκειας από την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων, σε σημαντικό ποσοστό των δαπανών για την απόκτηση γης, την εκπόνηση μελετών και των εκτέλεση έργων, εφ' όσον βέβαια εγκριθούν.

Πίνακας 6.1
Σύνολα Δαπανών και Πηγές Χρηματοδότησης Προγράμματος ΒΙ.ΠΕ.
(εκατ. δρχ.)

	1980		1981		1982		1983		1984		1985		1986	
ΔΑΠΑΝΕΣ	Ποσά	%	Ποσά	%	Ποσά	%	Ποσά	%	Ποσά	%	Ποσά	%	Ποσά	%
Απόκτηση Γης	2.064	49,8	3.003	45,6	3.290	42,2	3.367	36,6	3.726	35,1	3.816	31,8	4.034	29,6
Εκπόνηση Μελετών	144	3,5	214	3,2	270	3,5	361	3,9	476	3,9	579	4,8	756	5,5
Κατασκευή Έργων	1.721	41,5	3.038	46,1	3.770	48,3	4.823	52,5	5.762	54,3	6.478	54,0	7.571	55,5
Έξοδα Διοίκησης και Οργάνωσης	219	5,3	335	5,1	470	6,0	642	7,0	656	6,2	1.128	9,4	1.284	9,4
Σύνολο	4.148	100,0	6.590	100,0	7.800	100,0	9.193	100,0	10.620	100,0	12.001	100,0	13.645	100,0
ΠΗΓΕΣ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗΣ														
Πωλήσεις Γηπέδων	...	...	849	13,6	960	12,3	1.017	11,1	1.443	13,6	1.662	13,8	2.228	16,3
Π.Δ.Ε.	1.537	37,0	2.437	37,9	2.900	37,2	3.370	36,6	3.985	37,5	4.213	35,1	4.279	31,4
Δάνεια Ε.Τ.Ε.	194	4,7	1.042	15,8	1.380	17,7	2.580	17,7	2.580	28,1	3.278	27,3	3.278	24,0
Επιχ/ση ΕΤΠΑ	—	—	—	—	350	4,5	383	4,2	819	7,7	1.127	9,4	1.264	9,3
Διαθέσιμα ΕΤΒΑ	...	...	2.217	33,6	2.210	28,3	1.843	20,0	1.077	10,2	1.721	14,3	2.596	19,0
Σύνολο	4.148	100,0	6.590	100,0	7.800	100,0	9.193	100,0	10.620	100,0	12.001	100,0	13.645	100,0
% Μεταβολής	—	—	58,9	—	18,4	—	17,8	—	15,3	—	13,2	—	13,7	—

ΠΗΓΗ: ΕΤΒΑ Α.Ε. Εκθέσεις του Διοικητή (διάφορα έτη).

Σημ.: — Μη διαθέσιμα στοιχεία.

Συγκεκριμένα, από τα 13,6 δισ. δρχ. που είχαν δαπανηθεί μέχρι τον Δεκέμβριο του 1986 για τα Προγράμματα ΒΙ.ΠΕ., τα έσοδα από Κοινοτικές Πηγές αποτελούσαν τα 4,6 δισ. δρχ. περίπου, δηλ. το 33,3% του συνόλου της χρηματοδότησης.

Από τον Πίνακα 6.1 παρατηρείται ότι, όπως ήδη έχει επισημανθεί, η συμμετοχή των δαπανών απόκτησης γης ως προς στο σύνολο των δαπανών μειώνεται διαχρονικά με αντίστοιχη αύξηση όλων των άλλων κατηγοριών δαπανών και ιδίως των διοικητικών.

Αναφορικά τώρα με τις πηγές χρηματοδότησης παρατηρείται η αυξημένη διαχρονικά συμμετοχή των κοινοτικών πηγών στη συνολική χρηματοδότηση, με αντίστοιχη μείωση των διαθεσίμων της ΕΤΒΑ. Παρατηρείται επίσης αύξηση της συμμετοχής της εσωτερικής χρηματοδότησης του Προγράμματος από την πώληση γηπέδων στις ΒΙ.ΠΕ.

Πιο αναλυτικά καθόσον αφορά τις επιχορηγήσεις από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης αυτές εξελίχθηκαν από το 1980 ως εξής:

Πίνακας 6.2
Εγκρίσεις & Εκταμιεύσεις του ΕΤΠΑ

ΕΤΟΣ	Σύνολο Δαπανών** ΒΙ.ΠΕ.	Εγκρίσεις** ΕΤΠΑ	Εκταμιεύσεις** ΕΤΠΑ
1980	1.354	346	—
1981	2.442	610	245*
1982	1.210	287	350
1983	1.393	712	33
1984	1.613	56	436
1985	1.195	604	308
1986	1.644	604	137

ΠΗΓΗ: Πίνακας 6.1. και Αδημοσίευτα στοιχεία Δ/σης Π.Α.Β.Υ., ΕΤΒΑ Α.Ε

* Δεν εισπράχθηκε από την ΕΤΒΑ

** Τα ποσά είναι σε εκατομμύρια δραχμές

Η σύγκριση του συνόλου των εγκρίσεων με το σύνολο των εκταμιεύσεων δείχνει ότι η απορροφητικότητα του προγράμματος των ΒΙ.ΠΕ. βρίσκεται σε υψηλά επίπεδα, περίπου 53%. Για να διαπιστώσει

όμως κανείς την απορροφητικότητα σε ετήσια βάση θα πρέπει να λάβει υπόψη του ότι οι εκταμιεύσεις των επιχορηγήσεων ακολουθούν τις εγκρίσεις με μια χρονική υστέρηση ενός μέχρι δύο ετών. Έτσι, υποθέτοντας ότι η χρονική υστέρηση διαρκεί ένα χρόνο, η απορροφητικότητα των προγραμμάτων της ΕΤΒΑ ήταν η εξής στην παραπάνω αναφερόμενη χρονική περίοδο: 1981, 71%, 1982, 57%, 1983, 12%, 1984, 61%.

Αναφορικά, τώρα, με τα Δάνεια που έχουν αναληφθεί από την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων, η κατανομή τους διαχρονικά και κατά ΒΙ.ΠΕ. δίδεται στον πίνακα 6,3.

2. Παράγοντες Διαμόρφωσης Κόστους

Το κόστος ανάπτυξης και οργάνωσης των Βιομηχανικών Περιοχών υπολογίζεται ως το άθροισμα του συνόλου των δαπανών που πραγματοποιήθηκαν (ιστορικό κόστος) και εκείνων που προβλέπεται να πραγματοποιηθούν, συν το χρηματοοικονομικό κόστος, με βάση το επιτόκιο χρηματοδότησης για πάγιες εγκαταστάσεις. Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι το κόστος αυτό κατά την 31-12-1983 υπολογίστηκε σε 11,28 δις δρχ. για τη λειτουργία 17.250 στρεμμάτων βιομηχανικών-βιοτεχνικών γηπέδων. Έτσι, το μέσο μοναδιαίο κόστος εκμεταλλεύσιμου γηπέδου υπολογίζεται σε 654 δρχ./τ.μ.¹ χωρίς να περιλαμβάνεται το κόστος των Κέντρων Εξυπηρέτησης και των Τυποποιημένων Βιοτεχνικών Κέντρων, οι δε τόκοι έχουν υπολογισθεί μέχρι 31-12-1982.

Οι παράγοντες διαμόρφωσης του Κόστους Ανάπτυξης και Οργάνωσης των ΒΙ.ΠΕ. είναι οι εξής:

α. Οι τιμές γης:

Η εφαρμογή του αναγκαστικού μέτρου της απαλλοτρίωσης έχει ως αποτέλεσμα τον καθορισμό των τιμών των εκτάσεων με χωριστή εκτίμηση της αξίας της γης και των επ' αυτής προσαυξημάτων (δένδρα, κτίσματα, φράχτες, φρέατα κ.λπ.). Κατά τη διαδικασία αυτή οι τιμές καθορίζονται συνήθως από δικαστικές αποφάσεις. Οι αποφάσεις αυτές καθορίζουν συνήθως υψηλές τιμές επειδή τα δικαστήρια αποφασίζουν με κοινωνικά κυρίως κριτήρια.

1. Κακαουνάκη Σ.: Συνοπτική έκθεση επί των Οικονομικών Αποτελεσμάτων που προκύπτουν με στοιχεία 31-12-1983 από την εκμετάλλευση Βιομηχανικών Περιοχών —Μάρτιος 1984— ΕΤΒΑ, Διεύθυνση ΠΑΒΥ.

Πίνακας 6.3

*Δάνεια Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων
(Ποσά σε χιλιάδες δραχμές)*

ΔΑΝΕΙΑ	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985
I							
ΤΥΚ ΒΙ.ΠΕ. Θεσσαλονίκης	41.000	83.000	84.700	26.300			
ΤΥΚ ΒΙ.ΠΕ. Ηρακλείου	21.000	44.000	19.299	35.204			
ΣΥΝΟΛΟ I	62.000	127.000	103.999	61.504			
II							
ΒΙ.ΠΕ. Κομοτηνής (Α)			328.386	137.400			465.786
ΒΙ.ΠΕ. Καβάλας			93.210	39.000			132.210
ΒΙ.ΠΕ. Βόλου			46.605	19.500			66.105
ΒΙ.ΠΕ. Πατρών			187.854	78.600			266.454
ΒΙ.ΠΕ. Ηρακλείου			60.945	25.500			86.445
ΣΥΝΟΛΟ II			717.000	300.000			1.017.000
III							
ΒΙ.ΠΕ. Κομοτηνής (ΜΚΑ)					18.980	11.060	30.040
ΒΙ.ΠΕ. Καβάλας (Συμπληρ.)					54.775	31.920	86.695
ΒΙ.ΠΕ. Δράμας (Α')					81.202	47.320	128.522
ΒΙ.ΠΕ. Λάρισας (Α')					180.181	105.000	285.181
ΒΙ.ΠΕ. Κιλκίς					92.493	53.900	146.393
ΒΙ.ΠΕ. Ιωαννίνων (Α')					353.155	205.800	558.955
ΒΙ.ΠΕ. Πατρών (Β' Φάση)					200.602	116.900	317.502
ΒΙ.ΠΕ. Σερρών (Α')					100.900	58.800	159.700
ΒΙ.ΠΕ. Λαμίας (Α')					118.920	69.300	188.220
ΣΥΝΟΛΟ III					1.201.208	700.000	1.091.208
ΣΥΝΟΛΟ ΔΑΝΕΙΩΝ (I+II+III)	62.000	127.000	820.999	361.504	1.201.208	700.000	3.278.341
ΠΗΓΗ: Επεξεργασία Στοιχείων της ΕΤΒΑ (Δ/νση ΠΑΒΥ).							

Σημείωση: Ο επιμερισμός των δανείων κατά ΒΙ.ΠΕ. έγινε κατ' αναλογία συμμετοχής της δαπάνης κάθε ΒΙ.ΠΕ. στη συνολική δαπάνη επί της οποίας υπολογίστηκε το δάνειο.

Όπως θα δειχθεί παρακάτω, βασικό στοιχείο στη διαμόρφωση του κόστους είναι η απόκτηση της γης. Η αξία της κυμαίνεται από περιφέρεια σε περιφέρεια, εξαρτώμενη από παράγοντες, όπως η απόσταση της ΒΙ.ΠΕ. από τα αστικά κέντρα, η μέση στρεμματική απόδοση της έκτασης που θα χρησιμοποιηθούν, το καθεστώς ιδιοκτησίας τους (ιδιωτικά, δημόσια, κοινοτικά κ.λπ.).

β. Κόστος έργων

Το κόστος των έργων διαμορφώνεται από το είδος τους, τις προδιαγραφές τους καθώς και τα εκτός της ΒΙ.ΠΕ. έργα που επιβάλλονται για την λειτουργία της (π.χ. μεταφορά νερού, αποχετευτικοί αγωγοί, ΔΕΗ, ΟΤΕ, κ.λπ.).

Σταθερή είναι η προσπάθεια της Τράπεζας για την μείωση ορισμένων δεικτών υπολογισμού του μεγέθους των Έργων Υποδομής ώστε με την διατήρηση της ποιότητας να επιτυγχάνεται μείωση του κόστους.

γ. Συντελεστής εκμετάλλευσης

Συντελεστής εκμετάλλευσης είναι το ποσοστό προς διάθεση γηπέδων που απομένει μετά την αφαίρεση εκτάσεων που χρησιμοποιούνται για δρόμους, πράσινο, πάρκινγκ κ.λπ.

Ο συντελεστής κυμαίνεται στο 65-70%. Τούτο σημαίνει ότι το ανά στρέμμα πωλούμενης έκτασης κόστος (γης και έργων) προσ αυξάνεται κατά 45% περίπου.

δ. Δαπάνη τόκων και πληθωρισμός

Οι τόκοι που αντιστοιχούν στα δεσμευμένα κεφάλαια, αποτελούν δαπάνη που αυξάνει το κόστος.

Στην προκειμένη περίπτωση οι τόκοι υπολογίζονται με τα επιτόκια που δανείζει η Τράπεζα, και μόνο για τα ποσοστά που καλύπτονται από έντοκες χρηματοδοτήσεις (δεν τοκίζονται τα ποσά που εισπράττονται από το Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων ή από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης). Έτσι η επιβάρυνση από τόκους είναι πολύ χαμηλότερη από τον αντίστοιχο πληθωρισμό (κυμαίνεται μεταξύ 20% έως 50% αυτού) και συμβάλει θετικά στην διατήρηση του μέσου κόστους σε χαμηλά επίπεδα.

Όπως εξάγεται από στοιχεία της Διεύθυνση Περιφερειακής Ανάπτυξης και Βιομηχανικής Υποδομής της ΕΤΒΑ και της ΒΙΠ-ΕΤΒΑ, η συμμετοχή των επί μέρους δαπανών στις συνολικές δαπάνες μιας ΒΙ.ΠΕ., ποικίλει από περιοχή σε περιοχή. Στις ΒΙ.ΠΕ. Θεσσαλονίκης, π.χ. το 22,6% του συνόλου των δαπανών μέχρι και το 1986 αφορά την απόκτηση της γης και το 77,4% δαπάνες για μελέτες, έργα και διοικητικές δαπάνες. Τα αντίστοιχα ποσοστά για τη ΒΙ.ΠΕ. Βόλου

είναι 24,2% και 75,8% ενώ για τη ΒΙ.ΠΕ. Πατρών είναι 15,9% και 84,1% (βλ. ΕΤΒΑ, Έκθεση του Διοικητή, 1986, σελ. 60). Δηλαδή η σχέση μεταξύ κόστους γης και κόστους ανάπτυξης κυμαίνεται μεταξύ 1:3,1 για τις ΒΙ.ΠΕ. Θεσσαλονίκης και Βόλου περίπου και 1:5,3 για τη ΒΙ.ΠΕ. Πατρών. Αυτό σημαίνει ότι οι δαπάνες για την ανάπτυξη προκαλούν μια αύξηση της αξίας της γης που αποκτάται κατά 300% έως και 530%!

3. Η κατάσταση της αγοράς: Ζήτηση και Προσφορά Βιομηχανικών και Βιοτεχνικών Γηπέδων

Ο ρυθμός μεταβολής της ζήτησης των γηπέδων στις ΒΙ.ΠΕ. επηρεάζεται από διάφορους παράγοντες και επομένως παρουσιάζει σημαντική διακύμανση διαχρονικά, όπως φαίνεται στον Πίνακα 6.4. Κατά τα αρχικά και ενδιάμεσα έτη εφαρμογής του Προγράμματος, οι ετήσιοι ρυθμοί μεταβολής στις πωλήσεις των γηπέδων ήταν σημαντικά αυξημένοι. Το ίδιο ήταν και οι απόλυτες μεταβολές στις πωλήσεις. Ιδιαίτερα κατά τα τελευταία έτη όμως παρουσιάστηκε μια σημαντική μείωση του ετήσιου ρυθμού μεταβολής στις πωλήσεις των γηπέδων. Παρά τη μείωση αυτή του ρυθμού, ο αριθμός των αγοραστών κατ' έτος συνέχισε να αυξάνεται σταθερά. Έτσι, παρατηρούμε ότι οι αγοραστές από 11 κατ' έτος που ήταν την 9^ητία 1969-1977, αυξήθηκαν σε 35 κατ' έτος για τα επόμενα εννέα χρόνια (1978-1986). Ακόμα όμως απέχουμε πολύ από το να πούμε ότι η ζήτηση πλησιάζει την προσφορά. Δηλαδή σύμφωνα με τον πίνακα 6.5. ενώ το σύνολο των προσφερομένων βιομηχανικών γηπέδων σε 15 ΒΙ.ΠΕ. φθάνει τα 23.911 στρέμματα, το σύνολο της διατεθείσας έκτασης μέχρι το τέλος 1986 μόλις φθάνει τα 6.787 στρέμματα. (Έχουν αφαιρεθεί οι αναστροφές πωλήσεων που έχουν μεσολαβήσει στο διάστημα 1980-1984 που φθάνουν τον αριθμό 32 και αντιπροσωπεύουν 339 στρέμματα). Η μεγάλη διάσταση μεταξύ προσφοράς-ζήτησης οφείλεται στο γεγονός ότι στις περισσότερες ΒΙ.ΠΕ. τα έργα υποδομής δεν είχαν αποπερατωθεί κατά την περίοδο που εξετάζουμε. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι από τις 16 ΒΙ.ΠΕ. στις οποίες είναι δυνατή η εγκατάσταση Βιομηχανικών-Βιοτεχνικών επιχειρήσεων μόνο σε μία (ΒΙ.ΠΕ. Βόλου, Φάσεις Α+Β και Παράρτημα) παρουσιάζεται πληρότητα στη διάθεση των γηπέδων σε ποσοστό γύρω στο 80%. Στις ΒΙ.ΠΕ. Θεσσαλονίκης και Ηρακλείου τα αντίστοιχα ποσοστά είναι 51% και 56%.

Τα αίτια για το γεγονός αυτό θα πρέπει να αναζητηθούν σε

Πίνακας 6.4

Εξέλιξη τιμών πωλήσεων γηπέδων στις Βιομηχανικές Περιοχές κατά τα έτη 1977-1983
(τιμές ανά τμ)

Μήνας και έτος αναπροσαρμογής																						
Βιομηχανικές Περιοχές 2/77 8/77 1/78 6/78 9/78 11/78 3/79 4/79 10/79 12/79 3/80 10/80 2/81 7/81 8/81 8/82 11/82 3/83 4/83 5/83 7/83																						
Θεσσαλονίκης	190					225	260	290		340			400	550								
Βόλου	170			190		225	270			330			400	700 ³								
Βόλου Παράρτημα	140			160		190	228			280			300	400								
Ηρακλείου	160			200	260		338			390	470		520	800								
Ηρακλείου Επέκταση												200 ²		800								
Πατρών	200									230			310	500								
Κομοτηνής					150			180		190			200							220		
Καβάλας						200				220			230							280		
Λαρίσης											220									270		
										400 ¹										490 ¹		
Ιωαννίνων												120 ²								250		
Σερρών												60 ²								200		
Δράμας															200							
Λάρισας																150 ²		400				
Πρέβεζας																140 ²		250				
Κιλκίς																			350 ⁴			
Φλώρινας																					200	
Τρίπολης																						250

ΠΗΓΗ: Στοιχεία ΕΤΒΑ. (Όλες οι παραπάνω τιμές είναι σε δρχ./τ.μ.)

ΠΗΓΗ: Στοιχεία ΕΤΒΑ. (Όλες οι παραπάνω τιμές είναι σε δρχ./τ.μ.)

1. Ισχύουν διαφορετικές τιμές.
 2. Τιμή αξίας γης — Δεν περιλαμβάνονται τα έργα υποδομής.
 3. Για τα γήπεδα εγκατάστασης βιοτεχνιών ισχύουν διαφορετικές τιμές (90-600 Δρχ./τ.μ. από 26.3.84).
 4. Για τα Β.Τ. 1 & 2 της ΒΙ.ΠΕ. Κιλκίς ισχύει τιμή 380 Δρχ./τ.μ.
- Σημ.: Από 4.11.82 ισχύει προσαύξησης 10% για τα γωνιαία γήπεδα των ΒΙ.ΠΕ. με εξαίρεση τη ΒΙ.ΠΕ. Λάρισας που ισχύει μόνο για τα Β.Τ. 6, 7, 8 και 12 και των βιοτεχν. γηπέδων της ΒΙ.ΠΕ. Βόλου (ισχύουν διαφορετικές τιμές).

διάφορα αίτια, όπως η κάμψη της επενδυτικής δραστηριότητας που μετά το 1980 είχε ουσιώδη επίπτωση πάνω στις πωλήσεις των γηπέδων, αλλά και σε άλλους παράγοντες που είναι εγγενείς του θεσμού των ΒΙ.ΠΕ. και προκαλούν χρονοβόρες διαδικασίες εμποδίζοντας έτσι την ανάπτυξή του.

4. Η τιμολογιακή πολιτική

Όπως επισημάνθηκε παραπάνω, μέχρι το τέλος του 1986 είχαν διατεθεί με οριστικά συμβόλαια πώλησης 6.783 στρέμματα σε 413 επιχειρήσεις, ενώ προϋπήρχαν στις ΒΙ.ΠΕ. και 58 επιχειρήσεις που καταλαμβάνουν 1106 στρέμματα. Η κατανομή όμως των πωλήσεων αυτών δεν ήταν ομοιόμορφη στο σύνολο των ΒΙ.ΠΕ. αλλά κυμάνθηκε σε ένα εύρος που καλύπτει από το 11,54% της συνολικής έκτασης Βιομηχανικών και Βιοτεχνικών γηπέδων. (ΒΙ.ΠΕ. Λάρισας) μέχρι το 84,9% αυτής (ΒΙ.ΠΕ. Βόλου, φάσεις Α+Β). (Βλέπε Πίνακα 6.5.).

Η διακύμανση αυτή των πωλήσεων δεν μπορεί να αποδοθεί στον παράγοντα «τιμή», όπως εύκολα διαπιστώνεται από την σύγκριση του πίνακα 6.5 με τον πίνακα 6.6. Δηλ. οι φθηνότερες ΒΙ.ΠΕ. δεν πουλήθηκαν περισσότερο από τις ακριβότερες. Φαίνεται επομένως ότι η διαφοροποίηση στη ζήτηση, πρέπει να αναζητηθεί σε άλλους παράγοντες όπως είναι ο βαθμός εξέλιξης και οργάνωσης της ΒΙ.ΠΕ., η απόστασή της από μεγάλο αστικό ή/και διαμετακομιστικό κέντρο ή ύπαρξη κοινωνικών εξυπηρετήσεων, κ.α.

Η τιμολογιακή πολιτική της ΕΤΒΑ που σύμφωνα με το Ν. 4458/65 μπορεί να είναι ευέλικτη αφού το Δ.Σ. της Τράπεζας μπορεί να ορίζει τιμές, ίσες, μικρότερες ή μεγαλύτερες του κόστους λαμβάνει υπόψη της τον παράγοντα αυτόν και προσδιορίζει την τιμή πώλησης των γηπέδων με βάση διάφορα κριτήρια που δεν εξυπηρετούν αποκλειστικά οικονομικούς ή ταμειακούς σκοπούς. Ως τέτοια κριτήρια θα μπορούν να αναφερθούν:

Οι στόχοι της περιφερειακής και βιομηχανικής πολιτικής, το κόστος ανάπτυξης της ΒΙ.ΠΕ., το ποσοστό συμμετοχής του Δημοσίου μέσω του Π.Δ., η μεταβολή του ρυθμού ζήτησης, ο ρυθμός πληθωρισμού, οι τιμές των γειτονικών εκτάσεων κ.λπ. Πρέπει επίσης να αναφερθεί ότι καθιερώνεται χαμηλή τιμή στην αρχική περίοδο της ΒΙ.ΠΕ. για την προσέλκυση επενδύσεων και ότι πολλές φορές καταβάλλεται από τον αγοραστή ποσοστό της τιμής, όταν τα έργα στη ΒΙ.ΠΕ. δεν έχουν αποπερατωθεί.

Πίνακας 6.5.
Ετήσιες Πωλήσεις Γηπέδων στις ΒΙ.ΠΕ.
(Σύνολο 18, ΒΙ.ΠΕ., Μέχρι 31-12-1986)

Έτος	Αριθμός Μονάδων	Πωληθείσα Κατ' έτος	Συνολική Έκταση*	% Μεταβολή κατ' έτος	Προσφορά κατά το έτος** (στρέμ.)	% πωλήσεων ετήσιας προσφοράς γηπέδων	Μέση πωληθείσα έκταση ανά μονάδα
1969	3	342	—	—	6.034	5,7	114
1970	12	207	549	60,5	6.034	3,4	17
1971	3	19	568	3,5	6.034	0,3	6
1972	11	182	750	32,2	7.416	2,4	16
1973	19	712	1.462	94,5	7.416	9,6	37
1974	10	581	2.043	39,6	10.270	5,6	6
1975	8	131	2.174	6,4	10.270	1,3	16
1976	17	316	2.490	14,6	10.270	3,1	19
1977	15	274	2.764	11,1	10.270	2,7	18
1978	34	564	3.328	20,8	12.967	4,3	17
1979	39	892	4.220	26,8	13.487	6,6	23
1980	53	590	4.810	14,0	13.487	4,4	11
1981	29	402	5.212	8,3	19.822	2,0	14
1982	20	288	5.300	1,7	21.382	0,4	4
1983	43	300	5.600	5,6	21.850	1,4	7
1984	37	386	5.986	6,6	22.741	1,7	10
1985	36	303	6.289	6,5	22.741	1,3	8
1986	20	498	6.787	7,8	23.911	2,1	25
Σύνολα I	409	6.787			23.911	28,4	17
Προεγκατε- στημένοι	58		1.106				
Σύνολα II	467		7.893		23.911	33,0	17

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία Στοιχείων Δ/σης ΠΑΒΥ, ΕΤΒΑ Α.Ε. και Πίνακας 3.3.

* Πρόκειται για καθαρές πωλήσεις. Δηλαδή έχουν αφαιρεθεί οι αναστροφές πωλήσεων, οι οποίες κατά το διάστημα 1978-84 έφθασαν το ύψος των 339 στρεμμάτων.

** Θεωρήθηκε ότι το σύνολο των γηπέδων κάποιας ΒΙ.ΠΕ. ήταν σε προσφορά κατά το έτος έναρξης των Έργων Υποδομής, σύμφωνα με τον Πίνακα 3.3.

Πίνακας 6.6.
Πωλήσεις Γηπέδων ΒΙ.ΠΕ. (Μέχρι 31-12-1986)

ΒΙ.ΠΕ. (Φάσεις)	Βοηθητικά & Βιοτεχνικά Γήπεδα (στρεμ.)	ΠΡΟΕΓΚΑΤΕΤΗΜΕΝΕΣ Μονάδες	Εκταση (στρεμ.)	Μονάδες	ΠΩΛΗΣΕΙΣ Συμβόλαιο	Εκταση (στρεμ.)	Μονάδες	ΣΥΝΟΛΟ Εκταση	Διατεθείσες Εκτάσεις	Εκτάσεις ανά μονάδα	ΑΝΑΛΟΓΙΕΣ Πωλήσεις ανά Συμβόλαιο
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(8):(1)	(6):(4)	(6):(5)
1. Θεσ/νίκης (Α+Β)	3792	4	62	79	108	1860	83	1922	50,68	23,54	17,22
2. Βόλου (Α+Β) (Παραρτ.).	1674	—	—	73	88	1421	73	1421	84,88	25,55	16,15
3. Ηρακλείου	568	—	—	—	11	444	—	444	78,17	—	40,36
4. Πάτρας (Α+Β)	1382	1	53	86	94	727	87	780	56,43	8,45	7,73
5. Καβάλας (Α)	2854	—	—	39	50	744	39	744	26,06	19,08	14,88
6. Κομοτηνής (Α)	843	—	—	14	14	170	14	170	20,17	12,14	20,17
7. Ιωαννίνων (Α)	1854	—	—	30	33	433	30	433	23,35	14,43	13,12
8. Δράμας (Α+Β)	891	3	12	23	24	198	26	210	23,57	8,61	8,25
9. Σερρών (Α)	1713	39	333	11	13	167	50	400	23,35	6,09	5,15
10. Πρέβεζας (Α)	468	2	71	12	16	71	14	142	30,34	5,92	4,44
11. Λαμίας (Α)	1560	1	304	6	6	33	7	337	21,60	5,50	5,50
12. Λάρισσας (Α)	638	—	—	12	13	183	12	183	28,68	15,25	14,08
13. Κιλκίς	936	—	—	8	8	109	8	109	11,54	13,62	13,62
14. Φλώρινας	707	—	—	12	14	150	12	150	21,22	12,50	10,71
15. Τρίπολης	386	—	—	5	7	52	5	52	13,47	10,40	7,43
16. Ξάνθης (Α)	828	5	129	2	3	115	7	244	29,47	57,50	38,33
17. Αλεξ/πολης (Α)	520	3	142	1	—	—	4	142	27,31	—	—
18. Μεγαραλά	1127	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1170	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
ΣΥΝΟΛΟΝ	23911	58	1106	413	505	6783	471	7889	33,00	16,42	13,43

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία Στοιχείων Δ/σης ΠΑΒΥ. ΕΤΒΑ Α.Ε

* Έχουν αφαιρεθεί οι αναστροφές πωλήσεων.

Στόχος επομένως της ΕΤΒΑ είναι ο προσδιορισμός μιας χαμηλής τιμής για τις ΒΙ.ΠΕ. και αυτό επιτυγχάνεται με την πολιτική επιδότησης της τιμής των γηπέδων με χαμηλή ζήτηση, από τα έσοδα των γηπέδων με υψηλή ζήτηση.

Για την αγορά των οικοπέδων απαιτείται από μέρους του αγοραστή προκαταβολή ίση με το 25%-30% του συνολικού ποσού (ανάλογα με την ΒΙ.ΠΕ.). Το υπόλοιπο της αξίας εξοφλείται σε 16 εξαμηνιαίες τοκοχρεωλυτικές δόσεις με το εκάστοτε ισχύον επιτόκιο για πάγιες επενδύσεις.

Πίνακας 6.7
*Τιμές πώλησης οικοπέδων στις ΒΙ.ΠΕ.
από 1.1.1986 έως 13.7.1987 δρχ./μ²*

ΒΙ.ΠΕ.	Τιμή από 1.1.1986	Τιμή από 13.7.1987	% μεταβολής	Τιμές 13.7.87 ως % υψηλότερας τιμής ΒΙ.ΠΕ.
Θεσσαλονίκης	715	1100	53,8	64,7
Βόλου	950	1600	68,4	94,1
Παράρτημα				
Βόλου	480	600	25,0	35,3
Ηρακλείου	1200	1700	41,7	100,0
Πάτρας	650	1100	69,2	64,7
Καβάλας	340	400	17,6	23,5
Κομοτηνής	270	370	37,0	21,8
Ιωαννίνων	350	520	48,6	30,6
Δράμας	220	350	59,0	20,6
Σερρών	340*	480*	41,1	28,2
Πρέβεζας	300	350	16,7	20,6
Λαμίας	550*	800*	45,4	47,0
Λάρισας	550	680	23,6	40,0
Κιλκίς Βιομ/κά	640	800	25,0	47,0
Βιοτ/κά	580	700	20,7	41,2
Φλώρινας	250	380	52,0	22,3
Τρίπολης	300	450	50,0	26,5
Ξάνθης	250	350	40,0	20,6
Αλεξ/πολης	250	250	—	14,7
Μελιγαλά	280	280	—	16,5

ΠΗΓΗ: Απόσπασμα Πρακτικών Δ.Σ. ΕΤΒΑ Α.Ε. Αριθμ. 105/9-7-87.

* Μέσες τιμές, επειδή ισχύουν διαφορετικές τιμές ανάλογα με την θέση του οικοπέδου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7ο

ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΒΙ.ΠΕ.

1. Εισαγωγή

Η διαδικασία για την μέτρηση των επιπτώσεων του Προγράμματος Βιομηχανικών Περιοχών γίνεται με τεχνικές «μερικής» αξιολόγησης, με την έννοια ότι μετρούνται οι επιδράσεις του Προγράμματος αυτού σε μεμονωμένες μεταβλητές-στόχους, όπως η πληθυσμιακή μεταβολή του νομού όπου βρίσκονται ΒΙ.ΠΕ., η μεταβολή της απασχόλησης και η μετακίνηση των βιομηχανικών μονάδων. Η «μερική» αυτή ανάλυση δεν επιχειρεί να προσδιορίσει όλα τα κόστη και τα οφέλη που προέρχονται από την άσκηση της περιφερειακής πολιτικής, δεδομένου ότι μια πλήρης αποτίμηση των επιδράσεων της τελευταίας απαιτεί την κατασκευή ενός ολοκληρωμένου μακροοικονομικού υποδείγματος, όπου οι δαπάνες που αφορούν επενδύσεις για ίδρυση, ανάπτυξη και λειτουργία ΒΙ.ΠΕ. καθώς και για ιδιωτικές επενδύσεις στις ΒΙ.ΠΕ., αποτελούν ένα στοιχείο σε ολόκληρη την μήτρα της περιφερειακής πολιτικής. Το στοιχείο αυτό εισέρχεται στο υπόδειγμα ως μια ευθέως μετρούμενη ανεξάρτητη μεταβλητή. Μέσα στα πλαίσια ενός τέτοιου υποδείγματος, μπορούν να μετρηθούν οι επιδράσεις του Προγράμματος ΒΙ.ΠΕ. πάνω στο Περιφερειακό Εισόδημα και την Απασχόληση, μέσω κάποιου ποσοτικού μέτρου, όπως είναι ο περιφερειακός πολλαπλασιαστής ή κάποιας ποσοτικής μεθόδου όπως είναι η παλινδρόμηση, όπου θα επιδιώκεται η εύρεση των ποσοτικών σχέσεων της εξαρτημένης μεταβλητής (επίπεδο ή ρυθμός μεταβολής του Εθνικού Εισοδήματος ή απασχόλησης) και των ανεξαρτήτων που θα αντιπροσωπεύουν κάποια ποσοτικά χαρακτηριστικά των ΒΙ.ΠΕ., όπως ο αριθμός των μονάδων που εγκαθίστανται σ' αυτές, το ύψος της επένδυσης, το μέγεθος της απασχόλησης κ.λπ.

Η εφαρμογή τέτοιων μεθόδων όμως δημιουργεί δυσκολίες που συνεπάγονται μη αξιόπιστα συμπεράσματα. Κατ' αρχήν οι ποσοτικές μέθοδοι συσχέτιση και παλινδρόμηση, και ιδίως η δεύτερη, δεν μπορεί να εφαρμοσθεί λόγω έλλειψης στατιστικών στοιχείων. Ενώ δηλαδή υπάρχει διαθεσιμότητα στατιστικών δεδομένων του Εθνικού Εισοδήματος και της απασχόλησης σε επίπεδο νομού για τα έτη 1961, 1971 και 1981 (έτη απογραφών), η χρήση χρονολογικών σειρών ή διαστρωματικών δεδομένων προσκρούει στο εμπόδιο του μικρού αριθμού των παρατηρήσεων (μόνο σε 11 ΒΙ.ΠΕ. είχαν πωληθεί γήπεδα μέχρι το 1981, και 13 χρόνια λειτουργίας του θεσμού) με μικρότερο ακόμα αριθμό βαθμών ελευθερίας (αν σκεφθεί κανείς ότι ο αριθμός των ανεξάρτητων μεταβλητών θα είναι μεγαλύτερο του ένα). Και αν ακόμα κανείς αναλογισθεί ότι στην αρχή της εφαρμογής του θεσμού (έως τα μέσα της δεκαετίας του '70) υπήρχαν μόνο τέσσερες ΒΙ.ΠΕ. σε λειτουργία, τότε οι δυνατότητες να έχουμε αμερόληπτα αποτελέσματα, περιορίζονται ακόμη περισσότερο.

Από την άλλη πλευρά η χρήση ενός απλού Κεϋνσιανού πολλαπλασιαστή εισοδήματος δεν θα έλυνε το πρόβλημα. Πιο συγκεκριμένα, θα πρέπει να διακρίνουμε μεταξύ δύο κατηγοριών επενδυτικών δαπανών. Η *πρώτη* κατηγορία αφορά τις εισοδηματικές επιπτώσεις στην περιοχή που προκύπτουν από τη δαπάνη για τη δημιουργία των Βιομηχανικών Περιοχών, δηλ. τις δαπάνες για την απόκτηση του εδάφους και την κατασκευή των έργων υποδομής. Εδώ θα πρέπει να προστεθούν οι διοικητικές δαπάνες καθώς και οι δαπάνες marketing οι οποίες πρέπει να επηρεάζουν σημαντικά το εισόδημα, δεδομένου ότι, όπως αναφέρεται στο Παράρτημα 2, ανέρχονται περίπου στο ύψος του 5% του συνολικού κόστους απόκτησης και ανάπτυξης του εδάφους. Εξάλλου καλύπτουν μια αρκετά μακρά χρονική περίοδο, από την έναρξη των σχετικών εργασιών για την ίδρυση της περιοχής μέχρι την έναρξη λειτουργίας αυτής. Η *δεύτερη* κατηγορία αφορά τις επιπτώσεις στο εισόδημα που προέρχεται από τις ιδιωτικές δαπάνες που γίνονται μέσα στη ΒΙ.ΠΕ. Μια όμως προσπάθεια αξιολόγησης του θεσμού των ΒΙ.ΠΕ. είτε συνολικά είτε μεμονωμένα (για κάθε μια ΒΙ.ΠΕ. χωριστά δηλαδή), προσκρούει πάνω στο ερώτημα: Πως είναι βέβαιο ότι μια βιομηχανική μονάδα που είναι τώρα εγκατεστημένη σε μια ΒΙ.ΠΕ. δεν θα δημιουργόταν στην περιοχή αν δεν υπήρχε η ΒΙ.ΠΕ. αυτή; Και ακόμα περισσότερο, πως είναι βέβαιο ότι η μονάδα αυτή δεν θα δημιουργόταν καθόλου στον Ελληνικό χώρο, ώστε να προκαλέσει τα πολλαπλασιαστικά αποτελέσματα που προκάλεσε τώρα η εγκατάστασή της στη συγκεκριμένη ΒΙ.ΠΕ.;

Ο υπολογισμός λοιπόν ενός τέτοιου ποσοτικού μέτρου που να συνδέει τις παραπάνω αναφερόμενες «εξωγενείς» δαπάνες του δημόσιου και ιδιωτικού τομέα με το Εθνικό και Περιφερειακό Εισόδημα, οδηγεί σε συμπεράσματα που δεν δίνουν το πραγματικό μέγεθος των επιπτώσεων που προκύπτουν από τη δημιουργία των ΒΙ.ΠΕ.

Σε μια άλλη ανάλογη μελέτη (Εμμανουήλ, 1979), για τις επιπτώσεις των κατασκευών στην οικονομική δραστηριότητα χρησιμοποιήθηκε μια άλλη μορφή πολλαπλασιαστή που και αυτός συνδέει το σύνολο των «εξωγενών» δαπανών με το συνολικό προϊόν, προκύπτει όμως ως το γινόμενο δύο «επί μέρους» πολλαπλασιαστών που αντιπροσωπεύουν αφ' ενός τον μηχανισμό των διακλαδικών σχέσεων των οικονομικών κλάδων και αφ' ετέρου την ζήτηση καταναλωτικών αγαθών που προκαλείται δευτερογενώς από τα εισοδήματα που δημιουργούνται, αντίστοιχα. Ο ένας πολλαπλασιαστής ισούται με το αντίστροφο του ποσοστού της προστιθέμενης αξίας στο προϊόν και ο άλλος (ο γνωστός Κεϋνσιανός πολλαπλασιαστής) είναι το αντίστροφο της οριακής ροπής προς αποταμίευση.

Η εφαρμογή του σύνθετου αυτού πολλαπλασιαστή, εκτός από τα προβλήματα που αναφέρθηκαν παραπάνω για την περίπτωση του κοινού πολλαπλασιαστή, δημιουργεί επί πλέον προβλήματα που έχουν σχέση με τον προσδιορισμό του ποσοστού της προστιθέμενης αξίας των διαφόρων αυτόνομων δαπανών που γίνονται στις ΒΙ.ΠΕ., δεδομένου ότι τα ποσοστά προστιθέμενης αξίας διακλαδικά δείχνουν μεγάλη διαφοροποίηση. Για παράδειγμα, το ποσοστό της προστιθέμενης αξίας στις κατασκευές ήταν για το 1966, ίσο με 43,1% ενώ για τις Υπηρεσίες του Δημοσίου, όπως είναι φυσικό 100%.

Ποιό επομένως θα έπρεπε να επιλεγεί ως το αντιπροσωπευτικό ποσοστό της προστιθέμενης αξίας των αυτόνομων δαπανών στις ΒΙ.ΠΕ.; Ακόμα όμως και αν εντοπιζόταν κάποιο τέτοιο ποσοστό, το ερώτημα που δημιουργείται τώρα είναι ποιά η επίπτωση της προστιθέμενης αυτής αξίας πάνω στο εισόδημα των εργαζομένων αφού παρουσιάζονται έντονες διαφοροποιήσεις διακλαδικά στο ποσοστό των μισθών και ημερομισθίων στην προστιθέμενη αξία, κυμαινόμενο για το 1973 από 59,3% στον κλάδο Μεταφορικών Μέσων μέχρι 18,0% στον κλάδο Βασικών Μετάλλων. Επομένως οι αυτόνομες δαπάνες θα έχουν διαφορετικό αποτέλεσμα πάνω στο εισόδημα των εργαζομένων στους διάφορους κλάδους, και τούτο θα εξαρτάται από την διανομή του εισοδήματος σε κάθε κλάδο. Βέβαια θα πρέπει να αναφερθεί ακόμα και το πρόβλημα της έλλειψης κατάλληλων διαπεριφερειακών πινάκων

εισροών-εκροών, γεγονός που κάνει αδύνατη οποιαδήποτε εκτίμηση ενός περιφερειακού πολλαπλασιαστή του είδους αυτού.

Σε μια παλαιότερη μελέτη (Βλιάμος, 1979) χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος των «χωροταξικών συντελεστών» για την εκτίμηση των επιπτώσεων από την ανάπτυξη ενός οικιστικού προγράμματος. Η μέθοδος αυτή βασίζεται πάνω στην θεωρία της οικονομικής βάσης και μπορεί με μια σχετική ακρίβεια να προσδιορίσει τον πολλαπλασιαστή ώστε να εκτιμηθεί το αποτέλεσμα μιας ιδιωτικής ή δημόσιας επένδυσης πάνω στην οικονομία μιας περιοχής. Ο πολλαπλασιαστής αυτός επίσης έχει υποστεί ισχυρή κριτική με το επιχείρημα ότι δείχνει μόνον τις επιδράσεις που έχουν οι εξαγωγές από την περιφέρεια πάνω στο περιφερειακό εισόδημα. Εξ' άλλου και η ίδια θεωρία της οικονομικής βάσης στηρίζεται πάνω στο μέγεθος της εξωτερικής ζήτησης για τον προσδιορισμό του επιπέδου δραστηριότητας της περιφέρειας.

Διαπιστώνεται λοιπόν ότι η εκτίμηση των επιπτώσεων του προγράμματος των ΒΙ.ΠΕ. δεν μπορεί να γίνει τουλάχιστον κατά κάποιο άμεσο τρόπο με την χρήση μακροοικονομικών μεγεθών και οικονομετρικών τεχνικών.¹ Η ανάλυση «μερικής» αξιολόγησης είναι η μόνη δυνατή τεχνική για την εκτίμηση των επιπτώσεων αυτών. Η αξιολόγηση επομένως θα μπορούσε να γίνει μέσα από την ανάλυση διαφόρων μεμονωμένων μεγάλων κατηγοριών επιπτώσεων αναφερομένων σε διάφορα μεγέθη της Οικονομίας. Οι κατηγορίες αυτές των επιπτώσεων είναι:

- Μετεγκατάσταση των Βιομηχανικών Μονάδων
- Είδος και εξειδίκευση της παραγωγής στην Περιοχή
- Μεταβολές στον πληθυσμό της Περιοχής
- Μεταβολές στην διάρθρωση της Απασχόλησης
- Βελτιώσεις στην προστασία του περιβάλλοντος κ.λπ.

Βέβαια, υπάρχουν και άλλες επιπτώσεις που θα μπορούσαν να αναφερθούν και να αναλυθούν, όπως κοινωνιολογικές, αλλά μια τέτοια ανάλυση ξεφεύγει από τους στόχους της μελέτης αυτής. Εκτός αυτού όμως εκτιμάται ότι ένα σημαντικό μεγάλο μέρος των επιπτώσεων αυτών μπορεί να περιληφθεί μέσα στις άλλες αναφερόμενες κατηγορίες. Παρ' όλα αυτά μια πλήρης ανάλυση των κοινωνιολογικών επιπτώσεων πρέπει να αποτελεί το αντικείμενο μιας ολόκληρης

1. Για μια παρουσίαση και αξιολόγηση των μεθόδων αυτών και σύγκριση με μικροοικονομικές μεθόδους, βλ. Nikol (1981).

εξειδικευμένης μελέτης. Ως περιεχόμενο των επιπτώσεων αυτών θα μπορούσε να δεχθεί κανείς

- Την υπερσυγκέντρωση πληθυσμού στα αστικά κέντρα που βρίσκονται κοντά στις ΒΙ.ΠΕ. με αποτέλεσμα την δημιουργία στεγαστικού προβλήματος
- Την μεγάλη ζήτηση λοιπών κοινωνικών εξυπηρετήσεων, όπως εκπαίδευση, περίθαλψη, κέντρα αναψυχής κ.λπ.
- Την μεταβολή στη σύνθεση του πληθυσμού, που θα προέλθει από ενδεχόμενη εσωτερική ή εξωτερική μετανάστευση προς τα αστικά κέντρα που γειτονεύουν με τις ΒΙ.ΠΕ.
- Την μεταβολή στη σύνθεση και ποιότητα του εργατικού δυναμικού, με την δημιουργία διαρθρωτικής ανεργίας λόγω της αλλαγής στη χρήση της γης που θα προκληθεί από τη δημιουργία της ΒΙ.ΠΕ.,
- Τα προβλήματα σχετιζόμενα και προκαλούμενα από την κατασκευή οδικών αρτηριών για την σύνδεση του αστικού κέντρου με την ΒΙ.ΠΕ., κ.ά.

2. Μετεγκατάσταση των Βιομηχανικών Μονάδων

Εφ' όσον ένας από τους βασικούς στόχους του προγράμματος των ΒΙ.ΠΕ. είναι η χωροταξική ανακατανομή της βιομηχανικής δραστηριότητας στη χώρα, θα πρέπει να εξετασθεί κατά πόσον πραγματοποιήθηκε κατ' αρχήν η μετεγκατάσταση μονάδων μέσα στις περιοχές αυτές και τι ποσοστό αντιπροσωπεύουν αυτές στο σύνολο των εγκαταστάσεων στις βιομηχανικές περιοχές. Τα διαθέσιμα στοιχεία δυστυχώς επιτρέπουν μια τέτοια ανάλυση μέχρι τον Δεκέμβριο του 1984. Από τους Πίνακες 7.1 και 7.2 φαίνεται ότι οι μονάδες που μετεγκαταστάθηκαν αποτελούσαν μόνο το 26% περίπου του συνόλου των μονάδων που βρίσκονται στις ΒΙ.ΠΕ. Το ποσοστό αυτό βέβαια ποικίλει κατά βιομηχανική περιοχή και κατά κλάδο μεταποιητικής δραστηριότητας.

Οι περισσότερες μονάδες μετεγκαταστάθηκαν στην ΒΙ.ΠΕ. Ηρακλείου και αποτέλεσαν το 25% του συνόλου των μονάδων αυτής. Όμοια οι περισσότερες μετεγκαταστάσεις παρουσιάζονται στους κλάδους 20, 21, 25, 28, 32 και 36 παρά το γεγονός ότι οι απόλυτοι αριθμοί είναι μικροί και δεν μπορούν να θεμελιώσουν κάποια συγκεκριμένη τάση που να χαρακτηρίζει τους κλάδους αυτούς. Η παρατηρούμενη αυτή τάση μετεγκατάστασης πιθανώς να οφείλεται

στην σχετικά χαμηλή επενδυτική δαπάνη που απαιτείται κυρίως για τους κλάδους αυτούς. Πράγματι, σύμφωνα με στοιχεία του έτους 1985 η εγκατεστημένη ισχύς ανά παραγωγική μονάδα είναι 409,5 HP για τον κλάδο 20, 1995,2 HP για τον 21, 369,2 HP για τον 25, 106,5 HP για τον 28, 219 HP για τον 32 και 1968,1 HP για τον 35, ενώ ο μέσος όρος για όλες τις λειτουργούσες μονάδες σε όλες τις ΒΙ.ΠΕ. είναι 900 HP. Για τους κλάδους 21 και 35 οι οποίοι παρουσιάζουν μια σημαντικά αυξημένη ισχύ σε σχέση με τον μέσο όρο, μπορεί να παρατηρηθεί ότι η τάση προς μετεγκατάσταση δικαιολογείται από τις αυξημένες ανάγκες που έχουν για έκταση. Τα στοιχεία δείχνουν ότι η έκταση σε στρέμματα ανά μονάδα είναι 64 για τον κλάδο 21 και 32 για τον κλάδο 35, ενώ ο μέσος όρος για όλες τις μονάδες δεν υπερβαίνει τα 23 στρέμματα.

Πρέπει ακόμα να σημειωθεί ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των μονάδων που βρίσκονται στις ΒΙ.ΠΕ. είναι πρωτοϊδρυόμενες μονάδες. Παρά το γεγονός ότι το μικρό μέγεθος του δείγματος δεν μπορεί να στοιχειοθετήσει απόλυτα ένα τέτοιο συμπέρασμα τα παραπάνω στοιχεία ίσως φανερώνουν μια τάση νέων μονάδων να εγκαθίστανται στις ΒΙ.ΠΕ. Ένα σημαντικό θέμα επομένως προς εξέταση σε σχέση με τα παραπάνω είναι η διερεύνηση του είδους των μονάδων που εγκαθίστανται στις ΒΙ.ΠΕ. δηλ. σε ποιον κλάδο ανήκουν, ώστε να διαπιστωθεί αν υπάρχει κάποια συστηματικότητα στην τάση ορισμένων κλάδων για εγκατάσταση σ' αυτές.

Τα στατιστικά στοιχεία του Πίνακα 7.3 που αναφέρονται στο συνολικό αριθμό των μονάδων κατά κλάδο (σε διψήφιο επίπεδο) που υπέγραψαν συμβόλαιο αγοράς γηπέδων σε ΒΙ.ΠΕ. και καλύπτουν την περίοδο μέχρι και 31-12-86, δείχνουν ότι οι κλάδοι που συναντώνται περισσότερο στις ΒΙ.ΠΕ. από άποψη αριθμού μονάδων, είναι κατά κύριο λόγο οι κλάδοι παραγωγής:

- α. ειδών διατροφής και ποτών (20,21) (91 μονάδες 19,32%)
- β. τελικών προϊόντων από μέταλλο περιλαμβανομένων των μηχανών και μεταφορικών μέσων (35, 36, 37, 38) (150 μονάδες, 31,85%)
- γ. χημικών προϊόντων κυρίως από ελαστικό και πλαστική ύλη (30,31) (59 μονάδες, 12,53%)
- δ. προϊόντων από μη μεταλλικά ορυκτά (33) (34 μονάδες, 7,22%).
- ε. υφαντουργικών προϊόντων, ειδών ενδυμασίας και υποδήσεως (23, 24) (43 μονάδες 9,13%).
- στ. επίπλων και προϊόντων από ξύλο, φελλό και χαρτί (25, 26, 27) (49 μονάδες 10,40%).

Πίνακας 7.1.

Νέες και Μετεγκατεστημένες Μονάδες κατά κλάδο στις ΒΙ.ΠΕ.

(Μέχρι 31-12-1984)

ΒΙ.ΠΕ.: Ηρακλείου, Θεσ/νίκης, Βόλου, Πατρών, Κομοτηνής, Καβάλας,
Σερρών, Ιωαννίνων, Πρέβεζας, Λαμίας, Φλώρινας, Κιλκίς, Λάρισας

ΚΛΑΔΟΣ	Αριθμ. Μον.	ΝΕΕΣ Απασχόληση	ΜΕΤΕΓΚΑΤΕΣΤΗΜΕΝΕΣ Αριθμ. Μον.	Απασχόληση	Μονάδες	ΣΥΝΟΛΟ Απασχόληση	ΜΕΤΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ ως % Συνόλου
20	21	407	13	358	34	765	38,2
21	6	1.364	5	148	11	1.512	45,5
22	2	280	—	—	2	280	—
23	15	1.406	3	75	18	1.481	16,7
24	9	1.024	1	100	10	1.124	10,0
25	6	166	6	58	12	224	50,0
26	2	16	1	15	3	31	33,3
27	7	606	—	—	7	606	—
28	—	—	2	57	2	57	100,0
29	1	5	—	—	1	5	—
30	20	1.095	2	37	22	1.132	9,1
31	13	587	—	—	13	587	—
32	1	18	1	16	2	34	50,0
33	8	357	3	82	11	439	27,3
34	—	—	—	—	—	—	—
35	23	1.860	6	112	29	1.992	20,7
36	10	167	11	286	21	453	52,4
37	11	732	3	121	14	853	21,4
38	8	1.452	1	5	9	1.457	11,1
39	2	109	—	—	2	109	—
72	3	31	1	8	4	39	25,0
Σύνολα	168	11.682	59	1.478	227	13.160	26,0

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία Στοιχείων Δ/σης ΠΑΒΥ. ΕΤΒΑ Α.Ε

Σημειωτέον ότι ο κλάδος παραγωγής ειδών διατροφής (20) κατέχει από μόνος του την πρώτη θέση από άποψη αριθμού μονάδων σε σχέση με το συνολικό αριθμό των μονάδων, που έχουν ζητήσει εγκατάσταση σε ΒΙ.ΠΕ. (ο δεύτερος αριθμός στην παρένθεση δείχνει την ποσοστιαία συμμετοχή των μονάδων του συγκεκριμένου κλάδου στο σύνολο του αριθμού των εγκατεστημένων μονάδων στις ΒΙ.ΠΕ.).

Δηλαδή κλάδοι παραγωγής που

(α) δεν εξαρτώνται πολύ από τον τόπο προέλευσης των πρώτων υλών τους και επομένως το μοναδιαίο κόστος μεταφοράς αυτών δεν είναι πολύ σημαντικό στη διαμόρφωση της αξίας του προϊόντος που παράγουν, και

(β) ανήκουν στην πλειοψηφία τους στους κλάδους καταναλωτικών ειδών δηλ. τους λεγόμενους «παραδοσιακούς» κλάδους (Τροφίμων και Ποτών, Υφαντουργίας, Υποδηματοποιίας και Χημικών ειδών).

Το δεύτερο συμπέρασμα έχει ιδιαίτερη σημασία. Σύμφωνα με τα δεδομένα του Πίνακα 7.3 το 40% περίπου των μονάδων που έχουν αποκτήσει γήπεδο προς εγκατάσταση στο σύνολο των ΒΙ.ΠΕ. της χώρας ανήκει στους «παραδοσιακούς» κλάδους της βιομηχανίας (κλάδοι 20 έως 25 και 31).

Τούτο προφανώς είναι αποτέλεσμα του βασικού προσανατολισμού της μεταποιητικής δραστηριότητας προς την εσωτερική αγορά και την υποκατάσταση των εισαγωγών.² Επομένως ήταν πολύ φυσικό να παρατηρηθεί και μια συσσώρευση των κλάδων αυτών στις ΒΙ.ΠΕ. που ήταν και οι κλάδοι που ανταποκρίνονται περισσότερο στους στόχους αυτούς.

Όπως φαίνεται όμως στον Πίνακα 7.4. παραπάνω, μεταξύ των ετών 1984 και 1986 όταν πια το Πρόγραμμα ΒΙ.ΠΕ. βρισκόταν στην ωριμότητά του παρατηρείται μια μείωση του ποσοστού συμμετοχής των κλάδων αυτών στο συνολικό αριθμό μονάδων προς εγκατάσταση στις ΒΙ.ΠΕ., από 43,04% σε 39,06%. Και τούτο παρά την παρατηρούμενη απόλυτη αύξηση του αριθμού των μονάδων των κλάδων αυτών μεταξύ των δύο προαναφερθεισών χρονολογιών. Δηλαδή, όλοι οι άλλοι κλάδοι που δεν μπορούν να χαρακτηρισθούν ως παραδοσιακοί

2. Βλ. Γ. Κουτσουμάρη (1976) σελ. 153. Σε άλλο σημείο της μελέτης αυτής (σελ. 16) γίνεται η διαπίστωση ότι οι παραδοσιακοί κλάδοι (20-23 και 31) αντιπροσώπευαν κατά το 1973 το 46% περίπου του συνόλου των μεταποιητικών μονάδων της οικονομίας και το 41% της αύξησης του αριθμού των μονάδων στην περίοδο 1958-73.

Πίνακας 7.2.
Νέες και μετεγκατεστημένες μονάδες ανά ΒΙ.ΠΕ.
(Μέχρι 31-12-1984)

ΒΙ.ΠΕ.	Νέες	Μετεγκατ.	Σύνολο	Μετεγ. ως % συνόλου
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Θεσσαλονίκης (Α+Β)	40	13	53	24,5
Ηρακλείου (Α)	23	25	48	52,0
Βόλου (Α+Β+Παρ.)	36	11	47	23,0
Δράμας (Α+Β)	18	3	21	14,3
Κομοτηνής (Α)	18	2	20	10,0
Πατρών (Α)	13	1	14	7,1
Καβάλας (Α)	2	—	2	0,0
Κιλκίς	3	1	4	25,0
Λάρισας	1	—	1	0,0
Ιωαννίνων	4	2	6	33,3
Λαμίας	1	1	2	50,0
Πρέβεζας	1	—	1	0,0
Σερρών	7	—	7	0,0
Φλώρινας	1	—	1	0,0
Σύνολα	168	59	228	25,8

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων Διεύθυνσης Π.Α.Β.Υ., ΕΤΒΑ Α.Ε.

παρουσίασαν μια μεγαλύτερη αύξηση. Θα πρέπει όμως να παρατηρηθεί και εδώ ότι ο κλάδος με την μεγαλύτερη απόλυτη αύξηση σε αριθμό μονάδων ήταν ο κλάδος ειδών διατροφής (20), στον οποίο οι μονάδες από 34 κατά το 1984 έγιναν 77 το 1986 αυξήθηκαν δηλαδή κατά 43 μονάδες. Ο αμέσως επόμενος σε απόλυτη αύξηση ήταν ο κλάδος κατασκευής τελικών προϊόντων από μέταλλο εκτός από μηχανές και μεταφορικό υλικό (35), με 41 μονάδες. Και ακολουθούν οι κλάδοι παραγωγής

α) προϊόντων από μη μεταλλικά ορυκτά (33) με 20 μονάδες,

β) μηχανών και συσκευών (36) με 19 μονάδες, και

γ) προϊόντων από ελαστικό και πλαστική ύλη (30) με 15 μονάδες.

Οι μεταβολές αυτές δείχνουν ότι οι παραδοσιακοί κλάδοι, παρά την μειωμένη συμμετοχή τους στον συνολικό αριθμό των μονάδων κατά το 1986 σε σχέση με το 1984, εξακολουθούν να κυριαρχούν στην δραστηριότητα των μονάδων που βρίσκονται στις ΒΙ.ΠΕ.

Πίνακας 7.3
Κατανομή κλάδων κατά ΒΙ.ΠΕ.
(Μέχρι 31-12-1986)

ΚΛΑΔΟΙ ΒΙ.ΠΕ.	(Φάσεις)	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	72	41	Σύνολο	% Σύνολο	% Συν. *Εκτασης
Θεσσαλονίκης (Α+Β)		12	4	2	11	4	-	-	3	1	-	6	6	-	5	2	5	10	6	2	2	2	-	83	17,62	14,18
Βόλου (Α+Β+Παρ.)		14	2	-	3	1	2	2	2	-	-	3	4	-	3	1	17	6	5	4	3	1	-	73	15,50	9,20
Ηρακλείου (Α)		20	5	-	3	3	2	1	2	1	-	9	2	1	7	-	7	13	2	4	3	2	-	87	18,47	3,79
Πάτρας (Α+Β)		4	1	-	1	-	1	-	3	-	1	4	3	2	2	-	11	3	1	-	-	1	1	39	8,28	11,71
Κομοτηνής		4	1	1	2	3	-	-	1	1	1	3	1	-	1	-	5	2	2	1	1	-	-	30	6,37	6,48
Λάρισας		2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	2	1	-	-	1	1	-	-	-	-	-	8	1,70	4,71
Καβάλας		2	-	-	-	-	1	-	1	1	-	-	-	-	3	-	2	2	1	-	1	-	-	14	2,97	5,70
Πρέβεζας (Α+Β)		2	-	-	1	-	-	1	-	-	-	1	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	7	1,49	4,02
Ιωαννίνων (Α+Β)		5	-	-	-	-	7	1	-	-	-	1	1	-	4	1	-	1	-	1	-	-	-	26	5,52	3,71
Λαμίας		1	-	-	-	1	-	1	-	1	-	1	2	-	1	-	3	1	-	1	-	-	-	12	2,55	2,63
Σερρών (Α+Β)		2	-	1	-	1	1	2	-	-	-	1	-	-	-	-	3	-	-	3	-	-	-	14	2,97	5,01
Κιλκίς		1	-	-	-	-	1	-	1	-	-	2	-	-	1	1	-	-	3	1	1	-	-	12	2,55	2,52
Δράμας (Α+Β)		4	1	-	-	8	7	3	1	-	1	4	-	1	4	-	7	1	1	5	1	1	-	50	10,62	7,03
Φλώρινας		3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	5	1,06	3,16
Τρίπολης		1	-	-	-	-	1	-	1	-	1	-	-	-	-	2	-	1	-	-	-	-	-	7	1,49	4,60
Ξάνθης		-	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	4	0,85	2,13
Αλεξανδρούπολης		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4,62
Μελιγαλά		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4,80
Σύνολο		77	14	5	21	22	23	10	16	4	4	37	22	6	34	5	67	40	22	21	13	7	1	471	100,0	100,0

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων Δ/σης Π.Α.Β.Υ., ΕΤΒΑ Α.Ε.

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων Δ/νσης Π.Α.Β.Υ., ΕΤΒΑ Α.Ε.

Σημ.: Ο αριθμός των βιομηχανικών μονάδων σε κάθε ΒΙ.ΠΕ. αφορά μονάδες που υπέγραψαν συμβόλαιο αγοράς γηπέδου και όχι λειτουργούσες μονάδες.

Πίνακας 7.4.

*Αριθμός Μονάδων προς εγκατάσταση ορισμένων κλάδων,
στις ΒΙ.ΠΕ. 1984, 1986*

Κλάδος	1984		1986		Μεταβολές	
	Αριθμός	Ποσοστό επί συνόλου	Αριθμός	Ποσοστό επί συνόλου	Ρυθμός	Απόλυτες
20	34	14,78	77	16,35	126,5	43
21	11	4,78	14	2,97	27,3	3
22	2	0,87	5	1,06	150,0	3
23	18	7,83	21	4,46	16,7	3
24	10	4,35	22	4,67	120,0	12
25	11	4,78	23	4,88	109,1	12
26	4	5,65	10	4,67	150,0	6
27	7	3,04	16	3,40	128,6	9
28	2	0,87	4	0,85	100,0	2
29	230	0,43	4	0,85	300,0	3
30	22	9,57	37	7,86	68,2	15
31	13	5,65	22	4,67	69,2	9
32	2	0,87	6	1,27	200,0	4
33	14	6,09	34	7,22	142,9	20
34	0	0	5	1,06	—	5
35	26	11,30	67	14,23	157,7	41
36	21	9,13	40	8,49	90,5	19
37	15	6,52	22	4,67	46,7	7
38	10	4,35	21	4,46	110,0	11
39	3	1,30	13	2,76	333,3	10
72	4	1,74	7	1,49	75,0	3
41	0	0	471	0,21	0	1
Σύνολα	230	100,0	471	100,0	104,78	241

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων Διεύθυνσης Π.Α.Β.Υ., ΕΤΒΑ Α.Ε.

Το γεγονός αυτό έχει σημαντικές επιπτώσεις πάνω στην απασχόληση που διαμορφώνεται μέσα στις ΒΙ.ΠΕ. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της απογραφής βιομηχανικών καταστημάτων της 30ης Σεπτεμβρίου 1978, η συντριπτική πλειοψηφία των μονάδων που ανήκουν στους παραδοσιακούς κλάδους 20-25, που διαπιστώθηκε ότι συναντώνται περισσότερο στις ΒΙ.ΠΕ., έχουν μέση απασχόληση από 0-4 άτομα. Το ίδιο συμβαίνει και με τους κλάδους 35-38 και σε μικρότερο

βαθμό με τον κλάδο 31. Πράγματι το ποσοστό των μονάδων που απασχολεί προσωπικό από 0-4 άτομα κυμαίνεται από 65% έως 92% για τους κλάδους 20-25 και 50% για τον κλάδο 31. Άρα ο μεγάλος αριθμός των μονάδων αυτών δεν σημαίνει και μια μεγάλη αύξηση της απασχόλησης. Η διαπίστωση αυτή επαληθεύει την άποψη (Κουτσουνάρης, 1976, σελ. 153) ότι η μέχρι τώρα ανάπτυξη της βιομηχανίας στην Ελλάδα βασίστηκε κατά κύριο λόγο στη δημιουργία πρόσθετων μικρών σχετικά μεγέθους μονάδων με χαμηλή παραγωγικότητα, χαρακτηριζομένων από έλλειψη οικονομιών κλίμακας παραγωγής. Και τούτο βέβαια οφείλεται, όπως επισημάνθηκε παραπάνω, στην κατεύθυνση της παραγωγής προς ικανοποίηση της εσωτερικής αγοράς και την υποκατάσταση των εισαγωγών. Παρά ταύτα σύμφωνα με τις πληροφορίες που παρέχονται από τον Πίνακα 7.5. είναι δυνατόν να εντοπισθούν ορισμένες εξαιρέσεις από τις θέσεις αυτές. Πράγματι οι μονάδες που ανήκουν στον κλάδο 20 ενώ αποτελούσαν στις 31-12-1985 το 15,3% του συνόλου των μονάδων σε λειτουργία στις ΒΙ.ΠΕ., παρείχαν το 7,4% του συνόλου της απασχόλησης. Τούτο συμβαίνει επίσης για τους κλάδους 25, 33 και 36, ενώ οι κλάδοι 21, 22, 23, 26 και 38 φαίνεται ότι δημιουργούν σημαντική απασχόληση. Ίσως αυτό αποτελεί μια ένδειξη ότι οι κλάδοι αυτοί χρησιμοποιούν μεθόδους εντάσεως εργασίας, οπότε η παρουσία τους στις ΒΙ.ΠΕ. θα συντελέσει σημαντικά στην αύξηση της συνολικής απασχόλησης σ' αυτές. Πράγματι η απασχόληση στους κλάδους αυτούς ανέρχεται σε 126 άτομα ανά μονάδα του κλάδου 21, σε 205 άτομα του κλάδου 22, σε 87 του 23, σε 203 του 26 και σε 124 του 38, ενώ για τον κλάδο 20 το αντίστοιχο μέγεθος είναι 26 άτομα και για τον κλάδο 31 40 άτομα. Ο μέσος όρος για όλες τις μονάδες σε λειτουργία στις ΒΙ.ΠΕ. είναι 54 άτομα.

Το μεγάλο μέγεθος απασχόλησης ανά μονάδα των κλάδων αυτών που χαρακτηρίζονται ως παραδοσιακοί, συνοδεύθηκε από μικρή παραγωγικότητα (Οικονόμου, 1976). Εξ άλλου σύμφωνα με τον καθ. Γ. Κουτσουνάρη (1976, σελ. 153), οι παραδοσιακοί κλάδοι που στοχεύουν κύρια στην υποκατάσταση των εισαγωγών κατά την σημαντική επενδυτική τους προσπάθεια κατά την περίοδο 1965-75 απορρόφησαν το ένα τρίτο των ακαθαρίστων επενδύσεων παγίου κεφαλαίου με αποτέλεσμα να δημιουργηθεί υποαπασχόληση κεφαλαίου και χαμηλή παραγωγικότητα επενδύσεων. Παρά τις μεγάλες επενδυτικές δαπάνες όμως και την προσπάθεια εκσυγχρονισμού τους, τα στοιχεία δείχνουν ότι τουλάχιστον ορισμένοι από αυτούς (21 και 23) διατήρησαν τις μεθόδους παραγωγής εντάσεως εργασίας. Για τους υπόλοιπους

κλάδους η προσπάθεια αυτή κατέληξε στην εισαγωγή μεθόδων παραγωγής εντάσεως κεφαλαίου. Τέλος το γεγονός ότι το ποσοστό του αριθμού των μονάδων είναι μεγαλύτερο από το ποσοστό της απασχόλησης που παρέχουν, αποτελεί ένδειξη ότι στις ΒΙ.ΠΕ. εγκαθίστανται κλάδοι που δεν εξαρτώνται πολύ από την ύπαρξη άφθονου εργατικού δυναμικού. Για τους υπόλοιπους κλάδους παρουσιάζεται μια ισοκατανομή μεταξύ αριθμού λειτουργουσών μονάδων και απασχόλησης που παρέχουν, ως ποσοστά επί των αντιστοίχων συνόλων.

Πίνακας 7.5.

*Γενικά στοιχεία επιχειρήσεων κατά κλάδο που λειτουργούν στις ΒΙ.ΠΕ.
(Μέχρι 31-12-1985)*

Κλάδος	Μονάδες σε λειτουργία	Μονάδες ως ποσοστό συνόλου	Σύνολο απασχο- λουμένων	Απασχόληση ως ποσοστό συνόλου	Απασχόληση ανά μονάδα
20	44	15,28	1.149	7,38	26,11
21	12	4,17	1.513	9,72	126,09
22	4	1,39	820	5,27	205,00
23	17	5,90	1.480	9,51	87,06
24	15	5,21	865	5,56	57,67
25	12	4,17	225	1,46	18,75
26	4	1,39	814	5,23	203,50
27	12	4,17	1.027	6,60	85,58
28	2	0,69	57	0,37	28,50
29	2	0,69	15	0,10	7,50
30	24	8,33	1.193	7,67	49,71
31	16	5,55	639	4,10	39,94
32	2	0,69	36	0,23	18,00
33	20	6,94	533	3,42	26,65
35	40	13,89	2.126	13,66	53,15
36	28	9,72	527	3,49	18,82
37	15	5,21	899	5,78	59,93
38	12	4,17	1.490	9,57	124,17
39	3	1,04	116	0,74	38,67
72	4	1,39	39	0,25	9,75
41	—	—	—	—	—
ΣΥΝ.	288	100,0	15.563	100,0	54,0

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων Δ/νσης Π.Α.Β.Υ., ΕΤΒΑ Α.Ε.

3. Διερεύνηση τάσεων εξειδίκευσης ΒΙ.ΠΕ.

Ένα συναφές με τα παραπάνω θέμα προς διερεύνηση είναι η δημιουργία κάποιας τάσης εξειδίκευσης σε ορισμένες ΒΙ.ΠΕ. Αν δηλαδή παρατηρείται μια υπερσυγκέντρωση μονάδων που ανήκουν σε συγκεκριμένο κλάδο σε ορισμένες ή όλες τις ΒΙ.ΠΕ. που λειτουργούν σήμερα.

Η πρώτη παρατήρηση που μπορεί να γίνει από τα δεδομένα του Πίνακα 7.3 είναι ότι δεν αντιπροσωπεύονται όλοι οι παραγωγικοί κλάδοι σε κάθε ΒΙ.ΠΕ. και ότι δεν υπάρχει κανονική διασπορά των εγκατεστημένων μονάδων σε όλες τις ΒΙ.ΠΕ. Οι περισσότερες οργανομένες περιοχές ανήκουν στην πλειοψηφία τους όπως είναι φυσικό σε εκείνες που θεσμοθετήθηκαν από τον Ν. 4458/1965 (στάδιο της πολιτικής συγκέντρωσης). Οι περιοχές αυτές (Θεσσαλονίκης, Βόλου, Ηρακλείου, Πατρών, Κομοτηνής) στεγάζουν το 66,28% του αριθμού των μονάδων, ενώ προσφέρουν το 45,3% της συνολικής έκτασης βιομηχανικής και βιοτεχνικής γης. Πιο συγκεκριμένα, η ΒΙ.ΠΕ. Θεσσαλονίκης (Α και Β Φάση) στεγάζει το 17,62% του συνολικού αριθμού των μονάδων που βρίσκονται εγκατεστημένες σε ΒΙ.ΠΕ. ενώ αντιπροσωπεύει από πλευράς εκτάσεως το 14,2% περίπου της συνολικής βιομηχανικής και βιοτεχνικής γης. Η ανισοκατανομή αυτή παρουσιάζεται μεγαλύτερη στη ΒΙ.ΠΕ. Ηρακλείου όπου τα ποσοστά είναι 18,47% με 3,8% αντίστοιχα (βλ. Πίνακα 7.6). Την γενική αυτή τάση ανισοκατανομής που περιγράφουν τα παραπάνω ποσοστά ακολουθούν και αυτά που αφορούν την εγκατάσταση των διαφόρων κλάδων στις επί μέρους ΒΙ.ΠΕ. Το 60% περίπου του συνόλου των μονάδων που ανήκουν στον κλάδο 20 (μονάδες παραγωγής ειδών διατροφής εκτός ποτών), βρίσκονται συγκεντρωμένες στις ΒΙ.ΠΕ. Θεσσαλονίκης, Βόλου και Ηρακλείου, ενώ στο ίδιο ύψος περίπου βρίσκονται και τα σχετικά ποσοστά για όλους τους άλλους κλάδους. Επομένως η προσπάθεια για τον εντοπισμό κάποιας τάσης εγκατάστασης μονάδων που ανήκουν σε επί μέρους κλάδους, θα πρέπει να περιοριστεί κύρια στις ΒΙ.ΠΕ. της «πρώτης γενιάς».

Ο Πίνακας 7.7. παρουσιάζει τα σχετικά ποσοστά συμμετοχής κάθε κλάδου στο σύνολο των μονάδων μιας ΒΙ.ΠΕ., καθώς και στο σύνολο των μονάδων του κλάδου σε όλες τις ΒΙ.ΠΕ. για τα έτη 1984 και 1986. Η ανάλυση γίνεται με την σύγκριση των δύο αυτών ποσοστών. Για να κυριαρχείται μια ΒΙ.ΠΕ. από ένα κλάδο, δηλ. να είναι πλήρως «εξειδικευμένη», θα πρέπει (α) το σύνολο των μονάδων της να ανήκει

Πίνακας 7.6.

Κατανομή μονάδων και αριθμού μονάδων στις ΒΙ.ΠΕ. του Ν. 4456/1968

ΒΙ.ΠΕ.	Ποσοστό Βιομηχανικών Γηπέδων	Ποσοστό Μονάδων επί συνολικού αριθμού
1. Θεσσαλονίκης (Α+Β)	14,18	17,62
2. Βόλου (Α+Β+Παρ.)	9,20	15,52
3. Ηρακλείου	3,79	18,47
4. Πάτρας (Α+Β)	11,71	8,28
5. Κομοτηνής	6,48	6,37
Σύνολα	45,36	66,26

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων Δ/νσης Π.Α.Β.Υ., ΕΤΒΑ Α.Ε.

στον κλάδο αυτό και (β) το σύνολο των μονάδων του κλάδου αυτού να βρίσκεται στη συγκεκριμένη ΒΙ.ΠΕ. Άρα δεχόμαστε ότι υπάρχει μια τάση εξειδίκευσης όταν και τα δύο ποσοστά είναι αρκετά σημαντικά, ώστε να μπορούν να στοιχειοθετήσουν τον ισχυρισμό ότι κάποια ΒΙ.ΠΕ. κυριαρχείται από συγκεκριμένο κλάδο παραγωγής.

Παρατηρούμε λοιπόν για την ΒΙ.ΠΕ. Θεσσαλονίκης ότι η συμμετοχή του κλάδου 20 στο σύνολο των μονάδων προς λειτουργία στην ΒΙ.ΠΕ. αυτή, αυξήθηκε μεταξύ των ετών 1984 και 1986, παρά το γεγονός ότι ο αριθμός των μονάδων του κλάδου αυτού προς εγκατάσταση στη συγκεκριμένη αυτή ΒΙ.ΠΕ. σε σχέση με τον συνολικό αριθμό των μονάδων του κλάδου σε όλες τις ΒΙ.ΠΕ. μειώθηκε. Τούτο σημαίνει ότι μεταξύ των ετών αυτών δημιουργήθηκαν μονάδες του κλάδου 20 και σε άλλες ΒΙ.ΠΕ. οι περισσότερες όμως από τις νέες μονάδες που έγιναν στην ΒΙ.ΠΕ. Θεσσαλονίκης ανήκουν στον κλάδο 20. Το μεγαλύτερο όμως ποσοστό συγκέντρωσης των μονάδων του κλάδου αυτού συναντάται στην ΒΙ.ΠΕ. Ηρακλείου στην οποία και κατά τα δύο προαναφερόμενα έτη, το ποσοστό των μονάδων του κλάδου στο σύνολο αυτών που λειτουργούν στις ΒΙ.ΠΕ. παρέμεινε στο υψηλό ποσοστό του 26% περίπου. Το γεγονός επίσης ότι ο κλάδος αυτός αύξησε τη συμμετοχή του στο σύνολο των μονάδων της ΒΙ.ΠΕ. από 18% σε 23% υποδηλώνει μια συστηματική τάση συγκέντρωσης αυτού στη συγκεκριμένη περιοχή. Το αντίθετο μπορεί να ισχυρισθεί κανείς για την ΒΙ.ΠΕ. Βόλου, όπου το ποσοστό συμμετοχής των μονάδων του κλάδου στο σύνολο των μονάδων που λειτουργούν στις ΒΙ.ΠΕ. παρουσιάζει μια σημαντική μείωση από 32,3% σε 18,2%. Για

τις άλλες ΒΙ.ΠΕ. δεν παρατηρείται καμία σημαντική τάση εξειδίκευσης, αν και τα συμπεράσματα δεν μπορεί να είναι απόλυτα δοθέντος του πολύ μικρού αριθμού των μονάδων που αναφέρονται μέχρι τις 31-12-1984. Αναφορικά τώρα με τους άλλους κλάδους παραγωγής στην ΒΙ.ΠΕ. Θεσσαλονίκης παρατηρείται μια συγκέντρωση μονάδων του κλάδου παραγωγής υφαντικών προϊόντων (23), χημικών προϊόντων (31), και μηχανών (36). Επίσης στην ΒΙ.ΠΕ. Βόλου παρατηρείται μια σημαντική συγκέντρωση μονάδων του κλάδου κατασκευής τελικών προϊόντων από μέταλλο (35), παρά το γεγονός ότι η συγκέντρωση αυτή έχει σημαντικά εξασθενήσει μεταξύ των ετών 1984 και 1986. Τέλος στην ΒΙ.ΠΕ. Ηρακλείου σημειώνεται μια σημαντική συγκέντρωση των μονάδων του κλάδου παραγωγής μηχανών (36). Οι μονάδες αυτές αντιπροσωπεύουν πάνω από το 1/3 του συνόλου των μονάδων του κλάδου που βρίσκονται σε ΒΙ.ΠΕ.

Εκτός από τις τρεις αυτές περιπτώσεις δεν παρατηρείται καμμία άλλη τάση κλαδικής συγκέντρωσης παραγωγικών μονάδων σε μια ορισμένη ΒΙ.ΠΕ. Κι αυτό, γιατί η ΕΤΒΑ στις εγκρίσεις της για εγκατάσταση σε ΒΙ.ΠΕ. δεν ακολουθεί τέτοιου είδους πολιτική κλαδικής συγκέντρωσης. Οι δύο παραπάνω περιπτώσεις που παρατηρήθηκαν (κλάδοι 20 και 35) μπορούν να αποδοθούν

- α. στη δημιουργία εξωτερικών οικονομιών από τη γειτνίαση ομοειδών επιχειρήσεων που λειτουργούν σαν μαγνητικός πόλος έλξης άλλων συναφών επιχειρήσεων, ή
- β. σε τυχαίους παράγοντες.

Με δεδομένες αυτές τις τάσεις συγκέντρωσης που διαφαίνονται να υπάρχουν σε ορισμένες ΒΙ.ΠΕ. από ορισμένους κλάδους μπορούμε να παρατηρήσουμε τα εξής: Οι κλάδοι 30, 31, 32, 33, 34 και 37 έχουν χαρακτηριστεί (Οικονόμου, 1975, σελ. 149 κ.ε.) ως κλάδοι «ηγέτες» της ελληνικής οικονομίας γιατί μεταξύ άλλων κατέχουν και τα εξής χαρακτηριστικά:

- α. γρήγορο ρυθμό αύξησης της παραγωγικότητας,
- β. παραγωγή ενδιάμεσων προϊόντων ή αγαθών επένδυσης,
- γ. μεγάλη κινητικότητα εργασίας, επειδή υπάρχει ομοιότητα στην ειδίκευση των απασχολούμενων σε κάθε ένα από αυτούς, και
- δ. ύπαρξη στενών σχέσεων μεταξύ τους κατά την χρησιμοποίηση των προϊόντων ως εισροών.

Από την άλλη πλευρά οι κλάδοι 21, 22, 23 και 27 χαρακτηρίζονται από χαμηλή παραγωγικότητα, χαμηλότερο επίπεδο μισθών και ημερομισθίων έναντι άλλων κλάδων, και το σημαντικότερο από

Πίνακας 7.7.
Συμμετοχή κλάδων παραγωγής στο συνολικό αριθμό των μονάδων παραγωγής σε ορισμένες ΒΙ.ΠΕ.

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ				ΒΟΛΟΥ				ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ				ΠΑΤΡΑΣ				ΚΟΜΟΤΗΝΗΣ				
1984		1986		1984		1986		1984		1986		1984		1986		1984		1986		
1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	
20	13,0	20,6	14,5	15,6	22,9	32,3	19,2	18,2	18,0	26,5	23,0	26,0	—	—	10,3	5,2	15,0	8,8	13,3	5,2
21	6,2	27,3	4,8	28,6	2,1	9,1	2,7	14,3	8,0	36,4	5,7	35,7	7,1	9,1	2,6	7,1	5,0	9,1	3,3	7,1
22	—	—	2,4	40,0	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5,0	50,0	3,3
23	16,7	50,0	13,2	52,0	4,2	11,1	4,1	14,3	6,0	16,7	3,4	14,3	7,1	—	—	—	—	—	—	—
24	6,2	27,3	4,8	28,6	2,1	10,0	1,4	4,5	2,0	10,0	3,4	13,6	—	—	2,6	4,8	10,0	11,1	6,7	9,5
25	—	—	—	—	2,1	9,1	2,7	8,7	4,0	18,2	2,3	8,7	7,1	9,1	2,6	4,3	—	—	—	—
26	—	—	—	—	2,1	25,0	2,7	20,0	2,0	25,0	1,1	10,0	—	—	—	—	—	—	—	—
27	3,7	28,6	3,6	18,7	4,2	28,6	2,7	12,5	—	—	2,3	12,5	14,3	28,6	7,7	18,7	5,0	14,3	3,3	6,2
28	1,8	50,0	1,2	25,0	—	—	—	—	2,0	50,0	1,1	25,0	—	—	—	—	—	—	3,3	25,0
29	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
30	9,3	22,7	7,2	16,2	2,1	4,5	4,1	8,1	8,0	18,2	10,3	24,3	28,61	8,2	10,3	10,8	10,0	9,1	10,0	8,1
31	11,1	46,1	7,2	27,3	8,3	30,8	5,5	18,2	—	—	—	9,1	7,1	7,7	7,7	13,6	5,0	7,7	3,3	4,5
32	—	—	—	—	—	—	—	—	2,0	50,0	1,1	16,7	—	—	5,1	33,3	—	—	—	—
33	9,3	22,7	6,0	14,7	2,1	7,1	4,1	8,8	8,0	28,6	8,0	20,6	—	—	5,1	5,9	—	—	3,3	2,9
34	—	—	2,4	40,0	—	—	1,4	20,0	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
35	—	—	6,0	7,5	25,0	46,1	23,3	25,4	8,0	15,4	8,0	10,4	21,4	11,5	28,2	16,4	10,0	7,7	16,7	7,5
36	—	—	12,0	25,0	6,25	14,3	8,2	15,0	18,0	42,9	10,3	32,5	14,3	9,5	7,7	7,5	10,0	9,5	6,7	5,0
37	9,3	22,7	7,2	27,3	6,25	20,0	6,8	22,7	4,0	13,3	2,3	9,1	—	—	2,6	4,5	10,0	13,3	6,7	9,1
38	3,7	9,5	2,4	9,5	8,3	40,0	5,5	19,0	4,0	20,0	4,6	19,0	—	—	—	—	—	—	—	—
39	3,7	9,5	2,4	15,4	—	—	4,1	23,1	2,0	33,3	3,4	23,1	—	—	—	—	—	—	—	—
72	3,7	9,5	2,4	28,6	2,1	25,0	1,4	14,3	4,0	50,0	2,3	28,6	—	—	2,6	14,3	—	—	—	—

ΠΗΓΗ: Πίνακας 7.3.

Σημ.: 1. Ποσοστό μονάδων συγκεκριμένου κλάδου στο σύνολο των μονάδων στις ΒΙ.ΠΕ.
 2. Ποσοστό μονάδων συγκεκριμένου κλάδου στο σύνολο των μονάδων του κλάδου αυτού στις ΒΙ.ΠΕ.

ανυπαρξία κάποιας σχέσης μεταξύ τους στην χρησιμοποίηση των προϊόντων τους ως εισροών, επειδή κυρίως παράγουν προϊόντα τελικής κατανάλωσης (έτοιμα αγαθά).

Διαπιστώνοντας επομένως ότι οι ΒΙ.ΠΕ. στη χώρα μας δεν κυριαρχούνται από τους κλάδους της πρώτης ομάδας οι οποίοι κατέχουν όλα τα χαρακτηριστικά εκείνα που θα μετέτρεπαν τις ΒΙ.ΠΕ. σε «πόλους ανάπτυξης» ή «συμπλέγματα βιομηχανικών δραστηριοτήτων», σύμφωνα με την θεωρία που παρουσιάστηκε στο 2ο Κεφάλαιο της μελέτης αυτής, γίνεται αντιληπτό ότι και η «δυναμική» τους στον χώρο θα είναι περιορισμένη αναφορικά με τους τεθέντες στόχους της περιφερειακής και γενικότερα της οικονομικής ανάπτυξης, και θα περιορίζονται μόνο στη «φιλοξενία» μεταποιητικών μονάδων ώστε να εξυπηρετούν τους στόχους της χωροταξικής ανακατανομής αυτών και της προστασίας του περιβάλλοντος.

4. Επιδράσεις πάνω στον Πληθυσμό και την διάρθρωση της Απασχόλησης

Όπως αναφέρθηκε σε προηγούμενο σημείο (Κεφάλαιο 2) η πληθυσμιακή αύξηση που παρατηρήθηκε σε εθνικό επίπεδο κατά την δεκαετία 1961-71 δεν κατανεμήθηκε ομοιόμορφα σε όλους τους νομούς της χώρας, και μόνον εννέα από αυτούς δέχτηκαν μια καθαρή πληθυσμιακή ροή. Αντίθετα κατά την επόμενη δεκαετία, οι νομοί που ωφελήθηκαν πληθυσμιακά είναι σχεδόν τετραπλάσιοι στον αριθμό (34). Διαπιστώθηκε ακόμα ότι οι νομοί με θετικό ρυθμό μεταβολής πληθυσμού κατά την πρώτη δεκαετία παρουσίασαν σημαντικά αυξημένο ρυθμό και κατά τη δεύτερη. Επομένως ο πληθυσμός τους αυξήθηκε καθ' όλη την εικοσαετία, (με εξαίρεση τους Νομούς Αττικής και Θεσσαλονίκης). Τέλος δε εντοπίστηκε μια τάση πληθυσμιακής συγκέντρωσης στους νομούς εκείνους όπου δημιουργούνται ευκαιρίες βιομηχανικής απασχόλησης.

Μέσα στα πλαίσια αυτά θα πρέπει να εξετασθεί τώρα η συμβολή των ΒΙ.ΠΕ. στην μεταβολή του πληθυσμού και την διάρθρωση της απασχόλησης. Τα διαθέσιμα στοιχεία είναι αυτά των Απογραφών του Πληθυσμού και της Απασχόλησης των ετών 1961, 1971 και 1981. Με την βοήθεια των στοιχείων αυτών υπολογίστηκαν οι δείκτες απόκλισης (shift-indexes) για τον πληθυσμό και το εργατικό δυναμικό κατά Νομό, οι οποίοι παρουσιάζονται στον Πίνακα 7.8. Ο Πίνακας αυτός

παρουσιάζει τους σχετικούς δείκτες που αφορούν εκείνους τους Νομούς στους οποίους βρίσκονται ΒΙ.ΠΕ.

Ο δείκτης απόκλισης υπολογίζεται ως ο λόγος των ποσοστών συμμετοχής κάθε Νομού στον συνολικό πληθυσμό και εργατικό δυναμικό ως προς το σύνολο του πληθυσμού και εργατικού δυναμικού της Χώρας, σε δύο διαφορετικές χρονικές στιγμές.

Σύμφωνα επομένως με τα δεδομένα του Πίνακα 7.8 μεταξύ των απογραφών του 1961 και 1971 μόνον ο Νομός Θεσσαλονίκης αύξησε το μερίδιό του στο σύνολο του πληθυσμού της χώρας κατά 25% και στο Εργατικό Δυναμικό κατά 29%. Επίσης ο Νομός Ηρακλείου αύξησε το μερίδιό του στο σύνολο του Εργατικού Δυναμικού κατά το μικρό ποσοστό του 2%. Σε όλους τους άλλους Νομούς παρατηρήθηκε μια μείωση τόσο της συμμετοχής τους στον πληθυσμό όσο και στο εργατικό δυναμικό έως και 28% και 43% για το Νομό Δράμας αντίστοιχα. Κατά την δεκαετία αυτή, μπορούμε να ισχυρισθούμε ότι δεν υπήρξε καμμία επίδραση από τις ΒΙ.ΠΕ. γιατί όπως έχει επισημανθεί οι πρώτες από αυτές θεσμοθετήθηκαν μόλις το 1968 και μόνο σε δύο (Θεσσαλονίκης και Βόλου) οι πρώτες μονάδες εγκαταστάθηκαν το 1969.

Κατά την δεύτερη δεκαετία που εξετάζεται (1971-1981) όταν οι ΒΙ.ΠΕ. της πρώτης «γενεάς» είχαν αρχίσει να δέχονται μονάδες προς εγκατάσταση, παρατηρήθηκε μια αναστροφή των πληθυσμιακών τάσεων και του μεγέθους του Εργατικού Δυναμικού. Πιο συγκεκριμένα, οι Νομοί Θεσσαλονίκης, Βόλου, Ηρακλείου και Πατρών αύξησαν τη συμμετοχή τους στο συνολικό πληθυσμό της Χώρας κατά 10%, 2%, 5% και 3% αντίστοιχα, και στο Εργατικό Δυναμικό κατά 12%, 11%, 0% και 7% αντίστοιχα. Όλοι οι άλλοι Νομοί φαίνεται να παρουσιάζουν μια βελτιωμένη συμμετοχή στον συνολικό πληθυσμό σε σχέση με την προηγούμενη δεκαετία. Αυτό όμως που έχει μεγαλύτερη σημασία είναι η διάρθρωση της απασχόλησης κατά τομείς δραστηριότητας. Όπως παρουσιάζεται στον Πίνακα 7.9, στους Νομούς όπου υπάρχουν ΒΙ.ΠΕ. που κατά την διάρκεια της δεκαετίας που εξετάζουμε λειτούργησαν πλήρως, παρουσιάζεται μια σχετική αύξηση της συμμετοχής τους στην δευτερογενή απασχόληση, η οποία σε ορισμένους Νομούς συνοδεύθηκε και από μείωση της συμμετοχής τους στην πρωτογενή παραγωγή, πράγμα που σημαίνει ότι συντελέστηκε μια μετακίνηση εργατικού δυναμικού από τον δεύτερο στον πρώτο τομέα δραστηριότητας. Σε άλλους Νομούς παρατηρήθηκε μια παράλληλη αύξηση του μεριδίου της απασχόλησης σ' όλους τους τομείς, γεγονός που φανερώνει μια καθαρή εισροή εργατικού δυναμικού στους Νομούς

αυτούς ή μια μείωση του ποσοστού ανεργίας. Τέλος για τον Ν. Ηρακλείου παρατηρείται μια μείωση συμμετοχής και για τους δύο τομείς παραγωγικής δραστηριότητας, παρά το γεγονός ότι τα αντίστοιχα ποσοστά στο σύνολο της χώρας παρουσιάζονται αυξημένα, προς όφελος του τομέα των Υπηρεσιών. Τούτο είναι περίεργο, δεδομένου ότι στο Νομό αυτό λειτουργεί ΒΙ.ΠΕ. από τις περισσότερες επιτυχημένες, η οποία μέχρι τον Δεκέμβριο 1986 είχε διαθέσει το 86% περίπου των συνολικών γηπέδων της. Πάντως ως γενικό συμπέρασμα θα μπορούσε να διατυπωθεί με όλη την επιφύλαξη των ελλειπών στοιχείων εξ αιτίας του λιγοστού χρόνου εφαρμογής του θεσμού, ότι η ύπαρξη ΒΙ.ΠΕ. έχει επηρεάσει την διάρθρωση της απασχόλησης στους αντίστοιχους Νομούς.

Πίνακας 7.8

*Ανάλυση απόκλισης-συμμετοχής πληθυσμού και εργατικού δυναμικού
1961 -71 -81*

Νομοί	1961-71		1971-81	
	Δείκτης απόκλισης Πληθυσμού	Δείκτης απόκλισης Εργ. Δυναμ.	Δείκτης απόκλισης Πληθυσμού	Δείκτης απόκλισης Εργ. Δυναμ.
Θεσσαλονίκης	1,25	1,29	1,10	1,12
Βόλου	0,94	0,99	1,02	1,11
Ηρακλείου	0,96	1,02	1,05	1,00
Πατρών	0,96	0,96	1,03	1,07
Κομοτηνής	0,95	0,89	0,90	0,92
Λάρισας	0,96	0,97	0,98	1,01
Καβάλας	0,83	0,82	1,00	0,94
Πρέβεζας	0,86	0,87	0,89	0,89
Ιωαννίνων	0,83	0,82	0,98	0,92
Λαμίας	0,92	0,85	0,94	0,96
Σερρών	0,78	0,70	0,87	0,86
Κιλκίς	0,78	0,75	0,88	0,87
Δράμας	0,72	0,57	0,93	0,98
Φλώρινας	0,75	0,65	0,90	0,91
Τρίπολης	0,79	0,77	0,87	0,90
Ξάνθης	0,89	0,76	0,96	1,07

ΠΗΓΗ: Απογραφή Πληθυσμού 1961, 1971, 1981.

Πίνακας 7.9

Δείκτης απόκλισης της απασχόλησης κατά τομέα οικονομικής δραστηριότητας σε ορισμένους νομούς (1961-71, 1971-81)

	Ποσοστό επί συνόλου Χώρας			Δείκτης Απόκλισης	
	1961	1971	1981	1961-71	1971-81
Ν. ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ					
1. Πρωτογενής Απασχ.	3,61	3,76	3,01	1,04	0,80
2. Δευτερογενής Απασχ.	9,26	10,93	11,68	1,18	1,07
3. Τριτογενής Απασχ.	8,43	9,47	10,01	1,12	1,06
Ν. ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ					
1. Πρωτογενής Απασχ.	1,30	1,41	1,67	1,08	1,18
2. Δευτερογενής Απασχ.	2,22	1,84	2,11	0,83	1,15
3. Τριτογενής Απασχ.	1,93	1,67	1,63	0,86	0,98
Ν. ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ					
1. Πρωτογενής Απασχ.	3,26	4,06	4,39	1,24	1,08
2. Δευτερογενής Απασχ.	1,47	1,61	1,71	1,09	1,06
3. Τριτογενής Απασχ.	1,81	1,71	2,04	0,94	1,19
Ν. ΑΧΑΪΑΣ					
1. Πρωτογενής Απασχ.	2,68	2,49	2,77	0,93	1,11
2. Δευτερογενής Απασχ.	2,99	2,97	3,15	0,99	1,05
3. Τριτογενής Απασχ.	2,68	2,55	2,66	0,95	1,04
Ν. ΡΟΔΟΠΗΣ					
1. Πρωτογενής Απασχ.	2,34	2,71	3,05	1,16	1,12
2. Δευτερογενής Απασχ.	0,62	0,46	0,54	0,74	1,17
3. Τριτογενής Απασχ.	0,66	0,64	0,63	0,97	0,98
ΠΗΓΗ: Ε.Σ.Υ.Ε.: Αποτελέσματα Απογραφών Πληθυσμού 1961, 1971, 1981.					

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8ο

ΟΙ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ: ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Η ανάλυση των προηγούμενων κεφαλαίων έφερε στο φως ορισμένες διαπιστώσεις αναφορικά με τον θεσμό των ΒΙ.ΠΕ. Οι διαπιστώσεις αυτές είναι γενικές και ειδικές, συγκεκριμενοποιούμενες δηλαδή στην Ελληνική πραγματικότητα.

Με τη σειρά λοιπόν θα μπορούσαμε να πούμε ότι οι Βιομηχανικές Περιοχές:

1. Αποτελούν ένα συμπληρωματικό μέσο πολιτικής που απόσκο- πεί στην ικανοποίηση του μακροχρόνιου στόχου της βιομηχανικής και περιφερειακής ανάπτυξης μιας οικονομίας. Η συμπληρωματικό- τητά του σημαίνει ότι, η εφαρμογή του πρέπει να συνοδεύεται και από άλλα μέσα πολιτικής —δημοσιονομικού και νομισματικού χαρα- κτήρα— έτσι σχεδιασμένων ώστε να ικανοποιούν τους ίδιους στόχους.

2. Μπορούν να αποτελέσουν «πόλους ανάπτυξης», ώστε να δημιουργήσουν μια αυτοενισχυόμενη αναπτυξιακή διαδικασία. Για να γίνει αυτό, οι ΒΙ.ΠΕ. θα πρέπει να πληρούν ορισμένες προϋποθέσεις που αφορούν το μέγεθος των μονάδων που φιλοξενούν το είδος των προϊόντων που παράγουν οι μονάδες αυτές καθώς και των πρώτων υλών που χρησιμοποιούν, το είδος των μεθόδων παραγωγής τους και τέλος τον βαθμό της τεχνολογικής τους ανάπτυξης.

3. Μπορούν να συντελέσουν στην ανάπτυξη διαφόρων «συμπλε- γμάτων βιομηχανικών δραστηριοτήτων», συγκεντρώνοντας δραστη- ριότητες σε ένα χώρο, προκαλώντας έτσι οικονομίες συγκέντρωσης, τις οποίες μπορούν να εκμεταλλευθούν οι μονάδες που εγκαθίστανται στις ΒΙ.ΠΕ. ώστε να επιτύχουν μια σημαντική μείωση του λειτουργι-

κού κόστους τους. Η δημιουργία των συμπλεγμάτων βέβαια απαιτεί την ύπαρξη σε ένα χώρο μονάδων που να συνδέονται μεταξύ τους μέσω τεχνικών και παραγωγικών σχέσεων.

4. Εκτός από μέσα βιομηχανικής και περιφερειακής πολιτικής μπορούν να αποτελέσουν και εργαλείο για την χωροθέτηση της μεταποιητικής δραστηριότητας —να παίξουν δηλαδή τον ρόλο του «χωρικού υποδοχέως»— ώστε αφ' ενός να διευκρινισθεί το καθεστώς των χρήσεων γης στην επικράτεια και αφ' ετέρου να προστατευθεί το περιβάλλον που είναι πηγή ζωής και πλούτου.

Οι γενικές αυτές διαπιστώσεις κάνουν τον θεσμό των ΒΙ.ΠΕ. ένα νέο ισχυρό εργαλείο στα χέρια των φορέων οικονομικής πολιτικής, για την επίτευξη μιας μεγάλης ποικιλίας στόχων που παρουσιάστηκαν και αναλύθηκαν στο οικείο κεφάλαιο. Αυτό όμως που θα πρέπει να εξετασθεί τώρα είναι κατά πόσον έγινε σωστή χρήση στο εργαλείο αυτό για την ικανοποίηση των στόχων της οικονομικής πολιτικής.

1. Το γεγονός ότι ο θεσμός αποτελεί ένα συμπληρωματικό μέσο για την βιομηχανική και περιφερειακή πολιτική φαίνεται ότι δεν έγινε απόλυτα κατανοητό από την πρώτη στιγμή. Νομίσθηκε ότι η απλή θεσμοθέτηση του μέτρου θα μπορούσε να αποτελέσει κίνητρο για την βιομηχανία να εγκατασταθεί μέσα στις ΒΙ.ΠΕ. Πιο συγκεκριμένα:

1.1. Η θεσμοθέτηση των ΒΙ.ΠΕ. με τον Ν. 4458/65 δεν συνοδεύθηκε από μέτρα που θα οδηγούσαν σε ταχύτερες διαδικασίες τόσο για την απόκτηση των εκτάσεων γης των ΒΙ.ΠΕ. όσο και για την ανάθεση και εκτέλεση των έργων μέσα σ' αυτές. Η παράλειψη αυτή διαπιστώθηκε και ομολογήθηκε¹ και αποκαταστάθηκε μερικώς με την ψήφιση του Ν. 742/77. Έτσι το μεγαλύτερο μέρος των εκτάσεων των ΒΙ.ΠΕ. αποκτήθηκε μετά το 1978 και συνεπώς η οργάνωση του μεγαλύτερου μέρους των διαθεσίμων εκτάσεων με την εκτέλεση των έργων υποδομής άρχισε μετά το 1980. Μόνο το έτος αυτό οι λειτουργούσες ΒΙ.ΠΕ. ξεπέρασαν τις έξι.

1.2. Τα κίνητρα που θεσμοθετήθηκαν τόσο από τον Ν. 4458/65, που προβλέπει μειώσεις ή απαλλαγές των επιχειρήσεων που εγκαθίστανται στις ΒΙ.ΠΕ. από οικονομικές υποχρεώσεις τους, όσο και τους Ν. 1262/82 και 1360/83 που προβλέπουν πρόσθετες χρηματοδοτήσεις

1. Η εισηγητική έκθεση για τον Ν. 742/77 (22-7-1977) αναφέρει ρητά ότι «... εν όψει της αρξαμένης διαδικασίας εισόδου της Χώρας εις την ΕΟΚ... απεφασίσθη και εδόθησαν αι σχετικά εντολαί δια την επίτευξιν της ταχύτερας ιδρύσεως και λειτουργίας των ΒΙ.ΠΕ., όπως τροποποιηθεί και εκσυγχρονισθεί η κειμένη νομοθεσία δια της καταργήσεως των υφισταμένων γραφειοκρατικών τύπων, αίτινες παρακωλύουν την περάτωσιν της όλης διαδικασίας εντός του ταχύτερου δυνατού χρονικού ορίου».

προς τις επιχειρήσεις αυτές, δεν θεωρούνται ότι είναι επαρκή, γιατί ταυτόχρονα δεν αποτελούν αντικίνητρα για την εγκατάσταση των μονάδων εκτός ΒΙ.ΠΕ. Από τη διαχρονική εξέλιξη της εφαρμογής του θεσμού στην Ελλάδα φαίνεται ότι τα κίνητρα που παρέχονται από τους νόμους αυτούς θα πρέπει να συνοδεύονται και από άλλα κίνητρα προς τον επενδυτή που έχουν άμεση σχέση με τη δυνατότητα των ΒΙ.ΠΕ. να ανταποκριθούν πλήρως στον ρόλο τους, όπως η σωστή οργάνωση αυτών, η πλήρης ανάπτυξη των δικτύων και της όλης υποδομής, η εμπιστοσύνη προς τον φορέα δημιουργίας και διοίκησης αυτών και τέλος ο περιορισμός των γραφειοκρατικών διαδικασιών ανάπτυξης της περιοχής, που είναι δυνατόν να κλονίσουν την εμπιστοσύνη αυτή. Σχετικά με τα κίνητρα θα πρέπει να επισημανθεί ακόμα η μερική απουσία τόσο οικονομικών όσο και πραγματικών κινήτρων (όπως π.χ. απαγόρευση λειτουργίας) που να αφορούν την μετεγκατάσταση μονάδων από τις πόλεις στις πλησίον λειτουργούσες ΒΙ.ΠΕ. δηλ. για μετακινήσεις μέσα στην ίδια περιφέρεια κινήτρων.

1.3. Βέβαια εκτός από τα κίνητρα οικονομικής υφής που παρέχονται από τους παραπάνω αναφερθέντες νόμους, ο ίδιος ο θεσμός των ΒΙ.ΠΕ. προσφέρει κίνητρα πραγματικής υφής, όπως αναλύθηκε στο κεφάλαιο 5. Οι Βιομηχανικές Περιοχές δημιουργούν οικονομίες κλίμακας και εξωτερικές οικονομίες που συντελούν στη μείωση του κόστους λειτουργίας των μονάδων που βρίσκονται εγκαταστημένες μέσα σ' αυτές. Όμως πόσοι γνωρίζουν τα οφέλη αυτά; Η θεσμοθέτηση των ΒΙ.ΠΕ. θα έπρεπε να συνοδεύεται από άλλα μέτρα, που θα τις έκαναν γνωστές στους ενδιαφερομένους. Και όχι μόνο στους ενδιαφερομένους επιχειρηματίες. Αλλά σε όλους. Οι κατά τόπους φορείς και το ευρύτερο κοινό αντιδρούν στην οριοθέτηση των ΒΙ.ΠΕ. σε οικονομικά ευνοϊκές θέσεις, προβάλλοντας κύρια περιβαλλοντικούς λόγους, με αποτέλεσμα η δημιουργία των ΒΙ.ΠΕ. σε άλλες θέσεις να διογκώνει το κόστος τους. Όμως ο θεσμός των ΒΙ.ΠΕ. εκτός από τα κίνητρα στον επιχειρηματία, προσφέρει και στο κοινό κίνητρα, ώστε να γίνει αποδεκτός: Προστατεύει το περιβάλλον και δημιουργεί για τους εργαζόμενους εκεί βελτιωμένες συνθήκες εργασίας τόσο από την άποψη της αισθητικής όσο και κύρια από την άποψη της υγιεινής. Γι' αυτό απαιτείται να γίνει μια ευρύτερη προβολή του θεσμού ώστε να επιτευχθεί η συνεργασία τόσο των άλλων φορέων που πρέπει να συνεργασθούν για τη δημιουργία του, όσο και του ευρύτερου κοινού.

2. Οι Βιομηχανικές Περιοχές θα μπορούσαν να μετατραπούν σε «πόλους ανάπτυξης» ή να δημιουργήσουν συμπλέγματα δραστηριοτήτων με προφανή για την περιφερειακή ανάπτυξη αποτελέσματα.

Τούτο δεν επιτεύχθηκε, τουλάχιστον στον βαθμό που ο νομοθέτης προσδοκούσε από τον θεσμό. Οι αιτίες για την αποτυχία αυτή θα πρέπει να αναζητηθούν τόσο στο είδος των μονάδων που εγκαταστάθηκαν στις ΒΙ.ΠΕ. όσο και στις τοποθεσίες που έγινε η δημιουργία τους.

Ως προς το είδος των μονάδων θα πρέπει να παρατηρηθούν τα εξής: Βασική προϋπόθεση δημιουργίας ενός πόλου ανάπτυξης είναι η εγκατάσταση σ' αυτόν μονάδων με μεθόδους παραγωγής τεχνολογικά προηγμένες, που να ανήκουν στους «δυναμικούς» κλάδους της οικονομίας. Στο κεφάλαιο 7 όμως διαπιστώθηκε ότι οι συχνότερα συναντώμενοι στις ΒΙ.ΠΕ. κλάδοι ανήκουν στην πλειοψηφία τους στους κλάδους καταναλωτικών ειδών, δηλ. στους «παραδοσιακούς κλάδους» (κλάδοι 20-25 και 31), αν και τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μια αντιστροφή στην τάση αυτή. Δηλαδή αν και ο απόλυτος αριθμός των επιχειρήσεων των κλάδων αυτών αυξάνεται με μεγάλους ρυθμούς, το μερίδιό τους στο σύνολο των μονάδων για εγκατάσταση στις ΒΙ.ΠΕ. μειώνεται, πράγμα που σημαίνει ότι οι μονάδες των μη-παραδοσιακών κλάδων αυξάνονται περισσότερο. Οι περισσότεροι από τους κλάδους αυτούς (21, 22, 23, 26 και 38) φαίνεται ότι χρησιμοποιούν μεθόδους παραγωγής εντάσεως εργασίας, συνεισφέροντας έτσι στην αύξηση της απασχόλησης στο Πρόγραμμα ΒΙ.ΠΕ. Αντίθετα οι κλάδοι 20 και 30 δεν ενισχύουν τον στόχο αυτό.

Η χρήση των μονάδων εντάσεως εργασίας διατηρήθηκε από τους περισσότερους από τους κλάδους αυτούς, παρά τις μεγάλες δαπάνες επενδύσεων που, όπως επισημάνθηκε έγιναν από τους κλάδους αυτούς. Πολύ λιγότεροι υιοθέτησαν μεθόδους παραγωγής εντάσεως κεφαλαίου. Φαίνεται λοιπόν ότι η εγκατάσταση των μονάδων στις ΒΙ.ΠΕ. έγινε χωρίς καμιά επιλογή που οφείλεται κατά κύριο λόγο στην μικρή ζήτηση γηπέδων από την πλευρά της βιομηχανίας έναντι της προσφοράς που υπήρχε.

Ως προς την τοποθεσία όπου αναπτύχθηκαν οι ΒΙ.ΠΕ. θα πρέπει να παρατηρηθεί ότι ο Ν. 4458/65 καθόριζε ως έδρες ΒΙ.ΠΕ. ορισμένες πόλεις, μερικές από τις οποίες είχαν ήδη βιομηχανική παράδοση ή/και ήταν κοντά σε συγκοινωνιακούς κόμβους που πολλοί αποτελούσαν τις πύλες εισόδου, και εξόδου στη Χώρα μας, όπως π.χ. η Θεσσαλονίκη, η Πάτρα, ο Βόλος, το Ηράκλειο, η Καβάλα και η Πρέβεζα.

Και καθόσον αφορά μεν τις πόλεις αυτές η επιλογή υπήρξε επιτυχής, γι' αυτό και οι ΒΙ.ΠΕ. που βρίσκονται εκεί είναι από τις περισσότερο επιτυχημένες. Εξ άλλου στο κεφάλαιο 1 της μελέτης

αυτής, διαπιστώθηκε ότι υπήρχε μια σημαντική τάση συγκέντρωσης μεταποιητικών μονάδων κοντά στα μεγάλα αστικά Κέντρα ή σε περιοχές που εξυπηρετούνται από μεγάλες θαλάσσιες ή χερσαίες μεταφορές.

Πολλές φορές όμως η επιλογή της τοποθεσίας ήταν το αποτέλεσμα διαφόρων πιέσεων και έτσι η ανάπτυξη της ΒΙ.ΠΕ. γινόταν σε ακατάλληλες τοποθεσίες, δηλ. κοντά σε πόλεις με ανεπαρκέστατη υποδομή σε διάφορα δίκτυα. Το γεγονός αυτό διόγκωσε σημαντικά το κόστος των έργων υποδομής, γιατί ο Φορέας ανάπτυξης ήταν αναγκασμένος να καλύπτει μόνος του και από την αρχή τις δαπάνες για την ολοκλήρωση των δικτύων υδροδότησης, αποχέτευσης, καθαρισμού αποβλήτων, κ.λπ.

Πέρα από αυτά, οι ΒΙ.ΠΕ. στην Ελλάδα δεν αναπτύχθηκαν εκτός από ελάχιστες ίσως εξαιρέσεις, σε συμπλέγματα βιομηχανικών δραστηριοτήτων, μια και δεν κατάφεραν να συγκεντρώσουν μονάδες που παρουσιάζουν διασυνδέσεις μέσω τεχνικών και παραγωγικών σχέσεων. Απόδειξη τούτου είναι αυτό που διαπιστώθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο: Γενικά δεν παρατηρείται στις ΒΙ.ΠΕ. μια τάση εξειδίκευσης δηλ. κλαδικής συγκέντρωσης παραγωγικών μονάδων.

3. Τέλος, οι Βιομηχανικές Περιοχές επετέλεσαν μέχρι ορισμένο βαθμό τον ρόλο τους ως μέσο χωροταξικής ανακατανομής της βιομηχανίας, και περιφερειακής ανάπτυξης. Είδαμε ότι το 1/4 των συνολικών μονάδων που εγκαταστάθηκαν σ' αυτές, από την αρχή της ζωής του θεσμού μέχρι το τέλος του 1984, αφορούσε μετεγκαταστάσεις μονάδων σε ΒΙ.ΠΕ. από άλλες περιοχές της Χώρας. Οι μονάδες αυτές ανήκαν κύρια στους κλάδους 20, 21, 25, 28, 32 και 36 ή γιατί οι απαιτήσεις που έχουν για επενδυμένα κεφάλαια είναι μικρές (κλάδοι 20, 25, 28, 32) ή γιατί οι ανάγκες για έκταση είναι μεγάλες (κλάδοι 21, 35). Διαπιστώνεται επομένως ότι η πλειονότητα των μονάδων που εγκαθίστανται στις ΒΙ.ΠΕ. είναι νέες.

Προτάσεις πολιτικής για την βελτίωση του θεσμού

Οι παραπάνω διαπιστώσεις χαράσσουν την δίοδο μέσα από την οποία πρέπει να περάσει ο θεσμός των ΒΙ.ΠΕ. για την ανάπτυξή του στην Ελλάδα. Επιβάλλεται η λήψη συγκεκριμένων μέτρων, ο καθορισμός δηλαδή μιας σαφούς πολιτικής που να καλύπτει όλες τις πτυχές του προβλήματος, όπως αυτό διαφάνηκε μέσα από τις διαπιστώσεις που έγιναν. Απαιτείται με άλλα λόγια ο σαφής προσδιορισμός των

στόχων που καλούνται να ικανοποιήσουν οι ΒΙ.ΠΕ. και στη συνέχεια, η αριστοποίηση των μέσων για την επίτευξη του στόχου αυτού.

Η ικανοποίηση του στόχου της περιφερειακής και γενικά της οικονομικής ανάπτυξης μέσω των ΒΙ.ΠΕ. απαιτεί την δημιουργία πόλων ανάπτυξης που θα δώσουν μια ώθηση στους ρυθμούς μεταβολής του προϊόντος της περιφέρειας. Αυτό απαιτεί την εγκατάσταση στις ΒΙ.ΠΕ. μονάδων με τεχνολογικά προηγμένες μεθόδους παραγωγής και με ισχυρές διακλαδικές διασυνδέσεις. Άρα το πρώτο βήμα θα είναι η θεσμοθέτηση «πακέττου»-κινήτρων που να αφορούν την εγκατάσταση ή μετεγκατάσταση αυτού του είδους των μονάδων στις ΒΙ.ΠΕ. Τα κίνητρα αυτά θεωρούνται κατάλληλα για τις ΒΙ.ΠΕ. εθνικού και υπερεθνικού τύπου (όπως καθορίστηκαν στο Κεφάλαιο 3). Η ικανοποίηση όμως του στόχου της χωροταξικής (ανα)κατανομής της βιομηχανικής δραστηριότητας (οι ΒΙ.ΠΕ. ως «χωρικοί υποδοχείς») και προστασίας του περιβάλλοντος επιβάλλει την θεσμοθέτηση και ανάπτυξη των Βιομηχανικών Περιοχών τοπικής κλίμακας, που θα δημιουργούνται σε συνεργασία με τους Ο.Τ.Α. σε συνέχεια ήδη υπάρχοντων σχεδίων πόλεων, με ανάλογη επέκταση των δικτύων των πόλεων αυτών. Την τάση των μετεγκαταστάσεων θα ενισχύσει και επομένως θα διευκολύνει η δημιουργία τέτοιων ΒΙ.ΠΕ. κοντά στα μεγάλα αστικά κέντρα κάθε νομού της Χώρας. Οι τοπικής κλίμακας αυτές ΒΙ.ΠΕ. θα έχουν μικρή έκταση και θα προορίζονται για εγκατάσταση μικρομεσαίων κυρίως μονάδων, χωρίς όμως να αποκλείεται και η δυνατότητα κάθε είδους μονάδας να εγκατασταθεί σ' αυτές.

Τονίστηκε ότι θα πρέπει να καθορισθεί «πακέττο» κινήτρων, γιατί κίνητρα μόνο οικονομικά αποδείχθηκε ότι είναι ανεπαρκή για την επιτυχία του θεσμού. Στο πακέττο πρέπει να περιλαμβάνονται και κίνητρα πραγματικής υφής όπως:

- α. Η συντόμευση των διαφόρων χρονοβόρων διαδικασιών αναφορικά με την νομοθέτηση, χωροθέτηση και οριοθέτηση των ΒΙ.ΠΕ. Η ΕΤΒΑ μάλιστα προτείνει η χωροθέτηση και οριοθέτηση των «μικρών», τοπικής κλίμακας ΒΙ.ΠΕ. να γίνονται μόνο με απόφαση του Νομάρχη.
- β. Ο συντονισμός των προγραμμάτων των οργανισμών Κοινής Ωφελείας καθώς και αυτών του ΥΠΕΧΩΔΕ και Νομαρχιών, με τα προγράμματα ίδρυσης των ΒΙ.ΠΕ.
- γ. Να γίνει γνωστός ο θεσμός ώστε να σταματήσει η παραπληροφόρηση που έχει ως αποτέλεσμα την δημιουργία εμποδίων για την ανάπτυξή του από τους διάφορους φορείς και το ευρύ κοινό.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1ο

ΑΝΑΛΥΣΗ ΚΙΝΗΤΡΩΝ ΓΙΑ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΣΤΙΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ

1. Εισαγωγή

Σημαντικές διευκολύνσεις και κίνητρα παρέχονται στις επιχειρήσεις που εγκαθίστανται μέσα στις Βιομηχανικές Περιοχές.

Το μέγεθος και η έκταση των κινήτρων και διευκολύνσεων είναι σημαντικά γι αυτό συμφέρει τις επιχειρήσεις να επιδιώκουν την εγκατάσταση ή τη μεταφορά τους σε Βιομηχανικές Περιοχές. Σ' αυτές βρίσκουν κατάλληλες εκτάσεις με έργα υποδομής και εξυπηρέτησεις. Συγκεκριμένα, οργανώνονται από την ΕΤΒΑ προς εξυπηρέτηση των εγκατεστημένων επιχειρήσεων:

- Πλήρη δίκτυα οδοποιίας, ύδρευσης και αποχέτευσης.
- Δίκτυα ηλεκτροφωτισμού και τηλεφωνοδοτήσεως.
- Μονάδες επεξεργασίας αποβλήτων που απαλλάσσουν και προστατεύουν τις επιχειρήσεις, καθώς και το περιβάλλον από τον κίνδυνο μολύνσεων.
- Μονάδες παροχής υπηρεσιών για την εξυπηρέτηση των επιχειρήσεων: όπως Τράπεζα, Σταθμός Πρώτων Βοηθειών κ.λπ.
- Αστική συγκοινωνία με το πλησιέστερο αστικό κέντρο για την εξυπηρέτηση των εργαζομένων και των συναλλασσομένων με τις επιχειρήσεις.

Σε μια τέτοια οργανωμένη έκταση Βιομηχανικής Περιοχής η επιχείρηση που θέλει να εγκατασταθεί ή μεταφερθεί σ' αυτή δεν χρειάζεται να κάνει τίποτε άλλο παρά μόνο να ζητήσει από τις υπηρεσίες της ΕΤΒΑ το απαραίτητο, ανάλογα με τις ανάγκες της, οικόπεδο το οποίο έχει:

- καθαρούς τίτλους ιδιοκτησίας,

σεων και των τόκων τους, *περιορίζονται στο ένα πέμπτο* (έτσι π.χ. σε μια δανειστική σύμβαση εταιρείας, τα έξοδα περιορίζονται στο 0,8% αντί του ισχύοντος 3,9% επί του δανειζομένου ποσού).

γ) *Απαλλαγή φόρου μεταβίβασης και φόρου εισοδήματος για επιχειρήσεις μεταφερόμενες και εγκαθιστάμενες μέσα σε ΒΙ.ΠΕ.*

Επιχειρήσεις που μεταφέρονται και εγκαθίστανται σε ΒΙ.ΠΕ. απαλλάσσονται της καταβολής

— φόρου μεταβίβασης και

— φόρου εισοδήματος

για το ποσό που εισπράχθηκε από την εκποίηση των μέχρι της μεταφοράς κατεχομένων υπ' αυτών οικοπέδων, ακινήτων και λοιπών εγκαταστάσεών τους, υπό τον όρο ότι το προϊόν της εκποίησης θα χρησιμοποιηθεί στο σύνολό του για τις εγκαταστάσεις εντός της ΒΙ.ΠΕ., και ότι η επιχείρηση αυτή δεν θα παύσει να λειτουργεί για μια 5ετία από της τελευταίας εκποίησής της. Τα ανωτέρω δεν ισχύουν για επιχειρήσεις που μεταφέρονται σε ΒΙ.ΠΕ. της Θεσσαλονίκης και της τώως Διοικήσεως Πρωτεύουσας.

δ) *Απλουστεύσεις διαδικασιών στην εγκατάσταση επιχειρήσεων σε ΒΙ.ΠΕ.* (Π.Δ. 279/1981 κατ' εφαρμογή του άρθρου 29 του Ν. 1116/81 που ισχύει με βάση το άρθρο 25 του Ν. 1262/82).

Οι μονάδες που εγκαθίστανται μέσα στις ΒΙ.ΠΕ. δεν χρειάζονται τις προβλεπόμενες υπό των κειμένων διατάξεων άδειες εγκατάστασης και επέκτασης παρά μόνο την άδεια λειτουργίας.

N. 742/77

Δεν απαιτείται η τήρηση της υπό της παρ. 2 του άρθρου 1 του Ν. 159/1975 προβλεπόμενης διαδικασίας για επενδύσεις που υπάγονται στους Νόμους 4171/61 και 2687/53.

Πέρα όμως από τις παραπάνω ευκολίες, παρέχονται με διαφόρους αναπτυξιακούς νόμους και τα εξής κίνητρα:

N. 1262/82, άρθρο 3 όπως τροποποιήθηκε με το Ν. 1360/83, άρθρο 10.

α) *Κίνητρα για νέες παραγωγικές επενδύσεις σε ΒΙ.ΠΕ.*

Σε επιχειρήσεις που εγκαθίστανται σε Βιομηχανικές Περιοχές ή Ζώνες της ΕΤΒΑ δίδονται οι ενισχύσεις της επόμενης ευνοϊκότερης από άποψη κινήτρων περιοχής, όσον αφορά τις επιχορηγήσεις επενδύσεων του άρθρου 4 και επιδότηση επιτοκίου του άρθρου 11 του Ν. 1262/82. Έτσι οι λειτουργούσες σήμερα ΒΙ.ΠΕ. κατανέμονται στις παρακάτω περιοχές κινήτρων (πίνακας 1).

Πίνακας 1
Κίνητρα για νέες παραγωγικές επενδύσεις σε ΒΙ.ΠΕ.

ΒΙ.ΠΕ. ανά Περιοχή Κινήτρων Ν. 1262/82	Επιχορήγηση Επενδύσεων	Ελάχιστο-Μέγιστο επιτόκιο	Αυξημένες Αποσβέσεις κατά Βάρδια
<i>Α' Περιοχή κινήτρων Ν. 1262/82</i> Θεσσαλονίκης	10%-25%	14,00%-16,70%	α. — β. 20% γ. 40%
<i>Β' Περιοχή Κινήτρων Ν. 1262/82</i> Πάτρας, Ηρακλείου, Βόλου, Λάρισας	15%-40%	11,30%-15,80%	α. 20% β. 40% γ. 80%
<i>Γ' Περιοχή Κινήτρων Ν. 1262/82</i> Καβάλας, Δράμας, Σερρών, Ιωαννίνων, Πρέβεζας, Λαμίας, Τριπόλεως	20%-50%	9,5%-14,9%	α. 35% β. 70% γ. 120%
<i>Δ' Περιοχή Κινήτρων Ν. 1262/82</i> Κομοτηνής, Ξάνθης, Κιλκίς, Φλώρινας, Αλεξ/πολης, Καλαμάτας(Μελιγαλάς), Έδεσσας (Δροσιά)	20%-50%	9,5%-14,9%	α. 50% β. 100% γ. 150%

Πίνακας 2

Κίνητρα για Εγκαταστημένες σε ΒΙ.ΠΕ. Επιχειρήσεις

	Α' ΟΜΑΔΑ ΚΙΝΗΤΡΩΝ		Β' ΟΜΑΔΑ ΚΙΝΗΤΡΩΝ		
	Επιχορήγηση της επένδυσης	Ελαχιστο - μέγιστο επιτόκιο	Αυξημένες αποσβέσεις α' βάρδια β' βάρδια γ' βάρδια	Αφολογ. εκπτώσεις επί της αξίας της επένδυσης	% ετήσιων κερδών μέχρι του οποίου μπορεί να φτάσει η αφορολ. έκπτωση
ΒΙ.ΠΕ. ανά Περιοχή Κινήτρων Ν. 1262/82					
Α' Περιοχή Κινήτρων Ν. 1262/82 Θεσσαλονίκης	10%-25%	14% -16,7%	α' 20% β' 40% γ' 80%	40%	α' 20% β' 40% γ' 80%
Β' Περιοχή Κινήτρων Ν. 1262/82 Πατρών, Ηρακλείου, Βόλου, Λάρισας	15%-40%	11,3%-15,8%	α' 35% β' 70% γ' 120%	55%	α' 35% β' 70% γ' 120%
Γ' Περιοχή Κινήτρων Ν. 1262/82 Καβάλας, Δράμας, Σερρών, Ιωαννίνων, Πρέβεζας, Λαμίας, Τρίπολης	20%-50%	9,5%-14,9%	α' 50% β' 100% γ' 150%	70%	α' 50% β' 100% γ' 150%
Δ' Περιοχή Κινήτρων Ν. 1262/82 Κομοτηνής, Ξάνθης, Κιλκίς, Φλώρινας, Αλεξανδρούπολης, Καλαμάτας (Μεγιστάς), Έδεσσας (Δροσιά)	20%-50%	9,5%-14,9%	α' 50% β' 100% γ' 150%	70%	α' 50% β' 100% γ' 150%

β) *Κίνητρα για επέκταση και εκσυγχρονισμό εγκαταστημένων σε ΒΙ.ΠΕ. μονάδων.*

Επιχειρήσεις που είναι εγκαταστημένες σε ΒΙ.ΠΕ. δικαιούνται να λάβουν την ενίσχυση της επόμενης ευνοϊκότερης από άποψη κινήτρων περιοχής από εκείνης στην οποία ευρίσκονται προκειμένου για επέκταση και εκσυγχρονισμό.

Παρακάτω δίδεται πίνακας των ΒΙ.ΠΕ. που λειτουργούν κατά περιοχή με τα αντίστοιχα κίνητρα (πίνακας 2):

γ) *Κίνητρα για μετεγκαθιστάμενες σε ΒΙ.ΠΕ. επιχειρήσεις.*

Παρέχεται επιχορήγηση για τις δαπάνες μετεγκατάστασης από την περιοχή Α στις περιοχές Β, Γ και Δ. (Άρθρο 9 Ν. 1262/82 παρ. 4 όπως τροποποιήθηκε με το Ν. 1360 άρθρο 15 παρ. 6).

Διευκρινίζεται ότι «οι δαπάνες μεταφοράς για μετεγκατάσταση υφισταμένων παραγωγικών μονάδων στην ίδια περιοχή αλλά σε βιομηχανική ή βιοτεχνική ζώνη κατά την παράγραφο 4 του άρθρου 9 του Ν. 1262/82 θεωρούνται επιχορηγούμενη παραγωγική επένδυση». (Άρθρο 1 παρ. ε του Ν. 1262/82 όπως τροποποιήθηκε με το Ν. 1360/83 άρθρο 8).

Το ποσοστό της επιχορήγησης αυτής είναι ίσο με το μέγιστο ποσοστό επιχορήγησης της περιοχής όπου η μετεγκατάσταση, αυξανόμενο κατά 15 ποσοστιαίες μονάδες. (Άρθρο 9 Ν. 1262/82).

Έτσι εμφανίζονται τα παρακάτω ποσοστά επιχορήγησης για δαπάνες μετεγκατάστασης επιχειρήσεων από μια περιοχή Α σε άλλη περιοχή κινήτρων ή Βιομηχανική Περιοχή (Πίνακας 3):

Πίνακας 3

Μετεγκατάσταση από Α Περιοχή Κινήτρων Ν. 1262/82	Επιχορήγηση
σε ΒΙ.ΠΕ. Α περιοχής κινήτρων	25%+15% = 40%
σε Β περιοχή κινήτρων	25%+15% = 40%
σε ΒΙ.ΠΕ. Β περιοχής κινήτρων	40%+15% = 55%
σε Γ περιοχή κινήτρων	40%+15% = 55%
σε ΒΙ.ΠΕ. Γ περιοχής κινήτρων	50%+15% = 65%
σε Δ περιοχή κινήτρων	50%+15% = 65%
σε ΒΙ.ΠΕ. Δ περιοχής κινήτρων	50%+15% = 65%

Σημειώνεται ότι πέραν των ανωτέρω ισχύει για όλες τις επιχειρήσεις που βρίσκονται στις ΒΙ.ΠΕ. και πρόσθετη επιχορήγηση μέχρι 15% για τις ειδικές επενδύσεις του άρθρου 9 του Ν. 1262/82, για επενδύσεις των ελλήνων εργαζομένων του εξωτερικού και των ναυτικών, για επενδύσεις των δημοτικών και κοινοτικών επιχειρήσεων κ.λπ.

δ) *Διατάξεις που αφορούν τα Βιοτεχνικά Κτίρια των ΒΙ.ΠΕ.*

Στην έννοια των «παραγωγικών επενδύσεων» του άρθρου 1 παρ. ιγ του Ν. 1262/82 περιλαμβάνεται και η «αγορά βιοτεχνικών χώρων σε τυποποιημένα βιοτεχνικά κτίρια των βιομηχανικών περιοχών ή σε πολυώροφα βιοτεχνικά κέντρα, που κατασκεύασε ή κατασκευάζει η ΕΤΒΑ Α.Ε., μόνη της ή σε συνεργασία με τον ΕΟΜΜΕΧ, καθώς και σε πολυώροφα βιοτεχνικά κτίρια που η κατασκευή τους έγινε με δανειοδότηση της ΕΤΒΑ Α.Ε. ανεξάρτητα από το χρόνο κατασκευής και χρησιμοποίησής τους».

ε) *Χρηματοδοτικά κίνητρα*

Ιδιαίτερα για τους βιοτέχνες που επιθυμούν να εγκατασταθούν σε Βιομηχανική Περιοχή προβλέπονται από το «Ειδικό Κεφάλαιο της Βιοτεχνίας» οι παρακάτω ευνοϊκές ρυθμίσεις ως προς τη χρηματοδότησή τους:

ι) Χορηγούνται δάνεια για την αγορά ετοιμών εργαστηρίων σε Βιομηχανικές Περιοχές με ανώτατο όριο δανείου 12.000.000 και

ιι) Χορηγούνται δάνεια που καλύπτουν μέχρι 80% τη δαπάνη ανέγερσης κτιριακών εγκαταστάσεων σε ΒΙ.ΠΕ.

Τέλος η ΕΤΒΑ για τους επενδυτές έχει θεσπίσει:

ι) Η πώληση των γηπέδων μέσα σε ΒΙ.ΠΕ. να γίνεται με δόσεις, δηλαδή προκαταβάλλεται το 20-30% της αξίας του γηπέδου, και το υπόλοιπο εξοφλείται σε 15 ίσες εξαμηνιαίες δόσεις με επιτόκιο το ισχύον εκάστοτε για τη δανειοδότηση της βιομηχανίας σε πάγιες εγκαταστάσεις και

ιι) Σε επιχειρήσεις που δανειοδοτούνται από αυτήν και εγκαθίστανται σε Βιομηχανικές Περιοχές να έχουν μειωμένες εμπράγματος ασφάλειες σε σχέση με εκείνες που είναι συνήθως απαραίτητες.

Για την παραχώρηση βιομηχανικών και βιοτεχνικών γηπέδων ή κτιρίων στις Βιομηχανικές Περιοχές, οι ενδιαφερόμενοι πρέπει να υποβάλλουν σχετική αίτηση με οικονομικά και τεχνικά στοιχεία.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2ο

ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΚΑΤΑΡΤΙΣΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ ΙΔΡΥΣΗΣ, ΟΡΓΑΝΩΣΗΣ ΚΑΙ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ

1. Εισαγωγή

Καμιά ανάλυση του θεσμού των Βιομηχανικών Περιοχών δεν μπορεί να θεωρηθεί ολοκληρωμένη αν δεν περιλαμβάνει μια αξιολόγηση αυτού, με την έννοια ότι σταθμίζονται τα αποτελέσματά του σε σχέση με τους στόχους που θέτει κατά την έναρξή του. Η δημιουργία μιας ΒΙ.ΠΕ. είναι μια επιχειρηματική προσπάθεια (business venture) ακόμα και αν δεν υπάρχει η απαίτηση να παρουσιασθούν κέρδη, με την συμβατική έννοια του όρου. Είναι δε επιχειρηματική προσπάθεια επειδή απαιτεί την δέσμευση σημαντικών επενδυτικών κεφαλαίων του δημοσίου ή/και ιδιωτικού τομέα, και περικλείει ένα μεγάλο βαθμό κινδύνου. Είναι επομένως χρέος του φορέα της επένδυσης αυτής να ελαχιστοποιεί τον κίνδυνο με την εκπόνηση μιας όσο γίνεται πληρέστερης μελέτης σκοπιμότητας. Όπως επισημάνθηκε στο πρώτο κεφάλαιο της παρούσας μελέτης, οποιοσδήποτε υπολογισμός ενός ποσοστού απόδοσης στα κεφάλαια που έχουν επενδυθεί σε ένα τέτοιο πρόγραμμα, οδηγεί a priori σε λανθασμένες εκτιμήσεις για την χρησιμότητα ή «επικερδότητα» του θεσμού. Εφ' όσον ο κύριος αντικειμενικός σκοπός του είναι η εθνική και τοπική ανάπτυξη, η «απόδοση» αυτή θα πρέπει καλύτερα να μετρηθεί σε όρους αυξημένου βιομηχανικού προϊόντος και απασχόλησης καθώς και προστασίας του περιβάλλοντος σε εθνικό ή τοπικό επίπεδο.

Στην Ελλάδα η εφαρμογή του προγράμματος ΒΙ.ΠΕ. προϋποθέτει την δέσμευση σημαντικού μεγέθους δημοσίων πόρων. (Το 40% των έργων υποδομής καλύπτεται από τον Κρατικό Προϋπολογισμό - Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων). Αν ληφθεί υπόψη το γεγονός ότι υπάρχουν και άλλες κυβερνητικές δεσμεύσεις, το βασικό μέλημα μιας

μελέτης σκοπιμότητας θα είναι να εξετάσει αν οι πόροι αυτοί μπορούν να χρησιμοποιηθούν επωφελέστερα για την ικανοποίηση κάποιας άλλης ανάγκης, ή έστω της ίδιας, αλλά με άλλα μέσα οικονομικής πολιτικής όπως π.χ. επιδοτήσεις στις επιχειρήσεις ή φορολογικές απαλλαγές για την εγκατάστασή τους σε προεπιλεγμένες περιοχές.

Για να εκτιμηθεί λοιπόν το λεγόμενο κόστος εναλλακτικής χρήσης των κεφαλαίων αυτών είναι απαραίτητο να γνωρίζουμε τι μπορεί να προσφέρει ένα πρόγραμμα ΒΙ.ΠΕ. για την πραγματοποίηση των εθνικών στόχων που αφορούν την ανάπτυξη και χωροταξική κατανομή της βιομηχανίας, την ανάπτυξη της περιφέρειας, και την προστασία του περιβάλλοντος.

Σε ό,τι ακολουθεί γίνεται μια προσπάθεια περιγραφής της μεθοδολογίας για την αξιολόγηση του θεσμού, δια μέσου του εντοπισμού των θεμάτων που πρέπει να περιλαμβάνει η μελέτη μιας Βιομηχανικής Περιοχής.

2. Υπόδειγμα κατάρτισης μελέτης σκοπιμότητας για την ίδρυση Βιομηχανικής Περιοχής

2.1. Γενικά

Η μελέτη σκοπιμότητας για την ίδρυση μιας ΒΙ.ΠΕ. δεν μπορεί να είναι μια ανάλυση κόστους-οφέλους με την τυπική έννοια του όρου γιατί η ίδια η σκοπιμότητα ίδρυσης μιας ΒΙ.ΠΕ. δεν προσφέρεται για τέτοιου είδους ανάλυση για δύο λόγους: *Πρώτον*, μεταξύ των ωφελειών υπάρχουν μερικές που δε μπορούν να εκφρασθούν σε χρηματικούς όρους. Χρειάζεται επομένως να γίνουν πάρα πολλές παραδοχές, τόσες πολλές όμως που τα αποτελέσματα που θα βασίζονται σ' αυτές δεν θα εμπνέουν εμπιστοσύνη. *Δεύτερον*, η μέθοδος της ανάλυσης κόστους-οφέλους από την φύση της εξετάζει αν τα οφέλη που προέρχονται από την εφαρμογή κάποιας πολιτικής είναι μεγαλύτερα από τα κόστη που σχετίζονται με την πολιτική αυτή. Επομένως δεν εξετάζει το θέμα αν η εν λόγω πολιτική έχει συντελέσει στην επίτευξη των προκαθορισμένων στόχων.

Για την αξιολόγηση κάθε επενδυτικού προγράμματος είναι απαραίτητος ο υπολογισμός της απόδοσης που προέρχεται από την επένδυση αυτή. Στην περίπτωση των ΒΙ.ΠΕ. η απόδοση αυτή πρέπει να υπολογίζεται σε όρους κάποιας ετήσιας προσόδου ως ποσοστού

της συνολικής επενδυτικής δαπάνης για υποδομή, εγκαταστάσεις και τεχνικές υπηρεσίες. Χαρακτηριστικά αναφέρεται,¹ ότι η Διεθνής Τράπεζα για να χρηματοδοτήσει ένα πρόγραμμα ΒΙ.ΠΕ. απαιτεί μια καθαρή απόδοση ίση με την συνολική επενδυτική δαπάνη, προεξοφλούμενη με 10% το χρόνο για 20 χρόνια. Ο υπολογισμός μιας τέτοιας προσόδου πρέπει να βασίζεται πάνω σε μια ξεκάθαρη και αυστηρά προκαθορισμένη έννοια απόδοσης και των συστατικών στοιχείων αυτής που στην περίπτωση αυτή είναι οι ετήσιες εισπράξεις, από τις πωλήσεις ή ενοικιάσεις γης ή λοιπού εξοπλισμού και υπηρεσιών στη ΒΙ.ΠΕ.

Το γεγονός ότι σε πολλές ΒΙ.ΠΕ. η τιμή πώλησης των γηπέδων καθορίζεται από μη οικονομικά κριτήρια, δεν μειώνει την χρησιμότητα της παραπάνω μεθόδου. Αντίθετα δίνει την δυνατότητα στους μελετητές της επένδυσης να εκτιμήσουν την επί πλέον επιβάρυνση που απαιτεί το Έργο αυτό, δηλ. με άλλα λόγια να εκτιμήσουν το κόστος της πολιτικής που ασκείται με την κατασκευή της συγκεκριμένης ΒΙ.ΠΕ. Έτσι μόνον μπορεί να γίνει σύγκριση με το κόστος των άλλων κοινωνικών χρήσεων των δημοσίων πόρων, που έγινε αναφορά παραπάνω, καθώς και με το κόστος εύρεσης των κεφαλαίων που επενδύονται από τον φορέα. Το τελευταίο αυτό κόστος υπολογίζεται με βάση τα επιτόκια

α. που δανείζει η Τράπεζα και μόνο για τα ποσά που καλύπτονται από εντόκους χρηματοδοτήσεις και

β. που δανείζεται από την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων.

Θα πρέπει να τονισθεί επίσης ότι η αντίληψη που επικρατεί σύμφωνα με την οποία η ύπαρξη κάποιας μορφής «κέρδους» πρέπει να αποκλείεται επειδή ο φορέας είναι δημόσιος, είναι τουλάχιστον λανθασμένη. Η δέσμευση εθνικών πόρων (ανθρώπινων και υλικών) δεν είναι χωρίς κόστος, επομένως δεν επιτρέπεται η απεμπόληση κάθε έννοιας κέρδους.

Το θέμα τίθεται διαφορετικά: Ποιος καρπούται το «κέρδος» και πώς χρησιμοποιείται; Μπορεί να διατίθεται για την μείωση της τιμής των γηπέδων της ίδιας ή κάποιας άλλης ΒΙ.ΠΕ. για λόγους βιομηχανικής ή/και περιφερειακής πολιτικής, δηλ. γίνεται ανακύκλωση αυτού, επειδή ακριβώς ο φορέας της επένδυσης είναι δημόσιος. Πάντως το ποσοστό της απόδοσης πρέπει να υπάρχει και να υπολογίζεται.

Η εκτίμηση της ετήσιας απόδοσης από πωλήσεις ή/και ενοικιά-

1. UNIDO, (1978), σελ. 18-19 και 92.

σεις επιβάλλει στον ερευνητή μια εξονυχιστική έρευνα που αφορά τις τάσεις της αγοράς βιομηχανικής γης όπως διαμορφώνεται κάτω από την επίδραση διάφορων παραγόντων όπως οι διάφοροι νόμοι περί κινήτρων, η ύπαρξη κοινωνικής υποδομής της περιοχής (οδικά δίκτυα, λιμάνια, αεροδρόμια κ.λπ.) και άλλες κοινωνικές εξυπηρετήσεις. Γι' αυτό θα γίνει εκτενέστερη αναφορά παρακάτω.

Ο υπολογισμός όμως μόνο μιας τέτοιας προσόδου είναι ελάχιστα χρήσιμος, γιατί, όπως παρατηρήθηκε και παραπάνω, η απόδοση της δέσμευσης του δημόσιου χρήματος σε ένα τέτοιο πρόγραμμα αποτελεί μια έννοια πάρα πολύ στενή που δεν δίνει τα οφέλη του προγράμματος σε όλη τους την διάσταση. Εφ' όσον ο πρωταρχικός στόχος μιας τέτοιας επένδυσης είναι η προώθηση της εθνικής ή τοπικής ανάπτυξης, η απόδοσή της πρέπει να μετρηθεί σε όρους αύξησης της βιομηχανικής απασχόλησης και του προϊόντος και γενικότερα μιας ενεργοποίησης του εθνικού ανθρώπινου και υλικού κεφαλαίου.

Μια μελέτη σκοπιμότητας για την δημιουργία ΒΙ.ΠΕ. πρέπει να έχει ως οδηγό τους αντικειμενικούς στόχους που προσδοκάται η δημιουργία της εν λόγω περιοχής να εξυπηρετήσει. Ανάλογα λοιπόν με τους στόχους αυτούς θα πρέπει να αποφασίζεται η συγκεκριμένη τοποθεσία της, το μέγεθός της, το είδος της υποδομής που θα κατασκευασθεί και η πιθανή επιλογή των μονάδων που θα εγκατασταθούν.

Με λίγα λόγια, η μελέτη αυτή θα πρέπει να είναι σε θέση να απαντά σε διάφορα ερωτήματα που καθορίζουν τις συνθήκες και προϋποθέσεις κάτω από τις οποίες γίνεται απαραίτητη η δημιουργία μιας ΒΙ.ΠΕ. Οι προϋποθέσεις αυτές θα πρέπει να καθορίζονται όχι μόνο από τις απαιτήσεις της αστικής και περιφερειακής ανάπτυξης αλλά και από κοινωνικές και οικονομικές απόψεις του παρόντος και του μέλλοντος.

2.2. Περιεχόμενο της μελέτης

Η μελέτη σκοπιμότητας σύμφωνα με γενικά αποδεκτά κριτήρια βασίζεται:

- α. σε πραγματικά στοιχεία και
- β. σε λογικές παραδοχές.

Οι τελευταίες με τη σειρά τους δεν πρέπει να είναι εξωπραγματικές, αλλά πρέπει να είναι σύμφωνες με τις διάφορες διαχρονικές τάσεις που παρατηρούνται στα στατιστικά δεδομένα που επηρεάζουν την οικονομικότητα των ΒΙ.ΠΕ. Στις παραδοχές αυτές θα πρέπει να

βασιστούν οι προβολές της ζήτησης και της τιμής του «προϊόντος», που με τη σειρά τους θα αποτελέσουν την βάση για τον προγραμματισμό των ΒΙ.ΠΕ.

Μια μελέτη σκοπιμότητας για τη δημιουργία ΒΙ.ΠΕ. πρέπει να δίδει απάντηση στο βασικό ερώτημα: «Ποιές είναι οι συνθήκες που κάνουν απαραίτητη τη δημιουργία μιας ΒΙ.ΠΕ.;

» Αυτές πρέπει να αναλυθούν όχι μόνο από την οπτική γωνία της αστικής ή περιφερειακής ανάπτυξης, αλλά επίσης και από την κοινωνική και οικονομική άποψη, τώρα και στο εγγύς μέλλον.

Για την λήψη της απόφασης διενέργειας της επένδυσης, χρειάζεται να γίνουν λεπτομερείς διερευνήσεις, σε μία σειρά θεμάτων που έχουν ως συνισταμένη τους την παραπάνω ερώτηση. Στη συνέχεια δίδονται τα θέματα αυτά με τα οποία πρέπει να απασχοληθεί μια μελέτη σκοπιμότητας.

Οι προδιαγραφές² που ακολουθούν διαφοροποιούνται ανάλογα με το εάν ο τόπος δημιουργίας της ΒΙ.ΠΕ. έχει προεπιλεγεί, αν δηλαδή η ΒΙ.ΠΕ. είναι ήδη οριοθετημένη ή έχει επιλεγεί από τοπικούς φορείς, ή αν εναπόκειται στους μελετητές να προσδιορίσουν τον τόπο ή τους τόπους που κρίνονται κατάλληλοι γι' αυτά.

Ανεξάρτητα, όμως, από το αν συντρέχει ή όχι η πρώτη προϋπόθεση, ο μελετητής θα αξιολογήσει τον οριζόμενο τόπο εγκατάστασης με βάση τα κριτήρια που καθορίζονται στη συνέχεια. Το αποτέλεσμα της αξιολόγησης αυτής ενδεχόμενα να είναι αρνητικό, για τον προεπιλεγέντα τόπο εγκατάστασης, πράγμα που θα πρέπει ληφθεί υπόψη στην εξέλιξη της μελέτης. Πιο συγκεκριμένα, η δημιουργία μιας ΒΙ.ΠΕ. σε τοποθεσία που δεν κρίνεται κατάλληλη σύμφωνα με το παραπάνω, θα διογκώσει το κόστος της επένδυσης, και το όλο Έργο θα παρουσιάσει μειωμένα ή αρνητικά αποτελέσματα από ιδιωτικοοικονομική άποψη για τον φορέα του. Η αξιολόγηση όμως, θα πρέπει να προχωρήσει τότε στις επιπτώσεις που θα έχει στο σύνολο της Εθνικής Οικονομίας και να αποτιμηθούν πλέον τα αποτελέσματα σε όρους αυξημένου βιομηχανικού προϊόντος και απασχόλησης, καθώς επίσης και προστασίας του περιβάλλοντος.

Έτσι δημιουργήθηκαν 2 τύποι προδιαγραφών: Α' και Β'. Ο τύπος Α' αναφέρεται σε μελέτες, όπου δεν έχει καθορισθεί ο τόπος εγκατάστασης ΒΙ.ΠΕ. και ο τύπος Β' σε μελέτες όπου υπάρχει επιλεγμένος τόπος εγκατάστασης ΒΙ.ΠΕ.

2. Οι προδιαγραφές αυτές Τύπου Α' και Β' έγιναν σε συνεργασία με την οικονομολόγο της ΕΤ.ΒΑ. Α.Ε., κ. Σταυρούλα Μαγγανά-Κακαουνάκη, Προϊσταμένη του Τμήματος Προγράμματος και Πολιτικής της Δ/σης ΠΑΒΥ.

ΤΥΠΟΣ Α΄

ΠΡΟΔΙΑΓΡΑΦΕΣ

ΜΕΛΕΤΗΣ ΣΚΟΠΙΜΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑΣ ΟΠΟΥ ΔΕΝ ΕΧΕΙ ΚΑΘΟΡΙΣΘΕΙ Ο ΤΟΠΟΣ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΒΙΠΕ

1. Αξιολόγηση των δυνατοτήτων ανάπτυξης της υπό μελέτη περιοχής

1.1. Εξέλιξη του πληθυσμού

Παρελθούσα και προβλεπόμενη εξέλιξη πληθυσμού λόγω γεννήσεων, εσωτερικής και εξωτερικής μετανάστευσης κ.λπ. καθώς και εξέλιξη ενεργού πληθυσμού κατά τομείς οικονομικής δραστηριότητας.

Έχει παρατηρηθεί ότι η βιωσιμότητα της βιομηχανικής ανάπτυξης συνδέεται ευθέως με το μέγεθος της γειτονικής πόλης ή μητροπολιτικού κέντρου και αντιστρόφως ανάλογα με την απόσταση από ένα μεγάλο κέντρο.

1.2. Ανάλυση των δυνατοτήτων και προοπτικών ανάπτυξης του δευτερογενούς τομέα

α) Αριθμός και φύση των επιχειρήσεων της περιοχής

Θα διαμορφωθούν προβλέψεις για τις τάσεις εξέλιξης των μεγεθών που σχετίζονται με την ανάπτυξη της βιομηχανίας. Τα μεγέθη αυτά αφορούν:

- Τάση βιομηχανικής παραγωγής και απασχόλησης.
- Τάση αύξησης αριθμού βιομηχανιών.
- Τάση συγχώνευσης μονάδων.
- Τάση αστικοποίησης του πληθυσμού (δηλ. μέσος ετήσιος ρυθμός μεταβολής του αστικού πληθυσμού σε σχέση με το συνολικό πληθυσμό της περιοχής).
- Προοπτικές διαφόρων κλάδων που ήδη υπάρχουν στην περιοχή (δηλ. αναφορά στα διάφορα εθνικά προγράμματα που αφορούν τους κλάδους αυτούς).
- Εκφρασθείσα ζήτηση για βιομηχανική-βιοτεχνική εγκατάσταση στην περιοχή.
- Βαθμός χωροταξικής συγκέντρωσης των βιομηχανικών μονάδων. Αυτός ευρίσκεται με την εφαρμογή του τύπου του Συντελεστή Εξειδίκευσης μιας Περιοχής:

$$Cs = \frac{1}{100} \left\{ \frac{a_{ij}}{\sum_{i=1}^n a_{ij}} - \frac{\sum_{j=1}^k a_{ij}}{\sum_{j=1}^k \sum_{i=1}^n a_{ij}} \right\}$$

όπου: a_{ij} = η απασχόληση του κλάδου i στην περιφέρεια j
 $\sum_{i=1}^n a_{ij}$ = η συνολική απασχόληση στη μεταποίηση στην περιφέρεια j
 $\sum_{j=1}^k a_{ij}$ = η απασχόληση του κλάδου i στο σύνολο της Χώρας
 $\sum_{j=1}^k \sum_{i=1}^n a_{ij}$ = η συνολική απασχόληση στη μεταποίηση στο σύνολο της Χώρας
κλάδοι: $i = 1, 2, 3, \dots, n$, περιφέρειες: $j = 1, 2, 3, \dots, k$.

Ο συντελεστής αυτός κυμαίνεται μεταξύ 0 και 1. Όταν $Cs = 0$, τότε η απασχόληση του κλάδου κατανέμεται στις περιοχές, όπως ακριβώς κατανέμεται η συνολική απασχόληση της χώρας στις περιοχές. Όταν $Cs = 1$, τότε ολόκληρη η απασχόληση του κλάδου συγκεντρώνεται στην περιοχή. Συνεπώς όσο μεγαλύτερος είναι ο συντελεστής τόσο μεγαλύτερη εξειδίκευση παραγωγής παρουσιάζει η περιοχή.

β) Διαθεσιμότητα εργατικού δυναμικού και *Management*

Εξέταση δυνατοτήτων τεχνικής εκπαίδευσης μέσω ΤΕΙ ή άλλων Σχολών διαφόρων επιπέδων. Το μέγεθος της ανεργίας στην περιοχή είναι ένας καλός δείκτης διαθεσιμότητας εργατικού δυναμικού. Μια περιοχή χωρίς μέτρια έστω εξειδικευμένο εργατικό δυναμικό δεν είναι κατάλληλη να φιλοξενήσει μια ΒΙ.ΠΕ. Αν όμως, πληρεί άλλα κριτήρια, θα πρέπει να γίνει σοβαρή σκέψη να αρχίσουν προγράμματα εκπαίδευσης του υπάρχοντος δυναμικού πριν ακόμα από την εγκατάσταση μονάδων. Αναφορικά με την ύπαρξη επιχειρηματικότητας στην περιοχή (*Management*) δεν μπορεί να περιμένει κανείς την ύπαρξή της σε μια αγροτική περιοχή. Πρέπει να εξετασθεί η διαθεσιμότητα του συντελεστή αυτού και τρόποι να προσελκυσθεί σε περίπτωση απουσίας του.

γ) Διαθεσιμότητα πρώτων υλών:

Πρέπει να γίνει αναφορά στη διαθεσιμότητα των πρώτων υλών για επεξεργασία, στην ποιότητα και ποσότητά τους καθώς και στην οικονομικότητα της επεξεργασίας τους.

δ) Υπάρχουσες Υπηρεσίες:

Μέγεθος και ποικιλία υπαρχουσών κρατικών και άλλων υπηρεσιών στην περιοχή. Εδώ εμπίπτει μια μεγάλη ποικιλία υπηρεσιών που

απαιτεί διερεύνηση, όπως η δυνατότητα εξεύρεσης κατοικίας για το νέο εργατικό δυναμικό, η βοήθεια που μπορούν να προσφέρουν οι τοπικές Αρχές για διάφορα ειδικά θέματα, οι δυνατότητες ψυχαγωγίας και κοινωνικής δραστηριότητας, οι δυνατότητες επικοινωνίας (οδικά, σιδηροδρομικά δίκτυα, τηλεφωνικά και δίκτυα ΤΕΛΕΞ κ.λπ.), η λειτουργία συνεργείων συντήρησης και παροχής υπηρεσιών, εφοδιασμού των μονάδων με ανταλλακτικά κ.λπ.

ε) *Ύπαρξη Βιομηχανικής Υποδομής:*

Διερεύνηση των διαθεσίμων και προγραμματιζομένων δικτύων υποδομής: ηλεκτρισμού, τηλεφωνοδότησης, υδροδότησης της περιοχής, αποχέτευσης, οδικών, σιδηροδρομικών και λοιπών συγκοινωνιακών.

στ) *Μέγεθος Αγοράς:*

Αυτή προσδιορίζεται από το μέγεθος και την τάση μεταβολής των εισοδημάτων στην περιοχή. Ένας άλλος καλός δείκτης του μεγέθους της αγοράς προκύπτει από τη διερεύνηση της ποσότητας των αγαθών που έφεραν οι κυριότεροι διανομείς στην περιοχή. Βέβαια θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη ότι το μέγεθος της αγοράς για τη βιομηχανία δεν περιορίζεται μόνο στην εν λόγω περιφέρεια.

1.3. Συμπεράσματα

Με βάση την προηγηθείσα ανάλυση θα συνοψιστούν τα κυριότερα συμπεράσματα αναφορικά με τις τάσεις που δημιουργούνται και τις δυνατότητες αξιοποίησης του υπάρχοντος δυναμικού της περιοχής.

1.4. Προϋποθέσεις Ανάπτυξης Βιομηχανικής Περιοχής

Στην υπό μελέτη περιοχή θα πρέπει να εξεταστεί:

- Κάτω από ποιες προϋποθέσεις είναι δυνατή η ανάπτυξη μιας ή πολλών Βιομηχανικών Περιοχών.
- Ποιοι είναι οι θετικοί και οι αρνητικοί παράγοντες ύπαρξής της στην υπό μελέτη περιοχή με βάση τα σημερινά δεδομένα.
- Ποιές είναι οι προοπτικές ανάπτυξής της με βάση τα γενικότερα σχέδια που έχουν γίνει για την περιοχή.
- Τι τύπος ΒΙ.ΠΕ. μπορεί να αναπτυχθεί (τοπικής ή εθνικής σημασίας ή κλαδική).

— Κριτήρια επιλογής κλάδων προς εγκατάσταση στη ΒΙ.ΠΕ.

2. Εκτίμηση μεγεθών

Με βάση τα όσα θα αναπτυχθούν στο προηγούμενο κεφάλαιο ο μελετητής θα προχωρήσει στην ανάλυση των παρακάτω στοιχείων και θα εκτιμήσει το μέγεθος της Βιομηχανικής Περιοχής που πρέπει να δημιουργηθεί για να καλύψει ανάγκες τουλάχιστον μιας 20ετίας.

2.1. Πρόβλεψη αριθμού, μεγέθους και είδους των οικονομικών δραστηριοτήτων που μπορούν να εγκατασταθούν στη ΒΙ.ΠΕ. στην επόμενη 20ετία

Με τις παραπάνω προβλέψεις και τη χρήση των γενικά αποδεκτών Standards, μπορούν να προσδιοριστούν:³

- Το συνολικό μέγεθος της Βιομηχανικής Περιοχής και το μέγεθος της εκμεταλλεύσιμης έκτασης.
- Το συνολικό μέγεθος απασχόλησης της ΒΙ.ΠΕ. όπου θα διακρίνονται οι νέες θέσεις εργασίας καθώς και οι απασχολήσεις από μετεγκατάσταση επιχειρήσεων.

2.2. Πρόβλεψη ρυθμού ζήτησης βιομηχανικής γης

- Ποια θα είναι η ζήτηση βιομηχανικών-βιοτεχνικών γηπέδων στα επόμενα πέντε χρόνια και κατ' επέκταση στη ΒΙΠΕ.
- Ποιο θα είναι το οικονομικό μέγεθος ανάπτυξης της ΒΙ.ΠΕ. σε πρώτη φάση.
- Ανάγκες της ΒΙ.ΠΕ. σε βασικές εξυπηρετήσεις (υδροδότηση, ενέργεια, τηλεφωνοδότηση, όγκος αποβλήτων):
 - α) στα επόμενα 5 χρόνια
 - β) στα επόμενα 20 χρόνια.

2.3. Ανάγκες της ΒΙ.ΠΕ. σε βασικές χρήσεις γης

Ανάλογα με τον τύπο της ΒΙ.ΠΕ. που θα καθορισθεί θα προσδιορίζονται παραπέρα και οι γενικές αρχές ρυμοτόμησης της Βιομηχανικής Περιοχής (εκτίμηση αναγκών σε στεγασμένη επιφάνεια, κοινόχρηστους χώρους και λοιπές χρήσεις).

3. Βλ. Ν. Κόνσολα (1970), σελ. 101-103.

3. Επιλογή του τόπου εγκατάστασης ΒΙ.ΠΕ.

Στην περίπτωση αυτή η επιλογή της περιοχής θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη της τις προβλέψεις που γίνονται σε επίπεδο εθνικού προγραμματισμού και χωροταξικού σχεδιασμού, αναφορικά με τη βιομηχανική, περιφερειακή και αστική ανάπτυξη, ώστε να μην υπάρχει κίνδυνος μελλοντικής σύγκρουσης στις χρήσεις γης. Επιπλέον η διερεύνηση αυτή θα πρέπει να περιέχει αναφορές στα εξής σημεία:

- 3.1. Εντοπισμός ευρύτερων εκτάσεων που είναι κατάλληλες για τη βιομηχανική - βιοτεχνική χρήση. Θα ληφθούν υπόψη υφιστάμενα χωροταξικά και ρυθμιστικά σχέδια και λοιπές αναπτυξιακές μελέτες.
- 3.2. Ανάλυση κάθε εναλλακτικής θέσης με βάση τα θεσμοθετημένα κριτήρια της ΕΤΒΑ Α.Ε. και αξιολόγηση αυτών με βάση τα πλεονεκτήματα και μειονεκτήματά τους.

Πιο συγκεκριμένα στην αξιολόγηση των διαφόρων διαθεσίμων για βιομηχανική χρήση χώρων προβλέπεται η εξέταση των εξής θεμάτων:

Φυσικά Δεδομένα

- Υδροδότηση ΒΙ.ΠΕ.: Για να μπορεί να υδροδοτηθεί προσωρινά η ΒΙ.ΠΕ. θα πρέπει η προτεινόμενη θέση για εγκατάσταση να εξασφαλίζει τις άμεσες ανάγκες σε νερό, είτε μέσω σύνδεσης με κοινοτικό δίκτυο, είτε με άμεση εκμετάλλευση άλλων υδάτινων πόρων στην περιοχή (ελάχιστη ημερήσια κατανάλωση νερού $1,5 \text{ m}^3/\text{στρ. μικτό}$, όταν δεν εγκαθίστανται μονάδες με ιδιαίτερες απαιτήσεις σε νερό).
- Ύπαρξη φυσικού αποδέκτη για την αποχέτευση των αποβλήτων της ΒΙ.ΠΕ.
- Δυνατότητα σύνδεσης με ηλεκτρικό ρεύμα και τηλεφωνικό δίκτυο.
- Κλίση εδάφους επιθυμητή της τάξεως του 3% (και σε μικρά τμήματα της τάξεως του 8%).
- Τυχόν κάλυψη του οικοπέδου από φυσική βλάστηση (ελαιώνες, πευκάνες, άλλα δένδρα, θάμνοι κ.λπ.) και η δυνατότητα για αποψίλωσή της.
- Τυχόν δυσμενή αποτελέσματα από την αποψίλωση της φυσικής

- βλάστησης σε συνδυασμό με τις τυχόν έντονες κλίσεις του χώρου.
- Φυσικά όρια της θέσης και δυνατότητες επέκτασης (φυσικά εμπόδια ή προβλεπόμενα από την εφαρμογή προγραμμάτων).

Πολοδομικά – Χωροταξικά Δεδομένα:

- *Απόσταση προτεινόμενης θέσης* από την πλησιέστερη αστική συγκέντρωση, όχι μεγαλύτερη των 3-5 χλμ., όταν πρόκειται για ΒΙ.ΠΕ. μέχρι 500 στρ. κι όχι μεγαλύτερη των 7-10 χλμ., όταν πρόκειται για ΒΙ.ΠΕ. μέχρι 1.000 στρ.
- *Προσπελασιμότητα περιοχής:* Να υπάρχει δηλαδή άμεση επαφή της προτεινόμενης θέσης με το κύριο οδικό δίκτυο, έτσι ώστε να μην δημιουργούνται καθυστερήσεις στην κατασκευή των έργων προσέγγισης στη ΒΙ.ΠΕ.
- *Ενότητα περιοχής:* Αυτό σημαίνει ότι η προτεινόμενη θέση να είναι ενιαία κι όχι διάσπαρτη σε τμήματα.
- *Χρήσεις εδάφους, κτιριακά έργα και αναπτύξεις ή άλλα στοιχεία* του δομημένου περιβάλλοντος μέσα και γύρω από την μελετώμενη θέση που ενδεχόμενα θα επηρεάσουν θετικά ή αρνητικά, θα αποτελέσουν στοιχεία έλξης ή άπωσης και θα απαιτήσουν ιδιαίτερη προσοχή στο στάδιο των προτάσεων.
- *Αναζήτηση των πλησιέστερων εγκαταστάσεων κοινωνικής υποδομής και συναφών εξυπηρετήσεων* (υγειονομικά κέντρα και σταθμοί πρώτων βοηθειών, αστυνομικών τμημάτων, τραπεζών, ταχυδρομείων, πρατηρίων βενζίνης, εργατικών κέντρων και κέντρων νεότητας κλπ.) και βαθμός εξυπηρέτησής τους.
- *Εκτίμηση της δυνατότητας εξυπηρέτησης του οικοπέδου* από λεωφορειακές γραμμές (υπάρχουσες ή μελλοντικές). Αντιδράσεις τοπικών φορέων (τύπου ΚΤΕΛ) σε νέα γραμμή, επέκταση υπάρχουσας γραμμής κ.λπ.

Οικονομικά δεδομένα:

- Η προτεινόμενη θέση πρέπει να εντάσσεται σε άγονες εκτάσεις κι όχι σε καλλιεργήσιμες.
Προτιμώνται δημόσιες κοινοτικές ή δημοτικές εκτάσεις από ιδιωτικές και αυτό για την ταχύτερη απόκτηση της γης.
- Πρέπει να αποφεύγονται περιοχές με περιορισμούς ως προς τη χρήση ή άλλες εργασίες (τουριστικοί, αρχαιολογικοί χώροι).

- Τιμές πώλησης οικοπέδων εντός και εκτός της προτεινόμενης θέσης για εγκατάσταση της ΒΙ.ΠΕ.

3.3. Πρόταση

Η τελική πρόταση για την εγκατάσταση της Βιομηχανικής Περιοχής θα συζητείται με τους εκπροσώπους της ΕΤΒΑ. Ο μελετητής θα παρουσιάζει σε επεξεργασμένη μορφή όλα τα παραπάνω στοιχεία ανάλυσης και στη συνέχεια θα εκθέσει τη μεθοδολογία για την αξιολόγηση του χώρου και θα θέτει στην κρίση της ΕΤΒΑ τα συμπεράσματά του ως προς την καταλληλότητα για την ίδρυση της ΒΙ.ΠΕ.

4. Γενικό σχέδιο ρυμοτόμησης του προτεινόμενου χώρου εγκατάστασης ΒΙ.ΠΕ.

Η ρυμοτόμηση της Βιομηχανικής Περιοχής στην προτεινόμενη θέση εγκατάστασης σκοπό έχει να παρουσιάσει την οργάνωση του χώρου κατά χρήσεις εδάφους, πώς αυτές είναι συμβιβαστές μεταξύ τους και με τον περιβάλλοντα χώρο, πώς προσαρμόζονται στις απαιτήσεις του οικοπέδου (δεδομένων των πλεονεκτημάτων και των μειονεκτημάτων του), πώς εξυπηρετούνται από τα δίκτυα μεταφορών της περιοχής και, τέλος, πώς συμβάλλουν στην εν γένει ανάπτυξη της περιοχής.

Συγκεκριμένα, η πρόταση ρυμοτόμησης θα περιλαμβάνει τη χωροθέτηση των βιομηχανικών και βιοτεχνικών οικοπέδων, των συγκροτημάτων βιοτεχνικών και χειροτεχνικών κτιρίων, των κοινόχρηστων κτιρίων, των ελεύθερων χώρων κ.λπ. Αν κριθεί αναγκαίο, η πρόταση θα συνοδεύεται από τύπους ή μεγέθη βιομηχανικών-βιοτεχνικών οικοπέδων, από οδηγίες και κατευθυντήριες γραμμές κυκλοφοριακής διευθέτησης (εισόδου/εξόδου αυτοκινήτων), όρους δόμησης (ύψος ορόφων, κάλυψη κ.λπ.) που αφορούν τις κτιριακές εγκαταστάσεις, και από πρόταση ειδικών κανονισμών που αφορούν τη χρήση ή τους όρους δόμησης κατά τομείς (περιοχές) του βιοτεχνικού πάρκου.

Ένα ειδικό θέμα που θα τύχει ιδιαίτερης προσοχής στην πρόταση ρυμοτόμησης της Βιομηχανικής Περιοχής είναι το οδικό δίκτυο. Προτάσεις που θα διατυπωθούν συγκεκριμένα θα αφορούν την εσωτερική κυκλοφορία (Ι.Χ. αυτοκινήτων και φορτηγών), τους χώρους

στάθμευσης, τις εισόδους/εξόδους στην περιοχή και τις δυνατότητες και προοπτικές σύνθεσης του εσωτερικού δικτύου με το υπάρχον εθνικό ή επαρχιακό δίκτυο.

Ανάλογα με το τι θα υποδείξει η φάση της αξιολόγησης του χώρου, ενδεχόμενα να διατυπωθούν και προτάσεις για την εξυπηρέτηση της Βιομηχανικής Περιοχής και με τα άλλα συστήματα τεχνικής υποδομής: ύδρευση (από που θα υδρεύεται), αποχέτευση (που θα εκβάλλονται τα ακάθαρτα), ηλεκτροδότηση (πως θα ηλεκτροδοτηθεί) κ.λπ.

Τέλος, ανάλογα με τη ζήτηση των γηπέδων που θα υποδείξει ο μελετητής, είναι πιθανό να προκύψουν και προτάσεις σχετικά με την ανάπτυξη (αξιοποίηση) της ΒΙ.ΠΕ. κατά φάσεις.

Η πρόταση ρυμοτόμησης θα γίνει πάνω σε τοπογραφικά υπόβαθρα σε κατάλληλη κλίμακα. Όπως συνήθως συμβαίνει σε παρόμοιες περιπτώσεις, ο μελετητής μπορεί να παρουσιάσει περισσότερες από μια προτάσεις ρυμοτόμησης («εναλλακτικές λύσεις») και να θέσει τις αρχές και τα κριτήρια αξιολόγησης της πιο κατάλληλης πρότασης από κοινού με τους εκπροσώπους της ΕΤΒΑ.

Η πρόταση ρυμοτόμησης θα συνοδεύεται και από ένα λεπτομερές πρόγραμμα απαιτήσεων σε χώρο (κτιριολογικό πρόγραμμα) κατ'εξοχήν των κοινοχρήστων κτιρίων. Σαν τέτοια κτίρια, των οποίων η χωροθέτηση ενδεχόμενα να περιλαμβάνεται στην πρόταση ρυμοτόμησης, είναι τα εξής:

- κυλικεία, καντίνες, μπάρ, καφεενεία.
- εστιατόρια, καταστήματα Fast food.
- περίπτερα, εφημεριδοπωλεία, καπνοπωλεία.
- παντοπωλεία, οπωροπωλεία, καταστήματα super market (ή mini market).
- εργατικά κέντρα, αίθουσα συγκεντρώσεων και πολλαπλών χρήσεων.
- κτίριο διοικήσεως, μαζί με τεχνική βιβλιοθήκη, παροχές συμβουλών τεχνικού περιεχομένου, γραφεία ΕΤΒΑ, ΕΟΜΜΕΧ ή ΟΑΕΔ κ.λπ. όπου χρειάζεται.
- σταθμός πρώτων βοηθειών.
- αστυνομικό τμήμα.
- υποκαταστήματα τραπεζών, ταχυδρομείο.
- πρατήρια βενζίνης.
- κέντρα νεότητας, αθλοπαιδιές, μικρά γήπεδα.
- λοιπές εγκαταστάσεις που θα κριθούν αναγκαίες από την ΕΤΒΑ.

Ως προς τις βιοτεχνικές και χειροτεχνικές εγκαταστάσεις, η

ζήτηση και οι ειδικές ανάγκες των κλάδων θα δείξουν αν θα απαιτήσουν ή θα ευνοήσουν την συγκέντρωσή τους σε πολλαπλά συγκροτήματα.

5. Χρηματοοικονομική ανάλυση του προγράμματος ανάπτυξης της ΒΙ.ΠΕ.

Η οικονομική ανάλυση που πρέπει να περιέχεται σε μια μελέτη σκοπιμότητας ΒΙ.ΠΕ. αντλεί πληροφορίες από τα προηγούμενα θέματα και αποσκοπεί στην εκτίμηση της αποδοτικότητας των κεφαλαίων που δεσμεύει η ΒΙ.ΠΕ.

5.1. Προϋποθέσεις και παραδοχές εφαρμογής του προγράμματος ανάπτυξης της ΒΙ.ΠΕ.

5.1.1. Ανάλυση δραστηριοτήτων οργάνωσης ΒΙ.ΠΕ. και χρονική διάρκεια

5.1.2. Παράγοντες που θα επηρεάσουν την εκτέλεση του προγράμματος και επιπτώσεις αυτών στην πορεία του έργου.

5.1.3. Εναλλακτικές προτάσεις ρυθμού πώλησης γηπέδων και κτιρίων.

5.2. Συνολικές δαπάνες:

5.2.1. Συνολική Επενδυτική Δαπάνη:

Αυτή περιλαμβάνει το:

- κόστος απόκτησης γης
- κόστος έργων υποδομής
- κόστος κατασκευής κοινοχρήστων κτιρίων και διαμόρφωσης χώρων
- διοικητικές δαπάνες κατά την περίοδο κατασκευών (υπολογίζονται ίσες με το 5% περίπου του συνολικού κόστους απόκτησης και ανάπτυξης του εδάφους).

Οι δαπάνες αυτές καλύπτουν την χρονική περίοδο από την έναρξη των προκαταρκτικών ενεργειών και εργασιών για την ίδρυση της περιοχής μέχρι την έναρξη λειτουργίας αυτής:

- δαπάνες Marketing

— χρηματοοικονομικό κόστος των δεσμευομένων κεφαλαίων (Τα επιτόκια θα καθορίζονται σε συνεννόηση με την ΕΤΒΑ).

Ο μελετητής στην πορεία της εργασίας και στις τακτικές ενημερώσεις με την ΕΤΒΑ καθώς και από τη σταδιακή συλλογή κι επεξεργασία των στοιχείων, θα σχηματίσει μια εικόνα για διοικητική οργάνωση της ΒΙ.ΠΕ. και από τη διοικητική οργάνωση που θα αποδειχθεί πιο συμβιβαστή με τις οικονομικές συνθήκες που θα διέπουν αυτή, θα προταθεί το σχήμα αναγκών προσωπικού κατά ειδικότητα και το μισθολογίο του, οι δαπάνες λειτουργίας, υλικών κ.λπ., οι λοιπές επιβαρύνσεις (κοινόχρηστα ΒΙ.ΠΕ.).

5.3. Εκτίμηση αποδοτικότητας δεσμευομένων κεφαλαίων (ποσοστό εσωτερικής απόδοσης)

Η αποδοτικότητα των δεσμευομένων κεφαλαίων θα γίνεται αναλυτικά και κατά σενάριο. Θα δίδεται εκτίμηση ετήσιων ακαθάριστων εσόδων (εισπράξεις). Θα παρατίθενται πίνακες ετησίων εσόδων και αποσβέσεων. Θα υπολογίζονται τα ετήσια καθαρά κέρδη ή ζημίες και τέλος η οικονομική απόδοση όλου του προγράμματος που θα εκτελεστεί.

5.4. Εξέταση χρηματοδοτικού σχήματος — Πρόταση τιμών

Θα εξετάζονται αναλυτικότερα οι πιθανές πηγές χρηματοδότησης και οι όροι παροχής καθώς και οι επιπτώσεις τους στην αποδοτικότητα των κεφαλαίων.

Το ενοίκιο/τιμή πώλησης «ισορροπίας» (Breakeven Point) θα εκτιμάται και θα διεξάγεται ανάλυση ευαισθησίας (sensitivity analysis) της αποδοτικότητας των κεφαλαίων στις διακυμάνσεις του κόστους.

6. Γενική αξιολόγηση Βιομηχανικής Περιοχής

Παραπάνω παρατηρήθηκε ότι η αξιολόγηση μιας ΒΙ.ΠΕ. πρέπει να γίνει συνεκτιμώντας κριτήρια που δεν μπορούν να αντιπροσωπευθούν μόνο από το ποσοστό της απόδοσης των δεσμευμένων πόρων. Τα κριτήρια αυτά ανάγονται στο μέγεθος της βιομηχανικής απασχόλησης, στην αύξηση του προϊόντος και γενικότερα στην εκτιμώμενη ενεργοποίηση του εθνικού ανθρώπινου και υλικού κεφαλαίου.

Κατά την αξιολόγηση επομένως μιας ΒΙ.ΠΕ. πρέπει να χρησιμοποιηθούν δείκτες που προσδιορίζουν τις επιπτώσεις από τη δημιουργία της στα παραπάνω αναφερόμενα οικονομικά μεγέθη.

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑ ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΟΣ

I. Υπολογισμός Ποσοστού Εσωτερικής Απόδοσης Κεφαλαίων

Αξίζει να αναφερθεί ότι στις μελέτες σκοπιμότητας ΒΙ.ΠΕ. που υποβάλλονται στη Διεθνή Τράπεζα για χρηματοδότηση πρέπει να προβλέπεται ένα ποσοστό εσωτερικής απόδοσης ίσο ή μεγαλύτερο από 10% για είκοσι χρόνια. Ο υπολογισμός αυτού γίνεται με τύπο της «παρούσας αξίας» (PV) i:

$$PV_i = \sum_{t=0}^n \frac{R_t}{(1+i)^t}$$

όπου

R_t = οι καθαρές ετήσιες εισπράξεις από την επένδυση,

i = το τρέχον επιτόκιο της αγοράς, ή το επιτόκιο προεξόφλησης.

n = ο αριθμός των ετών.

Το ποσοστό της εσωτερικής απόδοσης της επένδυσης βρίσκεται αν εξισώσουμε την συνολική επενδυτική δαπάνη με το σύνολο των ετησίων εισπράξεων για μια σειρά ετών.

Δηλαδή:

$$-I + \sum_{t=0}^n \frac{R_t}{(1+i)^t} = 0$$

$$I = \sum_{t=0}^n \frac{R_t}{(1+i)^t}$$

Αν η τιμή του i (= εσωτερικό ποσοστό απόδοσης) είναι μεγαλύτερη ή ίση με 10% τότε η επένδυση χρηματοδοτείται από τη Διεθνή Τράπεζα.

Η εφαρμογή του τύπου αυτού δημιουργεί ορισμένα προβλήματα που σχετίζονται με τον υπολογισμό τόσο του τρέχοντος επιτοκίου αγοράς με το οποίο θα γίνει η σύγκριση, όσο και με τον υπολογισμό του συνολικού κόστους κατασκευής της ΒΙ.ΠΕ., καθώς και με την εκτίμηση των ετησίων εισπράξεων.

Για να είναι συμφέρουσα η επένδυση για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα (π.χ. 20 ετών) θα πρέπει το ποσοστό εσωτερικής απόδοσής

της να είναι μεγαλύτερο από το τρέχον επιτόκιο της αγοράς δηλ. από την απόδοση που θα έχουν τα δεσμευθέντα κεφάλαια αν τοποθετηθούν σε μια άλλη εναλλακτική χρήση. Στην περίπτωση της ΕΤΒΑ τα κεφάλαια αυτά θα μπορούσαν να δοθούν σαν δάνεια. Επίσης για το ποσό που δανείζεται, η Τράπεζα έχει κάποιο κόστος.

Επομένως υπάρχουν δύο προτάσεις υπολογισμού του επιτοκίου αγοράς: α) να συνεχίσουμε να λαμβάνουμε υπόψη σαν επιτόκιο αγοράς το επιτόκιο χορηγήσεων για τα κεφάλαια της Τράπεζας που θα δεσμευθούν στην ΕΠΕΝΔΥΣΗ, όπως γινόταν μέχρι σήμερα ή β) σαν εναλλακτική πρόταση να χρησιμοποιηθεί ένα άλλο επιτόκιο που θα είναι ο μέσος όρος των δύο επιτοκίων (χορηγήσεων και δανεισμού) σταθμισμένων με το ποσοστό που καταλαμβάνει κάθε κατηγορία κεφαλαίου στο συνολικό ποσό της χρηματοδότησης του προγράμματος.

II. Γενική Αξιολόγηση Βιομηχανικής Περιοχής

Για την αξιολόγηση της Βιομηχανικής Περιοχής από άποψη συμβολής της στην εθνική οικονομία, ενδεικτικά αναφέρουμε ότι μπορούν να χρησιμοποιηθούν οι παρακάτω μέθοδοι:⁴

—Βιομηχανική Απασχόληση:

Η απασχόληση στην υπό ίδρυση ΒΙ.ΠΕ. μπορεί να προσδιορισθεί από τη σχέση:

$$A_e = E \cdot \pi\% \cdot \theta \quad (1)$$

όπου

A_e = ο αριθμός των νέων θέσεων εργασίας

E = συνολικό μέγεθος της έκτασης, σε στρέμματα

$\pi\%$ = το ποσοστό του χώρου που θα καλυφθεί

θ = ο αριθμός των εργαζομένων ανά στρέμμα καλυμμένου χώρου.

Οι επιπτώσεις σε εθνικό επίπεδο θα είναι:

$$\Sigma(A) = \Sigma(E) \cdot (\pi\% \cdot \theta) \quad (2)$$

Πρέπει να σημειωθεί ότι οι σχέσεις (1) και (2) δίδουν την άμεση αύξηση της απασχόλησης που θα υπάρξει στις μονάδες που θα εγκατασταθούν μέσα στη ΒΙ.ΠΕ. και όχι την υποκινούμενη αύξηση

4. Κόνσολας (1970), σελ. 131 κ.ε.

της απασχόλησης στον τομέα των υπηρεσιών που θα προέλθει δευτερογενώς.

— *Βιομηχανική παραγωγή:*

Η αξία της βιομηχανικής παραγωγής στην υπό ίδρυση ΒΙ.ΠΕ. μπορεί να εκτιμηθεί από τη σχέση:

$$A_{\beta} = A_{\epsilon} \cdot \chi \quad (3)$$

όπου χ = αξία βιομηχανικής παραγωγής ανά απασχολούμενο.

(Η τιμή του χ συνήθως δίδεται από τα Προγράμματα Οικονομικής Ανάπτυξης).

Σε εθνικό επίπεδο η σχέση θα γίνει:

$$\Sigma (A_{\beta}) = \Sigma (A_{\epsilon}) \cdot \chi \quad (4)$$

Οι μετεγκαταστάσεις μονάδων μέσα στις ΒΙ.ΠΕ. μειώνουν το μέγεθος του $\Sigma(A_{\epsilon})$, αλλά επειδή συνήθως συνοδεύονται από επέκταση της δραστηριότητάς τους, η μείωση της μεταβλητής $\Sigma(A_{\epsilon})$ δεν θα είναι πολύ σημαντική.⁵

— *Αριθμός Βιομηχανικών Μονάδων:*

Ο αριθμός των μονάδων που εκτιμάται ότι μπορεί να εγκατασταθεί σε μια ΒΙ.ΠΕ. δίδεται από τη σχέση:

$$A_f = \frac{E}{i} \quad (5)$$

όπου i = ο μέσος όρος της έκτασης του Βιομηχανικού γηπέδου

Σε Εθνικό Επίπεδο θα είναι:

$$\Sigma (A_f) = \frac{\Sigma(E)}{i} \quad (6)$$

5. Κόνσολας (1970), σελ. 163 σημ.

ΤΥΠΟΣ Β

ΠΡΟΔΙΑΓΡΑΦΕΣ

ΜΕΛΕΤΗΣ ΣΚΟΠΙΜΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑΣ ΟΠΟΥ Ο
ΤΟΠΟΣ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΤΗΣ ΒΙ.ΠΕ. ΕΙΝΑΙ ΔΕΔΟΜΕΝΟΣ

1. Έρευνα Αγοράς

1.1. Αποτύπωση Υφιστάμενης Κατάστασης

- Συνοπτική παρουσίαση της κατάστασης της μεταποίησης στον ελλαδικό χώρο, στην ευρύτερη αστική περιοχή, καθώς και στο χώρο της Περιφέρειας που ανήκει η ΒΙ.ΠΕ.
- Αριθμός βιομηχανικών-βιοτεχνικών καταστημάτων, μέγεθος απασχόλησης, προστιθέμενη αξία (κλαδική), συντελεστές εισροών-εκροών, βαθμός κάθετης/οριζόντιας ολοκλήρωσης των κλάδων.

Συγκεκριμένα:

Αριθμός βιομηχανικών βιοτεχνικών καταστημάτων (κατά 4ψήφιο κλάδο)
Απασχόληση κατά κλάδο
Προστιθέμενη αξία
Βαθμοί συμπληρωματικότητας/ανταγωνιστικότητας
Βαθμοί και είδος όχλησης κατά κλάδο (αριθμός βιοτεχνικών καταστημάτων)
Καθεστώς ιδιοκτησίας/ενοικιάσεως βιοτεχνικών καταστημάτων
Επίδραση κινήτρων
Υποκατάσταση εισαγωγών
Εγκατεστημένη ιπποδύναμη
Εκτιμώμενο κόστος μετεγκατάστασης
Χωροθετική ταξινόμηση κατά κλάδο

1.2. Προβλεπόμενος Αριθμός και Είδος Μονάδων για Εγκατάσταση (Νέες και Μετεγκατεστημένες)

- Επιλογή από το πλαίσιο ανάλυσης των εκφραζόντων επιθυμία μετεγκατάστασης κατά κλάδο.
- Επιλογή κριτηρίου ανταγωνιστικότητας/συμπληρωματικότητας και ορισμός νέου πλαισίου πιθανών υποψηφίων.

- Εφαρμογή κριτηρίου βιωσιμότητας και σχηματισμού νέου πλαισίου.
- Εφαρμογή βαθμού όχλησης και σχεδιασμού νέου πλαισίου.
- Πρόβλεψη νέων βιομηχανικών-βιοτεχνικών μονάδων κατά κλάδο με βάση τα εθνικά προγράμματα κινήτρων.
- Αξιολόγηση κατά κλάδο του δηλούμενου επιθυμητού ενοικίου/τιμής πωλήσεως κατά μ^2 . Προσαρμογή του δηλουμένου τιμήματος και αποκάλυψη προτιμήσεων.
- Σχηματισμός του τελικού «δυνάμει» πλαισίου επιλογής βιομηχανικών-βιοτεχνικών καταστημάτων κατά κλάδο.
- Ορισμός της «δυνάμει» ζητήσεως κατά κλάδο.
- Ορισμός του αριθμού βιομηχανικών-βιοτεχνικών μονάδων για εγκατάσταση κατά κλάδο.

1.3. Μέγεθος Παραγωγής-Απασχόλησης των υπό Εγκατάσταση Κλάδων

- Ανάλυση του μεγέθους απασχόλησης (στρωματοποίηση) κατά είδος μονάδος και φυσική μονάδα παραγομένου προϊόντος για τη διευκόλυνση της επεξεργασίας αρχιτεκτονικών παραμέτρων.
- Μέση απασχόληση κατά κλάδο, κατά μ^2 ζητήσεως.
- Μέσος όγκος/βάρος παραγωγής, κατά μ^2 ζητήσεως.

1.4. Προοπτική Εξέλιξης των υπό Εγκατάσταση Κλάδων

- Κατά κλάδο ανάλυση των επιπτώσεων των εθνικών και περιφερειακών προγραμμάτων.

1.5. Τάσεις Αύξησης ή και Ανάπτυξης Συνεργατικών Δράσεων κατά Κλάδο — Σχέσεις μεταξύ Κλάδων

- Κατάδειξη του βαθμού ανταγωνιστικότητας/συμπληρωματικότητας μεταξύ των κλάδων.
- Βαθμοί οριζόντιας και κάθετης ολοκλήρωσης στην παραγωγή.
- Χρήση συντελεστών εισροών/εκροών της Ελληνικής μήτρας εισροών/εκροών.
- Άμεσοι και έμμεσοι διακλαδικοί πολλαπλασιαστές. Συντελεστές διακλαδικών δεσμών (Forward and backward linkage coefficients).

1.6. Διαθεσιμότητα Πρώτων Υλών και Εργατικού Δυναμικού

- Πηγές πρώτων υλών:
Επιτόπια Αγορά
Ευρύτερη περιφέρεια (Νομός ή Διαμέρισμα)
Ελλαδικός χώρος
Εισαγωγές
- Ανάλυση των πηγών πρώτων υλών, μεταφορικά, μέσο διάστημα παραγγελίας-παραλαβής κατά πηγή.
- Διαθεσιμότητα κατά κλάδο εργατικού δυναμικού από την ντόπια αγορά εργασίας.
- Επίδραση εκπαιδευτικών προγραμμάτων ΟΑΕΔ, στην απασχόληση κατά κλάδο.

1.7. Κοινωνικοοικονομικές Επιδράσεις στην Περιοχή

- Ανάλυση και εκτίμηση των κοινωνικοοικονομικών επιπτώσεων στην πόλη, την ευρύτερη περιοχή καθώς και την κοινοτική περιοχή που ανήκει η ΒΙ.ΠΕ.
- Απασχόληση, επίπτωση στη ζήτηση βιοτεχνικών προϊόντων, απορρόπηση, απομάκρυνση οχλουσών για το αστικό περιβάλλον δραστηριοτήτων, οικονομική επίπτωση κατά κλάδο.

2. Συμπεράσματα από την έρευνα αγοράς

Η φάση αυτή προβλέπει την εξαγωγή συμπερασμάτων από την έρευνα αγοράς και την επιτόπια συλλογή πληροφοριών, όπως έγινε η παρουσίαση τους στο προηγούμενο κεφάλαιο. Τα συμπεράσματα αυτά θα είναι προϊόντα σύνθεσης στατιστικών δεδομένων και οικονομικών εκτιμήσεων και, με την κατάλληλη αξιολόγηση ή τεκμηρίωση, θα καταλήξουν στη διατύπωση θετικών ή αρνητικών προτάσεων για τη σκοπιμότητα δημιουργίας της Βιομηχανικής Περιοχής.

Τα συμπεράσματα αυτά θα παρουσιαστούν και θα συζητηθούν μεταξύ εκπροσώπων της ΕΤΒΑ και του μελετητή. Όπου είναι δυνατόν η παρουσίαση θα συνοδεύεται από διαγράμματα, πίνακες, ή άλλο γραπτό κείμενο.

3. Εκτίμηση μεγεθών

Στο κεφάλαιο αυτό θα αναλύονται:

- α) ο σκοπός ίδρυσης της Βιομηχανικής Περιοχής (ΒΙ.ΠΕ.).
- β) ο τύπος της ΒΙ.ΠΕ. που μπορεί να αναπτυχθεί (τοπικής ή εθνικής σημασίας ΒΙ.ΠΕ. ή ειδικού τύπου) βάσει των στοιχείων ενδογενούς δυναμικού της περιφέρειας που ανήκει η ΒΙ.ΠΕ.
- γ) το συνολικά απαιτούμενο μέγεθος ανάπτυξης της ΒΙ.ΠΕ. με βάση τα στοιχεία του προηγούμενου κεφαλαίου.
- δ) το σύνολο των μονάδων και απασχολούμενων που μπορεί να συγκεντρώσει η ΒΙ.ΠΕ. μέσα σε μια εικοσαετία, και εκτίμηση των μεγεθών αυτών ανά πενταετία.
- ε) πρόβλεψη ρυθμού ζήτησης βιομηχανικής γης ανά πενταετία.
- στ) εκτίμηση αναγκών σε στεγασμένη επιφάνεια βιοτεχνικών εγκαταστάσεων και κοινόχρηστων κτιρίων καθώς και σε συνολική έκταση βιομηχανικών-βιοτεχνικών οικοπέδων και λοιπών χρήσεων.
- ζ) εκτίμηση κριτηρίων επιλογής των κλάδων προς εγκατάσταση. Ο καθορισμός των κριτηρίων προτείνεται να είναι ελαστικός, έτσι ώστε ν' ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις της ζήτησης (χαμηλή ή υψηλή)
- η) εκτίμηση αναγκών σε βασικές εξυπηρετήσεις (όπως νερό, ενέργεια, απόβλητα κ.λπ.)

Ως προς τα μεγέθη, αυτά θα προκύψουν από μια σειρά τεχνικών προδιαγραφών ή σταθεροτύπων (standards) που θα αναφέρονται σε τομείς σαν και τους εξής:

- α. στεγασμένη επιφάνεια βιομηχανικών-βιοτεχνικών εγκαταστάσεων: χώροι παραγωγής, χώροι αποθήκευσης, χώροι γραφείων, χώροι υγιεινής.
- β. μη στεγασμένη επιφάνεια βιομηχανικών-βιοτεχνικών εγκαταστάσεων: υπαίθριες αποθήκες, χώροι εσωτερικής κυκλοφορίας, χώροι στάθμευσης Ι.Χ. αυτοκινήτων και φορτηγών,
- γ. επιφάνειες (καλυμμένες και ακάλυπτες) των κοινόχρηστων κτιρίων και υπηρεσιών,
- δ. ελεύθεροι χώροι (π.χ. οδοί προσπέλασης, κοινόχρηστοι χώροι στάθμευσης αυτοκινήτων, πράσινο).

Στον παραπάνω καθορισμό των τεχνικών προδιαγραφών θα χρησιμοποιηθούν η ελληνική νομοθεσία, η ελληνική και διεθνής βιβλιογραφία, αλλά (εξ ίσου σημαντικό) η ελληνική και διεθνής εμπειρία στο σχεδιασμό των βιομηχανικών/βιοτεχνικών περιοχών και εγκαταστάσεων.

4. Αξιολόγηση της επιλεγμένης θέσης της ΒΙ.ΠΕ.

Στη φάση αυτή, ο μελετητής θα κάνει επί τόπου μια αναγνώριση της θέσης που έχει δεσμευτεί για το σκοπό της ίδρυσης της Βιομηχανικής Περιοχής και θα προχωρήσει στην εκτίμηση της καταλληλότητας της κάτω από δύο σκοπιές: την οικονομική και τεχνική και με βάση τις εκτιμήσεις μεγεθών των προηγούμενων κεφαλαίων.

Πιο συγκεκριμένα στην αξιολόγηση της επιλεγμένης θέσης ΒΙ.ΠΕ. προβλέπεται η εξέταση των εξής θεμάτων:

ι) από οικονομική σκοπιά:

- α. Αν ο χώρος αυτός είναι συμβιβαστός με τη σκοπιμότητα δημιουργίας της ΒΙ.ΠΕ.
- β. Αν ο χώρος είναι κατάλληλος για τον τύπο της ΒΙ.ΠΕ. που προτείνεται να αναπτυχθεί.
- γ. Ποιές οι δυνατότητες προσέλκυσης των επιχειρήσεων που υπολογίζεται να εγκατασταθούν
- δ. Ποιοι είναι οι θετικοί και αρνητικοί παράγοντες που επηρεάζουν τη συγκεκριμένη θέση. Πώς μπορούν ν' αντιμετωπισθούν;
- ε. Υπάρχουν πλησίον εγκαταστάσεις κοινωνικής υποδομής και συναφείς εξυπηρετήσεις (υγειονομικά κέντρα και σταθμοί πρώτων βοηθειών, αστυνομικών τμημάτων, τραπεζών, ταχυδρομείων, πρατηρίων βενζίνης, εργατικών κέντρων και κέντρων νεότητας κ.λπ.) και σε τι βαθμό μπορούν να εξυπηρετήσουν τη ΒΙ.ΠΕ.;

ιι) από τεχνική σκοπιά:

- α. Είναι το εδάφος κατάλληλο από άποψη κλίσεων, χαμηλών και υψηλών περιοχών, ποιότητα εδάφους κ.λπ.
- β. Υπάρχει τυχόν κάλυψη της ΒΙ.ΠΕ. από φυσική βλάστηση (ελαιώνες, πευκάνες, άλλα δένδρα, θάμνοι κλπ.) και ποιά η δυνατότητα για αποψίλωσή της.
- γ. Ποιά τα τυχόν δυσμενή αποτελέσματα από την αποψίλωση της φυσικής βλάστησης σε συνδυασμό με τις τυχόν έντονες κλίσεις της περιοχής.
- δ. Ποιές χρήσεις εδάφους, κτιριακά έργα και αναπτύξεις ή άλλα στοιχεία του δομημένου περιβάλλοντος μέσα και γύρω από τη ΒΙ.ΠΕ. που ενδεχόμενα θα επηρεάσουν θετικά ή αρνητικά, θα αποτελέσουν στοιχεία έλξης ή άπωσης και θα απαιτήσουν ιδιαίτερη προσοχή στο στάδιο των προτάσεων.
- ε. Επί τόπου αξιολόγηση των προτάσεων/σχεδίων χωροταξικής οργάνωσης του ευρύτερου χώρου της ΒΙ.ΠΕ. (π.χ., μελέτες ΕΠΑ)

και τη συμβιβαστότητά τους με την προγραμματισμένη ίδρυση της ΒΙ.ΠΕ.

- στ. Ποιά η καταλληλότητα τυχόν νέων δυνατοτήτων για προσπέλαση στη ΒΙ.ΠΕ. από το υπάρχον εθνικό ή επαρχιακό οδικό δίκτυο. Διερεύνηση νέων προγραμμάτων οδικών έργων που αφορούν την περιοχή γύρω από τη ΒΙ.ΠΕ.
- ζ. Ποιά η δυνατότητα εξυπηρέτησης της ΒΙ.ΠΕ. από λεωφορειακές γραμμές (υπάρχουσες ή μελλοντικές). Αντιδράσεις τοπικών φορέων (τύπου ΚΤΕΛ) σε νέα γραμμή, επέκταση υπάρχουσας γραμμής κλπ.
- η. Ποιές οι δυνατότητες εξυπηρέτησης της ΒΙ.ΠΕ. από τα δίκτυα τεχνικής υποδομής της ευρύτερης περιοχής: δίκτυα ΔΕΗ, δίκτυα ΟΤΕ, δίκτυα ύδρευσης, δίκτυα αποχέτευσης. Διερεύνηση νέων προγραμμάτων/έργων, αντιδράσεις των αρμόδιων φορέων για κάλυψη αναγκών.
- θ. Όπου κριθεί ότι η ΒΙ.ΠΕ. θα αυτοεξυπηρετείται σε δίκτυα τεχνικής υποδομής, ποιές οι φυσικές δυνατότητες που απαιτούνται (π.χ. φυσικός αποδέκτης της περιοχής του οικοπέδου για την περίπτωση της αποχέτευσης ακαθάρτων/ομβρίων υδάτων).
- ι. Ποιές οι δυνατότητες για την εξυπηρέτηση της ΒΙ.ΠΕ. στη συλλογή απορριμμάτων και στην πυροπροστασία (πυρόσβεση). Αντιδράσεις των αρμόδιων φορέων (Δήμος ή Κοινότητα, πυρόσβεστική υπηρεσία) για κάλυψη αναγκών.

Ο μελετητής θα εκθέσει τη μεθοδολογία για την αξιολόγηση της ΒΙ.ΠΕ. και θα θέσει στην κρίση της ΕΤΒΑ τα συμπεράσματά του ως προς την καταλληλότητα ή όχι της θέσης αυτής για τη δημιουργία Βιομηχανικής Περιοχής.

5. Γενικό σχέδιο ρυμοτόμησης του προτεινόμενου χώρου εγκατάστασης ΒΙ.ΠΕ.

Η ρυμοτόμηση της Βιομηχανικής Περιοχής στην προτεινόμενη θέση εγκατάστασης σκοπό έχει να παρουσιάσει την οργάνωση του χώρου κατά χρήσεις εδάφους, πώς αυτές είναι συμβιβάστες μεταξύ τους και με τον περιβάλλοντα χώρο, πώς προσαρμόζονται στις απαιτήσεις του οικοπέδου (δεδομένου των πλεονεκτημάτων και των μειονεκτημάτων του), πώς εξυπηρετούνται από τα δίκτυα μεταφορών της περιοχής και, τέλος, πώς συμβάλλουν στην εν γένει ανάπτυξη της περιοχής.

Συγκεκριμένα, η πρόταση ρυμοτόμησης θα περιλαμβάνει τη χωροθέτηση των βιομηχανικών και βιοτεχνικών οικοπέδων, των συγκροτημάτων βιοτεχνικών και χειρωνακικών κτιρίων, των κοινόχρηστων κτιρίων, των ελεύθερων χώρων κλπ. Αν κριθεί αναγκαίο, η πρόταση θα συνοδεύεται από τύπους ή μεγέθη βιομηχανικών-βιοτεχνικών οικοπέδων, από οδηγίες και κατευθυντήριες γραμμές κυκλοφοριακής διευθέτησης (εισόδου/εξόδου αυτοκινήτων), όρους δόμησης (ύψος ορόφων, κάλυψη κ.λπ.) που αφορούν τις κτιριακές εγκαταστάσεις, και από πρόταση ειδικών κανονισμών που αφορούν τη χρήση ή τους όρους δόμησης κατά τομείς (περιοχές) του βιοτεχνικού πάρκου.

Ένα ειδικό θέμα που θα τύχει ιδιαίτερης προσοχής στην πρόταση ρυμοτόμησης της Βιομηχανικής Περιοχής είναι το οδικό δίκτυο. Προτάσεις που θα διατυπωθούν συγκεκριμένα θα αφορούν την εσωτερική κυκλοφορία (Ι.Χ. αυτοκινήτων και φορτηγών), τους χώρους στάθμευσης, τις εισόδους/εξόδους στην περιοχή και τις δυνατότητες και προοπτικές σύνδεσης του εσωτερικού δικτύου με το υπάρχον εθνικό ή επαρχιακό δίκτυο.

Ανάλογα με το τι θα υποδείξει η φάση της αξιολόγησης του χώρου, ενδεχόμενα να διατυπωθούν και προτάσεις για την εξυπηρέτηση της Βιομηχανικής Περιοχής και με τα άλλα συστήματα τεχνικής υποδομής: ύδρευση (από πού θα υδρεύεται), αποχέτευση (πού θα εκβάλλονται τα ακάθαρτα), ηλεκτροδότηση (πώς θα ηλεκτροδοτηθεί) κ.λπ.

Τέλος, ανάλογα με τη ζήτηση των γηπέδων που θα υποδείξει ο μελετητής, είναι πιθανό να προκύψουν και προτάσεις σχετικά με την ανάπτυξη (αξιοποίηση) της ΒΙ.ΠΕ. κατά φάσεις.

Η πρόταση ρυμοτόμησης θα γίνει πάνω σε τοπογραφικά υπόβαθρα σε κατάλληλη κλίμακα. Όπως συνήθως συμβαίνει σε παρόμοιες περιπτώσεις, ο μελετητής μπορεί να παρουσιάσει περισσότερες από μια προτάσεις ρυμοτόμησης («εναλλακτικές λύσεις») και να θέσει τις αρχές και τα κριτήρια αξιολόγησης της πιο κατάλληλης πρότασης από κοινού με τους εκπροσώπους της ΕΤΒΑ.

Η πρόταση ρυμοτόμησης θα συνοδεύεται και από ένα λεπτομερές πρόγραμμα απαιτήσεων σε χώρο (κτιριολογικό πρόγραμμα) κατ'εξοχήν των κοινοχρήστων κτιρίων. Σαν τέτοια κτίρια, των οποίων η χωροθέτηση ενδεχόμενα να περιλαμβάνεται στην πρόταση ρυμοτόμησης, είναι τα εξής:

- κυλικεία, καντίνες, μπάρ, καφενεία.
- εστιατόρια, καταστήματα Fast Food.

- περίπτερα, εφημεριδοπωλεία, καπνοπωλεία.
- παντοπωλεία, οπωροπωλεία, καταστήματα super market (ή mini market).
- εργατικά κέντρα, αίθουσα συγκεντρώσεων και πολλαπλών χρήσεων.
- κτίριο διοικήσεως, μαζί με τεχνική βιβλιοθήκη, παροχές συμβουλών τεχνικού περιεχομένου, γραφεία ΕΤΒΑ, ΕΟΜΜΕΧ ή ΟΑΕΔ κ.λπ. όπου χρειάζεται.
- σταθμός πρώτων βοηθειών.
- αστυνομικό τμήμα.
- υποκαταστήματα τραπεζών, ταχυδρομείο.
- πρατήρια βενζίνης.
- κέντρα νεότητας, αθλοπαιδιές, μικρά γήπεδα.
- λοιπές εγκαταστάσεις που θα κριθούν αναγκαίες από την ΕΤΒΑ.

Ως προς τις βιοτεχνικές και χειροτεχνικές εγκαταστάσεις, η ζήτηση και οι ειδικές ανάγκες των κλάδων θα δείξουν αν θα απαιτήσουν ή θα ευνοήσουν την συγκέντρωσή τους σε πολλαπλά συγκροτήματα.

5. Χρηματοοικονομική ανάλυση του προγράμματος ανάπτυξης της ΒΙ.ΠΕ.

Η οικονομική ανάλυση που πρέπει να περιέχεται σε μια μελέτη σκοπιμότητας ΒΙ.ΠΕ. αντλεί πληροφορίες από τα προηγούμενα θέματα και αποσκοπεί στην εκτίμηση της αποδοτικότητας των κεφαλαίων που δεσμεύει η ΒΙ.ΠΕ.

5.1. Προϋποθέσεις και παραδοχές εφαρμογής του προγράμματος ανάπτυξης της ΒΙ.ΠΕ.

5.1.1. Ανάλυση δραστηριοτήτων οργάνωσης ΒΙ.ΠΕ. και χρονική διάρκεια

5.1.2. Παράγοντες που θα επηρεάσουν την εκτέλεση του προγράμματος και επιπτώσεις αυτών στην πορεία του έργου.

5.1.3. Εναλλακτικές προτάσεις ρυθμού πώλησης γηπέδων και κτιρίων.

5.2. Συνολικές δαπάνες:

5.2.1. Συνολική Επενδυτική Δαπάνη:

Αυτή περιλαμβάνει το:

- κόστος απόκτησης γης
- κόστος έργων υποδομής
- κόστος κατασκευής κοινοχρήστων κτιρίων και διαμόρφωσης χώρων
- διοικητικές δαπάνες κατά την περίοδο κατασκευών (υπολογίζονται ίσες με το 5% περίπου του συνολικού κόστους απόκτησης και ανάπτυξης του εδάφους).

Οι δαπάνες αυτές καλύπτουν την χρονική περίοδο από την έναρξη των προκαταρκτικών ενεργειών και εργασιών για την ίδρυση της περιοχής μέχρι την έναρξη λειτουργίας αυτής:

- δαπάνες Marketing
- χρηματοοικονομικό κόστος των δεσμευόμενων κεφαλαίων (Τα επιτόκια θα καθορίζονται σε συνεννόηση με την ΕΤΒΑ).

Ο μελετητής στην πορεία της εργασίας και στις τακτικές ενημερώσεις με την ΕΤΒΑ καθώς και από τη σταδιακή συλλογή κι επεξεργασία των στοιχείων, θα σχηματίσει μια εικόνα για διοικητική οργάνωση της ΒΙ.ΠΕ. και από τη διοικητική οργάνωση που θα αποδειχθεί πιο συμβιβαστή με τις οικονομικές συνθήκες που θα διέπουν αυτή, θα προταθεί το σχήμα αναγκών προσωπικού κατά ειδικότητα και το μισθολόγιό του, οι δαπάνες λειτουργίας, υλικών κ.λπ., οι λοιπές επιβαρύνσεις (κοινόχρηστα ΒΙ.ΠΕ.).

5.3. Εκτίμηση αποδοτικότητας δεσμευόμενων κεφαλαίων (ποσοστό εσωτερικής απόδοσης)

Η αποδοτικότητα των δεσμευόμενων κεφαλαίων θα γίνεται αναλυτικά και κατά σενάριο. Θα δίδεται εκτίμηση ετήσιων ακαθάριστων εσόδων (εισπράξεις). Θα παρατίθενται πίνακες ετησίων εσόδων και αποσβέσεων. Θα υπολογίζονται τα ετήσια καθαρά κέρδη ή ζημίες και τέλος η οικονομική απόδοση όλου του προγράμματος που θα εκτελεστεί.

5.4. Εξέταση χρηματοδοτικού σχήματος — Πρόταση τιμών*

Θα εξετάζονται αναλυτικότερα οι πιθανές πηγές χρηματοδότησης και οι όροι παροχής καθώς και οι επιπτώσεις τους στην αποδοτικότητα των κεφαλαίων.

Το ενοίκιο/τιμή πώλησης «ισορροπίας» (Breakeven Point) θα εκτιμάται και θα διεξάγεται ανάλυση ευαισθησίας (sensitivity analysis) της αποδοτικότητας των κεφαλαίων στις διακυμάνσεις του κόστους.

6. Γενική αξιολόγηση Βιομηχανικής Περιοχής

Παραπάνω παρατηρήθηκε ότι η αξιολόγηση μιας ΒΙ.ΠΕ. πρέπει να γίνει συνεκτιμώντας κριτήρια που δεν μπορούν να αντιπροσωπευθούν μόνο από το ποσοστό της απόδοσης των δεσμευμένων πόρων. Τα κριτήρια αυτά ανάγονται στο μέγεθος της βιομηχανικής απασχόλησης, στην αύξηση του προϊόντος και γενικότερα στην εκτιμώμενη ενεργοποίηση του εθνικού ανθρώπινου και υλικού κεφαλαίου.

Κατά την αξιολόγηση επομένως μιας ΒΙ.ΠΕ. πρέπει να χρησιμοποιηθούν δείκτες που προσδιορίζουν τις επιπτώσεις από τη δημιουργία της στα παραπάνω αναφερόμενα οικονομικά μεγέθη.

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑ ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΟΣ

Ι. Υπολογισμός Ποσοστού Εσωτερικής Απόδοσης Κεφαλαίων

Αξίζει να αναφερθεί ότι στις μελέτες σκοπιμότητας ΒΙ.ΠΕ. που υποβάλλονται στη Διεθνή Τράπεζα για χρηματοδότηση πρέπει να προβλέπεται ένα ποσοστό εσωτερικής απόδοσης ίσο ή μεγαλύτερο από 10% για είκοσι χρόνια. Ο υπολογισμός αυτού γίνεται με τύπο της «παρούσας αξίας» (PV)_i:

$$PV_i = \sum_{t=0}^n \frac{R_t}{(1+i)^t}$$

όπου

R_t = οι καθαρές ετήσιες εισπράξεις από την επένδυση,

i = το τρέχον επιτόκιο της αγοράς, ή το επιτόκιο προεξόφλησης.

n = ο αριθμός των ετών.

Το ποσοστό της εσωτερικής απόδοσης της επένδυσης βρίσκεται

αν εξισώσουμε την συνολική επενδυτική δαπάνη με το σύνολο των ετησίων εισπράξεων για μια σειρά ετών.

Δηλαδή:

$$-I + \sum_{t=0}^n \frac{R_t}{(1+i)^t} = 0$$

$$I = \sum_{t=0}^n \frac{R_t}{(1+i)^t}$$

Αν η τιμή του i (= εσωτερικό ποσοστό απόδοσης) είναι μεγαλύτερη ή ίση με 10% τότε η επένδυση χρηματοδοτείται από τη Διεθνή Τράπεζα.

Η εφαρμογή του τύπου αυτού δημιουργεί ορισμένα προβλήματα που σχετίζονται με τον υπολογισμό τόσο του τρέχοντος επιτοκίου αγοράς με το οποίο θα γίνει η σύγκριση, όσο και με τον υπολογισμό του συνολικού κόστους κατασκευής της ΒΙ.ΠΕ., καθώς και με την εκτίμηση των ετησίων εισπράξεων.

Για να είναι συμφέρουσα η επένδυση για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα (π.χ. 20 ετών) θα πρέπει το ποσοστό εσωτερικής απόδοσής της να είναι μεγαλύτερο από το τρέχον επιτόκιο της αγοράς δηλ. από την απόδοση που θα έχουν τα δεσμευθέντα κεφάλαια αν τοποθετηθούν σε μια άλλη εναλλακτική χρήση. Στην περίπτωση της ΕΤΒΑ τα κεφάλαια αυτά θα μπορούσαν να δοθούν σαν δάνεια. Επίσης για το ποσό που δανείζεται, η Τράπεζα έχει κάποιο κόστος.

Επομένως υπάρχουν δύο προτάσεις υπολογισμού του επιτοκίου αγοράς: α) να συνεχίσουμε να λαμβάνουμε υπόψη σαν επιτόκιο αγοράς το επιτόκιο χορηγήσεων για τα κεφάλαια της Τράπεζας που θα δεσμευθούν στην ΕΠΕΝΔΥΣΗ, όπως γινόταν μέχρι σήμερα ή β) σαν εναλλακτική πρόταση να χρησιμοποιηθεί ένα άλλο επιτόκιο που θα είναι ο μέσος όρος των δύο επιτοκίων (χορηγήσεων και δανεισμού) σταθμισμένων με το ποσοστό που καταλαμβάνει κάθε κατηγορία κεφαλαίου στο συνολικό ποσό της χρηματοδότησης του προγράμματος.

II. Γενική Αξιολόγηση Βιομηχανικής Περιοχής

Για την αξιολόγηση της Βιομηχανικής Περιοχής από άποψη

συμβολής της στην εθνική οικονομία, ενδεικτικά αναφέρουμε ότι μπορούν να χρησιμοποιηθούν οι παρακάτω μέθοδοι:⁶

— *Βιομηχανική Απασχόληση:*

Η απασχόληση στην υπό ίδρυση ΒΙ.ΠΕ. μπορεί να προσδιορισθεί από τη σχέση:

$$A_{\epsilon} = E \cdot \pi\% \cdot \theta \quad (1)$$

όπου

A_{ϵ} = ο αριθμός των νέων θέσεων εργασίας

E = συνολικό μέγεθος της έκτασης, σε στρέμματα

$\pi\%$ = το ποσοστό του χώρου που θα καλυφθεί

θ = ο αριθμός των εργαζομένων ανά στρέμμα καλυμμένου χώρου.

Οι επιπτώσεις σε εθνικό επίπεδο θα είναι:

$$\Sigma(A) = \Sigma(E) \cdot (\pi\% \cdot \theta) \quad (2)$$

Πρέπει να σημειωθεί ότι οι σχέσεις (1) και (2) δίδουν την άμεση αύξηση της απασχόλησης που θα υπάρχει στις μονάδες που θα εγκατασταθούν μέσα στη ΒΙ.ΠΕ. και όχι την υποκινούμενη αύξηση της απασχόλησης στον τομέα των υπηρεσιών που θα προέλθει δευτερογενώς.

— *Βιομηχανική παραγωγή:*

Η αξία της βιομηχανικής παραγωγής στην υπό ίδρυση ΒΙ.ΠΕ. μπορεί να εκτιμηθεί από τη σχέση:

$$A_{\beta} = A_{\epsilon} \cdot \chi \quad (3)$$

όπου χ = αξία βιομηχανικής παραγωγής ανά απασχολούμενο.

(Η τιμή του χ συνήθως δίδεται από τα Προγράμματα Οικονομικής Ανάπτυξης).

Σε εθνικό επίπεδο η σχέση θα γίνει:

$$\Sigma(A_{\beta}) = \Sigma(A_{\epsilon}) \cdot \chi \quad (4)$$

Οι μετεγκαταστάσεις μονάδων μέσα στις ΒΙ.ΠΕ. μειώνουν το μέγεθος του $\Sigma(A_{\epsilon})$, αλλά επειδή συνήθως συνοδεύονται από επέκταση της δραστηριότητάς τους, η μείωση της μεταβλητής $\Sigma(A_{\epsilon})$ δεν θα είναι πολύ σημαντική.⁷

6. Κόνσολας (1970), σελ. 131 κ.ε.

7. Κόνσολας (1970), σελ. 163 σημ.

— *Αριθμός Βιομηχανικών Μονάδων:*

Ο αριθμός των μονάδων που εκτιμάται ότι μπορεί να εγκατασταθεί σε μια ΒΙ.ΠΕ. δίδεται από τη σχέση:

$$A_f = \frac{E}{i} \quad (5)$$

όπου i = ο μέσος όρος της έκτασης του Βιομηχανικού γηπέδου

Σε Εθνικό Επίπεδο θα είναι:

$$\Sigma (A_f) = \frac{\Sigma(E)}{i} \quad (6)$$

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 3ο

ΜΕΘΟΔΟΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΜΟΥ ΔΥΝΑΜΙΚΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ¹

1. Έννοια Δυναμικού Πληθυσμού

Το «Δυναμικό Πληθυσμού» αναφέρεται στην χωρική αλληλεπίδραση, δηλ. την αλληλεπίδραση που ασκείται μεταξύ δύο ή περισσότερων τόπων με συγκεκριμένες θέσεις στον χώρο άρα και συγκεκριμένες αποστάσεις μεταξύ τους.

Για τον προσδιορισμό της χωρικής αλληλεπίδρασης, χρησιμοποιείται σήμερα, στην επιστημονική έρευνα της χωρικής κατανομής των οικονομικών δραστηριοτήτων, εκείνη η τεχνική που δέχεται ότι οι τόποι συγκέντρωσης ανθρώπων και δραστηριοτήτων συνδέονται μεταξύ τους με τους φυσικούς νόμους της βαρύτητας αναλογικά εφαρμόζομενους στο πεδίο της ανθρωπογεωγραφίας.

2. Υπόδειγμα Δυναμικού Πληθυσμού

Τη μαθηματική διατύπωση του νόμου δίνει το υπόδειγμα της βαρύτητας (Νόμος του Νεύτωνα) για την έλξη που ασκείται μεταξύ δύο σωμάτων:

$$F = K \frac{m_1 m_2}{r^2}$$

όπου: F = η δύναμη έλξης που έχει διεύθυνση την ευθεία που ενώνει τα δύο σώματα.

m_1, m_2 = οι μάζες των υλικών σωμάτων.

r = η απόσταση μεταξύ των σωμάτων.

K = σταθερά παγκόσμιας έλξης.

1. Η μέθοδος υπολογισμού και τα δεδομένα Δυναμικού πληθυσμού, έχουν ληφθεί από το: Κατοχιανού Δ. — Μαρκογιαννάκη Ε.: «Ελληνικό Σύστημα Αστικών Κέντρων», ΚΕΠΕ, 1988. (Υπό Έκδοση).

Σε αναλογία με τα παραπάνω λοιπόν, μια πόλη εμφανίζεται ως πόλος έλξης που γύρω του έλκονται μικρότερες πόλεις με δικούς τους δορυφόρους. Τα μεγέθη που αντιπροσωπεύουν την μάζα μπορεί να είναι ο πληθυσμός, το εισόδημα, η απασχόληση ή οτιδήποτε άλλο που σχετίζεται με τον ανθρώπινο παράγοντα. Έτσι η αλληλεπίδραση μεταξύ δύο κέντρων i και j με πληθυσμό P_i και P_j αντίστοιχα και απόσταση μεταξύ τους D_{ij} , δίνεται από τη σχέση:

$$I_{ij} = \frac{f(P_i P_j)}{f(D_{ij})} \quad (1)$$

όπου: I_{ij} = η αλληλεπίδραση μεταξύ των κέντρων i και j ,
 $f(P_i P_j)$ = κάποια συνάρτηση του μεγέθους των πληθυσμών.
 $f(D_{ij})$ = κάποια συνάρτηση της απόστασης.

Αν η συνολική αλληλεπίδραση του κέντρου i με όλα τα άλλα κέντρα διαιρεθεί με τον πληθυσμό του κέντρου αυτού τότε δίνει την αλληλεπίδραση κατά κάτοικο, που ονομάζεται δυναμικό πληθυσμού του κέντρου i και συμβολίζεται (iv).

Η παραπάνω σχέση (1) βασίζεται στις εξής υποθέσεις:

1. Για να δημιουργηθεί αλληλεπίδραση ανάμεσα σε δύο κέντρα πρέπει οι κάτοικοι του ενός κέντρου να έχουν λόγους να πηγαίνουν στο άλλο κέντρο για επίσκεψη ή μόνιμη εγκατάσταση.

2. Ένα άτομο ως μονάδα ενός ευρύτερου συνόλου συμβάλλει στην αλληλεπίδραση όπως κάθε άλλο άτομο.

3. Οι κάτοικοι και των δύο κέντρων έχουν ίδιες επιθυμίες να ταξιδέψουν και ίδιες ικανότητες να το κάνουν.

4. Η συχνότητα μετάβασης ενός ατόμου σε ένα κέντρο είναι αντιστρόφως ανάλογη με τη δυσκολία προσπέλασης του που είναι ευθέως ανάλογη με το πληθυσμιακό μέγεθος του κέντρου.

Στην εμπειρική εφαρμογή η παραπάνω βασική εξίσωση (1) επιδέχεται πλήθος παραλλαγών, ανάλογα με τις παραδοχές των ερευνητών ως προς τα μεγέθη του αριθμητή και του παρονομαστή.

Για την εφαρμογή του υποδείγματος σε ελληνικά δεδομένα χρησιμοποιήθηκε ο τύπος:

$$iv = \sum_{j=1}^n \frac{P_j}{d_{ij}} \left(\frac{P_i}{0,5 d_{ik}} \right)$$

όπου iv = το δυναμικό πληθυσμού του κέντρου i .

P_j = το μέγεθος του πληθυσμού του κέντρου j ($j = 1, 2, \dots, n$).

P_i = το μέγεθος του πληθυσμού του κέντρου i .

d_{ij} = η απόσταση μεταξύ των κέντρων i, j σε χρόνο, εκφρασμένο σε ώρες.

P_i = ο όρος προστίθεται για να λαμβάνεται υπόψη και η επιρροή $0,5d_{ik}$ του πληθυσμού του ίδιου του κέντρου i , όπου k είναι η απόσταση του πλησιέστερου προς το i αστικού κέντρου (επειδή $d_{ii} = 0$ και επομένως δημιουργείται απροσδιοριστία).

Για την Περιφέρεια Πρωτεύουσας, για παράδειγμα, η απόσταση d_{ik} αναφέρεται στο πλησιέστερό της κέντρο (Αχαρνές) ενώ για τα υπόλοιπα κέντρα έγιναν οι εξής παραδοχές κατά τάξεις μεγέθους κέντρων:

Τάξεις μεγέθους κέντρων σε χιλιάδες	Θεωρητική τιμή d_{ik} σε χιλμ.	Χρονοαπόσταση d_{ik} σε πρώτα λεπτά
μέχρι 50	2	4
50 - 150	5	10
150 - 1000	10	20

με την παραδοχή ότι η ταχύτητα προσπέλασης δεν θα υπερβαίνει τα 30 χιλμ./ώρα.

Για τις ανάγκες της παρούσας εργασίας χρησιμοποιήθηκαν τα κέντρα-πρωτεύουσες νομών και όχι άλλα αστικά κέντρα, και ως μεγέθη πληθυσμών τα αποτελέσματα των απογραφών 1971 και 1981.

Σε πολλά από τα κέντρα η μεταξύ τους χιλιομετρική απόσταση είναι διαφορετικής βατότητας και επομένως χρησιμοποιήθηκε κατά τμήματα της όλης απόστασης, η ανάλογη ταχύτητα διαδρομής.

Οι παραδοχές οι οποίες είχαν γίνει, ως προς την ταχύτητα διαδρομής για την μετατροπή των χιλιομετρικών αποστάσεων των κέντρων από την Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη, σε ωριαίες, είναι οι εξής:

Εθνικοί δρόμοι 80 χλμ./ώρα
Δρόμοι μεγάλης κυκλοφορίας 60 χλμ./ώρα
Σημαντικοί δρόμοι που κυκλοφορούνται δύσκολα . 45 χλμ./ώρα
Δευτερεύοντες δρόμοι 30 χλμ./ώρα
Καρροποίητοι δρόμοι 15 χλμ./ώρα
με χάρτη βάσεως το χάρτη 106 του Οικονομικού και Κοινωνικού 'Ατλαντα. Οι ωριαίες αποστάσεις θαλασσιών δρομολογίων έχουν ληφθεί από το Key Travel Guide της Boac (σελ. 40, 41, 43, 44) με προτίμηση κάθε φορά του απευθείας και γενικώς του συντομότερου δρομολογίου. Δεν ελήφθησαν υπόψη αεροπορικά ταξίδια γιατί θεω-

ρήθηκαν σαν πολύ δαπανηρά για τακτική χρήση και οι σιδηροδρομικές συγκοινωνίες λόγω του πολύ περιορισμένου δικτύου και της επικάλυψής του από το οδικό δίκτυο.

Τόσο στη μήτρα των χρονοαποστάσεων όσο και των χιλιομετρικών αποστάσεων, η απόσταση ενός κέντρου από άλλο, εφόσον παρεμβάλλονται άλλα ή άλλο κέντρο στην πορεία της διαδρομής, κατά το δυνατόν ελέγχθηκε ώστε να αποτελεί το άθροισμα των επιμέρους αποστάσεων.

Πρέπει να επισημανθεί ότι η χρονοαπόσταση είναι ένα μέγεθος που εξαρτάται από διάφορους μεταβαλλόμενους παράγοντες όπως τη βελτίωση του οδικού δικτύου, τη διάνοιξη νέων δρόμων συντομότερων, την αύξηση της ωριαίας ταχύτητας, τον εκσυγχρονισμό και την τεχνολογική εξέλιξη στα συγκοινωνιακά μέσα και άλλα. Γι' αυτό όταν υπάρχουν προσφατότερες πηγές στοιχείων ο Πίνακας πρέπει να ενημερώνεται. Δεν συμβαίνει όμως το ίδιο με τη σχετική μεταξύ των αστικών κέντρων χιλιομετρική απόσταση.

Με βάση λοιπόν τη χρονοαπόσταση υπολογίστηκε το δυναμικό του πληθυσμού των κέντρων - πρωτεύουσών Νομών.

Χρησιμοποιήθηκε ο πληθυσμός Απογραφής 1971 επειδή οι εκτιμήσεις των χρονοαποστάσεων έγιναν πιο κοντά σ' αυτό το έτος αναφοράς αλλά και επειδή τα κέντρα-πρωτεύουσες είναι αυτά της απογραφής 1971.

Παρακάτω δίδονται τα δυναμικά των κέντρων που είναι πρωτεύουσες στους 50 νομούς της χώρας για τα έτη 1971 και 1981. (Οι νομοί Κοζάνης, Γρεβενών απετέλεσαν ένα νομό). Δηλ.

$$iv = \sum_{j=1}^{50} \frac{P_j}{d_{ij}} \quad i, j = 1-50$$

Όπως φαίνεται στον πίνακα που ακολουθεί, τα κέντρα με μεγάλη πληθυσμιακή βάση καθώς και αυτά που βρίσκονται κοντά σε μεγάλα κέντρα έχουν το υψηλότερο δυναμικό.

Δυναμικό Πληθυσμού 1971, 1981 για τις πρωτεύουσες των νομών

Ονομασία Κέντρου	Δυναμικό 1971	Δυναμικό 1981
1. Περιφ. Πρωτεύουσας	259,88	309,76
2. Θεσσαλονίκη	42,80	83,60
3. Πάτρα	24,47	50,91
4. Βόλος	20,45	42,72
5. Ηράκλειο	8,36	28,83
6. Λάρισα	26,60	43,74
7. Καβάλα	14,61	25,93
8. Χανιά	8,28	20,26
9. Σέρρες	19,39	41,88
10. Καλαμάτα	11,90	34,59
11. Γιάννενα	12,03	35,52
12. Δράμα	15,11	34,46
13. Λαμία	24,05	48,36
14. Κατερίνη	20,20	43,21
15. Τρίκαλα	19,36	42,52
16. Κομοτηνή	10,36	33,80
17. Κέρκυρα	7,65	27,61
18. Χίος	5,54	20,61
19. Χαλκίδα	49,97	79,16
20. Ρόδος	3,12	24,11
21. Ξάνθη	11,43	29,66
22. Βέροια	22,08	42,37
23. Μυτιλήνη	4,07	17,11
24. Καρδίτσα	20,10	35,59
25. Κοζάνη	15,41	32,43
26. Αλεξανδρούπολη	8,63	27,38
27. Πύργος	15,08	26,52
28. Τρίπολη	16,03	29,06
29. Άρτα	13,31	24,62
30. Ερμούπολη	10,39	20,71
31. Έδεσσα	17,81	28,95
32. Κόρινθος	45,48	54,16
33. Ρέθυμνο	7,96	18,15
34. Λειβαδιά	28,64	45,22
35. Κιλκίς	26,11	37,62

36. Πρέβεζα	12,14	20,35
37. Μεσολόγγι	17,18	—
38. Σπάρτη	12,58	21,73
39. Φλώρινα	11,93	20,40
40. Καστοριά	11,04	22,92
41. Ζάκυνθος	11,72	18,63
42. Ναύπλιο	21,92	29,19
43. Αργοστόλι	9,11	14,38
44. Λευκάδα	12,75	17,90
45. Άμφισσα	20,91	6,05
46. Σάμος	5,23	9,04
47. Πολύγυρος	16,57	22,81
48. Άγιος Νικόλαος	6,44	11,82
49. Καρπενήσι	15,10	20,56
50. Ηγουμενίτσα	8,86	13,67

ΠΙΝΑΚΑΣ

*Δείκτης και ρυθμός μεταβολής
του Αποπληθωριστή Δημοσίων Επενδύσεων
1981 = 100*

Έτη	Δείκτης	Ρυθμός Μεταβολής	Έτη	Δείκτης	Ρυθμός Μεταβολής
1968	16,21	—	1978	55,05	17,58
1969	16,44	1,42	1979	65,58	19,15
1970	18,32	1,44	1980	78,91	20,33
1971	18,75	2,34	1981	100,00	26,73
1972	20,18	7,63	1982	118,13	18,13
1973	24,72	22,50	1983	146,06	23,64
1974	31,07	25,69	1984	176,25	20,67
1975	33,93	9,20	1985	210,85	19,63
1976	40,20	18,48	1986	262,39	24,44
1977	46,81	14,95			

Πηγή: ΕΣΥΕ: Στατιστικές Επετηρίδες της Ελλάδας. (Διάφορα Τεύχη).

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 4ο

ΠΙΝΑΚΕΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΜΕΓΕΘΩΝ

1. Φυσικός και Ενεργός Πληθυσμός και Απασχόληση κατά τομέα δραστηριότητας και Νομό, 1961, 1971, 1981.
2. Διάρθρωση Απασχόλησης κατά Νομό και Πληθυσμιακή κατηγορία, 1961, 1971, 1981.
3. Ανάλυση Απόκλισης - Συμμετοχής Πληθυσμού, 1961-1971 και 1971-1981.
4. Ανάλυση Απόκλισης - Συμμετοχής Απασχόλησης, 1961-1971 και 1971-1981.
5. Δείκτης Απόκλισης - Συμμετοχής Ενεργού Πληθυσμού και Απασχόλησης, 1961-1971 και 1971-1981.

ΠΙΝΑΚΑΣ Π.1
Αρίθμηση των Νομών της Ελλάδας

A/A Νομός	A/A Νομός	A/A Νομός
1. Αττικής	25. Αιτωλοακαρνανίας	49. Δωδεκανήσου
2. Βοιωτίας	26. Ζακύνθου	50. Σάμου
3. Φθιώτιδας	27. Κεφαλληνίας	51. Χίου
4. Φωκίδας	28. Λάρισας	
5. Ευρυτανίας	29. Μαγνησίας	
6. Ευβοίας	30. Τρικάλων	
7. Κυκλάδων	31. Καρδίτσας	
8. Θεσσαλονίκης	32. Καβάλας	
9. Χαλκιδικής	33. Σερρών	
10. Κιλκίς	34. Δράμας	
11. Πιερίας	35. Ηρακλείου	
12. Ημαθίας	36. Λασιθίου	
13. Πέλλας	37. Ρεθύμνης	
14. Φλώρινας	38. Χανίων	
15. Καστοριάς	39. Ιωαννίνων	
16. Κοζάνης	40. Άρτας	
17. Γρεβενών	41. Πρέβεζας	
18. Κορινθίας	42. Θεσπρωτίας	
19. Αργολίδας	43. Κέρκυρας	
20. Αχαΐας	44. Λευκάδας	
21. Ηλείας	45. Ροδόπης	
22. Μεσσηνίας	46. Ξάνθης	
23. Λακωνίας	47. Έβρου	
24. Αρκαδίας	48. Λέσβου	

ΠΙΝΑΚΑΣ Π.2

*Επίπεδο και ρυθμός μεταβολής πληθυσμού και απασχόλησης
κατά κατηγορία απασχόλησης και κατά Νομό.*

I. Ανατολική Στερεά Ελλάδα και Κυκλάδες

	1961	1971	Ποσοστιαία μεταβολή 1961-71	1981	Ποσοστιαία μεταβολή 1971-81
Πληθυσμός (σε χιλ.)	2.683.879	3.899.666	26,20	3.995.866	17,88
Ενεργός πληθυσμός (σε χιλ.)	1.063.463	1.180.172	10,97	1.404.327	18,99
Σύνολο απασχόλησης (σε χιλ.)	988.932	1.148.440	16,13	1.332.861	16,06
Ποσοστό πρωτογενούς απασχόλησης	22,76	11,79	-48,20	7,74	-34,35
Ποσοστό δευτερογενούς απασχόλησης	32,87	40,74	23,94	38,35	-5,87
Ποσοστό τριτογενούς απασχόλησης	44,35	47,46	7,01	53,89	13,55

1. Ν. Αττικής

	1961	1971	Μεταβολή 1961-71	1981	Μεταβολή 1971-81
Πληθυσμός (σε χιλ.)	2.057.974	2.797.849	36,01	2.369.424	17,88
Ενεργός πληθυσμός (σε χιλ.)	782.618	962.068	22,93	1.176.450	22,28
Σύνολο απασχ. (σε χιλ.)	718.609	935.828	30,23	1.112.234	18,85
Ποσοστό πρωτογ. απασχ.	5,64	2,8	-50,35	0,18	-93,57
Ποσοστό δευτερ. απασχ.	39,61	44,18	11,54	39,48	-10,64
Ποσοστό τριτογ. απασχ.	54,73	52,98	-3,20	58,70	10,80

— Περιφέρεια Πρωτεύουσας

	1961	1971	Μεταβολή 1961-71	1981	Μεταβολή 1971-81
Πληθυσμός	1.852.709	2.540.241	37,11	3.027.331	19,17
Ενεργός πληθυσμός (σε χιλ.)	706.334	878.676	24,40	1.064.942	21,20
Σύνολο απασχ. (σε χιλ.)	645.410	854.052	32,33	1.005.795	17,77
Ποσοστό πρωτογ. απασχ.	1,50	0,75	-50,00	0,46	-38,67
Ποσοστό δευτερ. απασχ.	36,66	44,17	20,48	38,79	-12,18
Ποσοστό τριτογ. απασχ.	57,64	55,07	-4,46	60,73	10,28

— Υπόλοιπο Νομού Αττικής

	1961	1971	Μεταβολή 1961-71	1981	Μεταβολή 1971-81
Πληθυσμός (σε χιλ.)	205.965	257.608	26,05	342.093	32,80
Ενεργός πληθυσμός (σε χιλ.)	76.284	83.392	9,32	111.518	33,73
Σύνολο απασχ. (σε χιλ.)	73.199	81.776	11,72	106.439	30,16
Ποσοστό πρωτογ. απασχ.	42,10	24,51	-41,78	14,58	-40,51
Ποσοστό δευτερ. απασχ.	28,74	44,27	54,04	45,97	3,84
Ποσοστό τριτογ. απασχ.	29,14	31,21	7,10	39,44	26,37

2. Ν. Βοιωτίας

	1961	1971	Μεταβολή 1961-71	1981	Μεταβολή 1971-81
Πληθυσμός (σε χιλ.)	114.256	114.675	0,37	117.175	2,18
Ενεργός πληθυσμός (σε χιλ.)	52.801	43.848	-16,96	42.218	-3,72
Σύνολο απασχ. (σε χιλ.)	51.257	43.068	-15,98	40.874	-5,09
Ποσοστό πρωτογ. απασχ.	71,92	48,47	-32,60	34,76	-28,28
Ποσοστό δευτερογ. απασχ.	12,66	31,02	144,86	41,23	33,00
Ποσοστό τριτογ. απασχ.	15,41	20,51	33,09	23,99	16,97

3. Ν. Φθιώτιδας

	1961	1971	Μεταβολή 1961-71	1981	Μεταβολή 1971-81
Πληθυσμός (σε χιλ.)	160.035	154.542	-3,43	161.995	4,80
Ενεργός πληθυσμός (σε χιλ.)	76.769	59.808	-22,09	62.015	3,69
Σύνολο απασχ. (σε χιλ.)	74.241	58.240	-21,55	60.144	3,27
Ποσοστό πρωτογ. απασχ.	72,81	60,33	-17,14	48,07	-20,32
Ποσοστό δευτερ. απασχ.	12,06	17,43	44,53	22,47	28,91
Ποσοστό τριτογ. απασχ.	15,11	22,22	47,05	29,44	32,49

4. Ν. Φωκίδας

	1961	1971	Μεταβολή 1961-71	1981	Μεταβολή 1971-81
Πληθυσμός (σε χιλ.)	47.842	41.361	-13,55	44.222	6,27
Ενεργός πληθυσμός (σε χιλ.)	25.171	16.536	-34,30	17.060	3,17
Σύνολο απασχ. (σε χιλ.)	24.741	16.220	-34,44	16.516	1,82
Ποσοστό πρωτογ. απασχ.	75,72	52,72	-30,37	42,38	-19,61
Ποσοστό δευτερ. απασχ.	10,85	24,66	127,28	25,48	3,32
Ποσοστό τριτογ. απασχ.	13,41	22,60	68,53	32,13	42,17

5. Ν. Ευρυτανίας

	1961	1971	Μεταβολή 1961-71	1981	Μεταβολή 1971-81
Πληθυσμός (σε χιλ.)	39.716	29.533	-25,63	26.182	-11,35
Ενεργός πληθυσμός (σε χιλ.)	18.835	10.536	-44,06	10.918	3,62
Σύνολο απασχ. (σε χιλ.)	18.274	10.048	-45,01	10.373	3,23
Ποσοστό πρωτογ. απασχ.	85,60	71,85	-16,06	51,22	-28,71
Ποσοστό δευτερ. απασχ.	5,28	9,28	75,76	18,83	102,91
Ποσοστό τριτογ. απασχ.	9,11	18,85	106,91	29,93	58,78

6. Ν. Εύβοιας

	1961	1971	Μεταβολή 1961-71	1981	Μεταβολή 1971-81
Πληθυσμός (σε χιλ.)	166.097	165.369	-0,44	188.410	13,93
Ενεργός πληθυσμός (σε χιλ.)	71.481	57.796	-19,14	65.291	12,97
Σύνολο απασχ. (σε χιλ.)	67.850	56.024	-17,43	63.217	12,84
Ποσοστό πρωτογ. απασχ.	62,15	42,54	-31,55	28,67	-32,60
Ποσοστό δευτερογ. απασχ.	19,69	33,03	67,75	41,59	25,91
Ποσοστό τριτογ. απασχ.	18,15	24,41	34,49	29,72	21,75

7. Ν. Κυκλάδων

	1961	1971	Μεταβολή 1961-71	1981	Μεταβολή 1971-81
Πληθυσμός (σε χιλ.)	99.959	86.337	-13,63	88.458	2,46
Ενεργός πληθυσμός (σε χιλ.)	35.788	29.580	-17,35	30.375	2,69
Σύνολο απασχ. (σε χιλ.)	33.960	29.012	-14,57	29.503	1,69
Ποσοστό πρωτογ. απασχ.	50,39	45,90	-8,91	32,16	-29,93
Ποσοστό δευτερογ. απασχ.	23,51	25,63	9,02	31,29	22,08
Ποσοστό τριτογ. απασχ.	26,09	28,46	9,08	36,54	28,39

II. Κεντρική και Δυτική Μακεδονία

	1961	1971	Μεταβολή 1961-71	1981	Μεταβολή 1971-81
Πληθυσμός (σε χιλ.)	1.386.314	1.475.184	6,41	1.695.716	14,85
Ενεργός πληθυσμός (σε χιλ.)	614.362	542.184	-11,75	601.868	11,09
Σύνολο απασχ. (σε χιλ.)	575.775	520.700	-9,56	572.555	9,96
Ποσοστό πρωτογ. απασχ.	62,57	42,66	-31,82	27,90	-34,60
Ποσοστό δευτερογ. απασχ.	17,35	28,40	63,69	34,15	20,25
Ποσοστό τριτογ. απασχ.	20,06	28,92	44,17	36,18	25,10

8. Ν. Θεσσαλονίκης

	1961	1971	Μεταβολή 1961-71	1981	Μεταβολή 1971-81
Πληθυσμός (σε χιλ.)	544.394	710.352	30,48	871.581	22,70
Ενεργός πληθυσμός (σε χιλ.)	220.762	249.368	12,00	303.932	22,00
Σύνολο απασχ. (σε χιλ.)	200.917	238.468	19,00	286.942	20,32
Ποσοστό πρωτογ. απασχ.	34,70	19,79	-42,97	10,36	-47,65
Ποσοστό δευτερ. απασχ.	29,56	39,47	33,52	41,98	6,36
Ποσοστό τριτογ. απασχ.	35,72	40,72	14,00	47,65	17,02

9. Ν. Χαλκιδικής

	1961	1971	Μεταβολή 1961-71	1981	Μεταβολή 1971-81
Πληθυσμός (σε χιλ.)	82.536	75.582	8,52	80.508	-6,32
Ενεργός πληθυσμός (σε χιλ.)	36.449	27.848	-23,60	26.350	-5,38
Σύνολο απασχ. (σε χιλ.)	34.946	26.856	-23,15	25.512	-5,00
Ποσοστό πρωτογ. απασχ.	69,83	51,60	-26,11	38,38	-25,62
Ποσοστό δευτερογ. απασχ.	16,18	26,85	64,71	32,74	22,85
Ποσοστό τριτογ. απασχ.	13,97	21,74	55,62	28,86	32,75

10. Ν. Κιλκίς

	1961	1971	Μεταβολή 1961-71	1981	Μεταβολή 1971-81
Πληθυσμός (σε χιλ.)	102.812	84.375	-17,93	81.562	-3,33
Ενεργός πληθυσμός (σε χιλ.)	46.533	31.700	-31,88	30.433	-4,00
Σύνολο απασχ. (σε χιλ.)	44.618	30.860	-30,83	28.957	-6,17
Ποσοστό πρωτογ. απασχ.	83,34	75,37	-9,56	51,57	-31,58
Ποσοστό δευτερογ. απασχ.	6,17	9,01	46,03	25,81	186,46
Ποσοστό τριτογ. απασχ.	10,47	15,62	49,19	22,60	44,69

11. Ν. Πιερίας

	1961	1971	Μεταβολή 1961-71	1981	Μεταβολή 1971-81
Πληθυσμός (σε χιλ.)	97.697	91.728	-6,11	106.859	16,49
Ενεργός πληθυσμός (σε χιλ.)	47.204	36.280	-23,14	39.094	7,76
Σύνολο απασχ. (σε χιλ.)	44.565	34.812	-21,88	37.377	7,37
Ποσοστό πρωτογ. απασχ.	81,57	67,19	-17,63	52,28	-22,19
Ποσοστό δευτερογ. απασχ.	7,46	13,80	84,99	22,36	62,03
Ποσοστό τριτογ. απασχ.	10,95	19,11	74,52	25,35	32,65

12. Ν. Ημαθίας

	1961	1971	Μεταβολή 1961-71	1981	Μεταβολή 1971-81
Πληθυσμός (σε χιλ.)	114.515	118.103	3,13	133.750	13,25
Ενεργός πληθυσμός (σε χιλ.)	52.851	46.624	-11,78	46.638	0,03
Σύνολο απασχ. (σε χιλ.)	48.502	44.628	-7,99	44.465	-0,36
Ποσοστό πρωτογ. απασχ.	71,55	59,69	-16,57	43,41	-27,27
Ποσοστό δευτερογ. απασχ.	14,78	19,87	34,44	29,12	46,55
Ποσοστό τριτογ. απασχ.	13,65	20,42	49,60	27,45	34,43

13. Ν. Πέλλας

	1961	1971	Μεταβολή 1961-71	1981	Μεταβολή 1971-81
Πληθυσμός (σε χιλ.)	133.224	126.085	-5,36	132.386	3,00
Ενεργός πληθυσμός (σε χιλ.)	68.934	50.984	-26,04	51.987	1,97
Σύνολο απασχ. (σε χιλ.)	66.190	49.208	-25,66	49.964	1,54
Ποσοστό πρωτογ. απασχ.	83,86	73,13	-12,79	59,56	-18,55
Ποσοστό δευτερογ. απασχ.	7,05	11,01	56,17	19,89	80,65
Ποσοστό τριτογ. απασχ.	9,07	15,85	74,75	20,54	29,59

14. Ν. Φλώρινας

	1961	1971	Μεταβολή 1961-71	1981	Μεταβολή 1971-81
Πληθυσμός	67.356	52.264	-22,41	52.430	0,32
Ενεργός πληθυσμός (σε χιλ.)	32.720	19.292	-41,04	18.989	-1,57
Σύνολο απασχ. (σε χιλ.)	31.273	18.696	-40,22	18.288	-2,18
Ποσοστό πρωτογ. απασχ.	79,88	64,38	-18,65	54,83	-15,62
Ποσοστό δευτερογ. απασχ.	7,38	13,69	85,50	20,26	47,99
Ποσοστό τριτογ. απασχ.	12,72	21,91	72,25	24,89	13,60

15. Ν. Καστοριάς

	1961	1971	Μεταβολή 1961-71	1981	Μεταβολή 1971-81
Πληθυσμός (σε χιλ.)	47.487	45.711	-3,74	53.169	16,31
Ενεργός πληθυσμός (σε χιλ.)	22.545	18.176	-19,38	21.510	18,34
Σύνολο απασχ. (σε χιλ.)	21.672	17.716	-18,25	21.273	20,08
Ποσοστό πρωτογ. απασχ.	64,83	39,90	-38,45	27,12	-32,03
Ποσοστό δευτερογ. απασχ.	22,06	41,60	88,58	53,01	27,43
Ποσοστό τριτογ. απασχ.	13,09	18,49	41,25	19,86	7,41

16. Ν. Κοζάνης

	1961	1971	Μεταβολή 1961-71	1981	Μεταβολή 1971-81
Πληθυσμός (σε χιλ.)	152.809	135.709	-11,19	147.051	8,36
Ενεργός πληθυσμός (σε χιλ.)	69.765	50.144	-28,12	50.037	-0,21
Σύνολο απασχ. (σε χιλ.)	67.024	48.208	-28,07	47.736	-0,98
Ποσοστό πρωτογ. απασχ.	74,53	52,22	-29,93	31,66	-39,37
Ποσοστό δευτερογ. απασχ.	12,50	27,36	118,88	41,72	52,48
Ποσοστό τριτογ. απασχ.	12,95	20,40	57,53	26,61	30,44

17. Ν. Γρεβενών

	1961	1971	Μεταβολή 1961-71	1981	Μεταβολή 1971-81
Πληθυσμός (σε χιλ.)	43.484	35.275	-18,83	36.421	3,25
Ενεργός πληθυσμός (σε χιλ.)	16.559	11.768	-29,10	12.898	9,60
Σύνολο απασχ. (σε χιλ.)	16.068	11.248	-30,00	12.041	7,05
Ποσοστό πρωτογ. απασχ.	83,33	66,82	-19,81	48,20	-27,86
Ποσοστό δευτερογ. απασχ.	9,20	14,42	56,74	26,02	80,44
Ποσοστό τριτογ. απασχ.	7,46	18,75	151,34	25,77	37,44

III. Πελοπόννησος και Δυτική Στερεά Ελλάδα

	1961	1971	Μεταβολή 1961-71	1981	Μεταβολή 1971-81
Πληθυσμός (σε χιλ.)	1.415.951	1.282.830	-9,40	1.293.603	0,84
Ενεργός πληθυσμός (σε χιλ.)	610.103	508.908	-16,59	502.497	-1,26
Σύνολο απασχ. (σε χιλ.)	586.877	496.632	-15,38	485.512	-2,24
Ποσοστό πρωτογ. απασχ.	71,18	61,76	-13,23	51,20	-17,20
Ποσοστό δευτερογ. απασχ.	11,97	16,67	39,26	20,59	23,51
Ποσοστό τριτογ. απασχ.	16,83	21,55	28,04	28,20	30,86

18. Ν. Κορινθίας

	1961	1971	Μεταβολή 1961-71	1981	Μεταβολή 1971-81
Πληθυσμός (σε χιλ.)	112.505	113.115	0,54	123.042	8,78
Ενεργός πληθυσμός (σε χιλ.)	51.713	43.904	-15,10	47.479	8,14
Σύνολο απασχ. (σε χιλ.)	50.362	43.124	-14,37	45.968	6,59
Ποσοστό πρωτογ. απασχ.	71,12	57,64	-18,95	46,85	-18,72
Ποσοστό δευτερογ. απασχ.	10,89	18,67	71,44	23,75	27,21
Ποσοστό τριτογ. απασχ.	17,98	23,67	31,65	29,38	24,12

19. Ν. Αργολίδας

	1961	1971	Μεταβολή 1961-71	1981	Μεταβολή 1971-81
Πληθυσμός (σε χιλ.)	90.145	88.698	-1,60	93.020	4,87
Ενεργός πληθυσμός (σε χιλ.)	43.267	37.428	-13,49	37.112	-0,84
Σύνολο απασχ. (σε χιλ.)	42.072	36.768	-12,61	36.305	-1,26
Ποσοστό πρωτογ. απασχ.	70,58	60,81	-13,84	51,11	-15,95
Ποσοστό δευτερογ. απασχ.	13,07	18,44	41,09	19,96	8,24
Ποσοστό τριτογ. απασχ.	16,34	20,74	26,93	28,91	39,39

20. Ν. Αχαΐας

	1961	1971	Μεταβολή 1961-71	1981	Μεταβολή 1971-81
Πληθυσμός (σε χιλ.)	239.206	239.859	0,27	275.193	14,73
Ενεργός πληθυσμός (σε χιλ.)	99.253	85.832	-13,52	100.295	16,85
Σύνολο απασχ. (σε χιλ.)	93.721	83.072	-11,36	96.146	15,74
Ποσοστό πρωτογ. απασχ.	55,14	37,74	-31,56	28,44	-24,64
Ποσοστό δευτερογ. απασχ.	20,47	30,76	50,27	33,79	9,85
Ποσοστό τριτογ. απασχ.	24,38	31,48	29,12	37,76	19,95

21. Ν. Ηλείας

	1961	1971	Μεταβολή 1961-71	1981	Μεταβολή 1971-81
Πληθυσμός (σε χιλ.)	188.861	165.056	-12,60	160.305	-2,88
Ενεργός πληθυσμός (σε χιλ.)	69.750	63.608	-8,80	61.012	-4,08
Σύνολο απασχ. (σε χιλ.)	66.603	62.040	-6,85	58.961	-4,96
Ποσοστό πρωτογ. απασχ.	74,12	66,61	-10,13	57,40	-13,83
Ποσοστό δευτερογ. απασχ.	10,27	14,61	37,88	15,11	6,71
Ποσοστό τριτογ. απασχ.	15,59	19,21	23,22	27,48	43,05

22. Ν. Μεσσηνίας

	1961	1971	Μεταβολή 1961-71	1981	Μεταβολή 1971-81
Πληθυσμός (σε χιλ.)	211.970	173.077	-18,35	159.818	-7,66
Ενεργός πληθυσμός (σε χιλ.)	92.690	72.464	-21,82	64.890	-10,45
Σύνολο απασχ. (σε χιλ.)	89.459	71.188	-20,42	62.997	-11,51
Ποσοστό πρωτογ. απασχ.	73,56	68,93	-6,29	59,13	-14,22
Ποσοστό δευτερογ. απασχ.	10,53	11,77	11,77	16,18	37,47
Ποσοστό τριτογ. απασχ.	15,89	19,29	21,40	24,68	27,94

23. Ν. Λακωνίας

	1961	1971	Μεταβολή 1961-71	1981	Μεταβολή 1971-81
Πληθυσμός (σε χιλ.)	118.661	95.844	-19,23	93.218	-2,74
Ενεργός πληθυσμός (σε χιλ.)	57.113	42.384	-25,79	36.551	-13,76
Σύνολο απασχ. (σε χιλ.)	55.913	41.952	-24,97	35.627	-15,08
Ποσοστό πρωτογ. απασχ.	77,60	75,59	-2,59	63,81	-15,58
Ποσοστό δευτερογ. απασχ.	8,70	8,13	-6,55	12,43	52,89
Ποσοστό τριτογ. απασχ.	13,69	16,26	18,77	23,74	46,00

24. Ν. Αρκαδίας

	1961	1971	Μεταβολή 1961-71	1981	Μεταβολή 1971-81
Πληθυσμός (σε χιλ.)	135.042	111.263	-17,61	107.932	-2,99
Ενεργός πληθυσμός (σε χιλ.)	65.117	45.820	-29,63	45.197	-1,36
Σύνολο απασχ. (σε χιλ.)	63.412	45.152	-28,79	43.791	-3,01
Ποσοστό πρωτογ. απασχ.	77,69	67,57	-13,03	53,78	-20,41
Ποσοστό δευτερογ. απασχ.	8,50	12,78	50,35	19,36	51,49
Ποσοστό τριτογ. απασχ.	13,79	19,64	42,42	26,85	36,71

25. Ν. Αιτωλοακαρνανίας

	1961	1971	Μεταβολή 1961-71	1981	Μεταβολή 1971-81
Πληθυσμός (σε χιλ.)	237.738	228.989	-3,68	219.764	-4,03
Ενεργός πληθυσμός (σε χιλ.)	102.080	95.204	-6,73	88.525	-7,01
Σύνολο απασχ. (σε χιλ.)	97.628	91.588	-6,19	85.164	-7,01
Ποσοστό πρωτογ. απασχ.	76,19	68,51	-10,08	62,83	-8,29
Ποσοστό δευτερογ. απασχ.	10,58	14,32	35,35	16,14	12,71
Ποσοστό τριτογ. απασχ.	13,22	17,15	29,73	21,01	28,34

26. Ν. Ζακύνθου

	1961	1971	Μεταβολή 1961-71	1981	Μεταβολή 1971-81
Πληθυσμός (σε χιλ.)	35.509	30.187	-14,99	30.014	-0,57
Ενεργός πληθυσμός (σε χιλ.)	14.246	10.792	-24,24	11.758	8,95
Σύνολο απασχ. (σε χιλ.)	13.767	10.576	-23,18	11.290	6,75
Ποσοστό πρωτογ. απασχ.	71,93	65,85	-8,45	57,47	-12,72
Ποσοστό δευτερογ. απασχ.	10,77	12,24	13,65	18,47	50,90
Ποσοστό τριτογ. απασχ.	17,28	21,89	26,68	24,04	9,82

27. Ν. Κεφαλονιάς

	1961	1971	Μεταβολή 1961-71	1981	Μεταβολή 1971-81
Πληθυσμός (σε χιλ.)	46.314	36.742	-20,67	31.297	-14,82
Ενεργός πληθυσμός (σε χιλ.)	14.874	11.472	-22,87	9.678	-15,64
Σύνολο απασχ. (σε χιλ.)	13.940	11.172	-19,86	9.263	-17,09
Ποσοστό πρωτογ. απασχ.	60,71	51,96	-14,41	40,82	-21,44
Ποσοστό δευτερογ. απασχ.	12,53	14,93	19,15	15,76	5,56
Ποσοστό τριτογ. απασχ.	26,74	33,10	23,78	43,40	31,12

IV. Θεσσαλία

	1961	1971	Μεταβολή 1961-71	1981	Μεταβολή 1971-81
Πληθυσμός (σε χιλ.)	689.927	659.913	-4,35	695.654	5,42
Ενεργός πληθυσμός (σε χιλ.)	303.346	247.604	-18,37	261.788	5,73
Σύνολο απασχ. (σε χιλ.)	282.726	236.448	-16,37	251.698	6,45
Ποσοστό πρωτογ. απασχ.	69,05	57,45	-16,80	47,85	-16,71
Ποσοστό δευτερογ. απασχ.	14,14	19,56	38,33	24,06	23,01
Ποσοστό τριτογ. απασχ.	16,80	22,98	36,78	28,07	22,15

28. Ν. Λάρισας

	1961	1971	Μεταβολή 1961-71	1981	Μεταβολή 1971-81
Πληθυσμός (σε χιλ.)	230.769	232.226	0,63	254.295	9,50
Ενεργός πληθυσμός (σε χιλ.)	97.443	85.016	-12,75	91.358	7,46
Σύνολο απασχ. (σε χιλ.)	90.066	80.544	-10,57	87.547	8,69
Ποσοστό πρωτογ. απασχ.	64,81	54,13	-16,48	43,97	-18,77
Ποσοστό δευτερογ. απασχ.	15,98	20,89	30,72	25,91	24,03
Ποσοστό τριτογ. απασχ.	19,20	24,97	30,05	30,10	20,54

29. Ν. Μαγνησίας

	1961	1971	Μεταβολή 1961-71	1981	Μεταβολή 1971-81
Πληθυσμός (σε χιλ.)	163.834	161.392	-1,49	182.222	12,91
Ενεργός πληθυσμός (σε χιλ.)	63.505	53.372	-15,96	63.065	18,16
Σύνολο απασχ. (σε χιλ.)	55.789	50.704	-9,11	60.539	19,40
Ποσοστό πρωτογ. απασχ.	45,01	35,02	-22,19	27,27	-22,13
Ποσοστό δευτερογ. απασχ.	25,54	31,26	22,40	36,02	15,23
Ποσοστό τριτογ. απασχ.	29,43	33,70	14,51	36,70	8,90

30. Ν. Τρικάλων

	1961	1971	Μεταβολή 1961-71	1981	Μεταβολή 1971-81
Πληθυσμός (σε χιλ.)	142.781	132.519	-7,19	134.207	1,27
Ενεργός πληθυσμός (σε χιλ.)	67.288	52.332	-22,23	50.801	-2,92
Σύνολο απασχ. (σε χιλ.)	64.491	49.932	-22,57	48.684	-2,50
Ποσοστό πρωτογ. απασχ.	79,80	66,06	-17,22	56,28	-14,80
Ποσοστό δευτερογ. απασχ.	9,09	15,80	73,82	18,57	17,53
Ποσοστό τριτογ. απασχ.	11,10	18,12	63,24	25,14	38,74

31. Ν. Καρδίτσας

	1961	1971	Μεταβολή 1961-71	1981	Μεταβολή 1971-81
Πληθυσμός (σε χιλ.)	152.543	133.776	-12,30	124.930	-6,61
Ενεργός πληθυσμός (σε χιλ.)	75.110	56.884	-24,26	56.564	-0,56
Σύνολο απασχ. (σε χιλ.)	72.380	55.268	-23,64	54.928	-0,61
Ποσοστό πρωτογ. απασχ.	83,28	75,09	-9,83	69,27	-7,75
Ποσοστό δευτερογ. απασχ.	7,55	10,28	36,16	12,78	24,32
Ποσοστό τριτογ. απασχ.	9,15	14,61	59,67	17,93	22,72

V. Ανατολική Μακεδονία

	1961	1971	Μεταβολή 1961-71	1981	Μεταβολή 1971-81
Πληθυσμός (σε χιλ.)	509.798	415.500	-18,50	426.237	2,58
Ενεργός πληθυσμός (σε χιλ.)	272.634	168.848	-38,07	165.577	-1,94
Σύνολο απασχ. (σε χιλ.)	253.490	162.356	-35,95	158.353	-2,46
Ποσοστό πρωτογ. απασχ.	79,73	64,52	-19,09	49,56	-23,19
Ποσοστό δευτερογ. απασχ.	8,85	14,55	64,41	23,96	64,67
Ποσοστό τριτογ. απασχ.	11,40	20,92	83,51	26,47	26,53

32. Ν. Καβάλας

	1961	1971	Μεταβολή 1961-71	1981	Μεταβολή 1971-81
Πληθυσμός (σε χιλ.)	140.751	121.593	-13,61	135.218	11,20
Ενεργός πληθυσμός (σε χιλ.)	72.735	48.148	-33,80	48.141	-0,01
Σύνολο απασχ. (σε χιλ.)	61.149	45.792	-25,11	46.270	1,04
Ποσοστό πρωτογ. απασχ.	69,63	52,53	-24,56	35,92	-31,62
Ποσοστό δευτερογ. απασχ.	13,28	20,22	52,26	31,50	55,79
Ποσοστό τριτογ. απασχ.	17,08	27,23	59,43	32,56	19,57

33. Ν. Σερρών

	1961	1971	Μεταβολή 1961-71	1981	Μεταβολή 1971-81
Πληθυσμός (σε χιλ.)	248.041	202.898	-18,20	196.247	-3,28
Ενεργός πληθυσμός (σε χιλ.)	136.040	87.828	-35,44	81.816	-6,84
Σύνολο απασχ. (σε χιλ.)	131.319	84.780	-35,44	78.391	-7,53
Ποσοστό πρωτογ. απασχ.	84,57	72,28	-14,53	60,46	-16,35
Ποσοστό δευτερογ. απασχ.	6,74	11,35	68,40	17,61	55,15
Ποσοστό τριτογ. απασχ.	8,68	16,35	88,36	21,91	34,01

34. Ν. Δράμας

	1961	1971	Μεταβολή 1961-71	1981	Μεταβολή 1971-81
Πληθυσμός (σε χιλ.)	121.006	91.009	-24,79	94.772	4,13
Ενεργός πληθυσμός (σε χιλ.)	63.864	32.872	-48,53	35.620	8,36
Σύνολο απασχ. (σε χιλ.)	61.022	31.784	-47,91	33.692	6,00
Ποσοστό πρωτογ. απασχ.	79,45	61,09	-23,11	42,93	-29,73
Ποσοστό δευτερογ. απασχ.	8,95	14,89	66,37	28,35	90,40
Ποσοστό τριτογ. απασχ.	11,59	24,02	107,07	28,70	19,58

VI. Κρήτη

	1961	1971	Μεταβολή 1961-71	1981	Μεταβολή 1971-81
Πληθυσμός (σε χιλ.)	483.258	456.642	-5,51	502.165	9,97
Ενεργός πληθυσμός (σε χιλ.)	224.857	186.104	-17,23	192.810	3,60
Σύνολο απασχ. (σε χιλ.)	217.118	182.644	-15,88	188.196	3,04
Ποσοστό πρωτογ. απασχ.	72,85	62,68	-13,96	50,83	-18,90
Ποσοστό δευτερογ. απασχ.	10,57	15,72	48,72	17,57	11,77
Ποσοστό τριτογ. απασχ.	16,57	21,58	30,23	31,59	46,38

35. Ν. Ηρακλείου

	1961	1971	Μεταβολή 1961-71	1981	Μεταβολή 1971-81
Πληθυσμός (σε χιλ.)	208.374	209.670	0,62	243.622	16,19
Ενεργός πληθυσμός (σε χιλ.)	91.113	84.248	-7,53	90.684	7,64
Σύνολο απασχ. (σε χιλ.)	87.767	82.464	-6,04	88.683	7,54
Ποσοστό πρωτογ. απασχ.	71,67	61,88	-13,66	48,79	21,15
Ποσοστό δευτερογ. απασχ.	10,77	16,80	55,99	19,83	18,03
Ποσοστό τριτογ. απασχ.	17,55	21,31	21,42	31,36	47,16

36. Ν. Λασιθίου

	1961	1971	Μεταβολή 1961-71	1981	Μεταβολή 1971-81
Πληθυσμός (σε χιλ.)	73.880	66.226	-10,36	70.053	5,78
Ενεργός πληθυσμός (σε χιλ.)	40.878	30.536	-25,30	28.656	-6,16
Σύνολο απασχ. (σε χιλ.)	39.994	30.060	-24,84	27.912	-7,14
Ποσοστό πρωτογ. απασχ.	80,74	71,01	-12,05	56,61	-20,28
Ποσοστό δευτερογ. απασχ.	7,39	11,12	50,47	12,58	13,13
Ποσοστό τριτογ. απασχ.	11,86	17,85	50,50	30,79	72,49

37. Ν. Ρεθύμνης

	1961	1971	Μεταβολή 1961-71	1981	Μεταβολή 1971-81
Πληθυσμός (σε χιλ.)	69.943	60.949	-12,86	62.634	2,76
Ενεργός πληθυσμός (σε χιλ.)	35.160	25.856	-26,46	27.890	7,87
Σύνολο απασχ. (σε χιλ.)	34.669	25.504	-26,43	27.308	7,07
Ποσοστό πρωτογ. απασχ.	79,14	70,43	-11,01	64,49	-8,43
Ποσοστό δευτερογεν. απασχ.	8,00	4,45	-44,37	12,80	187,64
Ποσοστό τριτογ. απασχ.	12,85	17,27	34,40	22,70	31,44

38. Ν. Χανίων

	1961	1971	Μεταβολή 1961-71	1981	Μεταβολή 1971-81
Πληθυσμός (σε χιλ.)	131.061	119.797	-8,59	125.856	5,06
Ενεργός πληθυσμός (σε χιλ.)	57.706	45.464	-21,21	45.580	0,25
Σύνολο απασχ. (σε χιλ.)	54.688	44.616	-18,42	44.293	-0,72
Ποσοστό πρωτογ. απασχ.	64,98	54,12	-16,71	42,82	-20,88
Ποσοστό δευτερογ. απασχ.	14,19	18,79	32,42	19,12	1,76
Ποσοστό τριτογ. απασχ.	20,81	27,07	30,08	38,04	40,52

VII. Ήπειρος

	1961	1971	Μεταβολή 1961-71	1981	Μεταβολή 1971-81
Πληθυσμός (σε χιλ.)	483.354	427.848	-11,48	445.881	4,21
Ενεργός πληθυσμός (σε χιλ.)	213.739	166.488	-22,11	167.827	-0,80
Σύνολο απασχ. (σε χιλ.)	204.310	160.320	-21,53	159.845	-0,30
Ποσοστό πρωτογ. απασχ.	72,47	60,47	-16,56	44,61	-26,23
Ποσοστό δευτερογ. απασχ.	11,98	17,15	43,15	22,01	28,34
Ποσοστό τριτογ. απασχ.	15,54	22,37	43,95	33,37	49,17

39. Ν. Ιωαννίνων

	1961	1971	Μεταβολή 1961-71	1981	Μεταβολή 1971-81
Πληθυσμός (σε χιλ.)	155.326	134.688	-13,29	147.304	9,37
Ενεργός πληθυσμός (σε χιλ.)	69.728	52.984	-24,01	52.846	-0,26
Σύνολο απασχ. (σε χιλ.)	66.977	50.752	-24,22	50.100	-1,28
Ποσοστό πρωτογ. απασχ.	69,70	54,53	-21,76	33,64	-38,31
Ποσοστό δευτερογ. απασχ.	13,93	20,68	48,46	29,86	44,39
Ποσοστό τριτογ. απασχ.	16,35	24,77	51,50	36,48	47,27

40. Ν. Άρτας

	1961	1971	Μεταβολή 1961-71	1981	Μεταβολή 1971-81
Πληθυσμός (σε χιλ.)	82.630	78.376	-5,15	80.044	2,13
Ενεργός πληθυσμός (σε χιλ.)	36.034	27.600	-23,40	30.843	11,75
Σύνολο απασχ. (σε χιλ.)	34.185	26.104	-23,64	29.040	11,25
Ποσοστό πρωτογ. απασχ.	78,10	64,79	-17,04	55,55	-14,26
Ποσοστό δευτερογ. απασχ.	9,11	14,58	60,04	19,64	34,70
Ποσοστό τριτογ. απασχ.	12,77	20,62	61,47	24,80	20,27

41. Ν. Πρέβεζας

	1961	1971	Μεταβολή 1961-71	1981	Μεταβολή 1971-81
Πληθυσμός (σε χιλ.)	62.523	56.586	-9,50	55.915	-1,19
Ενεργός πληθυσμός (σε χιλ.)	26.197	20.404	-22,11	19.971	-2,12
Σύνολο απασχ. (σε χιλ.)	24.517	19.628	-19,94	18.879	-3,81
Ποσοστό πρωτογ. απασχ.	74,68	62,22	-70,25	50,94	129,25
Ποσοστό δευτερογ. απασχ.	11,02	15,60	41,56	18,73	20,06
Ποσοστό τριτογ. απασχ.	14,28	22,16	55,18	30,32	36,82

42. Ν. Θεσπρωτίας

	1961	1971	Μεταβολή 1961-71	1981	Μεταβολή 1971-81
Πληθυσμός (σε χιλ.)	52.125	40.684	-21,95	41.278	1,46
Ενεργός πληθυσμός (σε χιλ.)	16.726	12.620	-24,55	13.929	10,37
Σύνολο απασχ. (σε χιλ.)	16.081	12.012	-25,30	13.078	8,87
Ποσοστό πρωτογ. απασχ.	68,65	59,89	-12,76	46,10	-23,02
Ποσοστό δευτερογ. απασχ.	14,52	17,55	20,87	22,31	27,12
Ποσοστό τριτογ. απασχ.	16,82	22,55	34,07	31,63	40,27

43. Ν. Κέρκυρας

	1961	1971	Μεταβολή 1961-71	1981	Μεταβολή 1971-81
Πληθυσμός (σε χιλ.)	101.770	92.933	-8,68	99.477	7,04
Ενεργός πληθυσμός (σε χιλ.)	51.520	41.952	-18,57	41.167	-1,87
Σύνολο απασχ. (σε χιλ.)	49.517	41.116	-16,96	39.987	-2,76
Ποσοστό πρωτογ. απασχ.	71,95	61,16	-15,00	43,06	-29,59
Ποσοστό δευτερογ. απασχ.	11,33	16,84	48,63	18,10	7,48
Ποσοστό τριτογ. απασχ.	16,70	21,98	31,62	38,83	76,66

44. Ν. Λευκάδας

	1961	1971	Μεταβολή 1961-71	Μεταβολή 1981	Μεταβολή 1971-81
Πληθυσμός (σε χιλ.)	28.980	24.581	-15,18	21.863	-11,06
Ενεργός πληθυσμός (σε χιλ.)	13.534	10.928	-19,25	9.071	-16,99
Σύνολο απασχ. (σε χιλ.)	13.033	10.708	-17,84	8.761	-18,18
Ποσοστό πρωτογ. απασχ.	74,44	72,83	-2,16	62,21	-14,58
Ποσοστό δευτερογ. απασχ.	10,58	10,28	-2,83	9,58	-6,81
Ποσοστό τριτογ. απασχ.	14,96	16,88	-62,45	28,19	67,00

VIII. Θράκη

	1961	1971	Μεταβολή 1961-71	Μεταβολή 1981	Μεταβολή 1971-81
Πληθυσμός (σε χιλ.)	356.555	329.582	-7,56	345.220	4,74
Ενεργός πληθυσμός (σε χιλ.)	186.110	127.896	-31,28	132.661	3,72
Σύνολο απασχ. (σε χιλ.)	176.794	122.392	-30,77	127.975	4,56
Ποσοστό πρωτογ. απασχ.	82,13	70,86	-13,72	58,57	-17,34
Ποσοστό δευτερογ. απασχ.	7,24	10,89	50,41	18,02	65,29
Ποσοστό τριτογ. απασχ.	10,62	18,23	71,66	23,41	28,41

45. Ν. Ροδόπης

	1961	1971	Μεταβολή 1961-71	Μεταβολή 1981	Μεταβολή 1971-81
Πληθυσμός (σε χιλ.)	109.201	107.677	-1,40	107.957	0,26
Ενεργός πληθυσμός (σε χιλ.)	56.409	46.424	-17,70	45.531	-1,92
Σύνολο απασχ. (σε χιλ.)	54.640	44.644	-18,29	44.241	-0,90
Ποσοστό πρωτογ. απασχ.	82,54	76,41	-7,43	67,98	-11,03
Ποσοστό δευτερογ. απασχ.	7,22	8,95	23,96	12,64	41,23
Ποσοστό τριτογ. απασχ.	10,22	14,63	43,15	19,37	32,40

46. Ν. Ξάνθης

	1961	1971	Μεταβολή 1961-71	Μεταβολή 1981	Μεταβολή 1971-81
Πληθυσμός (σε χιλ.)	89.594	82.917	-7,45	88.777	7,07
Ενεργός πληθυσμός (σε χιλ.)	46.114	31.008	-32,76	35.219	13,58
Σύνολο απασχ. (σε χιλ.)	42.436	29.508	-30,46	33.934	15,00
Ποσοστό πρωτογ. απασχ.	80,94	69,62	-13,98	55,26	-20,63
Ποσοστό δευτερογ. απασχ.	7,46	12,16	63,22	23,83	95,97
Ποσοστό τριτογ. απασχ.	11,60	18,20	56,90	20,90	14,83

47. Ν. Έβρου

	1961	1971	Μεταβολή 1961-71	1981	Μεταβολή 1971-81
Πληθυσμός (σε χιλ.)	157.760	138.988	-11,90	148.486	6,28
Ενεργός πληθυσμός (σε χιλ.)	83.587	50.464	-39,63	51.910	2,86
Σύνολο απασχ. (σε χιλ.)	81.718	48.240	-40,97	49.800	3,23
Ποσοστό πρωτογεν. απασχ.	82,46	66,49	-19,37	52,48	-21,07
Ποσοστό δευτερογ. απασχ.	7,15	11,91	66,57	18,79	57,77
Ποσοστό τριτογ. απασχ.	10,37	21,58	108,10	28,71	33,04

IX. Νησιά Ανατολικού Αιγαίου

	1961	1971	Μεταβολή 1961-71	1981	Μεταβολή 1971-81
Πληθυσμός (σε χιλ.)	377.517	331.476	-12,20	340.075	2,59
Ενεργός πληθυσμός (σε χιλ.)	149.982	116.564	-22,28	109.175	-6,34
Σύνολο απασχ. (σε χιλ.)	135.409	113.108	-16,47	106.256	-6,06
Ποσοστό πρωτογ. απασχ.	56,62	47,29	-16,48	31,68	-33,01
Ποσοστό δευτερογ. απασχ.	17,32	20,25	16,92	22,92	14,18
Ποσοστό τριτογεν. απασχ.	26,04	32,45	24,61	45,38	39,84

48. Ν. Λέσβου

	1961	1971	Μεταβολή 1961-71	1981	Μεταβολή 1971-81
Πληθυσμός (σε χιλ.)	140.251	114.802	-18,14	104.620	-8,87
Ενεργός πληθυσμός (σε χιλ.)	62.645	46.980	-25,01	35.129	-25,22
Σύνολο απασχ. (σε χιλ.)	52.735	45.768	-13,21	34.414	-24,81
Ποσοστό πρωτογεν. απασχ.	60,36	60,65	0,48	50,15	-17,31
Ποσοστό δευτερογ. απασχ.	15,83	15,78	-0,31	18,58	17,71
Ποσοστό τριτογ. απασχ.	23,80	23,56	-1,01	31,26	32,68

49. Ν. Δωδεκανήσου

	1961	1971	Μεταβολή 1961-71	1981	Μεταβολή 1971-81
Πληθυσμός (σε χιλ.)	123.021	121.017	-1,63	145.071	19,88
Ενεργός πληθυσμός (σε χιλ.)	44.945	39.804	-11,44	46.765	17,49
Σύνολο απασχ. (σε χιλ.)	42.350	38.432	-9,24	45.433	18,20
Ποσοστό πρωτογ. απασχ.	47,92	29,66	-38,10	13,88	-53,20
Ποσοστό δευτερογ. απασχ.	21,73	27,01	24,30	27,34	1,22
Ποσοστό τριτογ. απασχ.	30,34	43,32	42,78	58,76	35,64

50. Ν. Σάμιου

	1961	1971	Μεταβολή 1961-71	Μεταβολή 1981	Μεταβολή 1971-81
Πληθυσμός (σε χιλ.)	52.022	41.709	-19,82	40.519	-2,85
Ενεργός πληθυσμός (σε χιλ.)	20.864	14.320	-53,60	13.162	-8,09
Σύνολο απασχ. (σε χιλ.)	19.918	13.984	-29,79	12.738	-8,91
Ποσοστό πρωτογ. απασχ.	65,58	57,07	-12,98	43,43	-23,90
Ποσοστό δευτερογ. απασχ.	14,67	16,13	9,95	19,98	23,87
Ποσοστό τριτογ. απασχ.	19,73	26,78	35,73	36,57	36,56

51. Ν. Χίου

	1961	1971	Μεταβολή 1961-71	Μεταβολή 1981	Μεταβολή 1971-81
Πληθυσμός (σε χιλ.)	62.223	53.948	-13,30	49.865	-7,57
Ενεργός πληθυσμός (σε χιλ.)	21.528	15.460	-28,19	14.119	-8,67
Σύνολο απασχ. (σε χιλ.)	20.406	14.924	-26,86	13.671	-8,39
Ποσοστό πρωτογ. απασχ.	56,30	42,54	-24,44	33,39	-21,51
Ποσοστό δευτερογ. απασχ.	14,62	20,42	38,72	21,92	7,34
Ποσοστό τριτογ. απασχ.	29,07	37,02	13,59	44,67	35,28

ΣΥΝΟΛΟ ΕΛΛΑΔΟΣ

	1961	1971	Μεταβολή 1961-71	Μεταβολή 1981	Μεταβολή 1971-81
Πληθυσμός (σε χιλ.)	8.388.553	8.768.641	4,53	9.740.417	11,08
Ενεργός πληθυσμός (χιλ.)	3.638.601	3.244.768	-10,82	3.538.530	9,05
Σύνολο απασχ. (σε χιλ.)	3.423.431	3.143.040	-8,19	3.383.251	7,64
Ποσοστό πρωτογ. Απασχ.	56,39	39,98	-29,10	29,15	-27,09
Ποσοστό δευτερογ. Απασχ.	18,74	27,39	46,16	30,47	11,24
Ποσοστό τριτογ. Απασχ.	24,87	32,63	31,20	40,38	23,75

ΠΙΝΑΚΑΣ Π.3

Διάρθρωση Απασχόλησης κατά Νομό, κατά Πληθυσμιακή κατηγορία, Έτη 1961, 1971, 1981

1961

I. Πληθυσμιακή κατηγορία 0-50.000:

1. Ποσοστό Απασχόλησης/Ενεργό Πληθυσμό	98,29	97,02	96,13	96,80	96,64	93,72	96,30
2. Ποσοστό Πρωτογενούς Απασχόλησης	75,72	5,60	64,83	83,33	71,93	60,71	74,44
3. Ποσοστό Δευτερογενούς Απασχόλησης	10,85	2,28	22,06	9,20	10,77	12,53	10,58
4. Ποσοστό Τριτογενούς Απασχόλησης	13,41	9,11	13,09	7,46	17,28	26,74	14,96
5. Κωδικός αριθμός Νομού	4	5	15	17	26	27	44

II. Πληθυσμιακή Κατηγορία 50.000-100.000:

1. 95,88	94,41	95,58	97,24	97,84	98,60	94,87	93,59	96,14	92,02	95,47	94,79
2. 69,83	81,57	79,88	70,58	80,74	79,14	78,10	74,68	68,65	80,94	65,58	56,30
3. 16,18	7,46	7,38	13,07	7,39	8,00	9,11	11,02	14,52	7,45	14,67	14,62
4. 13,97	10,95	12,72	16,34	11,86	12,85	12,77	14,28	16,82	11,60	19,73	29,07
5. 9	11	14	19	36	37	40	41	42	46	50	51

III. Πληθυσμιακή Κατηγορία 100.000-150.000:

1. 97,08	94,89	95,88	91,77	96,02	97,39	97,90	97,38	95,84	84,07	95,55	94,77	96,11	96,86	84,18	94,23
2. 71,92	50,39	83,34	71,55	83,86	71,12	77,60	77,69	79,80	83,28	79,45	64,98	71,95	82,54	60,36	47,92
3. 12,66	23,51	6,17	14,78	7,05	10,89	8,70	8,50	9,09	7,55	8,95	14,19	11,33	7,22	15,83	21,73
4. 15,41	26,09	10,47	13,65	9,07	17,98	13,69	13,79	11,10	9,15	11,59	20,81	16,70	10,22	23,80	30,34
5. 2	7	10	12	13	18	23	24	30	32	34	38	43	45	48	49

IV. Πληθυσμιακή Κατηγορία 150.000-200.000:

1. 96,71	94,92	96,07	95,49	87,85	96,36	96,05	97,76
2. 72,81	62,15	74,53	74,12	45,01	83,28	69,70	82,46
3. 12,06	19,69	12,50	10,27	25,54	7,55	13,93	7,15
4. 15,11	18,15	12,95	15,59	29,43	9,15	16,35	10,37
5. 3	6	16	21	29	31	39	47

V. Πληθυσμιακή Κατηγορία 200.000-250.000:

1. 94,43	96,51	95,64	92,43	96,53	96,33
2. 55,14	73,56	76,19	64,81	84,57	71,67
3. 20,47	10,53	10,58	15,98	6,74	10,77
4. 24,38	15,89	13,22	19,20	8,68	17,55
5. 20	22	25	28	33	35

VI. Πληθυσμιακή Κατηγορία 250.000 και άνω:

1. 91,01	91,82
2. 34,70	5,64
3. 29,56	39,61
4. 35,72	54,73
5. 8	1

I. Πληθυσμιακή Κατηγορία 0-50.000

1. Ποσοστό Απασχόλησης/Ενεργό Πληθυσμό	98,09	95,37	97,47	95,58	98,00	97,38	95,18	97,99	97,65
2. Ποσοστό Πρωτογενούς Απασχόλησης	52,72	71,85	39,90	66,82	65,85	51,96	59,89	72,83	57,07
3. Ποσοστό Δευτερογενούς Απασχόλησης	24,66	9,28	41,60	14,42	12,24	14,93	17,55	10,28	16,13
4. Ποσοστό Τριτογενούς Απασχόλησης	22,60	18,85	18,49	18,75	21,89	33,10	22,55	16,88	26,78
5. Κωδικός αριθμός Νομού	4	5	15	17	26	27	42	44	50

II. Πληθυσμιακή κατηγορία 50.000-100.000

1. 98,08	96,44	97,35	95,95	96,91	98,24	98,98	96,69	98,44	98,64	94,58	96,20	98,01	95,16	96,53
2. 45,90	51,60	75,37	67,19	64,98	60,81	75,59	61,09	71,01	70,43	64,79	62,22	61,16	69,62	42,54
3. 25,63	26,65	9,01	13,80	13,69	18,44	8,13	14,89	11,12	4,45	14,58	15,60	16,84	12,16	20,42
4. 28,46	21,74	15,62	19,11	21,91	20,74	16,26	24,00	17,85	17,27	20,62	22,16	21,98	18,20	37,02
5. 7	9	10	11	14	19	23	34	36	37	40	41	43	46	51

III. Πληθυσμιακή Κατηγορία 100.000-150.000

1. 98,22	95,72	96,52	96,14	98,22	98,54	95,41	97,16	95,11	98,13	95,79	96,17	95,59	97,42	96,55
2. 48,47	59,69	73,13	52,22	57,64	67,57	66,06	75,09	52,53	54,12	54,53	76,41	66,49	60,65	29,66
3. 31,02	19,87	11,01	27,36	18,67	12,78	15,80	10,28	20,22	18,79	20,68	8,95	11,91	15,78	27,01
4. 20,51	20,42	15,85	20,40	23,67	19,64	18,12	14,61	27,23	27,07	24,77	14,63	21,58	23,56	43,32
5. 2	12	13	16	18	24	30	31	32	38	39	45	47	48	49

IV. Πληθυσμιακή Κατηγορία 150.000-200.000

1. 97,38	96,93	97,53	98,24	95,00
2. 60,33	42,54	66,61	68,93	35,02
3. 17,43	33,03	14,16	11,77	31,26
4. 22,22	24,41	19,21	19,29	33,70
5. 3	6	21	22	29

V. Πληθυσμιακή Κατηγορία 200.000-250.000

1. 96,78	96,20	94,74	96,53	97,88
2. 37,74	68,51	54,13	72,28	61,88
3. 30,76	14,32	20,89	11,35	16,80
4. 31,48	17,15	24,97	16,35	21,31
5. 20	25	28	33	35

VI. Πληθυσμιακή Κατηγορία 250.000 και άνω

97,27	95,63
2,8	19,79
44,18	39,47
52,98	40,72
1	8

1981

I. Πληθυσμιακή Κατηγορία 0-50.000

1. Ποσοστό Απασχόλησης/Ενεργό Πληθυσμό	96,81	95,01	93,35	96,02	95,71	93,89	96,58	96,78	96,83
2. Ποσοστό Πρωτογενούς Απασχόλησης	42,38	51,22	48,20	57,47	40,82	46,10	62,21	43,43	33,39
3. Ποσοστό Δευτερογενούς Απασχόλησης	25,48	18,83	26,02	18,47	15,76	22,31	9,58	19,98	21,92
4. Ποσοστό Τριτογενούς Απασχόλησης	32,13	29,93	25,77	24,04	43,40	31,63	28,19	36,57	44,67
5. Κωδικός αριθμός Νομού	4	5	17	26	27	42	44	50	51

II. Πληθυσμιακή Κατηγορία 50.000-100.000

1. 97,13	96,82	95,15	96,31	98,90	97,82	97,47	94,59	97,40	97,91	94,15	94,53	97,13	96,35
2. 32,16	38,38	51,57	54,83	27,12	51,11	63,81	42,93	56,61	64,49	55,55	50,94	43,06	55,26
3. 31,29	32,74	25,81	20,26	53,01	19,96	12,43	28,35	12,58	12,80	19,64	18,73	18,10	23,83
4. 36,54	28,86	22,60	24,89	19,86	28,91	23,74	28,70	30,79	22,70	24,80	30,32	38,83	20,90
5. 7	9	10	14	15	19	23	34	36	37	40	41	43	46

III. Πληθυσμιακή Κατηγορία 100.000-150.000

1. 96,82	95,61	95,34	96,11	95,40	96,82	96,89	95,83	97,11	96,11	97,18	94,80	97,17	95,93	97,96	97,15
2. 34,76	52,28	43,41	59,56	31,66	46,85	53,78	56,28	69,27	35,92	42,82	33,64	67,98	52,48	50,15	13,88
3. 41,23	22,36	29,12	19,89	41,72	23,75	19,36	18,57	12,78	31,50	19,12	29,86	12,64	18,79	18,58	27,34
4. 23,99	25,35	27,45	20,54	26,61	29,38	26,85	25,14	17,93	32,56	38,04	36,48	19,37	28,71	31,26	58,76
5. 2	11	12	13	16	18	24	30	31	32	38	39	45	47	48	49

IV. Πληθυσμιακή Κατηγορία 150.000-200.000

1. 96,98	96,82	96,64	97,08	95,99	95,81
2. 48,07	28,67	57,40	59,13	27,27	60,46
3. 22,47	41,59	15,11	16,18	36,02	17,61
4. 29,44	29,72	27,48	24,68	36,70	21,91
5. 3	6	21	22	29	33

V. Πληθυσμιακή Κατηγορία 200.000-250.000

1. 96,20	97,79
2. 62,83	48,79
3. 16,14	19,83
4. 21,01	31,36
5. 25	35

VI. Πληθυσμιακή Κατηγορία 250.000 και άνω

94,54	94,41	95,86	95,83
0,18	10,36	28,44	43,97
39,48	41,98	33,79	25,91
58,70	47,65	37,76	30,10
1	8	20	28

ΠΙΝΑΚΑΣ Π.4
Ανάλυση Απόκλισης - Συμμετοχής Πληθυσμού
1961-1971

Α/Α ΝΟΜΟΙ	Αναμενόμενος				
	Πληθυσμός 1961 (1)	Πληθυσμός 1971 (2)	πληθυσμός 1971 (3)	Συντελεστής Απόκλισης (4)=(2)-(3)	Δείκτης Απόκλισης (5)
I. Α. Στ. Ελλάδα & Κυκλάδες	2.683.879	3.3389.660	2.805.459	1,21	
Αττικής	2.057.974	2.797.849	2.150.583	647.266	1,30
(Περ. Πρωτευούσης)	1.852.709	2.540.241	1.936.081	604.160	1,31
(Υπολ. Ν. Αττικής)	205.965	257.608	215.233	42.375	1,21
Βοιωτίας	114.256	114.675	119.397	-4.722	0,96
Φθιώτιδας	160.035	154.542	167.237	-12.695	0,92
Φωκίδας	47.842	41.361	49.995	-8.634	0,82
Ευρυτανίας	39.715	29.533	41.502	-11.969	0,71
Εύβοιας	166.097	165.369	173.571	-8.202	0,95
Κυκλάδων	99.959	86.337	104.457	-18.120	0,82
II. Κεν. & Δυτ. Μακεδονία	1.386.314	1.475.184	1.448.698	26.486	1,02
Θεσσαλονίκης	544.394	710.352	568.892	141.460	1,25
Χαλκιδικής	82.536	75.582	86.250	-10.668	0,89
Κιλκίς	102.812	84.375	107.438	-23.063	0,78
Πιερίας	97.697	91.728	102.093	-10.365	0,90
Ημαθίας	114.515	118.103	119.668	-1.565	0,98
Πέλλας	133.224	126.085	139.219	-13.134	0,90
Φλώρινας	67.356	52.264	70.387	-18.123	0,75
Καστοριάς	47.487	45.711	49.624	-3.913	0,91
Κοζάνης	152.809	135.709	159.685	-23.976	0,85
Γρεβενών	43.484	35.275	45.441	-10.166	0,77
III. Πελοπόννησος & Δυτ. Στ. Ελλάδα	1.415.951	1.282.830	1.479.669	-196.839	0,87
Κορινθίας	112.505	113.115	117.568	-4.453	0,96
Αργολίδας	90.145	88.698	94.201	-5.503	0,93
Αχαΐας	239.206	239.859	249.970	-10.111	0,96
Ηλείας	188.861	165.056	197.360	-32.304	0,83
Μεσσηνίας	211.970	173.077	221.509	-48.432	0,78
Λακωνίας	118.661	95.844	124.001	-28.157	0,77
Αρκαδίας	135.042	111.263	141.119	-29.856	0,79
Αιτωλοακαρνανίας	237.738	228.989	247.436	-19.447	0,92
Ζακύνθου	35.509	30.187	37.107	-6.920	0,83
Κεφαλονιάς	46.314	36.742	48.398	-11.656	0,76
IV. Θεσσαλία	689.927	659.913	720.974	-61.061	0,91
Λάρισας	230.769	232.226	241.154	-8.928	0,96
Μαγνησίας	163.834	161.392	171.206	-9.814	0,94
Τρικάλων	142.781	132.519	149.206	-16.687	0,89
Καρδίτσας	152.543	133.776	159.407	-25.631	0,83

V. Α. Μακεδονίας	509.798	415.500	532.739	-117.239	0,78
Καβάλας	140.751	121.593	147.085	-25.492	0,83
Σερρών	248.041	202.898	259.203	-56.305	0,78
Δράμας	121.006	91.009	126.451	-35.442	0,72
VI. Κρήτη	483.258	456.642	505.005	-48.363	0,90
Ηρακλείου	208.374	209.670	217.751	-8.081	0,96
Λασιθίου	73.880	66.226	77.205	-10.979	0,86
Ρεθύμνης	69.943	60.949	73.090	-12.141	0,83
Χανίων	131.061	119.797	136.959	-17.162	0,88
VII. Ήπειρος	483.354	427.848	505.105	-77.257	0,85
Ιωαννίνων	155.326	134.688	162.316	-27.628	0,83
Άρτας	82.630	78.376	86.348	-7.972	0,90
Πρέβεζας	62.523	56.586	65.336	-8.750	0,86
Θεσπρωτίας	52.125	40.684	54.471	-13.787	0,74
Κέρκυρας	101.770	92.933	106.350	-13.416	0,88
Λευκάδας	28.980	24.581	30.284	-5.703	0,82
VIII. Θράκη	356.555	329.582	372.600	-43.018	0,88
Ροδόπης	109.201	107.677	114.115	-6.438	0,95
Ξάνθης	89.594	82.917	93.626	-10.709	0,89
Έβρου	157.760	138.988	164.859	-25.871	0,84
IX. Νησιά Α. Αιγαίου	377.517	331.476	394.505	-63.029	0,84
Λέσβου	140.251	114.802	146.562	-31.760	0,78
Δωδεκανήσου	123.021	121.017	128.557	-7.540	0,94
Σάμου	52.022	41.709	54.363	-12.654	0,77
Χίου	62.223	53.948	65.023	-11.075	0,82

ΠΗΓΗ: ΕΣΥΕ: Απογραφές Πληθυσμού 1961, 1971.

Σημ. 1: Μέ πλάγια γράμματα σημειώνονται οι Νομοί όπου υπάρχουν ΒΙ.ΠΕ.

Σημ. 2: Ο αναμενόμενος πληθυσμός κάποιου Νομού, δείχνει τον πληθυσμό που θα είχε ο Νομός αυτός κατά το 1971, αν η ποσοστιαία αύξηση αυτού μεταξύ 1961 και 1971 ήταν η ίδια με αυτήν του συνόλου της Χώρας (4,9%).

ΠΙΝΑΚΑΣ Π.5

*Ανάλυση Απόκλισης - Συμμετοχής Πληθυσμού
1971-1981*

Α/Α ΝΟΜΟΙ	Αναμενόμενος			Συντελεστής Απόκλισης (4)=(2)-(3)	Δείκτης Απόκλισης (5)
	Πληθυσμός 1971 (1)	Πληθυσμός 1981 (2)	πληθυσμός 1981 (3)		
I. Α. Στ. Ελλάδα & Κυκλάδες	3.389.660	3.995.660	3.765.234	230.632	1,06
1. Αττικής	2.797.849	2.369.424	3.107.851	-738.427	1,08
(Περ. Πρωτεύουσας)	2.540.241	3.027.331	2.821.700	205.631	1,07
(Υπόλ. Ν. Αττικής)	257.608	342.093	286.151	55.942	1,19
2. Βοιωτίας	114.675	117.175	127.381	-10.206	0,92
3. Φθιώτιδας	154.542	161.995	171.665	-9.670	0,94
4. Φωκίδας	41.361	44.222	45.944	-1.722	0,96
5. Ευρυτανίας	29.533	26.182	32.805	-6.523	0,79
6. Ευβοίας	165.369	188.410	183.692	4.718	1,03
7. Κυκλάδων	86.337	88.458	95.903	-7.445	0,93
II. Κεν. & Δυτ. Μακεδονία	1.475.184	1.695.716	1.638.634	57.081	1,04
8. Θεσσαλονίκης	710.352	871.581	789.059	82.522	1,10
9. Χαλκιδικής	75.582	80.508	83.956	-3.448	0,97
10. Κιλκίς	84.375	81.562	93.724	-12.162	0,88
11. Πιερίας	91.728	106.859	101.891	4.968	1,06
12. Ημαθίας	118.103	133.750	131.189	2.561	1,01
13. Πέλλας	126.085	132.386	140.055	-7.669	0,94
14. Φλώρινας	52.264	52.430	58.055	-5.625	0,90
15. Καστοριάς	45.711	53.169	50.776	2.393	1,04
16. Κοζάνης	135.709	147.051	150.746	-3.695	0,97
17. Γρεβενών	35.275	36.421	39.183	-2.762	0,93
III. Πελοπόννησος & Δυτ. Στ. Ελλάδα	1.282.830	1.293.603	1.424.968	-131.365	0,91
18. Κορινθίας	113.115	123.042	125.648	-2.606	0,98
19. Αργολίδας	88.698	93.020	98.526	-5.506	0,94
20. Αχαΐας	239.859	275.193	266.435	8.758	1,03
21. Ηλείας	165.056	160.305	183.344	-23.039	0,88
22. Μεσσηνίας	173.077	159.818	192.254	-32.436	0,83
23. Λακωνίας	95.844	93.218	106.463	-13.245	0,88
24. Αρκαδίας	111.263	107.932	123.591	-15.659	0,87
25. Αιτωλοακαρνανίας	228.989	219.764	254.361	-34.597	0,87
26. Ζακύνθου	30.187	30.014	33.532	-3.518	0,89
27. Κεφαλονιάς	36.742	31.297	40.813	-9.516	0,76
IV. Θεσσαλία	659.913	695.654	733.031	-37.377	0,95
28. Λάρισας	232.226	254.295	257.957	-3.662	0,98
29. Μαγνησίας	161.392	182.222	179.274	2.948	1,02
30. Τρικάλων	132.519	134.207	147.202	-12.995	0,91
31. Καρδίτσας	133.776	124.930	148.598	-23.668	0,84

V. Α. Μακεδονία	415.500	426.237	461.537	-35.300	0,92
32. Καβάλας	121.593	135.218	135.065	153	1,00
33. Σερρών	202.898	196.247	225.379	-29.132	0,87
34. Δράμας	91.009	94.772	101.093	-6.321	0,93
VI. Κρήτη	456.642	502.165	507.238	-5.073	0,99
35. Ηρακλείου	209.670	243.622	232.901	10.721	1,05
36. Λασιθίου	66.226	70.053	73.564	-3.511	0,95
37. Ρεθύμνης	60.949	62.634	67.702	-5.068	0,94
38. Χανίων	119.797	125.856	133.070	-7.214	0,94
VII. Ήπειρος	427.848	445.881	475.254	-29.373	0,94
39. Ιωαννίνων	134.688	147.304	149.611	-2.307	0,98
40. Άρτας	78.376	80.044	87.060	-7.016	0,92
41. Πρέβεζας	56.586	55.915	62.856	-6.941	0,89
42. Θεσπρωτίας	40.684	41.278	45.192	-3.914	0,93
43. Κέρκυρας	92.933	99.477	103.230	-3.753	0,96
44. Λευκάδας	24.581	21.863	27.304	-5.441	0,79
VIII. Θράκη	329.582	345.220	366.100	-20.880	0,94
45. Ροδόπης	107.677	107.957	119.608	-11.651	0,90
46. Ξάνθης	82.917	88.777	92.104	-3.327	0,96
47. Έβρου	138.988	148.486	154.388	-5.902	0,96
IX. Νησιά Α. Αιγαίου	331.476	340.075	368.203	-28.128	0,92
48. Λέσβου	114.802	104.620	127.522	-22.902	0,82
49. Δωδεκανήσου	121.017	145.071	134.426	10.645	1,08
50. Σάμου	41.709	40.519	46.330	-5.811	0,88
51. Χίου	53.948	49.865	59.925	-10.060	0,84

ΠΗΓΗ: ΕΣΥΕ: Απογραφές Πληθυσμού 1971, 1981.

Σημ. 1: Μέ πλάγια γράμματα σημειώνονται οι Νομοί όπου υπάρχουν ΒΙ.ΠΕ.

Σημ. 2: Ο αναμενόμενος πληθυσμός κάποιου Νομού, δείχνει τον πληθυσμό που θα είχε ο Νομός αυτός κατά το 1981, αν η ποσοστιαία αύξηση αυτού μεταξύ 1971 και 1981 ήταν η ίδια με αυτήν του συνόλου της Χώρας (11,08%).

ΠΙΝΑΚΑΣ Π.6
Ανάλυση Απόκλισης - Συμμετοχής Απασχόλησης
1961-1971

Α/Α ΝΟΜΟΙ	Αναμενόμενη			Συντελεστής Απόκλισης (4) = (2)-(3)	Δείκτης Απόκλισης (5)
	Απασχόληση 1961 (1)	Απασχόληση 1971 (2)	Απασχόληση 1971 (3)		
I. Α. Στ. Ελλάδα					
& Κυκλάδες	988.932	1.148.440	907.938	240.052	1,26
Αττικής	718.607	935.828	659.755	276.073	1,42
(Περ. Πρωτεύουσας)	645.410	854.052	592.551	261.501	1,44
(Υπολ. Ν. Αττικής)	73.199	81.776	67.204	14.572	1,22
Βοιωτίας	51.257	43.068	47.059	-3.391	0,91
Φθιώτιδας	74.241	58.240	68.161	-9.921	0,85
Φωκίδας	24.741	16.220	22.715	-6.495	0,71
Ευρυτανίας	18.274	10.048	16.777	-6.729	0,60
Εύβοιας	67.850	56.024	62.293	-6.269	0,90
Κυκλάδων	33.960	29.012	31.179	-2.167	0,93
II. Κεν. & Δυτ.					
Μακεδονία	614.362	520.700	564.046	-43.346	0,92
Θεσσαλονίκης	200.917	238.468	184.462	54.006	1,29
Χαλκιδικής	34.946	26.856	32.084	-5.228	0,84
Κιλκίς	44.618	30.860	40.964	-10.104	0,75
Πιερίας	44.565	34.812	40.715	-6.103	0,85
Ημαθίας	48.502	44.628	44.530	98	1,00
Πέλλας	66.190	49.208	60.769	-11.561	0,81
Φλώρινας	31.273	18.696	28.712	-10.016	0,65
Καστοριάς	21.672	17.716	18.897	-2.181	0,89
Κοζάνης	67.024	48.208	61.535	-13.327	0,78
Γρεβενών	16.068	11.248	14.752	-3.504	0,76
III. Πελοπόννησος &					
Δυτ. Στερεά	610.103	497.632	560.136	-63.503	0,89
Κορινθίας	50.362	43.124	46.237	-3.113	0,93
Αργολίδας	42.072	36.768	38.626	-1.858	0,95
Αχαΐας	93.721	83.072	86.045	-2.973	0,96
Ηλείας	66.603	62.040	61.148	892	1,01
Μεσσηνίας	89.459	71.188	82.132	-10.944	0,87
Λακωνίας	55.913	41.952	51.334	-9.382	0,82
Αρκαδίας	63.412	45.152	58.218	-13.066	0,77
Αιτωλοακαρνανίας	97.628	91.588	89.632	1.956	1,02
Ζακύνθου	13.767	10.576	12.639	-2.063	0,84
Κεφαλονιάς	13.940	11.172	12.798	-1.626	0,87
IV. Θεσσαλίας	282.726	236.448	259.571	-23.123	0,91
Λάρισας	90.066	80.544	82.690	-2.146	0,97
Μαγνησίας	55.789	50.704	51.220	-516	0,99
Τρικάλων	64.491	49.932	59.209	-9.277	0,84
Καρδίτσας	72.380	55.268	66.452	-11.184	0,83

V. Α. Μακεδονίας	253.490	162.356	232.729	-70.373	0,70
Καβάλας	61.149	45.792	56.141	-10.349	0,82
Σερρών	131.319	84.780	120.564	-35.784	0,70
Δράμας	61.022	31.784	56.024	-24.240	0,57
VI. Κρήτη	217.118	182.644	199.336	-16.692	0,92
Ηρακλείου	87.767	82.464	80.579	1.885	1,02
Λασιθίου	39.994	30.060	36.718	-6.658	0,82
Ρεθύμνης	34.669	25.504	31.830	-6.326	0,80
Χανίων	54.688	44.616	50.209	-5.593	0,89
VII. Ήπειρος	204.310	160.320	187.577	-27.257	0,85
Ιωαννίνων	66.977	50.752	61.492	-10.740	0,82
Άρτας	34.185	26.104	31.385	-5.281	0,83
Πρέβεζας	24.517	19.628	22.509	-2.881	0,87
Θεσπρωτίας	16.081	12.012	14.764	-2.752	0,81
Κέρκυρας	49.517	41.116	45.462	-4.346	0,90
Λευκάδας	13.033	10.708	11.966	-1.258	0,89
VIII. Θράκη	178.794	122.392	164.151	-41.759	0,75
Ροδόπης	54.640	44.644	50.165	-5.521	0,89
Ξάνθης	42.436	29.508	38.960	-9.452	0,76
Έβρου	81.718	48.240	75.025	-26.785	0,64
IX. Νησιά Α. Αιγαίου	135.409	113.108	124.319	-11.211	0,91
Λέσβου	52.735	45.768	48.416	-2.648	0,94
Δωδεκανήσου	42.350	38.432	38.881	-449	0,99
Σάμου	19.918	13.984	18.287	-4.303	0,76
Χίου	20.406	14.924	18.735	-3.811	0,80

ΠΗΓΗ: ΕΣΥΕ: Απογραφές Πληθυσμού 1961, 1971.

Σημ. 1: Μέ πλάγια γράμματα σημειώνονται οι Νομοί όπου υπάρχουν ΒΙ.ΠΕ.

Σημ. 2: Η αναμενόμενη απασχόληση του έτους 1971 για κάποιο Νομό, δείχνει το μέγεθος της απασχόλησης που θα είχε ο Νομός αυτός κατά το έτος αυτό, αν η ποσοστιαία αύξηση αυτής μεταξύ 1961 και 1971 ήταν η ίδια με αυτήν του συνόλου της Χώρας (-8,19%).

ΠΙΝΑΚΑΣ Π.7
Ανάλυση Απόκλισης - Συμμετοχής Απασχόλησης
1971-1981

Α/Α ΝΟΜΟΙ	Αναμενόμενη			Συντελεστής Απόκλισης (4) = (2)-(3)	Δείκτης Απόκλισης (5)
	Απασχόληση 1971 (1)	Απασχόληση 1981 (2)	Απασχόληση 1981 (3)		
I. Α. Στ. Ελλάδα					
& Κυκλάδες	1.148.440	1.332.861	1.236.181	96.680	1,08
Αττικής	935.828	1.112.234	1.007.325	104.909	1,10
(Περ. Πρωτεύουσας)	854.052	1.005.795	919.302	86.493	1,09
(Υπολ. Ν. Αττικής)	81.776	106.439	88.024	18.415	1,21
Βοιωτίας	43.068	40.874	46.358	-5.484	0,88
Φθιώτιδας	58.240	60.144	62.689	-2.545	0,96
Φωκίδας	16.220	16.516	17.459	-943	0,95
Ευρυτανίας	10.048	10.373	10.816	-443	0,96
Εύβοιας	56.024	63.217	60.304	2.913	1,05
Κυκλάδων	29.012	29.503	31.228	-1.725	0,94
II. Κεν. & Δυτ.					
Μακεδονία	520.700	572.555	560.481	12.073	1,02
Θεσσαλονίκης	238.468	286.942	256.687	30.255	1,12
Χαλκιδικής	26.856	25.512	28.908	-3.396	0,88
Κιλκίς	30.860	28.957	33.218	-4.261	0,87
Πιερίας	34.812	37.377	37.472	-95	1,00
Ημαθίας	44.628	44.465	48.038	-3.573	0,93
Πέλλας	49.208	49.964	52.967	-3.003	0,94
Φλώρινας	18.696	18.288	20.124	-1.836	0,91
Καστοριάς	17.716	21.273	19.069	2.203	1,11
Κοζάνης	48.208	47.736	51.891	-4.155	0,92
Γρεβενών	11.248	12.041	12.107	-66	0,99
III. Πελοπόννησος &					
Δυτ. Στ. Ελλάδα	496.632	485.512	534.575	-49.063	0,91
Κορινθίας	43.124	45.968	46.419	-451	0,99
Αργολίδας	36.768	36.305	39.577	-3.272	0,92
Αχαΐας	83.072	96.146	89.419	6.727	1,07
Ηλείας	62.040	58.961	66.780	-7.819	0,88
Μεσσηνίας	71.188	62.997	76.627	-13.630	0,82
Λακωνίας	41.952	35.627	45.157	-9.530	0,79
Αρκαδίας	45.152	43.791	48.602	-4.811	0,90
Αιτωλοακαρνανίας	91.588	85.164	98.585	-13.421	0,86
Ζακύνθου	10.576	11.290	11.384	-94	0,99
Κεφαλονιάς	11.172	9.263	12.025	-2.762	0,77
IV. Θεσσαλίας	236.448	251.698	254.513	-2.815	0,99
Λάρισας	80.544	87.547	86.698	849	1,01
Μαγνησίας	50.704	60.539	54.578	5.961	1,11
Τρικάλων	49.932	48.684	53.747	-5.063	0,91
Καρδίτσας	55.268	54.928	59.490	-4.562	0,92

V. Α. Μακεδονίας	162.356	158.353	174.760	-16.407	0,91
Καβάλας	45.792	46.270	49.290	-3.020	0,94
Σερρών	84.780	78.391	91.257	-12.866	0,86
Δράμας	31.784	33.692	34.212	-520	0,98
VI. Κρήτη	182.644	188.196	196.598	-8.402	0,96
Ηρακλείου	82.464	88.683	88.764	-81	1,00
Λασιθίου	30.060	27.912	32.357	-4.445	0,86
Ρεθύμνης	25.504	27.308	27.452	-144	0,99
Χανίων	44.616	44.293	48.025	-3.732	0,92
VII. Ήπειρος	160.320	159.845	172.568	-12.723	0,93
Ιωαννίνων	50.752	50.100	54.629	-4.529	0,92
Άρτας	26.104	29.040	28.098	942	1,03
Πρέβεζας	19.628	18.879	21.128	-2.249	0,89
Θεσπρωτίας	12.012	13.078	12.930	148	1,01
Κέρκυρας	41.116	39.987	44.257	-4.270	0,90
Λευκάδας	10.708	8.761	11.526	-2.765	0,76
VIII. Θράκη	122.392	127.975	131.743	-3.768	0,97
Ροδόπης	44.644	44.241	48.055	-3.814	0,92
Ξάνθης	29.508	33.934	31.762	2.172	1,07
Έβρου	48.240	49.800	51.925	-2.125	0,96
IX. Νησιά Α. Αιγαίου	113.108	106.256	121.749	-15.493	0,87
Λέσβου	45.768	34.414	49.265	-14.851	0,70
Δωδεκανήσου	38.432	45.433	41.368	4.065	1,10
Σάμου	13.984	12.738	15.052	-2.314	0,85
Χίου	14.924	13.671	16.064	-2.393	0,85

ΠΗΓΗ: ΕΣΥΕ: Απογραφές Πληθυσμού 1971, 1981.

Σημ. 1: Μέ πλάγια γράμματα σημειώνονται οι Νομοί όπου υπάρχουν ΒΙ.ΠΕ.

Σημ. 2: Η αναμενόμενη απασχόληση του έτους 1981 για κάποιο Νομό, δείχνει το μέγεθος της απασχόλησης που θα είχε ο Νομός αυτός κατά το έτος αυτό, αν η ποσοστιαία αύξηση αυτής μεταξύ 1971 και 1981 ήταν η ίδια με αυτήν του συνόλου της Χώρας (7,64%).

ΠΙΝΑΚΑΣ Π.8

*Δείκτης Απόκλισης - Συμμετοχής Ενεργού Πληθυσμού και Απασχόλησης
1961-1981*

	Ποσοστό επί συνόλου επί 1961	Ποσοστό επί συνόλου επί 1971	Ποσοστό επί συνόλου 1981	Δείκτες Απόκλισης-Συμμετοχής	
				1961-1971	1971-1981
Ν. Αττικής					
1. Ενεργός Πληθυσμός	21,51	29,65	33,25	1,38	1,12
2. Πρωτογενής Απασχόληση	2,10	2,11	2,05	1,00	0,97
3. Δευτερογενής Απασχόληση	44,37	48,02	42,60	1,08	0,89
4. Τριτογενής Απασχόληση	46,20	48,35	47,79	1,05	0,99
Περιφ. Πρωτεύουσας					
1. Ενεργός Πληθυσμός	19,41	27,08	30,10	1,39	1,11
2. Πρωτογενής Απασχόληση	0,50	0,51	0,47	1,02	0,92
3. Δευτερογενής Απασχόληση	36,88	43,82	37,85	1,19	0,86
4. Τριτογενής Απασχόληση	43,69	45,87	44,72	1,05	0,97
Υπόλοιπο Νομού Αττικής					
1. Ενεργός Πληθυσμός	2,10	2,57	3,15	1,22	1,23
2. Πρωτογενής Απασχόληση	1,60	1,59	1,57	0,99	0,99
3. Δευτερογενής Απασχόληση	3,28	4,20	4,75	1,28	1,13
4. Τριτογενής Απασχόληση	2,51	2,49	3,07	0,99	1,23
Ν. Βοιωτίας					
1. Ενεργός Πληθυσμός	1,45	1,35	1,19	0,93	0,88
2. Πρωτογενής Απασχόληση	1,91	1,66	1,44	0,87	0,87
3. Δευτερογενής Απασχόληση	1,01	1,55	1,63	1,53	1,05
4. Τριτογενής Απασχόληση	0,93	0,86	0,72	0,92	0,84
Ν. Φθιώτιδας					
1. Ενεργός Πληθυσμός	2,11	1,84	1,75	0,87	0,95
2. Πρωτογενής Απασχόληση	2,80	2,80	2,93	1,00	1,05
3. Δευτερογενής Απασχόληση	1,40	1,18	1,31	0,84	1,11
4. Τριτογενής Απασχόληση	1,32	1,26	1,30	0,95	1,03
Ν. Φωκίδας					
1. Ενεργός Πληθυσμός	0,69	0,51	0,48	0,74	0,94
2. Πρωτογενής Απασχόληση	0,97	0,68	0,71	0,70	1,04
3. Δευτερογενής Απασχόληση	0,42	0,46	0,41	1,09	0,89
4. Τριτογενής Απασχόληση	0,39	0,36	0,39	0,92	1,08
Ν. Ευρυτανίας					
1. Ενεργός Πληθυσμός	0,52	0,32	0,31	0,61	0,97
2. Πρωτογενής Απασχόληση	0,81	0,57	0,54	0,70	0,95
3. Δευτερογενής Απασχόληση	0,15	0,11	0,19	0,73	1,73
4. Τριτογενής Απασχόληση	0,19	0,18	0,23	0,95	1,28

N. Εύβοιας					
1. Ενεργός Πληθυσμός	1,96	1,78	1,84	0,91	1,03
2. Πρωτογενής Απασχόληση	2,18	1,90	1,84	0,87	0,97
3. Δευτερογενής Απασχόληση	2,08	2,15	2,55	1,03	1,19
4. Τριτογενής Απασχόληση	1,44	1,33	1,37	0,92	1,03
N. Κυκλάδων					
1. Ενεργός Πληθυσμός	0,98	0,91	0,86	0,93	0,94
2. Πρωτογενής Απασχόληση	0,88	1,06	0,96	1,20	0,91
3. Δευτερογενής Απασχόληση	1,24	0,86	0,89	0,69	1,03
4. Τριτογενής Απασχόληση	1,04	0,80	0,79	0,77	0,99
N. Θεσσαλονίκης					
1. Ενεργός Πληθυσμός	6,07	7,68	8,59	1,26	1,12
2. Πρωτογενής Απασχόληση	3,61	3,76	3,01	1,04	0,80
3. Δευτερογενής Απασχόληση	9,26	10,93	11,68	1,18	1,07
4. Τριτογενής Απασχόληση	8,43	9,47	10,01	1,12	1,06
N. Χαλκιδικής					
1. Ενεργός Πληθυσμός	1,00	0,86	0,74	0,86	0,86
2. Πρωτογενής Απασχόληση	1,26	1,10	0,99	0,87	0,9
3. Δευτερογενής Απασχόληση	0,88	0,83	0,81	0,94	0,98
4. Τριτογενής Απασχόληση	0,57	0,57	0,54	1,00	0,95
N. Κιλκίς					
1. Ενεργός Πληθυσμός	1,28	0,98	0,86	0,77	0,88
2. Πρωτογενής Απασχόληση	1,93	1,85	1,51	0,96	0,82
3. Δευτερογενής Απασχόληση	0,43	0,32	0,72	0,74	2,25
4. Τριτογενής Απασχόληση	0,55	0,47	0,48	0,85	1,02
N. Πιερίας					
1. Ενεργός Πληθυσμός	1,30	1,12	1,10	0,86	0,98
2. Πρωτογενής Απασχόληση	1,88	1,86	1,98	0,99	1,06
3. Δευτερογενής Απασχόληση	0,52	0,56	0,81	1,08	1,45
4. Τριτογενής Απασχόληση	0,57	0,64	0,69	1,12	1,08
N. Ημαθίας					
1. Ενεργός Πληθυσμός	1,45	1,44	1,32	0,99	0,92
2. Πρωτογενής Απασχόληση	1,80	2,12	1,96	1,18	0,92
3. Δευτερογενής Απασχόληση	1,12	1,03	1,26	0,92	1,22
4. Τριτογενής Απασχόληση	0,78	0,89	1,14	1	
N. Πέλλας					
1. Ενεργός Πληθυσμός	1,89	1,57	1,47	0,83	0,94
2. Πρωτογενής Απασχόληση	2,88	2,86	3,02	0,99	1,06
3. Δευτερογενής Απασχόληση	0,73	0,63	0,96	0,86	1,52
4. Τριτογενής Απασχόληση	0,70	0,76	0,75	1,08	0,99

N. Φλώρινας					
1. Ενεργός Πληθυσμός	0,90	0,59	0,54	0,65	0,91
2. Πρωτογενής Απασχόληση	1,29	0,96	1,02	0,74	1,06
3. Δευτερογενής Απασχόληση	0,36	0,30	0,36	0,83	1,20
4. Τριτογενής Απασχόληση	0,47	0,40	0,33	0,85	0,82
N. Καστοριάς					
1. Ενεργός Πληθυσμός	0,62	0,56	0,61	0,90	1,09
2. Πρωτογενής Απασχόληση	0,73	0,56	0,58	0,77	1,04
3. Δευτερογενής Απασχόληση	0,74	0,86	1,09	1,16	1,27
4. Τριτογενής Απασχόληση	0,33	0,32	0,31	0,97	0,97
N. Κοζάνης					
1. Ενεργός Πληθυσμός	1,92	1,54	1,41	0,80	0,91
2. Πρωτογενής Απασχόληση	2,59	2,00	1,53	0,77	0,76
3. Δευτερογενής Απασχόληση	1,31	1,53	1,93	1,17	1,26
4. Τριτογενής Απασχόληση	1,02	0,96	0,93	0,94	0,97
N. Γρεβενών					
1. Ενεργός Πληθυσμός	0,46	0,36	0,36	0,78	1,00
2. Πρωτογενής Απασχόληση	0,69	0,60	0,59	0,87	0,98
3. Δευτερογενής Απασχόληση	0,23	0,19	0,30	0,83	1,58
4. Τριτογενής Απασχόληση	0,14	0,21	0,23	1,5	1,09
N. Κορινθίας					
1. Ενεργός Πληθυσμός	1,42	1,35	1,34	0,95	0,99
2. Πρωτογενής Απασχόληση	1,85	1,98	2,18	1,07	1,10
3. Δευτερογενής Απασχόληση	0,85	0,93	1,06	1,09	1,14
4. Τριτογενής Απασχόληση	1,06	1	0,99	0,94	0,99
N. Αργολίδας					
1. Ενεργός Πληθυσμός	1,19	1,15	1,05	0,97	0,91
2. Πρωτογενής Απασχόληση	1,54	1,78	1,88	1,16	1,06
3. Δευτερογενής Απασχόληση	0,86	0,79	0,70	0,92	0,89
4. Τριτογενής Απασχόληση	0,81	0,74	0,77	0,91	1,04
N. Αχαΐας					
1. Ενεργός Πληθυσμός	2,73	2,64	2,83	0,97	1,07
2. Πρωτογενής Απασχόληση	2,68	2,49	2,77	0,93	1,11
3. Δευτερογενής Απασχόληση	2,99	2,97	3,15	0,99	1,06
4. Τριτογενής Απασχόληση	2,68	2,55	2,66	0,95	1,04
N. Ηλείας					
1. Ενεργός Πληθυσμός	1,92	1,96	1,72	1,02	0,88
2. Πρωτογενής Απασχόληση	2,56	3,29	3,43	1,28	1,04
3. Δευτερογενής Απασχόληση	1,07	1,02	0,86	0,95	0,84
4. Τριτογενής Απασχόληση	1,22	1,16	1,19	0,95	1,03

N. Μεσσηνίας					
1. Ενεργός Πληθυσμός	2,55	2,23	1,83	0,87	0,82
2. Πρωτογενής Απασχόληση	3,41	3,90	3,78	1,14	0,97
3. Δευτερογενής Απασχόληση	1,47	0,97	0,99	0,66	1,02
4. Τριτογενής Απασχόληση	1,67	1,34	1,14	0,80	0,85
N. Λακωνίας					
1. Ενεργός Πληθυσμός	1,57	1,31	1,03	0,83	0,79
2. Πρωτογενής Απασχόληση	2,25	2,52	2,30	1,12	0,91
3. Δευτερογενής Απασχόληση	0,76	0,40	0,43	0,53	1,07
4. Τριτογενής Απασχόληση	0,90	0,66	0,62	0,73	0,94
N. Αρκαδίας					
1. Ενεργός Πληθυσμός	1,79	1,41	1,28	0,79	0,91
2. Πρωτογενής Απασχόληση	2,55	2,43	2,39	0,95	0,98
3. Δευτερογενής Απασχόληση	0,84	0,67	0,82	0,80	1,22
4. Τριτογενής Απασχόληση	1,03	0,86	0,86	0,83	1
N. Αιτωλοακαρνανίας					
1. Ενεργός Πληθυσμός	2,80	2,93	2,50	1,05	0,85
2. Πρωτογενής Απασχόληση	3,85	4,99	5,43	1,30	1,09
3. Δευτερογενής Απασχόληση	1,61	1,52	1,33	0,94	0,87
4. Τριτογενής Απασχόληση	1,52	1,53	1,31	1,01	0,86
N. Ζακύνθου					
1. Ενεργός Πληθυσμός	0,39	0,33	0,33	0,85	1
2. Πρωτογενής Απασχόληση	0,51	0,55	0,66	1,08	1,20
3. Δευτερογενής Απασχόληση	0,23	0,15	0,20	0,65	1,33
4. Τριτογενής Απασχόληση	0,28	0,23	0,20	0,82	0,87
N. Κεφαλονιάς					
1. Ενεργός Πληθυσμός	0,41	0,35	0,27	0,85	0,77
2. Πρωτογενής Απασχόληση	0,44	0,46	0,38	1,04	0,83
3. Δευτερογενής Απασχόληση	0,27	0,19	0,14	0,70	0,74
4. Τριτογενής Απασχόληση	0,44	0,36	0,29	0,82	0,80
N. Λαρίσης					
1. Ενεργός Πληθυσμός	2,68	2,62	2,58	0,98	0,98
2. Πρωτογενής Απασχόληση	3,02	3,47	3,90	1,15	1,12
3. Δευτερογενής Απασχόληση	2,24	1,95	2,20	0,87	1,13
4. Τριτογενής Απασχόληση	2,03	1,96	1,93	0,96	0,98
N. Μαγνησίας					
1. Ενεργός Πληθυσμός	1,74	1,64	1,78	0,94	1,08
2. Πρωτογενής Απασχόληση	1,30	1,41	1,67	1,08	1,18
3. Δευτερογενής Απασχόληση	2,22	1,84	2,11	0,83	1,15
4. Τριτογενής Απασχόληση	1,93	1,67	1,63	0,86	0,98

N. Τρικάλων					
1. Ενεργός Πληθυσμός	1,85	1,61	1,44	0,87	0,89
2. Πρωτογενής Απασχόληση	2,67	2,62	2,78	0,98	1,06
3. Δευτερογενής Απασχόληση	0,91	0,92	0,88	1,01	0,96
4. Τριτογενής Απασχόληση	0,84	0,88	0,90	1,05	1,02
N. Καρδίτσας					
1. Ενεργός Πληθυσμός	2,06	1,75	1,60	0,85	0,91
2. Πρωτογενής Απασχόληση	3,12	3,30	3,86	1,06	1,17
3. Δευτερογενής Απασχόληση	0,85	0,66	0,68	0,78	1,03
4. Τριτογενής Απασχόληση	0,78	0,79	0,72	1,01	0,91
N. Καβάλας					
1. Ενεργός Πληθυσμός	2	1,48	1,36	0,74	0,92
2. Πρωτογενής Απασχόληση	2,21	1,91	1,69	0,86	0,88
3. Δευτερογενής Απασχόληση	1,27	1,06	1,41	0,83	1,33
4. Τριτογενής Απασχόληση	1,23	1,22	1,10	0,99	0,90
N. Σερρών					
1. Ενεργός Πληθυσμός	3,74	2,71	2,31	0,72	0,85
2. Πρωτογενής Απασχόληση	5,75	4,88	4,81	0,85	0,98
3. Δευτερογενής Απασχόληση	1,38	1,12	1,34	0,81	1,20
4. Τριτογενής Απασχόληση	1,34	1,35	1,26	1,01	0,93
N. Δράμας					
1. Ενεργός Πληθυσμός	1,75	1,01	1,01	0,58	1,00
2. Πρωτογενής Απασχόληση	2,51	1,54	1,47	0,61	0,95
3. Δευτερογενής Απασχόληση	0,85	0,55	0,93	0,65	1,69
4. Τριτογενής Απασχόληση	0,83	0,74	0,71	0,89	0,96
N. Ηρακλείου					
1. Ενεργός Πληθυσμός	2,50	2,60	2,56	1,04	0,98
2. Πρωτογενής Απασχόληση	3,26	4,06	4,39	1,24	1,08
3. Δευτερογενής Απασχόληση	1,47	1,61	1,71	1,09	1,06
4. Τριτογενής Απασχόληση	1,81	1,71	2,04	0,94	1,19
N. Λασιθίου					
1. Ενεργός Πληθυσμός	1,12	0,94	0,81	0,84	0,86
2. Πρωτογενής Απασχόληση	1,67	1,70	1,60	1,02	0,94
3. Δευτερογενής Απασχόληση	0,46	0,39	0,34	0,85	0,87
4. Τριτογενής Απασχόληση	0,56	0,52	0,63	0,93	1,21
N. Ρεθύμνης					
1. Ενεργός Πληθυσμός	0,97	0,80	0,79	0,82	0,99
2. Πρωτογενής Απασχόληση	1,42	1,43	1,79	1,01	1,25
3. Δευτερογενής Απασχόληση	0,43	1,29	0,34	3,00	0,26
4. Τριτογενής Απασχόληση	0,52	0,43	0,45	0,83	1,05

N. Χανίων					
1. Ενεργός Πληθυσμός	1,58	1,40	1,29	0,89	0,92
2. Πρωτογενής Απασχόληση	1,84	1,92	1,92	1,04	1,00
3. Δευτερογενής Απασχόληση	1,21	0,97	0,82	0,80	0,84
4. Τριτογενής Απασχόληση	1,34	1,18	1,23	0,88	1,04
N.					
1. Ενεργός Πληθυσμός	1,92	1,63	1,49	0,85	0,91
2. Πρωτογενής Απασχόληση	2,42	2,20	1,71	0,91	0,78
3. Δευτερογενής Απασχόληση	1,45	1,22	1,45	0,84	1,19
4. Τριτογενής Απασχόληση	1,29	1,23	1,34	0,95	1,09
N. Άρτας					
1. Ενεργός Πληθυσμός	0,99	0,85	0,87	0,86	1,02
2. Πρωτογενής Απασχόληση	1,38	1,35	1,64	0,98	1,21
3. Δευτερογενής Απασχόληση	0,48	0,44	0,55	0,92	1,25
4. Τριτογενής Απασχόληση	0,51	0,52	0,53	1,02	1,02
N. Πρέβεζας					
1. Ενεργός Πληθυσμός	0,72	0,63	0,56	0,87	0,89
2. Πρωτογενής Απασχόληση	0,95	0,97	0,97	1,02	1,00
3. Δευτερογενής Απασχόληση	0,42	0,35	0,34	0,83	0,97
4. Τριτογενής Απασχόληση	0,41	0,42	0,42	1,02	1,00
N. Θεσπρωτίας					
1. Ενεργός Πληθυσμός	0,46	0,39	0,39	0,85	1,00
2. Πρωτογενής Απασχόληση	0,57	0,57	0,61	1,00	1,07
3. Δευτερογενής Απασχόληση	0,36	0,24	0,28	0,67	1,17
4. Τριτογενής Απασχόληση	0,32	0,26	0,30	0,81	1,15
N. Κερκύρας					
1. Ενεργός Πληθυσμός	1,42	1,29	1,16	0,91	0,90
2. Πρωτογενής Απασχόληση	1,85	2,00	1,75	1,08	0,87
3. Δευτερογενής Απασχόληση	0,87	0,80	0,70	0,92	0,87
4. Τριτογενής Απασχόληση	0,97	0,88	1,14	0,91	1,29
N. Λευκάδας					
1. Ενεργός Πληθυσμός	0,37	0,34	0,26	0,92	0,76
2. Πρωτογενής Απασχόληση	0,50	0,62	0,55	1,24	0,89
3. Δευτερογενής Απασχόληση	0,21	0,13	0,08	0,62	0,61
4. Τριτογενής Απασχόληση	0,23	0,18	0,18	0,78	1,00
N. Ροδόπης					
1. Ενεργός Πληθυσμός	1,55	1,43	1,29	0,92	0,90
2. Πρωτογενής Απασχόληση	2,34	2,71	3,05	1,16	1,12
3. Δευτερογενής Απασχόληση	0,62	0,46	0,54	0,74	1,17
4. Τριτογενής Απασχόληση	0,66	0,64	0,63	0,97	0,98

N. Ξάνθης					
1. Ενεργός Πληθυσμός	1,27	0,95	0,99	0,75	1,04
2. Πρωτογενής Απασχόληση	1,78	1,63	1,90	0,91	1,17
3. Δευτερογενής Απασχόληση	0,49	0,42	0,78	0,86	1,86
4. Τριτογενής Απασχόληση	0,58	0,52	0,52	0,90	1,00
N. Έβρου					
1. Ενεργός Πληθυσμός	2,30	1,55	1,47	0,67	0,95
2. Πρωτογενής Απασχόληση	3,49	2,55	2,65	0,73	1,04
3. Δευτερογενής Απασχόληση	0,91	0,67	0,91	0,74	1,36
4. Τριτογενής Απασχόληση	1,00	1,01	1,05	1,01	1,04
N. Λέσβου					
1. Ενεργός Πληθυσμός	1,72	1,45	0,99	0,84	0,68
2. Πρωτογενής Απασχόληση	1,65	2,21	1,75	1,34	0,79
3. Δευτερογενής Απασχόληση	1,30	0,84	0,62	0,65	0,74
4. Τριτογενής Απασχόληση	1,47	1,05	0,79	0,71	0,75
N. Δωδεκανήσου					
1. Ενεργός Πληθυσμός	1,23	1,23	1,32	1,00	1,07
2. Πρωτογενής Απασχόληση	1,05	0,91	0,64	0,87	0,70
3. Δευτερογενής Απασχόληση	1,43	1,20	1,20	0,84	1,00
4. Τριτογενής Απασχόληση	1,51	1,62	1,95	1,07	1,20
N. Σάμου					
1. Ενεργός Πληθυσμός	0,57	0,44	0,37	0,77	0,84
2. Πρωτογενής Απασχόληση	0,68	0,63	0,56	0,93	0,89
3. Δευτερογενής Απασχόληση	0,45	0,26	0,25	0,58	0,96
4. Τριτογενής Απασχόληση	0,46	0,36	0,34	0,78	0,94
N. Χίου					
1. Ενεργός Πληθυσμός	0,59	0,48	0,40	0,81	0,83
2. Πρωτογενής Απασχόληση	0,59	0,50	0,46	0,85	0,92
3. Δευτερογενής Απασχόληση	0,46	0,35	0,29	0,76	0,83
4. Τριτογενής Απασχόληση	0,70	0,54	0,45	0,77	0,83

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ

1. ΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΥ Κ.Γ., *Νομοθεσία Περιφερειακής Ανάπτυξης*, Αθήνα, Τόμος Α' (1981), Β' (1982), Γ' (1983).
2. ΒΛΙΑΜΟΥ Σ., *Οι Μακροοικονομικές Επιπτώσεις της Περιφερειακής Αναπτύξεως*, ΔΕΠΟΣ, Αθήνα, Φεβρουάριος 1979.
3. ΒΛΙΑΜΟΥ Σ., *Η Απόφαση για τον Σχηματισμό των Τιμών: Ένα Πρόβλημα Οικονομικής Πολιτικής*, Αθήνα 1984 (α').
4. ΒΛΙΑΜΟΥ Σ., *Ο Χαρακτήρας του Ελληνικού Περιφερειακού Οικονομικού Προβλήματος*, Παρουσίαση και Ανάλυση, εις Π.Α.Σ.Π.Ε.: *Τιμητικός Τόμος εις Μνήμην καθ. Ιερώνυμου Δ. Πίντου*, Αθήνα 1984 (β').
5. ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ Δ., *Οι επενδύσεις κατοικιών στα πλαίσια ισόρροπης Κοινωνικής και Οικονομικής Ανάπτυξης*, στο Τ.Ε.Ε.: *Οι Κατοικίες στην Ελλάδα*, Συνέδριο 18-23 Ιουνίου 1979, Τεύχος 2.
6. Ε.Τ.Β.Α. Α.Ε., *Επενδύσεις στην Ελλάδα*, Νο 6. *Βιομηχανικές Περιοχές*, Ιούνιος, 1985.
7. Ε.Τ.Β.Α. Α.Ε., *Πρόγραμμα Βιομηχανικών Περιοχών 1986-1992*, Διεύθυνση Περιφερειακής Αναπτύξεως και Βιομηχανικής Υποδομής, Σεπτέμβριος 1985 - Φεβρουάριος 1986.
8. ΚΑΖΑΚΟΥ Π., *Μαθήματα Περιφερειακής Ανάπτυξης*, Παπαζήσης, Αθήνα 1984.
9. ΚΑΚΑΟΥΝΑΚΗ Σ., *Συνοπτική έκθεση επί των Οικονομικών Αποτελεσμάτων από την εκμετάλλευση ΒΙ.ΠΕ., ΕΤΒΑ Α.Ε., Δ/νση ΠΑΒΥ*, Φεβρουάριος 1985 (Σημείωμα Εσωτερικής Κυκλοφορίας).
10. ΚΑΚΑΟΥΝΑΚΗ Σ., *Καθιέρωση Κινήτρων για την Εγκατάσταση Επιχειρήσεων σε ΒΙ.ΠΕ. ΕΤΒΑ Α.Ε., Δ/νση ΠΑΒΥ*, Φεβρουάριος 1985 (Σημείωμα Εσωτερικής Κυκλοφορίας).
11. ΚΑΤΟΧΙΑΝΟΥ Δ. - ΜΑΡΚΟΓΙΑΝΝΑΚΗ Ε., *Το Ελληνικό Σύστημα Αστικών Κέντρων*, Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών (ΚΕΠΕ), Αθήνα 1988.
12. ΚΟΝΣΟΛΑ Ν., *Βιομηχανικά Περιοχά: Μελέτη Οικονομικής του Χώρου*, Αθήνα 1970.

13. ΚΟΝΣΟΛΑ Ν., *Μελέτη αξιολόγησης και αναπροσαρμογής του προγράμματος Χωροθέτησης και ανάπτυξης των Βιομηχανικών Περιοχών*, Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών (ΚΕΠΕ), Αθήνα 1985.
14. ΚΟΥΤΣΟΥΜΑΡΗ Γ., *Χρηματοδότησεις και Ανάπτυξης της Βιομηχανίας*, Ινστιτούτο Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών (ΙΟΒΕ), Αθήνα 1976.
15. ΜΠΕΗ Ι.Δ., *Ο ρόλος των Βιομηχανικών Περιοχών, «Η Ναυτεμπορική»*, 25 Απριλίου 1985.
16. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ Γ., *Εμπειρική Ανάλυση των παραγόντων διαμορφώσεως των Ημερομισθίων, Μισθών και Τιμών εις την Ελληνικήν Βιομηχανίαν*, ΚΕΠΕ, Αθήνα 1975.
17. ΠΑΓΚΟΥΛΑΚΗ Β. - ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΠΟΥΛΟΥ Ε., *Τροποποίηση θεσμικού Πλαισίου Ιδρύσεως - Οργανώσεως - Λειτουργίας ΒΙ.ΠΕ.*, ΕΤΒΑ Α.Ε., Δ/ση ΠΑΒΥ, Μάρτιος 1985 (Σημείωμα Εσωτερικής Κυκλοφορίας).
18. ΠΑΓΚΟΥΛΑΚΗ Β. - ΝΕΓΡΗ Ζ. - ΚΑΚΑΟΥΝΑΚΗ Σ. - ΠΑΤΡΙΚΙΟΥ Ζ. - ΔΑΛΑΚΗ Α. - ΚΥΡΙΤΣΟΠΟΥΛΟΥ Ι., *Βιομηχανικές Περιοχές (Σύντομο Ιστορικό, Προτάσεις για βελτίωση και επέκταση. Η σημερινή Κατάσταση)*, ΕΤΒΑ Α.Ε., Δ/ση ΠΑΒΥ, Οκτώβριος 1984.
19. ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΤΟΥ Ε., *Θέματα Περιφερειακής Αναπτύξεως*, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Αθήνα, 1982.
20. ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΤΟΥ Ε., *Περιφερειακές Ανισότητες και η Προσέγγιση Πολιτικής*, «Οικονομικός Ταχυδρόμος», Αύγουστος 1982.
21. ΠΑΥΛΟΠΟΥΛΟΥ Π.Γ., *Θεωρία Οικονομικής Πολιτικής*, Τόμος Α', Β' Έκδοσις, Σάκκουλα 1977.
22. ΡΑΠΤΗΣ Α., *Εθνική υπόθεση η δημιουργία των ΒΙ.ΠΕ.*, Συνέντευξη στην Εφημερίδα «ΕΞΠΡΕΣ», 20 Ιανουαρίου 1985.
23. Υ.Χ.Ο.Π., *Προτάσεις Χωροταξικής Οργάνωσης (Συνοπτικό σχέδιο Δομικών Παρεμβάσεων)*, Αθήνα, Μάιος 1984.

ΞΕΝΗ

1. ALLEN K. and MACLENNAN M.C., *Regional Problems and Policies in Italy and France*, Allen and Unwin, London 1970.
2. BARR B.M., *Industrial Parks as Locational Environments: A Research Challenge*, in F.E. Hamilton and G.J. Linge (eds.), *Spatial Analysis, Industry and the Industrial Environment*, Vol. 3, J. Wiley, 1983.
3. BREATHNACH P., *The Demise of Growth-centre Policy: The case of the Republic of Ireland*, in Hudson R. and Lewis J.R., *Regional Planning in Europe*, Pion Ltd., London, 1982.
4. BREDO W., *Industrial Estates: Tool for Industrialisation*, Stanford Research Institute, 1960.

5. BROWN A.J., *Regional Economics with special Reference to the U.K.*, "Economic Journal", December 1969.
6. BUSINESS WEEK, *Chinas Bold New Program to cure Foreign Investment*, October 15, 1984.
7. CAMERON G. and CLARKE B., *Industrial Movement and the Regional Problem*, Edimburgh, 1966.
8. CHIOTIS G. and TSOUKALAS D., *Greek Regional Incentives: Thirty years of Experience*, Επετηρίδα προς τιμή του καθ. Γ. Χριστοδουλοπούλου, ΑΣΟΕΕ, Αθήνα 1986.
9. COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITY, *The Role of the Infrastructure in the Regional Development*, Brussels 1986.
10. DEVINE P.J. et al., *An Introduction to Industrial Economics*, Allen and Unwin, London 1974.
11. FLORENCE P.S., *Postwar Investment, Location and Size of Plant*, Cambridge, N.I.E.S.R. 1962.
12. GLICMAN N., *The Growth and Management of Japanese Urban System*, Studies in Urban Economy, Academic Press, 1979.
13. HOLLAND S., *Capital versus the Regions*, The Macmillan Press Ltd., London 1979.
14. HUDSON R. and LEWIS J.R. (eds), *Regional Planning in Europe*, Pion Ltd, London 1982.
15. LUTRELL W.F., *Factory Location and Industrial Movement*, London, National Institute of Economic and Social Research, 1962.
16. NICOL W.R., Estimating the Effects of Regional Policy: A Critique of the European Experience, "Regional Science", Vol. 163 (1981), p.p. 199-210.
17. O.E.C.D. *Re-appraisal to Regional Policy in the O.E.C.D. Countries*, Paris 1974.
18. RICHARDSON W.H., *Regional Economics*, World University, Weidenfeld and Nicolson, 1972.
19. ROMANOS M. et al., *An evaluation of ETBA's Industrial Areas Program*, University of Cincinnati, School of Planning, Summer Program, Kavala - Greece, August 1985, (mimeo).
20. STILWELL F., *Περιφερειακή Οικονομική Πολιτική*, Σάκκουλας Αθήνα, 1972.
21. TOOTHILL REPORT, *An Inquiry into Scottish Development*, Edimburgh, 1961.
22. UNIDO, *Policies and Programs for the Establishment of Industrial Estates*, New York, 1967.
23. UNIDO, *Guidelines for the establishment of Industrial Estates in Developing Countries*, New York, 1978.
24. VOOGD H., *Issues and Tendencies in Dutch Regional Planning*, in Hudson R., and Lewis J.R. (eds), *op. cit.*, 1982.

25. WEAVER C., *The Limits of Economism: Towards a Political Approach to Regional Development and Planning*, in Hudson R. and Lewis J.R. (eds), *op. cit.*, 1982.
26. WEINER S.E., Creating Jobs with Enterprise Zones "*Economic Review*", Federal Reserve Bank of Kansas City, March 1984.